

Dumitru Radu Popescu

COMPLEXUL OFELIEI

EDITURA
VIITORUL ROMÂNESC

DUMITRU RADU POPESCU
COMPLEXUL OFELIEI

DUMITRU RADU POPESCU

COMPLEXUL OFELIEI

Editura Viitorul Românesc
1998

Coperta: Mihai Creangă

Carte editată cu sprijinul Ministerului Culturii

I.S.B.N.: 973-9172-75-X

CAPITOLUL I

COMPLEXUL OFELIEI

I

Să-ți pierzi mințile din iubire! Dar nu dintr-odată, și nu chiar din vina ta. Să intri în apă curgătoare culegînd flori, căuțînd frumusețea lor, fără să simți cum pămîntul de sub picioare se desprinde de tine și se duce în afundul rîului. De altfel, Shakespeare, pînă la scena morții Ofeliei printre flori, culegînd flori și împodobindu-și părul cu flori, nu ne lasă să vedem cum în mintea ei crește idilic nebunia. Ca un regizor ce cunoaște excelent legile montajului, Shakespeare elimină lungile pasaje de instalare a demenței, ce-ar fi putut deveni cumplite - ca să nu ne arate dospirea nemiloasă a întunericului și devastatoarea sa răbufnire în preafericita copilă Ofelia. Eroina nu trebuia să ne apară în față copleșită treptat de vulgaritatea degradării ei mintale. Prea mult naturalism ar fi putut strica, va să zică, pînă și autenticitatea unui personaj plin de candoare. Dar această elipsă biografică are un dar miraculos - potențează tragedia iubirii Ofeliei. Să ne amintim prima apariție a fiicei lui Polonius: Laertes e gata să plece în Franța, dar parcă nu poate ieși din casă fără să-și copleșească sora cu sfaturi. Hatîrul (nu iubirea!) ce-i poartă Hamlet nu e decît un moft al sîngelui - parfumul și alintul unei clipe, atît! zice Laertes."Atîta doar? întrebă Ofelia. "Atîta socoate-l, spune Laertes cu viclenia moștenită de la tatăl său și cu încrederea sa funciară în

natura umană ce știe să se avînte în slujirea ascunsă a minții și a sufletului. Laertes este cel care declanșează intenționat o psihoză înspăimîntătoare: dacă Hamlet azi o place pe Ofelia, iar tina și amăgirea nu-i mînjesc dorința virtuoasă - mîine ar putea fi altfel, căci la rangul său, dorința nu-i aparține, nu-i a lui... Hamlet este robul nașterii și nu poate să facă tot ce-ar dori, ca oamenii de rînd! De iubirea lui, de dorința lui atîrnă țări și puterea întregii țări! Laertes știe ce spune, dar nu-i spune tot ce știe - că, bunăoară, de dorințele regelui Claudius atîrnă toată puterea Danemarcei... Aici se înșală Laertes, fără să știe. Din prima scenă, în care apare, și se întâlnește cu Laertes, Ofelia înțelege că fratele ei nu mizează pe Hamlet. Tot ce întreprinde Hamlet e fățarnicie, însinuiază Laertes, intrînd voios pînă în gît în eroarea din care nu va ieși decît în scena duelului cu Hamlet, cînd află adevărul, care este propria sa moarte. Propriu zis atunci înțelege că mizase greșit, pe Claudius. Dar e mult prea tîrziu și pentru Ofelia, și pentru tatăl său, Polonius. Poate că dacă n-ar fi plecat zglobiu în Franța și-ar fi rămas în Danemarca, Laertes ar fi putut fi alături de Hamlet și de Ofelia, oprind moartea ce-a trimis în morminte atîtea vieți!... Dar flusturatica sa poștă de viață l-a împins spre Paris, lăsînd cucutei prilejul de a se desfăta în voie!..

2

“Oare te îndoiești?” e prima replică a Ofeliei. Oare are fratele ei Laertes vreun temei să se îndoiască de ea? Niciunul! Spre deosebire de Hamlet, prințul îndoielii, Ofelia nu-și oferă nici ei însăși vreun temei că ar ocoli marile și micile întrebări, îndoindu-se de ele și de sine. Ea pare, și este, din alt aluat plămădită... Dar dacă mecanismul atît de labil și de abil, care este Hamlet, se va împotmoli și va fi sfărîmat de nebunia și putreziciunea Danemarcei, făptura fermă, lipsită de ascunzișuri în structura sa puternică și

tragedă, care este Ofelia, va fi mult mai ușor erodată și distrusă. Laertes plecând în Franța, și Polonius plecând în pământ, rămasă singură, Ofelia se va prăbuși ireversibil, culegând, din frumusețea lumii, flori. Să ne reamintim de sfaturile ce le primește de la fratele ei: să fie înțeleaptă când Hamlet îi va spune că-i este dragă, prințul nefiind mai mult decât "l-arată vrerea Danemarcei", Cinstea ei poate rămîne păgubită dacă-l ascultă prea-încrezătoare pe prinț...
Invățători, îndenmuri peste îndenmuri:

*Ia seama, dar, ia seama surioară
Să stai în umbra dragostei, ferită
De focul și primejdia dorinței.
Cum și virtutea nu scapă de bârfeli, cel mai
bun "străjer"*

*E frica-tineretea, orișicîta
I-ar fi singurătatea, se-ntărită.*

Să fie frica locul prin care se poate pătrunde în misterele lumii? Ofelia promite să pună tîlcul sfaturilor lui Laertes drept strajă inimii sale, dar se întreabă dacă nu cumva frățiorul, ca preotul nevrednic îi arată drum aprig și spinos către ceruri, în timp ce el ia calea tivită cu brîndușe a plăcerii, uitînd ce-a predicat... E doar clipa cînd Laertes trebuie să se urce pe corabia ce-l va duce în Franța! Oricum, în această scenă Ofelia este îndemnată să-și piardă, am putea spune, încrederea în dragostea prințului și în dragostea ei pentru prinț, ceea ce echivalează, desigur, cu pierderea inocenței. Laertes este pentru Ofelia cel dintîi maestru al suspiciunii. Ea, care nu se îndoia de nimic, în inocența-i desăvîrșită, este îndemnată să se îndoiască de toate, dacă și de iubire trebuie să se teamă! Și să se îndoiască pînă și de propriile ei sentimente și gînduri, suspectîndu-se singură, dacă, natura, crescînd, nu sporește numai în mușchi și trup, ci și în slujirea ascunsă a minții și a sufletului... Iată cum bietul om este, din rădăcini, propus păcatului. Repetăm: Ofelia ar fi putut lua aceste sfaturi drept niște flecăreli de craidon... Dar sfaturile pe care le

primește Laertes de la Polonius, în prezența Ofeliei - pot să-i pară Ofeliei drept niște învățături pe care tatăl ei în primul rând ei i le dă!

*Grai gândurilor nu le da, și, iar,
Nu împlini un gând nesocotit.
Prietenii, odată încercați,
Cu cercuri de oțel să-i legi de suflet...
Primește judecata orișicui
Iar pe a ta păstrează-i-o...
... însă, mai cu seamă,
Fii ție însuți credincios...*

Sfaturile fratelui și ale tatălui pot constitui un fel de metodă de inițiere. Cum să pătrunzi mai bine în lumea spirituală - acolo unde se află adevărul?... Cum să-l simți pe Dumnezeu trăind în tine dacă nu ești înglobat în sînul familiei tale? În vechiul Testament individul, înscris în seminția sa, se regăsea în strămoșul întemeietor de neam: "Eu și părintele Avraam sîntem Una"... Dar ce înseamnă a fi credincios ție însuși? La curtea Danemarcei, Ofelia, fiica lui Polonius, "ocupa" condiția și rangul tatălui ei. Și după moartea lui Polonius ea moștenește condiția sfetnicului de taină care a fost tatăl ei. Deci putem vorbi în cazul Ofeliei de o conștiință a Fiului, dacă ea trebuia să fie exact ce-i cerea Polonius să fie? Și atunci ce să însemne ca Laertes - și implicit Ofelia - mai presus de orice să nu se mintă pe ei înșiși? "Însă, mai cu seamă, Fii ție însuți credincios"... Ție însuți - să însemne că tu aparții unei familii, unui popor, Danemarcei? În legile creștine cam așa ar fi... În "Evanghelia Sfîntului Luca" se spune că Isus era fiul Mariei și al lui Iosif, care era fiul lui Eli, fiul lui Maatat, fiul lui Levi... fiul lui Iosua... fiul lui David... fiul lui Noe... fiul lui Enoh... fiul lui Set, fiul lui Adam, fiul lui Dumnezeu. Poți să nu împlinești îndemnurile tatălui tău? Crescută în învățătura creștină, Ofelia îl considera pe Polonius un sfînt... Cel puțin pînă în clipa cînd îi interzice să-l mai vadă pe prințul Hamlet. Atunci Polonius

Dumnezeu începe să se elatine și să se rupă...

"Ți-o spun deschis: de aci încolo

Nu vreau să mai nedreptățești o clipă

Din timpul tău, vorbind cu prințul Hamlet.

la seama,-ți poruncesc."

Ofelia zice: "Prea bine, tată, am să te ascult." Dar sigur nu mai înțelege cum poate fi cineva credincios sie însuși, dacă ascultă nu de sfaturile ci de poruncile altuia... Cum să nu-i mintă pe alții, dacă se minte pe ea însăși? Între iubirea pentru prințul Hamlet și îndatoririle față de atotputernicul ci tată ce va alege Ofelia? Față de legea sacră a familiei, impulsul libertății de a iubi ce șanse are? A fi tu însuși ce înseamnă? Nimic?

3

Se spune că în regulamentele poliției americane se precizează cu fermitate că în cazul luptei cu o bandă înarmată în care se află și o femeie, primul foc se va trage asupra femeii. Ea e bestia, ea trebuie întâi ucisă, ea polarizează toate energiile masculine și moartea ei poate să destrame clanul criminal al bărbaților și bărbătușilor din haită. Să fi învățat făcătorii de legi ceva din comportamentul lupoaicelor feroce, al leoaicelor neniloase? Să fie instinctul ucigaș mai atroce la femei decât la bărbați? Poate. Pentru perpetuarea speciei, femeile să aibă o mai mare grijă de trupul și de clanul lor? Inger și demon, femeia, precum Eminescu a zis?

În perioade violente, de criză, de tulburări, de nesiguranță, ele să dea o stabilitate spinei lor, să aducă, sau să încerce să aducă liniștea? Se pare că și emasculații, efeminații, neterminații, hermafrodiții, gigurții se comportă în asemenea momente la fel, fioroși, încercând să-și exacerbeze bărbăția pe care n-o au, suplinind puterea prin violență, ca să pară în ochii femelelor și în proprii lor

ochişori altceva decât sînt, aşa cum ar voi ei să fie şi cum momentele belicoase şi confuze le dau iluzia că sînt. Astfel cîmplul Ofeliei se validează şi în cazul masculilor, dar nu prea al mascuţilor, ci mai ales al spîinilor, celor cu curul mare, celor înalţi şi păstoşi, uriaşi în toate masele muşchiulare şi în oase, dar gîjiţi în cele al puterîitei. Li vom numi gigurţi pre aceşti nu prea emiţatoşi de gigacalorii biologice, cărora puterea politică sau iluzia puterii artistice le dă o tensiune uneori apocaliptică şi o bucurie mortuară care în oglindă le vine bine. Supraoamenii filosofului german şi supermanii filmelor ştiinţifico-fantastice au în genele lor o violenţă vinovată, a neputinţei ce se vrea mai mult decât este? Piticimea lor, mult prea aplaudaţii tirani ai meridianelor şi secolilor aveau parcă fiecare ceva în ei din aluatul ofelic. Dar cum orice paranteză e bună dacă te readuce cît mai repede la subiectul şi predicatul celor propuse în cătare, să ne întoarcem la Ofelia noastră.

Ce e putred în Danemarca? Hamlet nu ştie precis. Căutînd adevărul despre moartea tatălui său, el caută, de fapt, să descopere şi ce este putred în Dania. Căci numai putreziciunea putea răsturna temelia tronului regal, Temelia ţării. Primul lucru putred pe care-l descoperă Hamlet este patul regal, patul în care chiar el fusese zămislit! Gertruda, iubita sa mamă, stă cocoţată în vârful patului, în braţe cu unchiul Claudius, fratele tatălui lui Hamlet... Acest lucru e notoriu, îl ştiu şi poporenii, soldaţii care păzesc castelul regal, îl ştie şi prietenul lui Hamlet, Horatio. Dar Ofelia nu-l ştie? Sau nu vrea să vrea să-l ştie, sau nu vrea să vrea să se vadă că-l ştie? Patul în care Hamlet a fost zămislit în iubire e putred, cum putredă este iubirea Gertrudei?... Pentru regele mort, da, putredă este iubirea ei, dar vie şi făloasă, publică, pînă la neruşinare este această iubire pentru noul rege! Deci nu e o iubire moartă în inima ei, e mai degrabă vorba de o inimă care putrezinînd a dat lăstari, a lăstărit, ca să folosim o

terminologie ce are legătură cu cele ce în pământ putrezind, viață încă mai rodesc. Ce este putred atunci cu desăvârșire în Danemarca? Apa e putredă? Pământul e putred? Cerul e putred? Cerul încă nu e putred dacă și un criminal încă își mai împreună mâinile și-și încovoiaie genunchii în fața tăriilor, dacă și un nelegiuit care știe cine este mai speră să fie iertat, deși știe că și cuvintele sale sînt calpe și nu se pot înălța mai sus decît buzele sale. Dar o nădejde, un instinct ancestral îl determină să-și plece fruntea în fața utopiei divine.

De ce s-a schimbat Hamlet?

"Ați auzit ceva despre Hamlet

Și de schimbarea-i? O numesc așa,

Fiindcă nici lăuntric nici la față

El nu mai seamănă cu sine însuși"

Asta e îngrijorarea regelui. În fața lui Rosencrantz și Guildenstern, prietenii din copilărie - tinerețe ai prințului danez. Să fie și această sfîntă prietenie intrată în afurisita destrămare a putreziciunii? Pînă la urmă se va observa că da. Dar totuși nu este esențială pentru existență, pentru ființarea omului, cîtă vreme o altă catenă, a prieteniei cu Horațio, rămîne neclintită! Atunci care e misterul schimbării la față a prințului Hamlet?

Fin psiholog, ca orice criminal, Claudius miroase că în structura prințului s-a produs o modificare, dar, ca orice criminal, n-are puterea să vadă dincolo de mirosul său. Dac-ar fi văzut, ar fi putut să vadă încă dinainte de începerea piesei, finalul piesei - și n-ar fi pus mîna pe cucuta vicleană s-o toarne în urechea fratelui, ca să nu simtă apoi și el puterea cucutei intrîndu-i în trup prin ascuțișul spadei. Deci, bazîndu-se pe mirosul său, regele le spune celor doi căcănari, R și G:

"Ce altă pricină l-a scos din fire,

Afară de-a părintelui său moarte,

Nu-mi pot închipui."

Deci nu numai că nu zărește pricina ce l-a scos din fire pe Hamlet, dar nici nu și-o poate imagina! Firesc.

Criminalii au o fantezie limitată. O fantezie pragmatică, am putea spune, bine conturată, dar atât. Esențialul însă tot Claudius îl circumscrie: că prințul Hamlet și-a ieșit din fire nu doar din cauza morții părintelui său, regele Hamlet! Care să fie pricina ce l-a scos pe Hamlet din țîțni, care a scos lumea din țîțni?

Trebuie să fie ceva mai puternic decît moartea, o deteriorare mai puternică decît moartea! Și asta nu poate fi decît deteriorarea elementului principal al energiei vitale, deteriorarea și putrezirea esenței vieții, esenței verbului a fi, verbul existenței, al vieții - putrezirea sentimentului divin al iubirii.

Ofelia, sute de ani jucată pe scenă și tălmăcită ca o fragedă trestie gînditoare și iubitoare de flori, o flacără vie a gingașelor sentimente, stinsă flacără, cuprinsă, fragedă trestie, de nebunia ce-a maculat-o murind cîntînd, dusă pe valuri spre o altă lume, Ofelia-fecioara pură este de fapt o bestie! Inger și demon, într-un timp cîntăreț. Iubirea ei este acel ceva, fundamental, putred în Danemarca. Între tată și prințul iubit, între rege și Hamlet, între fratele Laertes și visul vieții sale, ea alege termenii primi ai ecuației, cu puterea lor cu tot, și în loc să-i fie iubitului ei reazim și să salveze Danemarca, moare și ea, omorînd apoi totul în urma ei... Căci ne întrebăm ce s-ar fi întîmplat dacă Hamlet ar fi găsit în Ofelia un sprijin, de la început? N-ar mai fi trimis-o cu milă și cu indignare furioasă la mînăstire, n-ar mai fi existat celebra sa îndoială, n-ar mai fi murit, în afara lui Claudius, nimeni! Și nici Hamlet n-ar mai fi murit.

Nehotărîrea, nebunia, jucată sau ba, melancolia - toate aceste eclipse și tensiuni nu-i fuseseră în fire studentului petrecăreț, Hamlet, prințului deschis la fire, nesuspicios cu ceilalți și cu sine... Așa încît ne vine să credem că "motorul" piesei nu este doar, sau poate nu în primul rînd (decît ca mobil al revenirii sale în Danemarca), moartea tatălui, a regelui Hamlet, moartea adică, ei trădarea cu nevinovăție a Ofeliei, putrezirea în Danemarca a verbului care da

siguranță firii, verbul a fi. Poate din prima clipă, pe meterezele castelului regal, trebuia, printre ostași, alături de prietenul Horațio, să apară Ofelia. Nu, era altă piesă. Shakespeare a vrut să scrie piesa pe care o cunoaștem, "Hamlet". Montajul secvențelor, scenelor, e perfect logic. Nevăzînd-o pe Ofelia alături de el, de taina sa!... El, Hamlet, care, precum chiar Ofelia recunoaște față de tatăl ei:

*"Zoritu-m-a cu dragostea-ntr-un fel.
Stăpîne, plin de cuvîință*

.....
*Și spusele și le-a-ntărit, stăpîne,
Jurîndu-se pe toate cele sfînte!*

Dar pînă la sfîrșitul actului I Ofelia nu vine în întîmpinarea lui Hamlet. Iar după întîlnirea cu Duhul, cînd Hamlet constată că "se petrec în cer și pe pămînt mai multe lucruri de cîte-a visat" filosofia prietenului său Horațio, cînd spune "că vremile ieșitu-și-au din matcă", mai spune:

*"O, soartă blestemată, nenoroc
Să fiu născut ca să le-adun la loc" ...*

... Hamlet jură împreună cu Horațio și Marcelus să meargă împreună mai departe, vremile ieșite din matcă să le-adune la loc. Ofelia lipsește de la acest jurămint.

4

Dacă în Hamlet, Freud descoperă complexul oedipian în dorința încă din tinerețe a prințului de a-și ucide tatăl și a se căsători cu Gertruda... noi zicem că ar fi prea monstruos, dacă n-ar fi imposibil în Danemarca, oricît ar fi ea de putredă, ca să se petreacă așa ceva, mai ales în partea a doua a pretenției domnului Sigismund din Viena, adică în episodul căsătoriei fiului cu propria sa mamă. Nu mai sîntem în Grecia, unu; doi: Oedip își omoară tatăl fără să știe că omul ucis, din întîmplare, este tatăl său; trei:

Oedip nu știe nici că regina Iocasta este mama sa și nici Iocasta nu știe că izbăvitorul cetății, de ciumă, Oedip, este fiul ei! Ori la curtea regelui din Danemarca toată lumea cunoaște pe toată lumea: acțiunea se desfășoară la vedere, prințul Hamlet îl cunoaște pe tatăl său, regele Hamlet, o cunoaște pe mama sa, Gertruda - și viceversa! Și care-ar fi miza căsătoriei fiului cu mama, impulsul genetic? Soarta din Oedip a trecut acum în plan secund, ca și ambianța socio-politică. Și nu mai e nicio ciumă! E o putreziciune în Danemarca, dar aceasta s-a instalat după uciderea regelui Hamlet de către fratele său, ea n-a existat înainte, când chiar după spusele prințului, puterea sublimă a tatălui său lumina regatul etc. Și ar fi fost o tragedie - ridicolă să-l vedem pe prinț căsătorindu-se cu mama sa, și urcându-se în patul tatălui său - în surlele și fala Danemarcei. Teatrul absurdului e un gen minor, uneori, ca și parodia. Shakespeare l-a prefigurat în unele piese, dar nu l-a practicat, simțindu-l perisabil.

Freud merge mai departe - nu se lasă, ce vreți, e doar savant! - și spune că stavila pusă de către cultură complexului oedipian (Hamlet era și student doar!) îl face pe prinț să ezite să-l ucidă pe Claudius, pe ucigașul tatălui său... Ezită deci datorită educației să-l trimită în mormânt pe insul care a săvârșit ce el însuși dorise - să-l omoare pe rege și să se căsătorească apoi cu Gertruda. Logica lui Freud, conformă religiei sale psihanalitice bazată pe sexul - Dumnezeu a toate, este impecabilă, și din acest motiv noi o considerăm falsă.

Și-apoi, chiar contestatul Shakespeare, dacă ar opera cu scheme logice ar fi un autor care foarte ușor ar putea fi băgat în patul lui Procust și lăsat acolo să doarmă în veci, neștiind - și nepăsându-ne nici nouă prea tare - dacă doarme sau doarme cuprins de somnul de veci.

Complexul Ofeliei ar avea în enigma sa și gena

morții? Pe cine ar dori Ofelia să-l ucidă, pe Hamlet, pentru că simte că este iubit de mama-regină Gertruda? Mai bine să piară Hamlet decât să stea în poalele și sub poalele regalei sale mămici?!... Nu vrea să-l împartă cu Gertruda? Sau și Ofelia își iubește tatăl, pe Polonius, și vrea să scape de cel îndrăgostit de ea, de cel de care și ea se simte atrasă, prințul Hamlet?! Sau îl iubește Ofelia pe fratele ei Laertes? Incestui freudian să-i copleșească pe toți și să le ia mințile, robi propriului lor sex făcându-i?

Pe linia vienezeului Freud argumente am putea găsi destule pentru complexul Ofeliei!... Așa cum Freud zice că există o pornire incestuoasă în bătrînul rege Lear față de fiica sa Cordelia, am putea zice că și în Polonius ar putea exista un asemenea diavol stătut față de fiica sa Ofelia. Dacă acelaș nor nebulos se află și în cazul Portia, din "Neguțătorul din Veneția", relațiile dintre părinți și copii pot fi trase la indigo, previzibile fiind deci... Și neinteresante, deci. La fel și relațiile dintre frați. Nu, calea aleasă de Shakespeare e mai complexă decât complexitatea pe care o dă sîngele relațiilor de familie.

Atunci în ce constă vina tragică a Ofeliei, și în ce ar consta complexul Ofeliei? În imposibilitatea de a da cu toiașul precum Moise, despărțind apele, limpezind iubirea de trădare, de datorie filială, despărțind luciditatea de nebunie?... Ofelia nu-l ucide pe Hamlet - iubitul, dar oare nu ezităriile ei îl duc pe prinț în moarte? Dacă iubirea Ofeliei ar fi trecut de partea dreptății lui Hamlet ce s-ar fi întîmplat în castelul Elsinor, în afară, poate, de o dramă burgheză?...

Shakespeare nu cunoaște limite, este un autor fără bun simț, fără așa zisul nostru bun-simț, el este un autor fără frîne, fără norme, și asta este greșeala enormă ce i se poate reproșa, nelimitatul - nelimitarea - adică geniul său!

În “Hamlet”, în afara izvoarelor istorice, specialiștii rețin faptul că Shakespeare a folosit numeroase elemente desprinse din propriile sale amintiri. Astfel, episodul morții Ofeliei, inexistent în cronica lui Saxo Grammaticus, marchiază o întâmplare din vremea adolescenței dramaturgului, la Stratford, când o tânără, pe nume Katharine Hamlet, s-a înecat în râul Avon.

În piesă, Ofelia, fiica lui Polonius, pare să nu fi părăsit perimetrul Danemarcei! Fratele ei, Laertes, pleacă la Paris, pentru studii, chiar în actul I. Hamlet a venit de la studii, din Germania, pentru înmormântarea tatălui său, regele. Horațio, prietenul lui Hamlet, este și el student. Dar Horațio, care va reprezenta în piesă Prietenia adevărată, Mărturia, Memoria, este definit, din prima sa replică, drept un slujitor al țării. Deci adevărul spus de el la finele tragediei, va fi pus tot în slujba Danemarcei. Când Francisco întreabă (Act I, scena 1): “Hei, Stai! acolo cine-i?”

“Prietenii țării! răspunde Horațio. Era, desigur, și o parolă a celor ce făceau de strajă în fața castelului de la Elsinor, dar, implicit, și a celor ce făceau de strajă, ca prietenii țării, la apărarea temeliiilor ei. Nu întâmplător acești inși, acești soldați și cărturari, Bernardo, Francesco, Marcellus, Horațio, vor vedea și vor auzi cei dintâi duhul venind și vorbind... Și ei, Bernardo, Francesco, Marcellus, Horațio - nu-l vor trăda niciodată pe Hamlet. Și nici Danemarca.

Astfel am putea vorbi de un “grup” de prieteni ai țării, care pun tot ce se petrece straniu în Danemarca în legătură cu destinul patriei lor. Apariția Duhului la ceas de taină îl face pe Horațio să creadă că aceasta “prevestește vreo stranie-nîmplare țării noastre.” Tot Horațio povestește “istoria” mai recentă a Danemarcei -

întîmplările petrecute între riga Fortimbras, norvegul, și Hamlet, viteazul rege al Danemarcei. Tot el relatează ambițiile lui Fortimbras cel tânăr, “om neîncercat, fudul și-nflăcărat”, care a strîns, pentru jaf, “tot felul de golani de pretutindeni”, cu “scopul”, “prea bine cunoscut”, de a smulge, cu arma-n dinți, pămîntul pierdut de tatăl său... Zice Horațio:

*“Iar scopul lui, prea binecunoscut
La noi în stat”...*

Deci Horațio vorbește despre Danemarca, țara sa, “ca stat,” Și de “izvorul străjilor”, pe terasa de la Elsinor, legat (izvorul!) de zbuciumul țării.

Deci tragedia prințului Hamlet purcede în clipa cînd zbuciumul țării începuse să dea în vileag tragedia Danemarcei, ca stat! Sub amenințarea norvegului tânăr, Danemarca putea să nu “mai fie”. A fi sau a nu fi ca individ, a fi sau a nu fi ca stat - iată o posibilă întrebare.

Ofelia face parte din prietenii țării? Sau e din stirpea celor preocupati doar de propriile lor valori vitale, aflate mai toate în slujba erosului și a domesticului, și nicidecum măcar tangente cu valorile morale, religioase, statale?!...

Horațio face un soi de analogie între Danemarca acestui ceas de restriște și falnica Romă... El trasează, aproape, un semn de egalitate între Roma și țara sa! Mai ieșiseră morții din gropile lor doar...

*“In statul glorios al Romii-n floare,
Nainte de-a cădea mărețul Cezar...”*

Iar Horațio, cînd zărește Duhul, îl roagă să-i vorbească!...

*“Vorbește-mi!
De știi vreo taină despre soarta țării,
Pe care aflînd-o poți s-o preîntîmpini,
Vorbește!”*

El e convins, Horațio, că asemeni timpurilor mărețului Cezar, și acum, tot “ce-i cobe de-ntîmplări cumplite”...

*“Ursitelor etern prevestitori
Restriștilor ce vin precuvîntări -
Pămîntul azi și cerul le arată
Cuprinsului și oamenilor țării”*

Trebuie să subliniem un fapt important: Duhul nu se arată decît lui Hamlet și prietenilor țării!

Pentru Horațio, ca și pentru ceilalți prieteni ai țării, Hamlet, regele decedat, este asemeni lui Cezar în glorie... Și poate - de ce nu? de ce n-ar bănuî ei că numai un asasinat putea să-l învingă? - și în moarte regele Hamlet a intrat datorită unui perfid complot pus la cale de cineva care-i dorea tronul!...

Lui Claudius, fratele și asasinul regelui ucis, nu i se prevestește nicio ursită. Pămîntul și cerul nu le dă nici reginei, sau lui Polonius! - vreun semn al restriștilor ce o să vină. Cei care nu sînt prieteni țării nu aud nicio precuvîntare! Nici Ofelia nu vede și nu aude Duhul!

De altfel, Duhul, așa cum va constata Horațio, e “mut cu noi”. Deci prietenii țării îl văd și-l aud, dar el nu le vorbește. “Lui însă-i va vorbi”, zice Horațio, gîndindu-se la prințul Hamlet. Și într-adevăr, Duhul cu Hamlet va vorbi!

Claudius, noul rege, e îngrijorat și el de soarta statului, fiind îngrijorat de soarta patului său. Vede și el răul gata să cuprindă Danemarca, dar el vede răul doar venind din Norvegia! Venind din afara țării! Ori Danemarca începe să se ruineze din interior, putreziciunea ei vine din interiorul ei, din chiar chintesența Puterii ei, din chiar castelul regal, din chiar patul regal! Aici nimic nu mai este curat, deplin, nici bucuria!... Jumătățile de măsură se definesc: rîsul și plînsul în aceeași ochi. Într-o asemenea cadență a pierderii omenescului, Ofelia se putea menține liliacă, pură?

La această putrezire a statului, și a statutului lor de conducători ai Danemarcei, toți cei din jurul tronului sînt vinovați. Căci toți l-au sfătuit pe Claudius s-o facă pe Gertruda, cumnata sa, părtașă la tronul regal, părtașă la

patul regal. Să-l auzim pe Claudius sintetizînd starea națiunii sale:

*“Cu o cernită bucurie, deci,
C-un ochi rîzînd, cu celălalt în lacrimi,
Nuntînd în jale, prohodînd la nuntă,
Și cumpănînd răsfațul cu mîhnirea,
Cumnata noastră ieri, azi doamna noastră,
Părtașă-mpărătească-n cîrmuirea
Războinicului nostru stat, cu noi,
Am luat-o de soție după-ndemnul
Cuvintelor de bunăvoie sfaturi
Pe care ni le-ați dat cu-acest prilej
Deci tuturor, aici, vă mulțumim”.*

E clar deci că toți curtenii sînt complici. Toți sînt, mai mult sau mai puțin, părtași la asasinatul regal, la uciderea regelui Hamlet și la asasinarea Danemarcei. Putreziciunea e în ei, în puterea lor. Sau, altfel spus, puterea lor este morbul ce clocotește în ei.

Claudius, insistă, în orbirea sa, să dea vina stării înfrigurate a statului exclusiv pe... străini!

*“Aflați acum că Fortimbras cel tînăr,
Mic pre punînd pe vrednicia noastră,
Sau socotînd că statul nostru-i șubred
Și gata să se surpe-n urma morții
Iubitului Hamlet, al nostru frate...”*

În ce crede Claudius? În iubirea față de Dumnezeu, nu, căci nu și-ar fi ucis fratele. Mai tîrziu, îngenunchînd, încercînd o reconciliere cu cerul, singur recunoaște că n-au aripă cuvintele sale să se înalțe în tării, sînt grele de necredință și rămîn pe pămînt. Cerul îi rămîne inaccesibil. Niciun ajutor nu-i poate veni de Sus! Dar de pe pămînt? În prietenie, în morală, în onoare a crezut cîndva? Sau crede în puterea nestrămutată a artei, cum cred actorii în teatru, cum crede și Hamlet în magia teatrului?... Nu. Își pune întrebări asupra lumii, asupra existenței, asupra identității universale, cum își pune prințul Hamlet? Nu. El e dintre

cei pentru care existența e o vorbă, nu un cuvânt. Totul - vorbe, vorbe, vorbe. Prințul poate fi luat și drept nebun, dacă în atâtea valori supreme crede! În identitatea balenelor din cer poate chiar crede, de ce nu? O fi învățat în școlile germane, nu doar fizica, ci și metafizica, înfrățirea cu universul, vibrația identității universale. De aceea el și poate vorbi cu Duhul! Cu puterile fără trup, cu glasurile altor lumi... El poate chiar înnebuni, căci ar avea de ce, crezând în atâtea valori!... Dar Claudius nu crede decât în pat, în sex, într-un apetit priapric lipsit de iubire. El n-o iubește pe Gertruda, el o posedă. Elanul său sexual orb nu poate fi și nu este o clipă iubire... Gertruda, avînd un fiu student, aflată la o vîrstă critică, putea fi copleșită de priapismul fratelui mai tînăr al soțului ei. Și-a fost.

Că regele Claudius n-o iubește cu adevărat pe regina Gertruda se vede în scena duelului dintre Hamlet și Laertes, cînd regina presimțind că s-a pus ceva groaznic la cale și nebănuind ce - sau intuind că e vorba de viața fiului ei, bea pocalul cu otravă, ca să-l determine pe Claudius - de știe de otrava din pocal - s-o oprească... Și să oprească moartea pusă la cale! Dar Claudius, aproape senin, o lasă în pace - să bea licoarea ucigașă... Să scape de regină? Să nu mai afle Hamlet că și în paharul regal, el, Claudius, pusese un inel otrăvit? Inelul - semnul cununiei și al morții, semnul legăturii și al despărțirii... Nu, Claudius, priapric, doar știe să posedă ca nimeni altul.

Prințul Hamlet, văzînd ce s-a petrecut cu mama sa, nu-și poate închipui, îngrozit, ziua de mîine, cînd Ofelia ar putea fi victima - inocentă, ca să zicem astfel, a mult harnicului cocoș regal? O trimite pe Ofelia la mînăstire doar îngrozit de ce s-a petrecut cu Gertruda, iubita sa mamă, sau și îngrozit de ce s-ar putea întîmpla și cu iubita sa Ofelia?

Al cui este, acum, Timpul? Al celor care-l știu folosi și cîntări. Regele știe. E timpul său. El știe că e și timpul lui Laertes, care, într-un fel, îi seamănă, deși este fiul lui Polonius... Sau Claudius știe că Laertes este propriul său fiu?

Doar îi spusese lui Laertes:

"Ce poți să ceri,

Iar noi să nu-l preîntîmpinăm cu darul?"

După acest semn de întrebare atotdăruitor, Claudius găsește și o explicație, ca gestul dărniciiei sale să pară legal:

"Nu-s frați mai buni nici inima cu mintea,

Nu-s mîinile mai credincioase gurii

Ca tronului nostru bunului tău tată!"

Adică el a ajuns pe tron datorită frăției, complicității lui Polonius? Sau el, Claudius, a luat tronul Danemarcei, l-a smuls omorîndu-și fratele, ca mîine pe acest tron să-l pună pe fiul său... Laertes?

E o ipoteză care ar răsturna unele ecuații din marea problemă a fratricidului... și nu numai a ei!

Putea fi Claudius tatăl lui Laertes, fiindcă priapismul său funciar i-ar fi dat și această libertate. "Nu-s frați mai buni nici inima cu mintea" - cum este el cu Polonius. Mintea complotului regal să fi fost Polonius? Oricum, așa cum Claudius nu s-a sfiit să se urce în patul cumnatei sale, în patul fratelui său, n-avea de ce să-și facă scrupule și să nu se arunce în patul unui frate de "inimă și de minte", cum era Polonius. Pe care mai tîrziu putea să-l ucidă, ca pe propriul său frate...

Zice regele:

"Laertes-alegeți ora. Tîmpu-al tău e,

Și dăruie-i tot ce-i mai bun în tine".

Dar continuă cu un vers teribil.:

"Iar tu, Hamlet, al meu nepot și fiu..."

Deci Hamlet îi este nepot, după fratele său, regele ucis, și fiu, după soția acestuia, care acuma-i este soție? Da, așa este! Da, Hamlet, sigur, nu este fiul lui Claudius...

Laertes este fiul lui Claudius. Și Ofelia este sora lui Laertes. Să fie și Ofelia fiica lui Claudius?

Cînd Claudius îi spune lui Hamlet că-i este nepot și fiu, acesta răspunde, aparte:

"De-același neam, dar nu de-același soi."

De altfel, trebuie subliniat, aceasta este prima replică a lui Hamlet! Debutul său în scenă se face deci cu o delimitare - spusă aparte, deci pentru sine! - : “De-același neam, dar nu de-același soi.”

Încă înainte de-ai vorbi Horațio de existența Duhului, încă înainte de a discuta cu prietenii săi și cu Duhul, Hamlet trage o linie de despărțire între el și Claudius. Cuvîntul, mai tare decît tăișul sabiei.

- “*De ce te-apasă negurile încă?*” îl întreabă, în continuare, regele.

- “*Păreră, sire: prea stau lîngă soare.*”

Aceasta este prima replică rostită cu voce tare de către Hamlet: îl apasă negurile, fiindcă stă “Prea lîngă soare”, deci prea lîngă lumină - lîngă adevăr. Lîngă adevărul întrevăzut în neguri.

Dar care este acest adevăr, și cine va aduce lumina care va destrăma negurile apăsătoare? Duhul. Și conștiința lui Hamlet.

Dar, deocamdată, tot ce se întîmplă cu el e “nefiresc”, e în afara firii! Regina vrea să-l îmbune, îndemnîndu-l:

*“De ce să-l cauți veșnic în țărînă,
Cu genele lăsate, pe-al tău tată?
Tot ce trăiește moare,-i scris să fie,
Trecînd, tu știi, din viață-n veșnicie”*.

Și dacă este astfel dat, ca tot ce-i scris să fie, ca tot ce trăiește să moară, atunci, întreabă regina:

“Ce-ți pare-atît de nefiresc cu tine?”

Cum să nu-i pară? Atîtea?... Hamlet are presimțiri, deși încă n-a vorbit cu Duhul... deși încă nu știe că duhul tatălui său a venit din moarte, că, deci, și ce e mort poate învia!... Nefiresc cu el? Zice:

“Să mi se pară, doamnă? Nu-i păreră!”

Deci e o certitudine. Deci nu e o păreră.

*“O, nu! Așa chiar este, mamă scumpă!
Că nu e-n stare portul meu cernit,
Nici negrul strai al datinei solenine,
Nici șuierul amarnicei suflări,
Și nici al ochilor izvor de lacrimi,
Nici chipul care cată la pământ
Și fel de fel de semne-ale durerii
În lume să arate cum sînt eu. (s.n.)
Acestea pot într-adevăr “să pară”,
Sînt doar purtări ce pot a fi jucate
De orice om. Dar chinul ce e-n mine
Nu cere nici veșminte, nici suspine” ... (s.n.)*

Deci înainte de apariția Duhului tatălui său, Hamlet simte chinul ce este în el! Isus a suferit că l-au trădat apostolii, prietenii, fariseii, cărturarii, suferă că l-au pus pe cruce... Dar suferința lui Hamlet va fi mai mică? Prietenii care s-au lepădat de el, trădîndu-l precum Iuda, Rosencrantz și Guildenstern... Și unchiul? Și mama?... Și Ofelia? Isus a iubit vreo fecioară cum a iubit-o Hamlet pe Ofelia? A cunoscut tragedia iubirii?... Hamlet, da, a băut și acest pahar.

*“Oh, slăbiciune
Tu te numești femeie!”*

zice, gîndindu-se la fapta mamei sale, care, doar cu o lună în urmă... se-alipea de regele Hamlet de parcă doru-i “Creștea din sațiul său”. Femeia = slăbiciune? Mai rău! Femeia este mai rea chiar decît o bestie!

*“O, doamne!
Cînd și o fiară fără judecată
Ar fi jelit mai mult” ...*

Cum s-o privească el, mai tîrziu, pe Ofelia, decît ca pe o întruchipare a slăbiciunii, decît ca pe o ființă aflată sub cota fiarelor fără minte?!

Dar, deocamdată, căci sîntem doar în actul prim al

piesei, Hamlet îl ascultă pe rege cum vrea să-l facă să înțeleagă bine ce este soarta, căreia trebuie să i te supui! Deci Claudius - fără să știm în această scenă dezvăluirile Duhului, realitatea despre moartea regelui Hamlet - vrea să arate Danemarcei că moartea fratelui său a venit dintr-o decizie a sorții! E o încercare de a masca fratricidul, public, ori de-a spune cu cinism că soarta este chiar el însuși, Claudius?! Căci el a hotărât și împlinit scurtarea vieții fratelui său! Dar mai bine să-l auzim pe ucigaș "prelucrându-l" pe prinț, onctuos, că e vrednic de laudă că se-nchină părintelui său mort, dar că a stărui într-un "îndărătnic doliu, E calea necucerniceii orbiri, E-un chin neomenesc". (s.n.) Ba mai mult, aceasta arată "un cuget răzvrătit față de cer, Un suflet slab, un gând nestăpînit, O minte simplă, fără învățătură." Cel care nu crede în temeinicia cerului vorbește cu mîhnire, cică, despre cei răzvrătiți față de cer. Dar în forul său launtric nu este nici o flacără, e un gol: Claudius joacă teatru! Comedia cucernicului! Vrea, jucînd teatru, să-l convingă pe Hamlet că adevărata credință în ceruri a unui om învățat este să spună după el: "Așa e dat să fie!" Altfel, e o Rușine! Actorul Claudius nu știe, dînd acest recital de fățarnicie în fața lui Hamlet, că poate în aceste clipe prințului îi trece prin minți să-i întindă cîndva o cursă, jucîndu-i drept în față, și în fața Danemarcei, o scenă, cu actori adevărați!... Oricum, întîi teatrul îl va ucide pe Claudius.

Dar mai este pînă atunci! Trebuie să vină scena întîlnirii, pe terasa castelului de la Elsinor, dintre Hamlet și Duhul tatălui său. Glasul din moarte spunîndu-i adevărul și punîndu-l pe prinț să jure că n-o să-l uite - glasul acela îl învață pe prinț să nu uite ,și-l învață să și moară. Căci din acele clipe el va simți mereu cum crește în el moartea, clipă cu clipă, înstăpînîndu-l.

Cum moare Ofelia? Ea chiar și-a pierdut mințile, cîntînd, împletind coronite de flori? Nebunia care trebuia să-l cuprindă pe Hamlet, o cuprinde pe ea, văzînd cum lumea și-a ieșit din țîțni? Laertes, sora ta s-a înecat! aflăm de la regină.

*"E lîngă rîu o salcie pletoasă,
Ce frunza-i sură-n ape și-oglindește.
Purtînd cununi ciudate de urzici, (s.n)
De margarete și de gălbinele..."*

Va să zică, purtînd cununi, nu o singură cunună, Ofelia, încercînd să se agațe de o creangă de salcie, ca să anine "de-o creangă plîngătoare" cununa ei, un "ram vrăjmaș s-a rupt"... Și ea, în "vesela-i găteală cîmpenească", în "rîul plin de lacrimi a căzut". Ea cînta și plîngea? Da, dacă rîul era plin de lacrimle ei. Nu-și căuta moartea? Nu s-a sinucis? Vrînd să agațe o cunună de flori într-o salcie plîngătoare, n-a vrut să pună astfel capăt unei vieți care nu-și mai avea rostul, voind în urma ei să nu mai rămîna nimic, decît o coronită de flori într-un lemn fără roade, sterp, cum e salcia? Ea nu mai găsește în aceste clipe niciun rost lumii și renunță - cîntînd, înnebunită, dar nu total ieșită din minți! - la orice amăgiri. Ea decide: a nu fi! Marea întrebare pe care Hamlet și-o pusese, a fi sau a nu fi, nu-i putuse rămîne straină. Prințul îi mărturisise și ei, cîndva, frămîntările, chinurile sale... S-au poate Ofelia ascultase, ascunsă după perdele, marele monolog?... Posibil! Da! Nu mai vrea, Ofelia, nici să se resenineze, trăind oricum, și nici să se iluzioneze găsind un sens existenței... Dar nici nu iese din scenă și din viață, urlînd, blestemînd viața, divinitatea etc.! Ea se stinge ca un cîntec. S-au întîmplat asemenea lucruri în Danemarca încît nici filosofia lui Horațio nu le-ar fi putut cuprinde!... Ce

idealuri mai pot rămîne în picioare? Ce oameni au mai rămas curați?... Dacă și Hamlet a părăsit-o, trimițînd-o la mănăstire, dacă și iubirea s-a dus, să vină haosul, informul, și să înghită în burta sa oameni, credințe, forme, totul! Existența schimonosită să explodeze cu desăvîrșire și să triumfe tăcerea veșnică și zădărnicia putregaiului! Hamlet își găsește un alibi pentru a trăi: să facă lumină, adevărul să se așeze peste Danemarca. Duhul tatălui său, duhul regelui neîntînat i s-a arătat prințului și i-a spus ce trebuie să facă!... Ofeliei nu i s-a arătat duhul tatălui ei, Polonius! De ce? Fiindcă Polonius fusese ce fusese... Și moartea îi închisese gura!

Cîntînd frînturi de cîntec vechi, plutind pe valurile rîului, Ofeliei...

"Veșmintele i s-au umflat de apă

Și-o duseră o vreme ca pe-o ninfă" ...

Ofelia...

"Ca o ființă odrăslită acolo

Și înconjurată de stihia ei" ...

e trasă mai apoi la fund, în groapa de nămol... smulgînd-o de la cîntu-i

"Cel prea duios."

Nu-și căutase, repetăm, sfîrșitul, printre flori, în apele rîului? Nu voise să devină altceva, carnea ei, decît era? Ea e partea existenței care spune nu?... așa cum Hamlet spusese da vieții?... Intrebări. Nu putea, repetăm, să nu cunoască întrebările prințului asupra rostului omului în lume, nu putea să nu-l fi auzit... Să-l ascultăm pe Hamlet.

"Oh, carnea asta, mult, prea mult vîrtoasă,

De s-ar topi și s-ar preface-n rouă,

Sau dacă cel de sus n-ar sta-mpotrivă,

Cu legea lui, uciderii de sine!

O, doamne, cît de lînced și-nvechit,

Și trist, și de prisos îmi pare rostul acestei lumi"

Ofelia împlinește ce Hamlet dorește să poată împlini:

să se prefacă în rouă! Vîrtoasa carne să se topească și să se prefacă în rouă - căci alît e de lînced și de prisos rostul acestei lumi. Ofelia mai îndrăznește încă ceva: încearcă divinul!... Il provoacă! Se opune cerul, cu legile lui, uciderii de sine? Nu. Nici tăria nu are legi, sau nici cerului nu-i pasă de te vei ucide sau nu? Ofelia sfidează aceste legi? Da, și luîndu-și viața, printr-o stratagemă de veselie cîmpenească, ironică, cîntînd, ea se prefacă-n rouă. Roua, lumina efemeră, lacrima de-o clipă a cerului?... Este, astfel, Ofelia, punînd un nu în fața verbului a fi, mai puternică decît Hamlet?

Nu e o greșeală pasul ei pe ramura vrăjmașă, care s-a rupt, nu e o întîmplare trecerea ei în neființă, fiindcă Ofelia nu este cum crede regina, “neștiutoare de restriștea sa”. Curtea regală îl bănuise și pe Hamlet neștiutor de restriștea sa. Cum Hamlet nu e un alienat, cum el nu și-a pierdut personalitatea, mințile - se va vedea pînă în ultimul act al piesei! Un nebun nu-și urmărește ținta cu o precizie matematică!

Așa că... așa cum prințul Hamlet nu este decît prea știutor de restriștea acestei lumi ieșite din țîțîni, preaștiutoare se va dovedi și Ofelia de restriștea Danemarcei și de restriștea ce o bîntuie pe ea însăși. Ofelia chiar este, într-un fel, o altă față a lui Hamlet. Fața nevăzută a lunii! Să ne explicăm. Hamlet e pus de Duhul tatălui său “uciderea-i cea mîrșavă” s-o răzbune. O ucidere mîrșavă și nefirească! Printr-o înscenare, printr-o scenă ciudată de teatru! În grădină, printre flori. S-a spus că pe cînd dormea în grădină, un șarpe l-a mușcat pe rege!... Astfel:

*“Urechile din toată Danemarca,
Prin ticluita veste-a morții mele,
Au fost mințite-n chip sfruntat. Dar află
Tu, nobil tînăr, șarpele cel care
Mușcatu-l-a de moarte pe al tău tată
Li poartă azi coroana”*

Unchiul Claudius, incestuoasa fiară, cu duh vrăjitoresc a-nduplecat la pofta-i rușinoasă pe regina

Gertruda! Regina...

“Ce după chip părea virtutea însăși”

Ofelia, care, după chip, pare și ea virtutea însăși, primește sfaturi de la tatăl ei, Polonius, să-l spioneze pe Hamlet, să spioneze adevărul... Ea acceptă, din start, o infamie.

Ce-i spune Duhul lui Hamlet?

*“Nu-ngădui regescul pat al țării
Desfrîu s-adăpostească și incest”.*

Ce-i spune Polonius Ofeliei?

“Ofelia, tu plimbă-te pe-aici”

Și mai departe, ca un regizor:

“Tu fă-te că citești această carte”...

Nu insistăm, se știe: să-și spioneze iubitul! Etc. Ea acceptă. Să nu uităm: tatăl lui Hamlet e un rege viteaz. Tatăl Ofeliei e un șambelan putrezit în pînde, după perdele! Un regizor de culise în Marele Teatru. Teatrul va marca și destinul lui Claudius. Printr-o tîcuiță de el scenă de teatru și-a ucis fratele, turnîndu-i cucută în ureche. Printr-o scenă de teatru scrisă și regizată de Hamlet, Claudius își va trăda vinovăția!

În schimb, mama lui Hamlet, regina Gertruda este ce este, slăbiciunea însăși! Mama Ofeliei?... Nu apare, nu se spune despre ea un cuvînt. Ca și cum Ofelia n-ar fi avut mamă! Sau mama Ofeliei, înțelegînd cine este cu adevărat soțul ei?... Ce se-nîmplase? Mister.

Să nu uităm: Hamlet, înainte de a afla de la Duh adevărul despre moartea tatălui său - “un rege-afîț de vrednic!” - se “pronunțase” despre “satirul” Claudius și despre Gertruda... Duhul doar îl cerifică. Dar Duhul îi atrage atenția în căutarea adevărului și în urmărirea păcatului...

“Dar orișicum ai urmări păcatul

Nu-ți pîngări nici sufletul, nici gîndul

Cercînd ceva-mpotriva mamei tale”.

Să comparăm “sfaturile Duhului” cu sfaturile pe care Polonius i le dă fiului său Laertes și fiicei sale

Ofelia! Lui Laertes:

*“Nu da gândirii tale grai, și nici
Smintitelor dorinți înfăptuire*

*.....
Pe fiecare află-l ce gîndește,
Dar nu-i destăinuie ce cugești tu”...*

Disimulare, suspiciune, spionită etc. Iar Ofeliei: nici mai mult nici mai puțin decît (pe ocolite îi spune, e drept!) să-și pîngărească gîndul și sufletul urmărindu-l, spionîndu-l... pe iubitul ei!

Duhul îi spune prințului să-și ocrotească mama, cu orice preț; Polonius îi spune fiicei sale să nu respecte nici iubirea!... Adică să nu creadă în nimic? În nicio valoare? Se pare că nu! De vreme ce Polonius îl pune pe Reynaldo să plece la Paris și să “afle” ce fac... danezii la Paris, cu cine “se-adună, ce mijloace au.” Și nu doar să-i spioneze Reynaldo pe... danezi, ci chiar pe fiul lui Polonius, Laertes! ... Da, căci, conchide Polonius, astfel... el, “noi”...

*“Momeala vicleșugurilor tale
Agață adevărul ca pe-un pește.
Iar noi, cei cu pătrundere și minte,
Prin sforări și prin piezișe căi
Ajungem, cu ocoluri, drept la țintă.”*

Duhul nu-i recomandă prințului vicleșugurile și sforăriile! Duhul îi cere restabilirea adevărului prin forme de o puritate am zice dezarmantă! De-aici vin, credem noi, și lungile ezitări ale lui Hamlet!

Elanul vital ce-l cuprinde ca o febră pe prinț nu poate fi înfrînt, fiindcă Hamlet, odată auzind glasul Duhului, depășește frica, și frica de moarte, depășește căile demoniacului, fiind supus parcă doar acelui glas transcendent... Dar toate aceste aspirații înalte ale vitalității sale și ale vitalității spiritului său nu-l rup nici o secundă de contingent, nu-l rup de concretețea zilnică a vieții, din contră, îl fac să perceapă și mai acut matrapazficurile curții daneze, materialitatea regatului intrat în destrămare,

putridul fiecărei clipe. Astfel personalitatea lui Hamlet nu este... duală, nu este, mai pe românește, cu toate disimulările învățate din teatru, cu două... fețe. Ofelia, în schimb, va fi strivită de “dualismul” în care a intrat, sau care a cuprins-o în tensiunile sale agonice.

7

Șobolanul și salcia

Șobolanul major, majordomul Polonius, trăiește după perdele. Il găsim și în iatacul reginei, după perdele, neștiind că-l așteaptă moartea. Il găsim în actul II (scena 2), într-o sală, din castel, propunându-i chiar regelui și reginei să-l pîndească, toți trei împreună, pe Hamlet, ascunși “după o perdea”. Mai înainte, Claudius și Gertruda vorbiseră cu șobolanii minori Rosencrantz și Guildenstern.

Dorind ca împreună cu acești șobolani să afle cauzele cutremurului petrecut în Hamlet, regele și regina nici nu bănuiesc că regizează, aproape involuntar, distrugerea Ofeliei! Căci inima ei n-o să poată rezista cumplitelor încercări subterane puse la cale în Elsinor, iar conștiința ei cu greu o să le poată face față!...

Hamlet o să regizeze o capcană pentru rege: o cursă de șoareci! Actorii acestei înscenări vor fi actorii cu adevărat.

Claudius și ai săi organizează mai multe capcane pentru Hamlet: actorii acestor înscenări vor fi curteni, prieteni de-ai lui Hamlet etc. slujbași ai scenei politice, și nu ai scenei de teatru. Din păcate, chiar Ofelia va accepta să joace un rol în plasa care va trebui să-l înhațe pe Hamlet. Acceptă rolul fiindcă-și ascultă părintele? Salcia se supune șobolanului?

În horoscopul zis al animalelor, Polonius ar putea fi trecut în perimetrul șobolanului. Zodia șobolanului cum sună? Ofelia, prin fragilitate și labilă structurare, ar putea fi identificată cu salcia plîngătoare de care vrea să-și agate

o coroană, și a cărei ramură se frânge sub talpa ei, ducând-o în apele râului și ale morții sale pline de flori. În horoscopul copacilor, salcia identifică Melancolia. Cum nu ne sperie astrologia, și cum orice rigoare, în Shakespeare, poate fi survolată, plăcându-i mult domniei sale magia, cresurile, basmul, plăsmuirile etc. - vom îndrăzni să ne aventurăm în a spune, după horoscopul copacilor, că Ofelia s-a născut fie între 1-10 Martie, fie între 3-12 Septembrie... Frumoasă și tristă, cel puțin în aparență, salcia, cică, are și ceva languros și oarecum vulnerabil. Să translăm trăsăturile salciei peste destinul Ofeliei, măcar în joacă. Iată ce se mai spune: Misterioasă. O simți plină de gânduri ascunse, confuze, pe care nu reușește să și le ordoneze. Până aici, nu e rău,. Mai departe. Iubește căldura, parfumurile. Știe întotdeauna să profite de momentul prezent și nu lasă să-i scape nici cea mai mică bucurie.

În afară de de bucuria morții, Ofeliei îi cam scapă printre degete bucuriile vieții. Cu Hamlet, a fost altfel: ca student a cunoscut în Germania cam tot ce putea cunoaște un tânăr de vârsta sa. Minus înțelepciunea care e hărăzită, normal, să vină mai târziu. O înțelepciune izvorâtă din bucuriile tinereții găsești mai greu. Hamlet, de fapt, începe să se maturizeze o dată cu (hm!) revenirea în Danemarca, odată cu moartea năpraznică a tatălui său. Înțelepciunea sa își are rădăcinile în nefericire, în cumplita ecuație care a dus-o pe Gertruda în patul lui Claudius, sau pe Claudius în patul Gertrudei. Deci maturitatea sa are la temelie putreziciunea tronului Danemarcei, din care se ivește...

Cică să nu ne lăsăm păcăliți de aerul dulce al salciei; în realitate este foarte decisă. Are simțul înăscut al libertății. Da, salcia crește din orice mlaștină, putregaiul îi priește. Libertatea de a fi ce vrea să fie este deplină, până în clipa când o forță superioară îi frânge crengile, semeția, libertatea însăși. Referindu-se la "Hamlet", Freud zice că abia psihanaliza a reușit să dezlege enigma acestei tragedii, raportînd subiectul ei la complexul lui Oedip. Noi îndrăznim să mergem mai departe și să spunem că măreția

acestei tragedii stă nu doar în dezlegarea enigmei prințului Hamlet, ci, la fel de important, poate, în descifrarea enigmei fiicei lui Polonius, Ofelia. Despre complexul lui Oedip, raportat la Hamlet s-a discutat îndelung. Hamlet a fost băgat în același castron cu Oedip. Despre complexul Ofeliei nu s-a vorbit niciodată. Fiindcă el nu se poate raporta decât la Ofelia. Nefericirea ei nu se trage dintr-o iubire trădată, dintr-o pioasă disciplină paternală, dintr-un cult al tatălui, nejustificat pînă la urmă? Dintr-o păguboasă ascultare a destinelor, așa zise superioare?... Ascultînd sfaturile lui Polonius ajută ea la redresarea țării, sau simțul ei înăscut pentru libertate pierde și ce avea mai sfînt, libertatea de a iubi? Durerea cu care-l vede pe Hamlet depărtîndu-se de ea nu-i umbrește puritatea sentimentelor? Să fie adevărat (ce se spune) că zodia salciei arată că viața salciei ar fi calmă, dacă nu ar avea un gust pentru iubirea trădată? Să-i placă Ofeliei să fie trădată și să trădeze? Să fie îndrăgostită de suferințele ei de dragoste? Să-l iubească pe Hamlet, să-l atragă, să-l provoace, pentru a afla (pentru Polonius) cine știe ce mister, să-l trădeze, apoi, doar pentru că iubirea trădată e pasiunea ei secretă? Să lăsăm, o clipă, zodiacele și să ne întrebăm: tot jocul pe care-l joacă Ofelia, față de Hamlet, la porunca lui Polonius, mai se poate numi iubire? Se mai poate ierta ea, pre sine, apoi? Da, am putea răspunde, complexitatea Ofeliei ar putea cuprinde și asumarea propriei sale infamii...

8

Umbra în zale

Cerîndu-i Ofeliei, într-un fel sau altul, să spună ce simte pentru Hamlet, Laertes și Polonius vor să-i aducă pacea în... suflet? Prin ce-i cer, fac să-i “sporească tensiunile lăuntrice”. Ofelia nu are încă o experiență a propriului ei trup, ca viața ei interioară să fie măcar direcționată de trăirile somei sale. Dar nici nu se poate elibera de percepțiile sale interioare, specifice vârstei, ca să asculte, fără nici o reacție

ulterioară, și să împlinească șirul de cerințe venite din partea fratelui și părintelui ei. Sufletul ei începe să devină văzător. Dacă regele Hamlet s-a desprins de corporalitatea sa fizică și a devenit doar o umbră în zale, vorbitoare, ridicându-se cumva, prin moarte, la o perfecțiune aproape de neimaginat în lumea sensibilă, de fiecare zi, a Danemarcei, Polonius se crede perfecțiunea însăși, infailibilă, căci lui toate i-au reușit, bob cu bob! Pe regele Hamlet moartea nu l-a putut rupe cu desăvârșire de această lume! Dar asta o știe prințul, n-o știe Ofelia, cea care încă e convinsă că părintele ei vrea să-i facă fiului Gertrudei un bine, să-l ajute să se cunoască pre sine, pentru a putea, cunoscând ființa din sine, să fie credincios sie însuși. În medicină și în psihologie “a fi tu însuți” echivalează cu esența autenticității umane. O criză a autenticității duce la o criză a preceptelor morale fundamentale, la o dramă a interiorității (St. Bălănescu). După autorul pus între paranteze, nevroticul, incapabil de a-și făuri o adevărată identitate, în goană după o identitate imaginară, intră în conflict cu sine însuși, și cu cei din jur. Dar Hamlet a fost obligat să intre în conflict cu sine însuși și cu cei din jur, autenticitatea sa a existat. Oare, întrebând: a fi sau a nu fi, nu cuprinde această întrebare, dincolo de problema morții și a vieții, și problema morții în viață, a celor morți aflați în viață, a celor ce nu mai sînt ei înșiși?! A fi sau a nu fi tu însuți! pare să întrebe prințul. În schimb, Polonius recomandă cu generozitate formula fericirii: “a fi tu însuți, a fi, mai presus de orice, credincios ție însuți.” El, Polonius, fiind, în felul său, credincios sie însuși. În felul în care nu este credincios sie însuși, valorilor morale, ci intereselor sale... Polonius, astfel, este un simulant, un șarlatan, un histrion... O mască, un actor. Medical, un fel de isteric. Un nevropat, o emblemă a pierderii autenticității, lipsit, deci, de “sine însuși”. O performanță a neautenticității.

Polonius e un funcționar al puterii, un pragmatician. Lipsit de emoții, înțelepciunea sa practică îl îndeamnă spre lucruri concrete, nu spre abstracțiuni. Înțelepciunea sa nu e

o rezultantă a rațiunii, ce este, mai degrabă, o pregnantă intuire a existenței. Un instinct de șobolan.

Dar cum îl “vede” Ofelia pe tatăl ei? Sau pe fratele ei?... Hamlet spune despre tatăl său c-a fost un om cum altul nu-i mai este dat să vadă! “Mai presus de toate a fost un om”, zice, mereu zărindu-l... Chiar înainte de a se întâlni cu Duhul, el îl zărise pe rege... “Stăpîne, unde? îl întreabă Horațio. Răspunde Hamlet:

“In ochii minții mele”.

Omul lăuntric care crește și se desăvârșește în prințul Hamlet îl are ca model pe regele-om Hamlet. Lumea gândurilor începe, treptat, să devină la fel de reală ca și lumea lucrurilor și faptelor înconjurătoare. Dar poate el să tacă, față de sine și față de alții, se poate abține să nu scoată un cuvânt despre ce vede el în propriul său sine? În afară de Horațio, în cine ar mai putea avea încredere? În Ofelia, adică în Iubire? Prietenia lui Horațio n-o să-l înșele, cum l-a înșelat prietenia cu Rosencrantz și Guildenstern.

Dragostea față de libertatea sa lăuntrică îl face să renunțe la dragostea Ofeliei, atunci când bănuiește slăbiciunea ei? Trecînd de la adevărul spus de Duh, prin adevărul reflectat pe fața lui Claudius cînd actorii joacă scena omorului din grădină, spre adevărul spus de sabia măsluită, băgată cu ascuțișul în otravă, prințul învață să discearnă realitatea de aparențe și să-i acorde privilegii realității, față de păreri, adevărului și nu măștilor! Cu cît înaintăm spre finalul tragediei sale, gândurile haotice se împuținează, presupunerile sînt alungate de un control riguros al propriilor gânduri și al propriilor fapte. Omul interior a devenit una cu prințul cel văzut de toți, spre spaima celor ce încă mai sperau că mintea sa nu e în stare să deosebească adevărul de eroare, realitatea de iluzie, gândul vagabond de rigoarea aspră a formelor vieții putredului regat Danemarca. Realitatea imaginilor Danemarcei s-a sintetizat în el însuși. Apogeul cunoașterii, de sine, și a altora, dar și ultima picătură... Împlinindu-și destinul, împlinind

rugămintea Duhului, drumul său s-a încheiat: dincolo de această clipă, testamentul tatălui său fiind onorat în întregime, nu-i mai rămîne decît să-și facă și el testamentul. Murind, om și duh în același timp, îi spune prietenului Horațio, cam tot ce i-a spus și lui Duhul regelui: să nu uite!... Să fie memoria cheia de boltă a binelui? Zice Hamlet:

*“Ce nume veșted las pe urma mea
De totul vă rămîne neștiut.
Horațio, de m-ai purtat în suflet,
Lipsește-te pe-un timp de fericire,
Mai suferă pe această hîdă lume
Să spui povestea mea.”*

Și Hamlet a suferit pe această lume hîdă, și el s-a lipsit de fericire, ca să poată spune povestea tatălui său!

9

Lanțuri pentru prins becațe

“Oare te-ndoiești?” îl întreabă Ofelia pe fratele ei care, plecînd spre Franța, îi spune să-i dea vești de-acasă, să nu “doarnă”, să nu-l uite, deci. Somnul, ca o nepăsare? Prima replică din piesă, a Ofeliei, este, subliniem: “Oare te-ndoiești?” Indoiala pusă sub semnul întrebării. Laertes se îndoiește de sora sa? Probabil, căci o copleșește, în continuare, cu sfaturi, exact ca Polonius, mai tîrziu... Hamlet nu trebuie luat în serios!... Gluma și răsfățul lui sînt doar un joc al sîngelui! Totul, zice Laertes, nu e decît “mireasma și avîntul unei clipe”. “Atîta doar? e a doua replică a Ofeliei. Atîta doar să fie iubirea, nimic mai mult? Mai mult n-o prețui, zice Laertes, ca un băcan. “Dar fie-ți frică de mărirea lui. Pe-a lui voință nu-i stăpînul el, ci doar un rob al naltei sale nașteri, Și nu-i deci slobod să-și croiască soarta Ca orice om de rînd, - zice Laertes, lăsînd să se înțeleagă, cumva, că el și Ofelia sînt oameni de rînd, care-și pot construi singuri soarta, fiind stăpîni pe viața lor!

Laertes pledează pentru construirea unui vid de umanitate. Neîncrederea, îndoiala, stăpânite prin voință, pot duce la o dezlipire de uman, de tine însuși, la crearea unui halou vidic, să-i zicem, adică de vid. Deci, Ofelia să nu se-ncreadă în “cîntecul” lui Hamlet: “Ia seamă, dragă soră, o, ia seama, Ofelia, și ascunde-te cu dorul Departe de săgețile ispitei.” Un vid, între ea și Hamlet, între ea și ispitele ce-ar porni de la print; dar, în același timp, și un vid între ea și ea însăși, între ea și ispitele ce-ar putea veni din propriul ei dor. “Păzește-te, că-n teamă-i mîntuirea. Dușmanul tău e-n chiar a ta ființă Și-atunci cînd nimeni nu te amenință”. Teamă e cheia eliberării, a libertății, mîntuirea de păcate. Iar dușmanul care trebuie strivit cu bună știință se află în tine însuși! Pune în tine un vid și fericit vei fi. Iată cu cît dispreț primește Laertes nu doar sentimentele prințului, ci și pre cele, în general, ale omului, dovedind astfel cît dispreț și cinism se află și în sine față de propria sa esență. În fața acestui apocaliptic autodispreț pe care Ofelia începe să-l înțeleagă, îngrozită, mai ales că se ascunde sub mantia unei povești înțelepte, ea îl întreabă pe Laertes de ce, totuși, îi arată “doar asprul drum spre cer”, ca un “preot fără har”, iar el ia drumul, “înflorit al desfrînării, Ca desfrînații”...

Desfrîul e în perimetrul vidului de umanitate. Un semn al eternității mizeriei omenești, un putregai liber consimțit. Un semn al rațiunii! Putreziciunea e o ideologie profesată. O renunțare la ceva ce-ți poate primejdi viața ta de animal delicvent față de tine însuși. Premeditat, orice durere trebuie sublimată, de teama unei suferințe catastrofale. Omul fără însușiri umane este un prototip acceptat. Suferința fizică și cea morală se exclud! Lucru care în cazul lui Hamlet se dovedește imposibil!

Dar Ofelia este mînată spre acest vid interior și de

sfaturile tatălui ei, nu numai ale lui Laertes. Evitarea morții “exterioare”, a suferinței, poate fi ușor realizată printr-o conștientă mortificare interioară, prin renunțarea la o parte din tine... Așa cum șopîrla, ca să trăiască, renunță fără nicio clipire la propria ei coadă, dînd exemplul care întruchipează cel mai strălucit -

Reflexul de autonomie!

Polonius, dîndu-i o mulțime de sfaturi lui Laertes, în fața Ofeliei, împușcă (hm!) deodată doi iepuri. “Nu da gîndirii tale grai”, zice. “Pe fiecare află-l ce gîndește, Dar nu-i destăinui ce cugeți tu” - continuă lecția de obținere a haloului vidic.

Hamlet se va topi ars de vîlvătaia focului său lăuntric. Ofelia va pieri stinsă de vidul în care a fost împinsă.

Povețe, povețe, povețe! Să țină minte povața lui Laertes! In cuget o să-i rămîină povața asta zăvorîtă, îi spune lui Laertes. “Iar cheia ei o vei păstra tu, îl asigură. Va zăvorî în sine și povețele lui Polonius, zăvorîndu-se! Indoiala începe să se ivească... Zăloage de dragoste? Crezi oare-n ceea ce numești zăloage? o întreabă Polonius. Procesul distrucției a început:

“Nici eu, stăpîne, nu știu ce să cred.”

Totuși, Ofelia nu cedează, invocă tăriile:

*“Și spusele-i și le-a-ntărit, stăpîne,
Jurîndu-se pe toate cele sfînte.”*

Aici Polonius începe să puncteze definitiv. Părintește. Cele sfînte?

“Sînt lațuri pentru prins becațe”

Valorile sînt date pe răzătoare, sistematic. Jurămîntul lui Hamlet nu e cinstitul preot ce unește, ci preot “mincinos cu gînd spurcat.” In concluzie:

*“Nu vreau să-ți mai pierzi timpul de-azi-încolo
Stînd cu Hamlet de vorbă, fără rost.*

la seama: e-o poruncă."

Nu mai e o povață, e un ordin. Iubirea fiind și ea o pierdere fără rost a timpului, nimic nu mai are rost, și Ofelia cedează:

"Stăpîne, am să te ascult".

Aceasta este ultima ei replică din actul întâi. De la îndoială pînă la supunere nu e decît un pas. Ofeliei i se comandă să facă acest pas. Il face, dar el o să o ducă de pe solul arid uneori al certitudinilor pe lunecătoarele valuri ale celor ce veșnic curg, apele și incertitudinile. Energia forțelor externe a desăvîrșit vidul în ordinea internă. Sau cam așa ceva.

Putem vorbi, astfel, de un sindrom de neadaptare, în cazul Ofeliei, așa cum pentru Gertruda sindromul general de adaptare este formula care include cel mai bine reacțiile ei în fața evenimentelor de la castelul Elsinor. Prin povețe, ordine, suspiciuni, tracasări, viața afectivă a Ofeliei se diminuează pînă la dispariție, sau poate mai exact spus, pînă la o alterare-putregăire care este sinonimă cu anestezia afectivă, cu amortirea oricăror sentimente.

Spre deosebire de cele două personaje feminine, din piesă, complementare și deci, total deosebite, dar care nu se urăsc între ele, cele două personaje masculine importante din "Hamlet", prințul și regele Claudius, la fel de diametral opuse, nu se suportă nici măcar fizic. Claudius, nereușind, bunăoară, să-l îndepărteze pe Hamlet de el, cînd îl trimite în Anglia, se hotărăște să-l trimită în mormînt.

"Împlinirea de sine" este suprema caracteristică umană, în ce-l privește pe Claudius. Ajuns rege, ajuns în patul Gertrudei - idealul său de viață s-a împlinit. Hamlet ratează și tronul Danemarcei și mîna Ofeliei, dar el se depășește pe sine, dorind ceva mai mult decît își dorea Claudius, puterea, dorind să-i dea vieții sale un sens.

Un porumbel lipsit de fiere

De ce Ofelia, care se teme de moarte, o caută, și nu mai vrea să trăiască? Scrisorile primite de la Hamlet le-a dat tatălui ei: cel mai superb document că este iubită, devenind pentru Polonius un argument al nebuniei prințului, o face să descopere că “eul” său este... inadmisibil, de neiertat, intolerabil? Să nu mai întrevadă lumina niciunei împliniri umane, iubirea ei fiind chiar de ea însăși maculată? Ce speranțe să mai aștepte de la o lume pe care chiar ea s-a oferit s-o degradeze și s-o lipsească de sens? Traumatismele afective, pe care, în parte, singură și le-a provocat, o duc, întâi, la o stare de nepăsare față de viață, apoi, prin ruperea fibrelor (libidinale) care o leagă de existență, voința de a trăi nu-și mai găsește un suport și moartea îi apare înainte ca o alinare, ca o legănare pe valuri încărcate cu flori, ca o soluție salvatoare!

La sugestia lui Laertes și la porunca lui Polonius, Ofelia vrea să încheie conturile cu Hamlet, dându-i înapoi “scrisorile” și “oprindu-l” de a o mai vedea. Totuși, câteva scrisori sau bilete le reține, și i le dă tatălui ei. Care le citește în fața regelui și a reginei. Să le-ascultăm și noi:

*“Cereștii făpturi și-al sufletului meu idol,
multpreafrumoasa Ofelie.”*

Polonius comentează: “E o vorbire schimonosită. E o vorbire urâtă. “Multpreafrumoasă” e o vorbire vulgară.” Și citește, mai departe:

*“La sînul tău cel dalb și fără seamăn,
această...”*

Regina întreabă:

“I-a scris Hamlet aceasta ei?”

Polonius: “O clipă, doamnă, n-am s-ascund nimic” (s.n.) (Citește)

*“Tu poți să te-ndoiști de soare,
De focul ce scînteie-n stea,
De legile nemuritoare
Dar nu și de iubirea mea.*

*O, scumpă Ofelia, nu mă pricep la versuri, nu
cunosc meșteșugul de a-mi potrivi suspinele, dar
crede-mă că te iubesc cu o dragoste adevărată. Adio.
Al tău pe veci, doamna mea multiubită, cîtă vreme
lutul ăsta este încă al meu. II.”*

De ce s-a îndoit Ofelia de Hamlet, doar nu voise nici Laertes să se îndoiască de ea, și nici Polonius?! Era cereasca făptură, multpreafrumoasa Ofelia! Putea să se îndoiască de existența soarelui, a universului întreg, a nemuritoarelor legi - dar n-avea de ce să pună în cumpănă iubirea prințului! De ce? Doar pentru că Polonius i-a poruncit “să-și pună lacăt inimii și ușii, să nu primească daruri, nici solii”?!

Ajunge Ofelia să creadă, mai apoi, ca și tatăl ei, că Hamlet, respins, a căzut în “tristețe-adîncă”, a flămînzit, apoi, căzînd în “lîncezeală și nesomn”, a lunecat în “aiureală”... și-apoi în nebunia în care acum se zbate? Să creadă Ofelia că prințul și-a pierdut mințile din cauza refuzului ei de a-l mai lua în seamă?

Îi spune Polonius regelui:

*“Dacă n-o iubește,
Și dacă nici nu și-a ieșit din minți
Mă las de sfetnicie și mă fac
Plugar și căruțaș”*

Polonius n-o să ajungă plugar și căruțaș, să muncească pămîntul și să-i care recoltele - o să ajungă sub pămînt, ca un sobol. Văzînd toate acestea, pe Ofelia o s-o cuprindă scîrba, tristețea, durerea, lehamitea de a fi ea însăși? Shakespeare, influențat, după unii, de Seneca, să fi încercat să întruchipeze în Ofelia acea stare sufletească existentă la Seneca sub urgența zisă libido-moriendi?!

Spre rîul ce-avea să o poarte pe valurile sale

unduitoare, Ofelia avusese timp să se smulgă total din viața sa cotidiană, să rămână doar cu gândurile ei și să-și poată, astfel, descifra, în liniște sau ba, experiențele, bucuriile, tristețile și faptele sale? Să fi avut atunci puterea de a se judeca pre sine cum l-ar fi judecat pe un străin? Și acum va începe să decidă ea însăși ce pași să facă, nemaiauscultînd de înprejurări exterioare, de sugestii și de porunci?

Verdictul pe care și-l dă - să amplifice ura față de sine? Și această vibrație emoțională negativă nu poate căpăta o "expresie" organică? De obicei emoțiile puternice sînt urmate sau sînt concomitente cu mari tulburări endocrine, cu plusuri ale secrețiilor interne, cu o accelerare a circulației sangvine etc. Chiar se spune că nimeni nu-ți poate face atîta rău cît poți să-ți faci singur. Un sentiment, mai ales unul de vinovăție (normal!), duce la ivirea unor boli surde, de care Ofelia nu se mai poate apăra. Iar cei care nu știu să se apere de ei înșiși - se spune (și se constată medical) că mor tineri.

Shakespeare îl și citează pe Seneca, punîndu-l chiar pe Polonius, cînd anunță sosirea actorilor, să spună: "Seneca nu poate fi prea greoi pentru ei..." Mergînd spre moarte, pierzîndu-și energia vitală, multpreafrumoasa Ofelia ajunge, decorticată, un semn biologic. Pășind pe valuri, cîntînd, să-și atîrne coronița de flori într-o creangă de salcie, călăuzită doar de instinct, omul care a fost Ofelia va trece dîncolo, în mormînt, devenind un obiect, inert. Alegînd "a nu fi", Ofelia se arată mai slabă sau mai puternică decît Hamlet? Întrebare ușor retorică, atîta timp cît chiar prințul spune despre sine cum este:

"Prea sînt un porumbel lipsit de fiere

Să pot întoarce-amaru unei inimi.

C-altfel de mult aș fi-ngrășat hultanii

Cu măruntaiele acestui lotru".

Lotrul este regele Claudius, uzurpatorul. Nemulțumirea față de sine, ura față de sine chiar, Hamlet o mărturisește cu vehemență:

"Asin ce sînt! O, ce mai vitejie:

*Eu, fiul unui tată scump, ucis,
Impins de cer și iad să mă răzbun,
Îmi vârs în vorbe focul, ca o tîrșă,
Înjur întocmai ca o tîrîtură,
O rîndășoică!
Rușine! Puah!"*

Dar suferința ce-l copleșește nu duce la o disoluție a elanului vital. Din contră, ea arată, în cazul lui Hamlet, o altă față a mecanismelor biologice, cea stimulatorie, adaptativă la orice putrezire a mediului înconjurător, fața oportunistă, oportună, salvatoare! Poate că aici intervine și calitatea alitudinii față de viață, care îi desparte pe Hamlet și Ofelia. Cîta vreme fiica șambelanului era preocupată doar de viața ei și a familiei ei, prințul Hamlet era investit cu o "misiune" suprapersonală, existența sa fiind legată nu atît de împlinirea propriilor sale valențe, cît, mai ales, de realizarea unei "opere", unui țel supraindividual. Chiar spune:

*"Voi șterge-n amintire
Mărunte doruri, cărți și-nvățăături,
Și chipuri cercetate-n tinerețe;
Și fără-amestec cu-alte griji de rînd
Trăi-va singură porunca ta
În cartea și cuprinsul minții mele."*

Putem face o legătură între visul Meșterului Manole, care-i dă cheia zidirii monastirii, și apariția Duhului, care-i cere lui Hamlet să restabilească adevărul în lumea putredă a Danemarcei. Visul e un "personaj" tragic, pînă la urmă, căci el pune condiții de netrecut: reușita construcției e posibilă doar cu prețul unui sacrificiu suprem: zidirea în temelie monastirii a celei mai iubitoare soții, care se dovedește a fi Ana lui Manole... Duhul nu propune și el o ecuație tragică? Renunțînd la tot ce este în el amintire, doruri, cărți și-nvățăături, chipuri cercetate-n tinerețe, Hamlet nu renunță, astfel, și la Ofelia, și la el însuși?! Credem că da. Numai porunca Duhului va trăi în cartea și în cuprinsul minții lui Hamlet, consfințind înfăptuirea unei dimensiuni suprapersonale, zidirea unei Danemarci

morale, realizarea unui "edificiu" închinat purității, tăriilor, scos din mlaștina veșnic uzurpatoare a putreziciunii. Astfel că Manole și Hamlet pot sta, cumva, alături, ca indivizi pentru care viața este o formă de împlinire a unor valori eterne, "dincolo de ei" și de viața lor trecătoare. De-aici vin, desigur, și lipsa lor de spaimă în fața morții, - moarte care devine, paradoxal, nu o grozăvie obnubilantă, asfixiantă, ci un impuls benefic, un catalizator al desăvârșirii misiilor axiologice pe care "noaptea" li le-a conferit. Țelul le absoarbe zilele și nopțile, fanatismul misiei îi găsește gata pentru orice sacrificiu personal. Tensiunea incandescentă ce i-a cuprins poate să le zdrobească fericirea personală și integritatea mintală, poate orice, înafară de a-i opri de la împlinirea destinului lor. Destin pe care, zicem noi, și-l depășesc. Multpreafrumoasa Ofelia s-a îndoit de soare, de legile nemuritoare, dacă s-a îndoit de iubirea lui Hamlet! Cereasca făptură Ofelia și-a dat seama de pasul ei greșit, încercînd alt pas, pe valurile rîului izbăvitor. A trădat vocea acelui suflet viu căruia îi era idol. Hamlet duce spre împlinire vocea acelui rege imaterial, care era Duhul tatălui său, și astfel devine dintr-un porumbel lipsit de fiere un suflet nobil, un ostaș. Al adevărului, al Danemarcei.

10

Capcane, precum și înțelepciunea de a întemnița

La curtea de la Elsinor, Polonius se crede un prooroc, un mag hărăzit cu puteri premonitorii, căci nu se îndoiește nici o clipă de sine, și de ce spune. Știința sa de sfătuitor, de combinagiu l-a dus la diagnosticări ce i se par absolut infailibile! Mărturisește:

*"Aș vrea să știu de s-a-nîmplat vreodată
Să spun eu cu tărie: este-așa
Și altfel să fie?"*

Ca orice fanatic, își pune capul pe tocător, dacă certitudinile sale nu se adevăresc! Zice, arătînd spre capul și umerii săi:

*“Desparte ce-i aici de ce-i aici
De nu-î așa. Iar adevărul l-aflu,
De nu-e prielnică împrejurarea,
Și-n inima pămîntului.”*

Mai încolo, stînd tot cu Gertruda - regina de vorbă, împrejurarea îi va fi prielnică: Hamlet îl va împunge cu sabia și-l va scoate de după perdele, ca să-l trimită în inima pămîntului să afle adevărul. Căci adevărul Danemarcei se află îngropat în pămîntul Danemarcei. Moartea e cea care știe adevărul morții regelui Hamlet. Regele ucis îl așteaptă, în pămînt, pe șambelan, să-i spună ce voia să afle, sau ce, de fapt, Polonius știa, cum cucuta pusă în urechi poate răsturna un tron. Căci dacă Polonius e atît de sigur de știința sa, nu putea să nu știe cum și cine l-a ucis pe regele Hamlet. Logic și legic.

Ofelia, șovăind între pubertate și adolescență, e ca salcia de care se va agăța mai tîrziu, șovăitoare. Poate ea să-l iubească pe prinț fără voia fratelui și tatălui ei? Dacă nu primești învoire, nu te distrugi? Fructul oprit, oh! multe năcazuri a adus! Trecînd peste îndoieli, peste interdicții, iubind, iubirea n-o va distruge? Există vreo ieșire din această capcană de șoareci?

Dacă Polonius se află la o vîrstă a certitudinilor, care pot fi și idei fixe, Ofelia se află la anii cînd “obiectul uman” este rebel, hachișos, fără a putea fi în întregime și pe veci convertit, supus, manevrat, căci de-abia acum energiile profunde, haotice, factorul dinamogenic principal implică o creștere cu urcușuri, opriri, explozii, frustrări libidinale, implică o dezvoltare a tonusului vital (sistem endocrin, sistem nervos, arbore vascular) care poate fi conflictuală, dramatică (după Freud), orientată în afară (heterotropie; vezi cazul Laertes), sau către propria persoană (autotropie). Inclînăm să credem că în cazul Ofeliei criza de adolescență

care se va termina cu o catastrofă are la bază, în primul rînd, un conflict autotrop, interior. Ofelia se răfuieste cu sine, aproape în tăcere. Cîntecul ei final, de lebedă, este o sublimare a conflictului dintre dependența familială și dorința de autonomie.

Ofelia asistă la scena cînd Claudius îi instrumentează pe Rosencrantz și Guildenstern să afle de la Hamlet de ce se “lasă pradă rătăcirii și-și strică-ntreaga zilelor lui tihnă. Cu larma și primejdia smintelii?” Ofelia aude cînd regina îi întreabă pe cei doi prieteni ai prințului: “Nu l-ați poftit la vreo petrecere?” Lui Hamlet i se întind capcane! Petreceri?... În ele ar fi cheia uitării, a pierderii de sine? Il aude Ofelia pe rege povățuindu-i pe cei doi prietenari, și chiar pe Polonius: “Voi, domnii mei, să-l îndemnați întruna, și-n spre plăceri să-i îndrumați gîndirea.” (s.n.) Regele e bucuros că Hamlet e pe calea cea bună, bucurîndu-se de vederea actorilor la Elsinor. Să fii cu ei e o plăcere... Prin actori, Claudius vrea să-i întindă lui Hamlet o cursă, a plăcerilor, crezînd că teatrul e doar o plăcere! Aici este eroarea sa, sau una dintre ele. Oricum, una dintre erorile fatale!... Teatrul este o oglindă tulburătoare în care fiecare-și vede chipul; chipul lui Claudius o să-l vadă în primul rînd Claudius: și Claudius n-o să-și poată suporta chipul, și-o să se dea de gol! Teatrul, ca oglindă, îi arată, brusc, îmbătrînirea biologică, psihologică, socială, psihosocială etc. În oglindă apare, pentru prima oară, spaima față de îmbătrînirea sa regală, socială, fiziologică etc. Nici în fața lui Dumnezeu, cînd se rugase, în genunchi, nu se văzuse “în întregime” așa cum era, cum s-a văzut pre sine în “oglindea” teatrului...

Atunci, îngenunchiat, rațiunea sa nu se pierduse cu firea: constatase doar că gîndurile nu se duc spre cer, maculate fiind! Instinctul său de ființă spermatică îl slujise și el, neînspăimîntîndu-l, energia divină neatingîndu-l. În scena cu actorii, brusc, toate perdelele cad! Și regele apare gol! În fața sa, desigur. Dar și a prințului Hamlet! Și a

Gertrudei... “Capcana oglinzii” este necruțătoare.

Ofelia asistase, jucînd chiar rolul principal, în actul III, la ... “întinderea” unei alte capcane!

Capcana cărții, să-i zicem. Polonius îi zisese:

“Tu fă-te că citești această carte:

Citirea face lesne de crezut

Că ești aici întru singurătate”

Ei bine, “capcana cărții” nu se dovedește eficientă: Hamlet nu se lasă prins în plasă, nici vorbă, și n-o crede pe Ofelia aflată acolo întru singurătate. Prorocirea lui Polonius... că, ades... folosind...

“Un chip cucernic și purtări pioase,

Putem să îl spoim chiar și pe dracul...”

... Nu se adeverește! Hamlet nu poate fi dus de nas, îmbrobodit. Fanatismul lui Claudius se dovedește, pentru prima oară, găunos. Ofelia e trimisă la mînăstire! Ofelia ia cunoștință de identitatea sa personală. Hamlet îi spune:

“Am auzit destule și despre sulimanurile voastre. Dumnezeu v-a dat un chip și voi vă faceți altul; țopăiți, umblați ca în buiestru, gînguriți, pocîți lăpturile domnului cu nume de alint și vă ascundeți destrăbălarea sub prefăcută neștiință. Destul! Nu mai vreau să aud nimic; toate astea m-au înnebunit!”

Plimbarea Ofeliei cu cartea în mînă prin fața perdelelor după care erau ascunși Polonius și regele ce este altceva decît o prefăcută neștiință, decît o destrăbălare morală? Ofelia mai află acum că aceste purtări... ale ei... l-au înnebunit pe Hamlet! Ofelia a văzut deci cum mintea-aleasă a prințului se destrăma în fața ei! Cumplit! Ea crede, și așa și poate fi... Cu o condiție, măcar: ca nebunul să nu-și declare singur nebunia! Spunînd că nu mai vrea să audă nimic, că tot ce-a auzit despre purtarea femeilor (Gertruda, Ofelia, se subînțelege) l-a înnebunit, Hamlet îi mai dă Ofeliei o șansă, ca să nu înnebunească și ea: să se ducă la mînăstire! Să scape de sulimanurile prin care femeile își fac alt chip din chipul ce li l-a dat Dumnezeu. Plecînd la

mînăstire, salvîndu-se! - Ofelia i-ar da o șansă lui Hamlet, să nu-și piardă mințile cu desăvîrșire! Să nu uităm că Ofelia spera, credea, ca și Gertruda, că farmecul și frumusețea cuiva pot fi pricini ale nebuniei... altcuiva, de sex opus, firește. Gertruda zisese:

*"Cît despre tine, - Ofelia, doresc
Ca farmecul și frumusețea ta
Să fie pricina cea norocoasă
A rătăcirii lui Hamlet. Și-aș vrea
Ca harul tău, spre cîntecul ta și-a lui,
Să-l ducă iar pe-adevărata-i cale"*

Puterea malefică a frumuseții poate deveni benefică. Sau altfel spus: frumusețea să fie pricina nenorocoasă a rătăcirii lui Hamlet, și tot ea, frumusețea, să fie pricina norocoasă a însănătoșirii prințului! Frumusețea - iubirea! Forța făcătoare de minuni! Așa crede și Ofelia, spunînd - dorind așa să fie:

"Aceasta-i, doamnă, și dorința mea"

Dorința ei: ca frumusețea ei să fie pricina, de-aici încolo, a readucerii prințului pe propria-i cale! Astfel Ofelia ni se arată plină de credință în farmecul și frumusețea sa! În harul său!

Dar adolescența este o vîrstă contradictorie, dizarmonică. Pe lîngă elanuri de încredere romantică în sine, adolescența este și ingrătă, căci te pune în conflict cu tine însuși. Căutînd să-ți descoperi identitatea, ființa, căutînd să-i descopere și pe semenii cîți mai bine, riscul trecerii prin zone de dezechilibru (care afectează funcțiunile sistemului nervos, ale celui endocrin etc.) este evident. Nevrozele adolescenței duc la reacții isterice, cu prepensiuni spre sinucidere, la anxietate, lamentări ipohondrice. Ofelia zice despre prinț:

*"Făptura-i fără' de seamăn și-nflorită
De suflul nebuniei se-ofilește.
Vai mie c-am văzut tot ce-am văzut
Să văd acum ce-mi este dat să văd!"*

Vorbind cu disperare despre Hamlet, Ofelia ne arată, de fapt, starea de criză a adolescenței în care se află. Gertruda se găsește la un alt pol, al îmbătrânirii (climacteriul, vîrstă, din alte puncte de vedere, și mai critică! fiindcă acum instanțele genitosexuale încep să asurzeasca). Nu mai poate avea un copil cu Claudius, funcția ei genozică a încetat. Dar, spun specialiștii, la începutul menopauzei, libidoul poate fi în urcare și poate prilejui psihoze maniacale cu un conținut erotic. Dorințele persistă. Dar valorile estetice scăzîndu-i, Gertruda resimte devalorizarea feminină de care se plîng toate muritoarele cuprinse de panica vîrstei în declin. Aflat între opiniile asemănătoare, despre cauza nebuniei lui Hamlet, ale celor două ființe feminine găsite fiecare într-o altă “criză de vîrstă”, Claudius nu vrea, ca și ele, să recunoască iubirea drept mobil principal al prăbușirii prințului! Zice:

“Iubirea? Nu. Il doare altceva.

Iar tot ce-a spus, deși-i cam descusut,

Nu-i tocmai de nebun. La el în suflet

Tristețea lui clocește-un gînd ascuns,

Ce poate vreo primejdie să nască.”

De unde se vede că percepția cea mai exactă îi aparține... criminalului. Instinctele și pîrghiile sale raționale nu și-au pierdut încă acuitatea. N-a sosit clipa oglinzii! Actorii încă n-au intrat în scenă, să-i strice echilibrul. Fiindcă nici nebunia reală sau jucată a prințului nu-l tulbură pe Claudius, cum o să-l tulbure pînă la o răvășire isterică - actorii! Dovadă că regele e stăpîn pe sine și pe diagnosticele sale este hotărîrea luată de a-l trimite pe Hamlet în Anglia, pentru a preîntîmpina orice primejdie.

Anglia poate fi, de asemeni, o altă capcană! A uitării! S-ar putea ca “aștepta mări și țări s-alunge prin noutatea, felurimea lor, Acest secret” cuibărit în sufletul prințului.

Marele perdelar Polonius propune, repede, o altă capcană! Nebănuind - ca orice fanatic - că și alții (Hamlet, acum) pot să întindă curse de șoareci (cum va fi "scena" cu actorii), bătrînul combinagiu îl îndeamnă pe rege ca "după sfîrșitul piesei" (deci și el e sigur, ca și Claudius, că piesa va fi o... plăcere!) să-i "îngăduie reginei", singură...

"Să-l facă pe Hamlet să-și spună păsul"

Cum? Simplu. Ii spune regelui:

"Pe ea învaț-o să-i vorbească aspru;

Voi sta la pîndă, cu-nvoirea ta,

S-aud ce spune. Dacă nu-l descoase

Nici ea, regina, să-l întemnițezi

Oriunde-a crede a ta înțelepciune

C-ar fi mai potrivit, sau să-l trimiți

În Englitera."

Sînt de remarcat aici mai multe aspecte: 1) că fanaticul Polonius nu cedează atunci cînd regele spune că nu iubirea e cauza zdruncinării prințului. Este iubirea neîmpărtășită, susține șambelanul și mai cere o probă a prorocirii sale, intervenția aspră a reginei... (Ofelia îl luase pe Hamlet cu binișorul !). 2) El va sta, din nou, la pîndă, după perdele, să audă totul și să-i spună lui Claudius. 3) Dacă regina nu reușește să-și descoase, ca mamă, fiul (deci după ce o pusese pe Ofelia să-i spioneze pe Hamlet, ca iubită, face din mamă o spioană... Afurisit protocronist al sistemelor moderne de spionaj, domnule!), atunci regele poate cu înțelepciunea sa să-l întemnițeze pe Hamlet unde crede că-i mai potrivit în Danemarca, sau să-l trimită în Englitera. Lucru ce-ar putea fi tradus astfel: Englitera e o temniță mult mai bună decît Danemarca!

După cum se observă, capcanele sînt puse cu bunăștiință, cu viclenie, cu obstinație. Unii le pun altora, deci sînt un fel de capcane "exterioare". Curse de șoareci

în care se așteaptă cu mai multă sau mai puțină răbdare să cadă cei așteptați să cadă... Ofelia, Gertruda, Anglia, actorii - sînt rînd pe rînd, capcane. Dar se mai întîmplă și lucruri ciudate. Polonius, bunăoară, cade și el într-o cursă, pe care singur o pusese la cale. Și cade atît de tare încît cade chiar de pe pămînt sub pămînt. Moartea sa vine din sabia lui Hamlet, deci este exterioară vieții sale, venind din afara trupului său... Dar în capcana perdelelor, Polonius se băgase singur!

Ofelia o să cadă într-o capcană pe care singură și-o întinde, cu voia sau fără voia sa. Capcana este interioară, înscrisă în sinea sa, ca și capcana în care cade Oedip, cu voia și fără voia sa. Moartea va veni din sinele ei, cîntînd...

Pentru Freud, bărbosul, instanța libidinală se pune în mișcare și devine "complex Oedip" atunci cînd "fiul" descoperă că "tatăl" său poate fi un obstacol în calea dragostei sale pentru mamă. Nu punem toate cuvintele în ghilimele, ele se știu, se trec de zeci de ani de la un tratat la altul, fără ghilimele. Doar cînd sînt luate în răspăr aceste cuvinte (ale vienezului) sînt înconjurate de virgulițe. Fiul, deci, își urăște și-și iubește, în același timp, tatăl, tenîndu-se și de pedeapsa ce-l așteaptă, dar neoprindu-se din fapta sa... De-aici, pînă la complexul Electrei nu este decît un pas. Totul e ca băiatul să fie fată, și tatăl, mamă. Cam așa, simplificînd noi totul! N-am putea vorbi, mă întreb, și de un complex al Ofeliei, de un complex al Ofeliei față de Ofelia, față de ființa care devine un obstacol în calea iubirii ei? (pentru Hamlet?)... Iubirea, ca împlinire umană, împiedicată de chiar fibra care iubește, suicidară... Iubindu-se și urîndu-se în același timp, văzînd în ea însăși ființa care-și lezează și mutilează propriul eu, Ofelia...

12

Înger și demon

Despre Shakespeare se pot propune foarte puține idei noi; în schimb, se pot oferi destule propuneri eronate. Rîndurile noastre despre Ofelia s-au dorit a fi un exercițiu de înțelegere a unui personaj atît de diafan și atît de crud! Crud, mai ales cu sine - din delicatețe! ... Am fost tentați să vedem în Ofelia întruchiparea îngerului și a demonului. În Poema lui Eminescu am fost tentați să vedem destinul Ofeliei... Dar ne-a fost teamă să ducem acest gînd pînă la capăt! Ofelia plătește cu propria sa moarte jocul în care a intrat împinsă de Polonius - să-l trădeze pe prințul Hamlet!... Era prea tînără ca să înțeleagă ce este iubirea?

Este Ofelia o fecioară lilială, sfîntă și parșivă? L-a iubit ea pe Hamlet ca pe Dumnezeu? L-a spionat ea pe Hamlet cum l-ar fi spionat pe Dumnezeu, pentru noua putere regală? Se poate merge pînă în pînzele albe pe această propunere - zicem noi riscantă: Ofelia, o ființă suavă și perversă, jumătate fecioară sfîntă, jumătate făptură diabolică. Hamlet o trimite la mînăstire, să se curețe de păcate? De păcatele ce ar putea în viitor să le înfăptuiască? La mănăstire - să rămînă pură ea însăși? Dar ea își iubea tatăl... Și ea nu știa, totuși, cum a ajuns Claudius rege. Era neîntinată de păcatele politice - ca să le spunem astfel - de la Elsinor! Bine, nu s-a dus la mănăstire - și și-a pierdut mințile. Și le-a pierdut cînd a înțeles jocul în care fără să vrea a intrat? Am fi tentați să vedem în plutirea ei pe un pat cu flori, pe rîu în jos, o moarte mioritică... Oricum, moartea ei nu poate fi a a unui demon. Shakespeare nu putea să pună o bestie perversă, chiar dacă era jună și

naivă, în ecuație cu tragedia lui Hamlet. Erau destui demoni la curtea regelui Claudius! Prințul trebuia să aibă un prieten și să iubească... Horațio, Ofelia și Actorii sînt cele trei forțe pentru care el, cel blestemat să îndrepte lumea, trebuia să încerce s-o pună din nou în țîțîni. De n-ar fi fost aceste trei forțe, poate ar fi ales de la început calea lui a nu fi. Sigur, de-am fi în tagma regizorilor - ce șoc am produce propunînd o Ofelie fascinată de tentația jocurilor periculoase! Bine, dar ar veni clipa morții ei - și nimeni n-ar mai lăcrima lîngă mormîntul unei... Să avem încredere în textul lui Shakespeare: oricît și-a întins tentaculele sale diavolești Polonius, Polonius n-a murit ca un înger, ci ca un diavol - dacă vreți! Ofelia, însă, a murit ca un înger. Dar atunci mai putem vorbi de un complex al îngerului?... De ce să nu putem? Shakespeare suportă orice propuneri eronate - fără să-i pese!

CAPITOLUL II

TĂIEREA URECHILOR

Deși în literatură urechile n-au fost cîntate și acoperite de glorie atît de mult cum au fost coplesite de imne năsucurile, obrăjiorii, gîtlejurile, ochii și sprîncenele, unghiile, genele, limbile, mîinile și fainele picioare, precum și alte forme și reliefuri mădularnice, ori îndestulate cu pilozități blonde, tuciurii, mătăsoase, catifelate - totuși urechile și-au avut și ele rostul lor în istoria lumii. De la trasul de urechi pînă la înscrierea urechilor pe ață - uneori n-a fost decît o diferență de ton imnic. E drept, românii, pe lîngă trasul pe roată, au practicat uneori și trasul urechilor pe roată. Dar să ne întoarcem nițeluș la istoria urechilor din întreaga lume...

Se observă cu ochiul liber cum, uneori, unui ins cu limba lungă i se scurtează urechile! Mai precis: în loc să i se taie vîrful limbii, sau limba, de la rădăcină, i se foarfecă, de la rădăcină, urechile. Motivul? E lesne de înțeles. O limbă scurtată sau prescurtată rămîne în interiorul cavității bucale - adică rămîne invizibilă. Efectul profilactic și propagandistic al vitejiei briciului rămîne nul! Dar niște urechi ajustate, ciumpăvite sau total desprinse de căpățîină - ce deliciu! Ce groază! Imediat se bagă de seamă cum unui ins - țaran, muncitor, cărturar sau ostaș! - i-au fost înșirate propriile urechi pe ață roșie și cum i-au fost agățate la gît cu niște mărege!

Nu e cazul să dăm exemple din ziua de azi, însă din ziua de ieri este instructiv-educativ să dăm cîteva exemple,

fiindcă par calchiate după ziua de azi! Iată, lui Tudor Arghezi i-au fost retezate urechile chiar de către o marhă din Tîrgu-Jiu... N-a fost pentru prima oară, și nici pentru ultima dată! Urechile lui Tudor Arghezi au fost tăiate de mai multe ori. Nu crestate, ci brîscălite din rădăcini. Sigur că pentru colecționarii de urechi - urechile lui Arghezi cresc și azi și sînt și astăzi cosorîte mereu, la radio, televizie, prin reviste cu bursieri și bursiere etc. Se vede treaba că acolo unde a pus Atotfăcătorul mîna - se văd urmele mîinii Domnului! Și frizerii puterilor statale și nonguvernamentale sosesc în galop și cu bricele lor parfumate taie și spînzură urechile noastre cele de toate zilele... Cînd spun "urechile noastre" mă gîndesc la Shakespeare, Sadoveanu, Blaga, Arghezi, și la încă un șir de bărbați care cu urechile lor divine au avut darul și harul să audă și să înțeleagă foșgăiala stelelor și a gîndurilor și viselor oamenilor, care gînduri și vise sînt făcute tot din materia și materialele din care sînt alcătuite și stelele.

Cenzura, boieri dumneavoastră, a fost de la începuturile ei extrem de vigilentă. Și cum primul cenzor a fost ziditoriul lui Adam, e lesne de înțeles că falnica și drăgălașa cenzură paradisiacă s-a cizelat în zilele noastre și-a ajuns aproape de perfecțiune! Dumnezeu i-a cenzurat pe protopărinții noștri Adam și Eva, interzicîndu-le să gîndească. Și cum Adam și Eva au încălcat rigorile raiului, au fost luați de urechi și țîpați (în bihorenește; adică aruncați) preste gard, la Răsărit de pardis, la munca de jos - lăsîndu-li-se, totuși, urechile intacte! Pe vremea reginei Elisabeta I-a, a Angliei, firește, condeierul prea lung de limbă putea să fie băgat la răcoare, sau putea să rămînă fără urechi! Ei, un pamfletar chiar a rămas (William Prynne, 1600 -1669), în 1633, fără urechi, pentru niște aluzii care cică n-au fost pe placul reginei Henrieta - Maria de Bourbon, soția regelui Carol I Stuart...

În 1633, boieri dumneavoastră, cum arăta literatura română, și cui i se puteau așchia atunci urechile? În 1601,

cel mai drag nouă scriitor român - primul scriitor român, după noi! - Cocrișel, trimisese o epistolă în românește părintților săi din Moldova, să-l scape din închisoarea transilvană în care era ținut la umbră! Nu se știe dacă teribilul Cocrișel a scăpat cu viață și nu avem nici mărturii ca i s-au tăiat urechile! Noi n-am avut tăietori de urechi calificați. Noi am avut baci mioritici. Să ne amintim cum în negura vremilor, mereu pe la apus de soare, niște verișani voiau să-l radă, să-l tundă și să-l frizeze pe păcurărașul cel tânăr... Oare cu foarfecile lor de tuns oile voiau să-i taie ciobănelului urechile și să le poarte la butoniera propriilor cojoace, ca pe niște semne trofeice ale superiorității lor intelectuale incontestabile? Nu avem mărturii scrise - așa că trecem mai departe. Domnul Shakespeare s-a legat de niște contemporani de-ai domniei sale. Domnul Tudor Arghezi nu s-a dat în lături, în fața istoriei, și i-a spus unui vestit preaputernic neamț: "Baroane". Și... Harști! - i-au fost amputate urechile. Iar unei scrofițe căreia nici nu i-a spus pe numele ei porcesc - aceasta tot i-a ajustat urechile. Purcica asta n-a fâtat decât bălegar. Ei i s-ar potrivi destul de bine spusa lui Arghezi despre înjurătorii săi: "Toată viața am fost înjurat. Ce-mi pare rău - este că am fost înjurat prost".

Și acum, un fapt de istorie literară: O doamnă care a lucrat în timpul războiului ca dactilografă la "cenzura română" mi-a povestit cu ce furie fusese receptat "Baroane" de către "cenzura germană" de la București! Sediul Cenzurii se afla pe strada Moxa, lângă Academie. La primul etaj, lucrau românii... La etajul doi se afla biroul colonelului german - care știa perfect românește. Românii de la acest departament aveau strânse legături cu confrății lor germani... Au lucrat, printre alții, pe strada Moxa: Virgil Carianopol, Radu Gyr, Beniuc și George Macovescu. Un amănunt interesant: în "departamentul nostru" se aflau câțiva funcționari - intelectuali care au mărturisit după război că au avut sarcina, din partea

comuniștilor români, să lucreze la cenzură... Ei fiind ilegaliști. E un episod care ne propune două "variante ale adevărului": prima, că Partidul comuniștilor din România penetrase, prin ei, structurile administrative și politice ale țării; a doua, că acești "penetranți", care mai târziu și-au numărat mulți ani de muncă ilegală, erau, de fapt, niște "adaptați". Am pus punct parantezei. Deci: "Baroane" a stîrnit o furie germană cumplită! Arghezi trebuia capturat și... Să i se facă de petrecanie! Dar Arghezi n-a mai putut fi găsit. Probabil a fost ascuns de Gala Galaction la o mănăstire... Aici se poate aproxima și asupra internării lui Arghezi la închisoarea din Tîrgu-Jiu. Important e altceva: dacă s-ar fi întîmplat ca Arghezi să piară, misterios sau ba, o asemenea crimă l-ar fi transformat într-un erou al luptei antifasciste, mi-a spus fost dactilografă. Opera lui Tudor Arghezi ar fi fost tradusă în toată lumea! Dar cum Arghezi nu s-a întîlnit cu glonțul dătător de glorie postumă - acest fapt nu i s-a iertat... Cum nu i s-a iertat nici faptul că în anii proletcultismului vindea cireșe în fața casei de la Mărțișor! Nu i s-a iertat nici c-a fost închis la Tîrgu-Jiu, cum nu este iertat nici azi pentru geniul său poetic indiscutabil.

Dar gîndiți-vă ce pacoste ar fi fost pentru poporul român dacă păcurărașul din Miorița ar fi pus mîna pe cionag și le-ar fi tras două la mir verișanilor săi ce voiau, în amurg de soare, să-l omoare! Ce destin de ocară ar fi avut ciobănașul mioritic dacă ar fi rămas în viață! Norocul nostru a venit din inspirația divină a poetului anonim care s-a sprijinit pe genialul "dacă". "Dacă o fi să mor - îl pune să spună poetul anonim pe cel condamnat la moarte de neamurile sale de bravi români. "Dac-o fi să mor!" Deci nu : A fi sau a nu fi! Deci: nu ceva sigur! Ci ceva cețos, ambiguu, misterios. "Dacă!" Trăim în vatra dacă sub zodia lui Dacă! Dar să nu uităm că în gena noastră getodacă, latină, slavă, turcă, verișanii ce-au pus la cale pieirea păcurărașului - și mai pun, în fiecare apus de soare, la cale, moartea unui om de-un sînge cu ei! - sînt tot ciobănași de

la miori, și fac parte și ei din poporul român!

Așa că aștept cu mare încredere clipa când în toată țara sfinții se vor alege și se vor îndepărta de cei păcătoși - și vor defila doi câte doi pe străzi, și-i vor tunde de urechi nu doar pe cei fără carnet de sfinți, ci și pe cei scoși din morminte, la tuns de urechi; aștept să-i văd și pe Adam și Eva puși cu urechile pe tocător, aștept să-l văd și pe Arghezi cu urechile puse pe răzătoare, căci și el s-a îndoit de cele sfinte. Și, ca o încununare a efortului românesc de sfințire a pământului, aștept ziua în care și lui Isus Cristos i se vor tăia urechile, căci și el, pe cruce, a plîns și a strigat: "Doamne, Doamne, de ce m-ai părăsit?" Un Cristos fără urechi e ceva extraordinar! Isus, pe cruce, cu urechile tăiate - ce superb spectacol!

Cocișel și Ion Barbu Destinul biografurilor și destinul cărților

Motto:

*"... că iu mor de dorol vostru
Și îmbătrânesc și am făcot
o barbă până în brâu"*

Cocișel

Ion Barbu și Tudor Arghezi au în cătare, nu în ultimul rînd, descoperirea farmecului limbii române, adică au în cătare geniul limbii române.

Dar cum cărțile scrise pre limba românească nu a se întind pe durata multor secolî, aş vrea să mă opresc succint asupra unui autor drag inimilor noastre, Cocișel. Spunînd cîteva cuvinte despre Cocișel și despre contemporanii săi, vom putea apoi observa mai bine la ce culmi a ajuns, în trei-patru veacuri, literatura română. Deci: Dacă scoatem din calcul cultura populară, mitologia românească, poezii și cîntăreții mitici care au viețuit pe la curțile dorului de pe

aceaste meleaguri, dacă-i eliminăm și pe cărturarii autohtoni ce s-au exprimat în alte limbi - ajungem, vrem nu vrem, la primele atestate de limbă românească, la scrisoarea lui Neacșu și la epistola lui Cocrișel! Voi zăbovi câteva clipe asupra lui Cocrișel, moldoveanul aflat în oastea lui Mihai Viteazul și căzut prizonier la unguri, care au și vrut să-l taie!... Cartea - să-i spun astfel scrisorii bravului Cocrișel către părinții săi, în care îi roagă să-l elibereze, pe bani, se-nțelege! - cartea aceasta ar putea fi considerată, după noi, întâia respirație a unui scriitor român. Astfel am putea vorbi, deci, de primul scriitor român și de prima biografie a unui scriitor român. Scrisoarea lui Cocrișel, după Iorga, poate fi datată : sfârșitul anului 1600, Transilvania. Cocrișel vorbește pentru prima oară de dor - dorol; se plînge că-l mănîncă păduchii, că are numai o cămașă, că i-a crescut barba pînă la brîu!... Destinul acestui autor român se oprește aici, odată cu scurta sa autobiografie. A fost eliberat sau nu? Nu se știe! Dar destinul cărții sale a înfruntat veacurile, dacă, iată, și azi, în anul cînd aniversăm centenarul unui geniu, Ion Barbu, vorbim și despre Cocrișel. Există deci destine și destine: destinele unor biografii, destinele autorilor, și destinele cărților! Din păcate, uneori, ca și în cazurile lui Barbu, Blaga, Rebreanu, Arghezi, Eminescu, datorită hărniciei unor nulități, biografia autorilor, cîntată la țambal, a obturat, o vreme, destinul cărților scrise de acești autori. Cărțile - chiar capodopere ale literaturii române și universale! - au fost pedepsite, insultate, vidanțate, umilite, batjocorite, scoase din biblioteci și anticariate (un Geo Șerban a cerut scoaterea lui Blaga și din anticariate!). Adică: nu puteau scrie capodopere unele personaje dubioase - socotite ba fasciste, ba colaboraționiste, naționaliste, trădătoare de neam etc. Totuși, în timp, destinele cărților s-au arătat mai puternice - și au repus în drepturi și destinele autorilor!... Asta, spre stupefacția celor ce obișnuiesc să-și confecționeze, să-și

perie și să-și pudreze zilnic, în jurnale, la televiziune etc. - niște biografii exemplare! Se vede treaba că timpul dă mai mulți taleri pe cărți, decât chiar pe dosarele de cadre ale celor ce le-au scris.

Dar să nu-l uit pe Cocrișel! 1600! Va să zică el era contemporan cu Shakespeare și cu Cervantes! Dacă mai punem în cântar și bagatela că Aristofan a scris prima sa piesă în anul 400 și ceva înainte de Cristos!... Da, 1600, plus 400, dau, rotunjind cifrele, vreo două mii de ani în care geniile s-au exersat, în scrieri, pînă a venit Cocrișel!...

Am putea vorbi de un handicap cultural?... Nu, literatura română s-a maturizat extraordinar, mai ales în ultimele două secole, dovadă personalitatea universală a poetului Ion Barbu! Ion Barbu, cel tras de pulpană pentru viața sa sentimentală, universitară, pentru studiile sale din Germania, pentru... pentru!... Și la acest capitol, Romulus Vulpescu ne poate vorbi cel mai bine despre Ion Barbu!

Cînd Cocrișel se plîngea că nu mai are decât o cămașă, Shakespeare, în "Hamlet", bunăoară, pune în drepturi iraționalul, întinericul din om. Și, după cîteva sute de ani, Ion Barbu, urmașul lui Cocrișel, nu este mai prejos în experiențe poetice decât urmașul lui Shakespeare, Ezra Pound. Trecem pe plan secund pașii lor social-politici. Totuși, în treacăt, să amintim că unul a dedicat o poezie lui Hitler, iar altul a iubit Italia Ducei. Amîndoi, desigur, au plătit cu vîrf și îndesat acești pași.

Romulus Vulpescu semnalează în poezia lui Barbu o formă modernă de exprimare, prin juxtapunere, nu prin coordonare, printr-o supremație regală acordată verbelor și substantivelor și printr-o trecere în umbră a adjectivelor, conjuncțiilor, propozițiilor etc. Ermetismul explicit - să-i spunem astfel - n-are nimic cu ermetismul proștilor. Tradiționalismul ordodox este, firește, părăsit, dar esența tradiției este continuată altfel, nu aruncată la coș. Nu vrem să inventariem disputele iscate în jurul poeziei lui Ion Barbu, vrem doar să-l mai apropiem, din nou, de Ezra

Pound. Americanul judecat pentru trădare de patrie era conștient de geniul său. Specialiștii vorbesc de o revoluție formală, a formei, la Pound, și de o revoluție tematică... Poemul - un sistem de voci. Ideogramele lui Ezra Pound stau sub influența poeziei chineze și orientale. Poezia occidentală e construită pe fraze-idei principale, legate de... "cînd... atunci... astfel... încât", de fraze-idei subordonate, de legături logice etc.. Poezia orentală nu face aceste legături, juxtapune ideile. Lumea, trandafirii, soțul plecat. Juxtapunere, la Pound, ca principiu central al unui poem. Integrarea în texte a unor cuvinte sau pasaje din 13 limbi vechi, sau moderne. El scrie... ca și cum cititorul său ar cunoaște tot ce știa el. Nu a lăsat note la "Cantos". Dar lectorii lui Dante cunosc toate personajele din "Divina Comedie"?

"Eliberarea limbajului de legăturile gramaticii în vederea unei articulări mai originale a elementelor sale este rezervată gîndirii și poeziei, spune Heidegger, pareă voind să dea gir noilor structuri poetice pe care le întîlnim în operele semnate de Ion Barbu și Ezra Pound.

Aș pune punct acestor înșălări, subliniind, încă odată, fantasticul salt făcut de literatura română de la cartea lui Cocrișel la cărțile celor ce au cuprins în litere pămîntul și cerul acestor meleaguri, oamenii bîntuiți de idei sau cuprinși de pîrțag, parfumul balcanic, limba dulce și înțeleaptă vorbită în spațiul mioritic și în spațiul manolic - să-i zicem astfel! - cărțile celor ce au descris efemerul, văzutul și nevăzutul, celor ce au știut că sînt contemporani cu fluturii și cu Dumnezeu, cărțile urmașilor lui Cocrișel - Eminescu, Caragiale, Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Blaga, Bacovia, Călinescu - și nu în ultimul rînd, doamne ferește! cărțile tulburătorului Ion Barbu.

*A murit Enkidu, prietenul meu care vînase cu mine lei,
sau*

Este Nichita Stănescu un poet religios?

Nichita Stănescu a așezat drept motto al cărții sale “Noduri și semne” aceste cuvinte din poemul “Ghilgameș”: “A murit Enkidu, prietenul meu care vînase cu mine lei.” Dacă acceptăm - și de ce să nu acceptăm? - că Nichita avea un prieten vînător de lei, înseamnă că și Nichita, logic, vîna în deșerturi lei. Lei - paralei, superbe frumuseți ale exuberantei vegetații și superbe vietăți, în același timp, ale uscatelor și nesfîrșitelor nisipuri, ființe și himere ale necuprinderii. În deșertul abstract și în deșertul colcăind de viață, Nichita a fost, căci ne-a lăsat un “Semn I”:

*Plutea o floare de tei
în lăuntru' unei gîndiri abstracte
deșertul se umpluse de lei
și de plante.*

Plecat în marea vînătoare, la vînare de lei, la vînare de vînt, prietenul lui Enkidu, Nichita, căzuse de pe cal. “Cum știți cu toții, căzusem de pe cal.” Prin tunelul oranj, mai departe, mai departe, mai încet, tot mai încet, cu spăimîntătoare viteză trecînd, mai apoi, prin tunelul oranj, spre țărîmul de vis, spre țărîmul cu lei, spre locul visat și de Bătrînul ce-și aducea aminte pe mare că împușcase lei, visînd și bătrînul vînător de lei că vînase lei, prietenul lui Enkidu se află în “Căutarea tonului”, vrînd să dea nume faptelor, lumii, vrînd să întemeieze ceva înainte de a pleca, sau întemeind, numind lumea în drumul ce-l aștepta... Inger? se întreabă, și tot el răspunde: “Nu e bine inger. Parcă toate, toate s-au spus. Și nici să te naști nu e ceva nou. Esenin. Și nici nu credeam să-nvăț a muri vreodată. A fi sau a nu fi - și-această întrebare s-a pus!” Totuși, înainte de a pleca, Nichita găsește ceva al său, tristețea sa aude viitorul!...

*Tristețea mea aude nenăscuții cîinii
pe nenăscuții oameni cum îi latră*

Și marea călătorie a prietenului lui Enkidu continuă spre pămîntul cu lei, spre țărmul de dincolo, ca Ulise peste pămînturi și peste ape trecînd, ca un Ulise prin viață spre moarte trecînd, spre țărmul visat, spre Ithaca!... Prin tunelul oranj !

*Cerul scînteind de stele
se adumbrea de un singur cuvînt, -
prin nervul unui singur verb
e timpul doar un animal,
un relief de munți,
o mare,
o Ithacă.*

Să fie lei vînați chiar timpul, orele, secunde, clipele, să fie animale superbe în deșertul nesfîrșit, în spațiul unde năvălesc plante, unde nisipul rege este, unde mare și munți sînt tot niște animale, fețe ale timpului ce pe toate le cuprinde în tunelul oranj?... Totul e doar căutarea, vînarea de vînt, zborul prin tunelul oranj? Totul e prietenia, mai presus decît orice iubire? Totul e descendența din tată în fiu, continuitatea prin tunelul oranj? Ne întrebăm, căci "Noduri și semne" este, pentru Nichita, cum scrie - un "Requiem la moartea tatălui meu". Tatăl, prietenul cu care a vînat lei? Aproape sigur, sigur, cu siguranță! Toți fiii vînează lei alături de părinții lor! Fără de arme trecînd prin tunelul oranj, neînmarmat decît cu verbul, cu numitul cuvînt, cel care întemeiază, cel ce la începuturile toate exista, poetul spune, în pîntecul tunelului oranj fiind:

*Mă uitam absent la nu știu ce.
Desigur, în spatele meu ninge.
O fugă de iepuri lăsase urmă pe cîmp.
Fără de arme fiind, Doamne,
cum de-am putut să stîrnesc
atîta groază?*

Groază cred că le-a stîrnit mai ales hienelor,

gricurcilor, hienelor blestемate să-l mănînce mereu și să nu-l poată înghiți niciodată, plăcerea lor de a ronțai în van pe cei pieriți în deșert nefiind altceva decît pedeapsa ce li s-a dat de a nu se sătura niciodată și de a nu putea fi niciodată decît niște fecale vii în piele fără puță.

Prin tunelul oranj trecînd, pretenul lui Enkidu se întreabă, ușor blagian:

*“De ce mi-ai dat mai mult decît trecătorul meu zid?
De ce mă obligi să gîndesc cu vederea?
De ce trebuie să țin cîte un măr în fiecare mîna,
cînd mîna pe sine însăși se ține,
și fără de durere?!”*

Nu este mîna o parte din omul ce el însuși parte divină este? Nu omul dintîi a fost zidit din țărîna și har? De ce să fi gîndit Adam, văzînd cine este, că este gol, de ce a fost obligat să aibă și știință de sine, nu-i ajungea propriul zid nemuritor? De ce să țină un măr în fiecare mîna, în mîna sa și în mîna femeii sale, care din coasta sa era ruptă, de ce să țină o pedeapsă cumplită, a morții, în fiecare mîna, cînd dintr-un început mîna pe sine însăși s-a ținut, și fără de durere - căci nu era durere în grădina sfîntă pînă ce n-a apărut ispita dulce din mărul dulce. Ajungînd aici putem să ne întrebăm dacă Nichita, mai ales în “Noduri și semne”, este un poet religios. Autorul celor “13 elegii” a fost citit în diverse chei. Dar ce putem înțelege, bunăoară, din “Nod 23”?

*“Mi-am furat trupul de copil,
l-am înfășat
și l-am pus într-un coș împletit, -
și l-am azvîrlit în fluviu -
să se ducă și să moară în deltă.”*

Nu este reluată, nichitian, povestea pruncului Moise pus într-un coș și hărăzit să moară în delta Nilului? Sau ce este acest “Nod 11”, dacă nu răstignirea lui Iisus, trăită chiar de fiul sfînt?...

*“Eram vrăjit și nici nu mai mișcam,
toți vulturii stăteau înțepeniți în aer,*

*iar soarele spărsese cerul
cu sunet de lumină și de vaer*

*.....
timpul încremenise
bătut în palma ta, Iisuse!
O, eli, eli lama sabahtami,
O, eli, eli!
Mi se îngroșase rîul
ca o jugulară peste gît,
pe cîmpul ăsta nearat, urît,
iar caii se evaporau ușor,
deasupra nu era vreun nor,
mă înzeiam, mă înzeiam,
nu mai muream, nu mai muream,
în brațul meu întins și rece
ca sceptru eu țineam ce nu mai trece, -
și fix eram
piatră eram -
și nici pămîntul nu-l roteam
nu răsăream, nu apuneam
și țara mea era un geam
prîn care nimeni nu privea.
Stam rege fix, de piatră și de stea
ținînd cuvîntul oprit în gura mea,
necîntător."*

E riscant să-l explici pe Nichita Stănescu într-o frază care să spulbere miracolul poeziei sale pentru a decoda vraja mistică a personaului aflat în nemișcare sub vulturii opriți din zbor, înțepeniți în aer, în timp ce lumina divină spărsese cerul. E clipa neagră cînd Iisus, răstignit, cu palmiele străpunse de cuie, face timpul să se oprerască, pentru a reîncepe apoi totul, din nou, începînd un nou calendar, al creștinismului. O, doamne, doamne, de ce m-ai părăsit, se întristează pentru o clipă Fiul. Dar poate că Fiul este chiar poetul, răstignit și el, încăodată, perpetuînd astfel mitul cristic, perpetuînd jertfa... și - de ce nu? - chiar

jertfa creatorului de lumi poetice. Să ni-l închipuim pe prietenul lui Enkidu, dintr-o eră mai nouă, retrăind algoritmul biblic? Toate aceste propuneri sînt posibile, fapt ce arată că niciuna nu este certă și că aleatoriul poetic este învingător încăodată. Să revenim la scena eroului răstignit pe crucea de aer, zicem noi, pe crucea existenței fizice, simțind înzeirea, îndumnezeirea, clipa cînd nu mai murea, cînd brațul său întins spre ceruri, rece, mort, brațul mort, mort înaintea trupului, cînd brațul rece și mort, ca un sceptru, fixa clipa de cumpănă a trecerii într-o altă existență, eternă, clipa cînd pămîntul se oprișe din rotația sa, cînd ziua se întunecase, cînd nici el, - nici lumina sa și a lumii - nu se mișca, nu se mișcau, nu răsărea, nu apunea, cînd țara sa veșnică, din țării, era încă de nimeni privită cu credință. Sta rege fix, de piatră, de întemeietor al bisericii celei noi, rege fix, de piatră și de stea, de lumînări și iluminări, ținînd oprit cuvîntul în gura sa, cuvîntul oprit în gura sa, necîntător, o clipă necîntător și oprit cuvîntul, divinul, atoatefăcătorul. Atunci s-au cutremurat cerurile și pămînturile, ca să înceapă o nouă creație, în spirit, în om, în ființa veșnic aflată în tunelul oranj.

“Semnele” sînt parcă altfel decît “Notdurile”. Dar ce înseamnă ele este greu de precizat, și extrem de riscant. În “Semn 2”:

*El arată cu degetul
dar noi nu știam ce arăta : -
să ne fi vorbit, să ne fi cîntat
am fi știut poate.*

Dar “El” nici nu surîde, nici nu dă drumul șoimului de vînătoare pe care îl ține în mîna. Și:

“De s-ar fi uitat cu ochii lui în ochii noștri!”

Deci, nu s-a uitat, a arătat mereu cu degetul, și tot timpul în altă parte. În “Semn 22” :

*cuvîntul este un cap fără de craniu, -
Un cîmîtir fără de morți.”*

Dar cine este acest cuvînt, nu este cel de la începutul

începuturilor? Parcă da, căci finalul din “Semn 22” este :

*“Veneau cu ochii smulși din orbite
să te contemple pe tine,
veneau cu timpanele toate zdrelite
să te audă, divine,
cuvîntule cap fără craniu,
cimitir fără morți.*

Este “Noduri și semne” cartea testamentară a lui Nichita Stănescu, așa cum “Furtuna”, prin semnele ei esoterice a fost și este testamentul domnului William Shakespeare? O sete de îndumnezeire, un dor se poate vedea și în “Semn 23” :

*“Ca o pasăre neagră pe un ou alb
așa stau și îmi este dor de tine*

.....
Doamne, ce dor poate să-mi fie de tine!”

Sigur că Semnul 23 poate fi receptat și ca o poezie de dragoste. Sigur că noi simplificăm, partizan. Tot partizan citim și în “Tonul”:

*“Am să mă dezobișnuiesc de stelele cerului
cum apa îngheață dezobișnuită de fulgul zăpezii,
Să mă dezobișnuiesc să trăiesc
mi-a trebuit doar o moarte cu omor.”*

Dar ce este viața și ce este moartea, ce este învierea și veacul ce va veni? Scris este în cartea cărților că acei ce se vor învrednici să dobîndească veacul acela și învierea cea din morți, nici nu se însoară, nici nu se mărită, revenind ei, cumva, la starea de dinaintea apariției mărului dulce. Și nici să moară n-o să mai poată, căci la fel cu îngerii vor fi, fii ai lui Dumnezeu, fiind fii ai învierii. Căci Dumnezeu nu este deci un Dumnezeu al morților, ci al viilor, căci toți trăiesc în El.

Să fie tunelul oranj un cântec al prietenului lui Enkidu, omul de lut și plin de plăcerea de a vîna lei, un drum către în El, acolo unde parcă iarba verde ar înflori, iar florile s-ar ierbi?

Propunerea pe care o facem azi cititorilor, de a citi în versurile lui Nichita Stănescu un înțeles tragic, religios, senin, s-ar putea completa cu multe argumente, dar, ca orice invitație spre o lectură nouă, ea doar indică semnul, direcția, și nu epuizează - și nici nu ar avea cum - esența creației poetului mort alături de asemănător premonițiilor din "Noduri și semne", testamentului său! ... N-am vrea să punem punct acestor însemnări fără să inserăm "Nod 3", o extraordinară imagine a celui care a mers pe apă, pășind pe apa mării, zicînd atunci către cei ce mergeau în corabie spre Capernaum : "Eu sînt; nu vă temeți!" Deci "Nod 30":...

*"Luna tăiase cu o dungă argintie
marea cea mare în două pustie.
Atunci a fost cînd mi-am zis
să merg cu tălpile goale
pe tăișul acela de vis
către al lumii iris."*

În continuare, trecînd peste marea despărțită în două pustiuri, mergînd pe muchea cuțitului lucios, pe muchea luminii, zicem noi, înaintînd, înaintînd, piciorul drept i se despică lent, pîntecul, sternul, beregata i se despică în două, lent, pe tăiș, încît, - ascultați-l pe acest Nichita genial cum spune:

*"În dreapta mea
marea se înroșise de sîngele meu,
în stînga mea
marea se înroșise de sîngele meu,
jumătate am căzut într-o parte, tăiat,
jumătate am căzut în cealaltă parte, tăiat...*

.....
*marea era roșie
și liniștită
și calmă
și lucioasă."*

Marea nu mai era un pustiu, nu mai era două pustiuri, prin jertfa sa marea, lumea, omul!... Recitiți-l pe Nichita

Stănescu, recitiți-l, doar se apropie luna Decembrie, luna
cînd se zice că prietenul cu care toți am vînat lei a murit,
luna cînd, de fapt, doar pentru hiene ca gri-curcu a murit,
luna cînd prin tunelul oranj el a ajuns în liniștea serii unde
parcă iarba verde ar înflori
iar florile
s-ar ierbi.

Cămila subfîratică și logoreea neantului

Cazul lui Victor Felea e într-un fel extrem de ciudat:
poetul e receptat prin "prisma" omului, adică e salutat și
respectat, dar ținut la distanță. Felea e un ins total
necunoscut ca persoană, nu dă din aripi pe la întîlnirile
profesionale și nici nu dă din picioare pre la întîlnirile cu
publicul. Într-un cuvînt, omul nu cîntă, nu rîde și nu
dansează, ca într-un celebru film imitat nu pe vreo altă
peliculă de către mulți și feluriți aghezmuitori și lucrători
cu pana... El nici nu știe altceva decît să practice "Meseria
de scrib":

*Și aproape nimic
Și eu care trebuia să fiu și să scriu
Să umplu golurile
Și ferestrele sparte
Și gura strîmbă a Sfînxului
Care emană tăceri înghețate
Ah, meseria de scrib
Mereu lîngă laba de nisip a deșertului
Mereu lîngă flacăra uscată a vîntului*

A fi, a exista - este sinonim cu a scrie. Nu neapărat
însă și cu a te împăuna cu gloriole și... a sughița de atîtea
grase, neroade și nealcoșe zădărnicii. Cred că în Clujul în
care trăiește de poate peste patruzeci de ani, pe Victor
Felea, în afara cîtorva doi sau trei inși nu-l cunosc decît
zidurile și copacii. Nu și-a căutat gloria nici cu toba, nici

cu lumînarea. Și cred că gloria publică nici n-a găsit-o. Și atunci? Vin alte valuri poeticești să se aștearnă prestre numele său? Vin. Da. Vin însă și trec. Și atunci te întrebi ce s-ar putea face ca numele său să-și capete sonoritatea pe care o merită? Nimic. Dar cred că aici e și forța lui Victor Felea, și esența mai ales a ultimelor sale, aproape testamentare versuri: în a nu întreprinde nimic... Vei găsi în multele sale volume tipărite pînă acum destule versuri aproape inexpressive. E un “defect” pe care mulți l-au onorat cu ironii. Dar platitudinea cotidiană nu-și are un cîntăreț mai acerb decît Victor Felea. Cocleala timpului, inspirația leneșă, griul cotidian sînt descifrate de el cu o candoare aproape plină de cruzime.

*“Stinge ploaia asta rece dacă poți
Stinge lacrimile ca pe-un chibrit ce te arde la degete
Stinge cu un jet de fluierături
Comedia asta care întrece măsura
Stinge luna cu lumina ei de împrumut
Să n-o mai laude nimeni
Stinge ideea asta neagră și nervoasă
Care-n curînd te va tăia precum o coasă.”*

Și totuși - nimic nu e plat, aici! E doar o economie remarcabilă de cuvinte! Atît. Și totuși nimeni nu neagă, și în primul rînd Victor Felea mărturisește, că din întreaga sa cantitate de versuri o parte oarecare, destul de întinsă, poate fi retușată, sau trecută pe un plan secund. Poetul nu e îmbătat de orgoliul jeniului, dar asta nu ne împiedecă să spunem că puține opere poeticești îi pot sta alături, după cel de-al doilea război mondial. A, nu-i vorba de povestea Cenușăresei, deși mitul acesta nu-i poate fi întru totul străin. Făcînd parte din echipa condusă de marele A.E. Baconsky - Victor Felea - botezat chiar de A.E.B., probabil pentru chipul său și pentru enigma ce o purta mereu în tăcerea sa proverbială, “Kafka”, a “parcurs întreaga școală” a poeziei “Stelei”... Poezia de notație, poezia albă, poezia necanonică, poezia care a înnodat pentru prima oară

după anii '50 firul cu marea poezie românească și universală, poezia nespectaculoasă, discretă, lirică, aglutinînd neologismele, dar fără ostentație, nerefuzîndu-și experimentul, dar netrădînd niciodată vocația ei de corelar al energiei morale, de oglindire a experienței ideilor în viață (dacă vreți!) și de neostentativă dar fermă cîntare a omului și a țării. Dacă ar fi fost ceva didactic în programul tinerilor (de altă dată) poeți ai "Stelei", ei ar fi avut un succes de moment, care s-ar fi acoperit de umbră în ani. Succesul n-a fost, dar onoarea ei și-o merită din plin...

Ca și A.E. Baconsky, Victor Felea e fascinat de cavalerul tristei figuri, ajuns "singur printre paragini", căutînd un orizont, o ieșire, în timp ce "papagali colorați, repetă formele care nu sînt magice"...

*Și termite scheletice
Înaltă reci Babiloane
Salvînd aparențele*

Dar să nu căutăm în versurile lui Victor Felea prezența moralistului cărpănos: el lipsește, - fiind mereu prezent poetul ce propune idei morale. Este și mai ales nu este același lucru, căci nu tragerea de urechi și arătarea cu degetul fac îndreptarul vieții, ci credința în chiar puterea morală a lumii fac măreția vieții. Nicio estetică nu poate rămîne indiferentă la valorile cotidianului, și deci ale vieții, în afară, desigur de o estetică a indiferenței, lustruită din cuvinte răsunătoare sau bășcălioase, umflate sau pițigăiate, în amîndouă cazurile însă la fel de vinovate și calpe. Nu-l căutați pe Victor Felea aici.

*Nu pot rămîne indiferent
Așa cum sînteți voi
Pietrelor
Zeitățile mele dragi
Voi care ați venit prin timp
Bănuindu-l cu tăcerea și duritatea voastră
.....
Eu nu pot rămîne indiferent*

*La ce se întâmplă cu mine
Și cu semenii mei.*

El n-are nici trompetă, nici flașnetă, nu face cu ochiul în spatele propriilor sale cuvinte. Victor Felea spune pământ, cer, țară, om, cu aceeași credință cu care pronunță micile în aparență cuvinte ale cotidianului, ale lumii umile, fiindcă la el nu vom găsi nici o formă de indiferență, în fața propriei sale vieți, și bineînțeles nici în fața Vieții. Așa că nu e niciun curaj când cântă “Strada” și niciun intimism când cântă (ce verb imberb!) interiorul propriei sale cochilii (case! de!). Dimensiunile sociale, politice, ideologice - sînt și ele prezente. Ca și dimensiunile (!) timpului. Acum se află “în toamnă”: dimensiunea toamnei îi dictează volumul “De toamnă”.

Iată primul poem din ciclul “Cotidiene. (I)”: “Liniștit și domestic”:

*“Din nou vine toamna a și venit
Incetoșate sînt geamurile dimineată
Iar stratul de brumă strălucește
Pe carcasa mașinilor
Micile parcele de iarbă dintre blocuri
Se tîrăsc nesigure în spații mototolite
In timp ce eu liniștit și domestic
Pornesc spre oraș
Un om aproape bătrîn - scriitor și slujbaş”*

După cum se observă, cuvintele sînt și ele aici aproape liniștite și domestice, nu se dau peste cap, n-au nimic bufonic în ele, parodic; cuvintele sînt calme, au concretețe, calm. Intr-un cuvînt, au: greutate! Simplitatea lor ascunde o melancolie a trecerii, a ireversibilului. Și mai e ceva: nu veți întîlni în “De toamnă” aproape niciun stih care să nu pornească din biografia (cotidiană! iarăși!) poetului... E o sinceritate în toate, copleșitoare. Dar sinceritatea poate n-ar însemna nimic, dacă n-ar rodi. Să luăm un exemplu: “Se-apropie cina”. Să băgăm în seamă unde ajunge Victor Felea pornind de la micile gesturi ale zilei:

“Singur în camera mea se-apropie cina

*Și va veni și serialul de sîmbătă seara
Dar pînă atunci știți cum e
Poetul mai speră să prindă din zbor
Un vers reușit o sintagmă ciudată
O spectaculoasă metaforă sau numai
Niște biețe cuvinte umile
Surprinse în cea mai adîncă tăcere a lor
Tocmai în faza cînd se transformă în semne
indestructibile*

*Pe blazonul de aur al vieții...
Dar o voce mă cheamă: la masă!
Gata - răgazul s-a dus
Lasă din mînă condeiul
Unealta aceasta de vorbe
Ce sperie monștrii
Și face curat în istorie."*

Trebuie să recunoaștem că mai rar întîlnim cuvinte atît de fericite, și fericit închinatе cuvîntului. Poetului. Rolului său în istorie - de a face curat! Curățenie!...

De altfel, ardelenii întotdeauna au avut ce-au avut cu istoria. Cu miturile. Cu dealurile, viile. Să ne amintim doar de "Oltul" lui Goga, care nu este doar un rîu: e o imemorială curgere a timpului. Sau cam așa ceva. Liviu Rebreanu, ca și Shakespeare, am putea zice, are cea mai mare încredere în trecutul "devenit" istorie: drept pentru care, la fel ca marele englez, își ia subiecte din istorie, deja croite și răscoite de istorie. 1907, în "Răscoala", "Ion" (de ce nu?), "Pădurea spînzuraților"...

Dar spre deosebire de prozatorii ardeleni, realiști uneori pînă în măduva oaselor, poeții ardeleni, mai ales după Blaga, își anexează încet-încet și alte teritorii... Rebreanu închide realismul pursînge. Geniala sa pană realistă a simțit spre sfîrșitul vieții (vorba vine, sfîrșit - căci de nu era boala, controversată! de aripa acelor ani, mai putea trăi!) "boarea" unor alte modalități de abordare a lumii... Oricum, realismul pursînge, după Rebreanu, e un

pariu aproape pierdut. Fără “subiecte mari”, el poate fi fie o parodie a instinctelor, sau a conflictelor sociale superficiale referitoare la indivizi, nu la structuri, fie un pretext de împopoțonare cu tot soiul de isme nedigerate. Din contra, poezia “ardelenească”, “deschisă” de Blaga, pare mai aptă de varii reușite... E o ipoteză, desigur. Dar să nu-l uităm pe atât de învățatul cu uitarea - Victor Felea. Și să nu ne amăgim (vai!) cu impresia că versurile sale vin pe hîrtie doar din umorile sale, din “simțuri” și niciodată dintr-o conștiință artistică. Aici ne-ar putea răsuci nasul chiar vasta sa activitate de cronicar al poeziei - trecută sub semnătura criticului Victor Felea. Dar cum noi nu ne ocupăm acum de critic, socotindu-l o umbră statornică a poetului, să-l ascultăm pe Victor Felea - Întîiul punînd pe umerii lui Borges hlamida unei arte poetice exemplare: “Borges”

Pentru că a citit a visat și a scris

Jorge Louis Borges a primit la Paris

Decorația de Comandor al Legiunii de Onoare -

A spus cu această ocazie

Cîteva cuvînte ironic recunoscătoare

Apoi s-a întors în țara sa Argentina

Să-și cultive în liniște întunericul și lumina.

Poemul se autocomentează singur. Este în același timp și subiect, și predicat. O “felie de viață”, o meditație etc. Poezia de notație se vede că n-a rămas - ce n-a fost niciodată! - ce i-au pus detractorii în cîrcă, o simplă și palidă transcriere într-o oglindă bleagă... Să trecem. Poetul, dincolo de cotidian, de ocazional, își cultivă (chiar ca un grădinar! de ce nu!? Doar primul grădinar-țăran a fost chiar Adam, cum ne reamintește și domnul Shakespeare) întunericul și lumina. Adevărul, cu minusul său, timpul, cu minusul său (de ce nu?), moartea, lumina etc. Poetul ne lasă liberi să gîndim în continuare poemului său, nu-i pune lui “Borges” punct. De altfel - formidabil! - Felea nu prea pune punct în finalurile poemelor sale. Le lasă, va să zică, deschise. Chiar atunci cînd ele par închise,

definitiv conturate. Iată cum sună “Vine în urma mea”...

*Vine în urma mea destinul
Ca un bivol greoi
Îmi dă un brînci cînd mă opresc
În ciudata mea oboseală
Uneori mă linge pe ceafă
Cu limba lui aspră
Sau mă-mpinge înaintea cu botul
Deocamdată - asta e totul*

Semnele de punctuație se subînțeleg. Dar ele rămîn ca niște maluri (altă comparație nu am) ale unui fluviu fără maluri. Destinul - ca un bivol, ne duce, desigur, spre Blaga. Acolo toate ale lumii aceste se întrepătrundeau cu ale lumii zeilor, cu ale cerului, într-o dulce coexistență. Dar lecția marilor profeți nu-i un senin de mimetism, ci de cultură, adică de continuitate.

Să repetăm povestea cu pusul punctului: da, Victor Felea nu pune niciodată punct și nici o virgulă în “De toamnă”. E un anotimp fără gramatică, în aparență, un anotimp al triumfului roditor și al începerii unei gramatici glaciale, parcă. Probabil. Vicisitudinile exterioare și interioare vor fi (probabil) în “De iarnă” mai intens receptate. Dar pînă la acest viitor, să spunem că ultimul vers al vîecării poem din “De toamnă” este emblematic. El este cuniva piatra de temelie a poemului. Punctul de explozie și de implozie. Oricum, versul care nu poate lipsi nicicum din poemul respectiv... Victor Felea pare că transcrie meru un fluid, o inspirație capricioasă: este și nu este așa: este, pentru “punerea în pagină” a stării, pentru “notația”, “notarea” ei, dar nu este așa “geometria” ideii luate în cătare. Sigur. Și iată-l pe Victor Felea aproape un constructor. Oricum, stăpîn pe legile armoniei. Este, și din acest punct de vedere, un poet adevărat. Dar primul punct de vedere ar fi, după mine, cel puțin în această clipă altul: și anume punctul de vedere care îl delimitează pe poet de istoric, de istoricul faptelor mărețe sau cotidiene, de

istoricul marilor căpeăuni ai timpului, și ai monștrilor etc. Căci Victor Felea deși construiește o istorie a cotidianului (și a propriei sale persoane!), el este în primul rînd poet... Să trec la citat: zice domnul Aristotel cam așa: că poezia este superioară istoriei datorită faptului că adevărul poeziei față de adevărul istoriei este “mai filosofic și mai serios”. Nici mai mult, nici mai puțin. Nu vreau să comentez prea pe larg aceste spuse (la îndemîna în “Poetica, IX”) atît de comentate - vreau doar să atrag atenția asupra calității extraordinare pe care o are în poeziile lui Victor Felea Seriozitatea! Să nu se creadă cumva că poetul clujean e lipsit total de humor etc.! dar nici să se creadă că excesul de ghidușii al unoa înseamnă mare brînză. Și să nu mi se arate cu degetul scripitoarele jocuri de cuvinte din Shakespeare, fiindcă acolo, pe culmi, bufonii sînt tragici, începînd sau sfîrșind cu cei doi poli ai tragediei, marii bufoni Hamlet și Lear, capodopere ale seriozității cu care este privită existența umană în contexte istorice diferite...

Simplitatea versurilor lui Victor Felea vine într-o perfectă opoziție cu îngîmfarea acelor versuri ce se umflă în pene și nu au ce spune, provinciale prin vehemența cu care-și reclamă și proclamă gloria... Intre timp, Felea rămîne în toate un om aproape bătrîn - scriitor și slujbaș, ușor năucit, mic și fără importanță, cvasiatent, cvasiabsent, preocupat de cîteva gînduri prozaice, dar și de cîteva utopii și speranțe... După cum se poate bănuî, în ultima frază, am pus virgule între cuvintele poetului... El, un biet animal metafizic, poetul, stă la pîndă, înprospătat de speranțe...

Hîrtia, stiloul așteaptă

“Aripa răcoroasă a gîndului

Bate departe

Suprimînd logoreea infernului”

Astfel că trupul chiar dacă este o mică planetă ce moare, cuvîntul poetului suprimă logoreea neantului. Astfel că în fața clipei supreme poetul poate spune senin:

minut”: în total ar fi vorba tot cam despre 21 de minute fără fericire. Noi luăm cartea poetului Mugur nu ca pe o culegere de poeme, ci ca pe un singur poem, ca pe un volum “unicat”. Asta ne și place. Structura (ah! ce cuvânt), construcția, inefabilul - o nouă Americă! pe care poetul a descoperit-o și-a transcris-o. El este și actorul și spectatorul din această, și al acestei Americi. Ei, ca să vezi cum e și viața, cum se repetă formulările! Până și ilustrul nepoet Niels Bohr zice că în teatrul vieții sîntem și spectatori, dar și actori. Deci noi facem și “jocul”, și-l și consemnăm. E ca și cum Ulise ar fi scris opera lui Homer, după ce luase parte la cele bătălii și la cele preumblări pe pămînturi și ape! Sau ca și cum Homer s-ar numi de fapt Ulise. Sau cam așa ceva. Poate și Homer a fost un minut fericit. Un minut de frumusețe. Homer=un minut! Care minut nu se mai termină, de! S-o luăm ca Florin Mugur, între certitudine și incertitudine: “frumusețe, minutul acesta l-am trăit de parc-ai exista”. Homer a existat, din moment ce minutul acesta l-am trăit, și-l mai trăim... Poetul a existat, poetul există. “Ocupația mea? se întreabă Florin Mugur într-un-”un minut” - și răspunde: “încerc să trag lucrurile spre fericire”. Și totuși despre ultimul său volum scriind prompt și cu laude un critic - ceilalți s-au gîndit să nu mai scrie. Ca să-l convingă pe exeget că n-avea dreptate, sau ca să-l lase pe poet să creadă că exegetul avea dreptate și ei nu vor să-l mai tulbure cu alte opinii? Se mai întîmplă.

Lumea e o scenă. Și pe scenă totul e posibil. Iată un poem: “Scenă”: “aici doarme mîța/ mergeți încet/ să n-o treziți/ bețivilor, apucaților/ somnambulilor/ șmecheri bătrîni de argint/ aici doarme mîța divină/ a prins al o sutălea șmecher de argint/ l-a mîncat, acum își face siesta/ mergeți în vîrfurile picioarelor și numărați-vă”. Dar cine sînt șmecherii de argint și cine e mîța divină? Aceasta e întrebarea.

În “Antologia criticii literare hispano-americane”, (“Univers” 1986 - apărută sub îngrijirea lui Paul

Alexandru Georgescu) citește o chestie grozavă: "Charles Peguy se laudă, într-o anumită ocazie, de a nu fi citit niciodată un autor care să nu fi fost francez." Da, desigur, la o asemenea literatură, merge o asemenea înfatuare, ca să nu-i spunem altfel. Hispano-americanii îi citează în eseurile lor mai pe toți marii scriitori ai lumii, semn că au învățat de la ei foarte multe. Lucru deloc rușinos. Dar hispano-americanii vorbesc "despre alții", vorbind despre "ai lor". Punându-i pe același cântar. Niciodată pe "ai lor" în postură de subalterni. Și nici invers. Ca într-un dialog... ei fiind și cei care dialoghează, și cei care stenografiază dialogul. Creatori și cronicari. Actori și spectatori. Cu demnitate, în ambele roluri. Și încă ceva, absolut! (Nu găsesc cuvântul!)... Da: Sabato scrie despre Borges, Carlos Fuentes despre Gabriel Garcia Marquez, Alejo Carpentier despre contextele romanului hispano-american contemporan, Augusto Roa Bastos despre imaginea și perspectivele narațiunii latino-americane actuale, Julio Cortazar despre... Da, se scrie despre Neruda, Guillen, Ulisses este așezat lângă Rayuela, sau invers etc. etc. Ce concluzie se desprinde de-aici? Aceasta este o altă întrebare. Dar să ne apropiem din nou de Florin Mugur. Să ne închipuim un minut că stătem pe plajele hispano-americane, și în niciun caz pe cele ale Franței. Nu-l confundăm pe eroul liric cu autoarele volumului "Spectacol amânat", deși uneori am fi tentați să tragem două liniuțe de unire între domniile lor. "Cețosul adolescent mort demult" ce ne-ar răspunde la această întrebare? Nu este el cel care întreabă: "și moartea, moartea cum o mai duce? moartea cea dulce..." Obsesia acestei... posterități (a acestei postumități?!) îl înspăimântă și nu prea. Va fi și... dincolo un fel de viață, un fel de timp, un munte de timp. "O să am după moarte, oho, ce de timp o să am / pentru sporovăit cu lichelele / un munte de timp". Dar poetul, pîș, pîș, neexplicit, răstoarnă raiul cu susul în jos, sau poate mai exact zis consideră paradisul ca fiind

lumea vie “de-aici”! cu necazurile ei, cu tramvaiele ei, cu iernile ei friguroase etc. Edenul e pe pământ, cât ești viu: “apoi” e un cuvânt plin de timp, în care poți să-ți închei tot soiul de socoteli, inutile, desigur etc. “Plin de glagorie voi fi atunci și sătul”, zice ironic eroul lăuric, parcă văzându-i aievea privindu-l prin pleoapele străvezii ale muntelui de timp pe imperatorii viermi. Dar această eternitate “muntoasă” mai are vreo putere asupra celui care poate inventa în frigul lui decembrie macul?! Cred că niciuna. Actul poetic devine demiurgic; și cine se poate lua în bețe cu divinul? Biografilii vor rescrie epitaful-autobiografic al “asinului răbdător și-ndărătnic”: “asin obosit și cu capul plutind într-o mare substanță-aurie / robust și cuminte și pururi deplasându-și povara / precum un vers lung și încet străbătînd Iliada”. Chestia asta e cam superbă... Timpul care nu se temea decît de piramide, are de ce se teme și mai dihai! De versurile Iliadei!... Un asin, un eu poetic, un vers lung, o dulce povară! Florin Mugur se are în vedere și pre sine, desigur, dar în numele instanței supreme - Poetul. Este și actor și spectator. Eschil, divinul, cel care a oferit lumii inovația numită “tragedie”, nu apărea și el pe scenă, personal, ca actor? Se zice că da. Dar Shakespeare, divinul, nu juca el personal chiar în personala domniei sale capodoperă “Hamlet” rolul fantomei? Se zice sigur că da. În spectacolul pe care-l pregătește și-l tot amîină, poetul rămîne mereu el însuși, cel de azi, de-aici, și cel de răsposimîine, de dincolo, actorul și spectatorul propriei sale existențe și al propriei sale posterități, actorul și spectatorul fericirii și nefericirii sale, regele și fantoma regelui. Dar unde e zăpada care va porni să cadă la iarnă, zăpada în stare să scrie din nou biblia, lumea? “O, dar aceasta e întrebarea/ unei fantome!” Dar fantomele nu mor niciodată, dacă pun mereu întrebări. Numai cine nu pune întrebări acum nu va pune nici din neființa sa. Dar din spița aceasta nu fac parte poezii.

Ah! hispano-americanii! Era să-i uităm? Ce ne spune

Alejo Carpentier? Că: “Hemingway și Faulkner ne-au fost familiari înainte de a fi cunoscuți în Franța. Totodată ne seseau traduceri rele sau bune publicate de case editoriale spaniole (care sub acest aspect au anticipat pe cele franceze), traduceri din literatura germană... scandinavă, italiană (întreaga operă a lui Pirandello, încă din 1922), sovietică... Cunoașterea acestor opere ne-a dat-o viziune asupra lumii mult mai amplă decât cea pe care o au, în general, anumiți intelectuali europeni... A te informa nu e sinonim cu a te supune”. Carpentier continuă vorbind despre posibilitatea de universalizare pentru scriitorul hispano-american care a “abordat” mai multe culturi... “Cei care sînt destul de puternici pentru a bate la ușile marii culturi universale, vor fi capabili să le deschidă și să intre în marea casă. Atitudinea lui Charles Peguy în ce privește cultura franceză nu se potrivește scriitorului latino-american.” Are vreo legătură acest citat cu Florin Mugur? Are și n-are. Deci are. El e un autor care a “parcurs mai multe generații”, formîndu-se însă mereu, deschis experiențelor culturii... Cîndva, asta ar fi fost un lucru rău. Poate pentru unii mai este rău și acum. Dar cine vrea să intre în “marea casă”, trebuie să știe cum să-i deschidă ușile. Așa zic hispano-americanii. Și parcă nu mint. Și dacă hai să zicem poezia este un labirint c-o mie de uși închise, măcar una trebuie s-o poți deschide ca să intri; ca să ieși teafăr, și tu însuși, îți trebuie însă mai multe chei. Chei pentru labirint. “Mică elegie la Viena”, pentru cine nu vrea să fie singur în labirint: “și ce să facem cu spionii gărilor?/ marile imperii s-au scufundat lăsîndu-i undeva la margine/ pe ochelari li s-a pus ceața / stau pe geamantane de lemn/ și citesc mersul trenurilor 1900/ iar trenurile lor se deplasează cu compartimentele pline de pămînt/ cu luminile stinse pe dedesupt/ și bătrînii din cînd în cînd le aud și tremură ușurel/ mîngîindu-le acoperișurile/ cu tălpile subțiate ale botinelor”. Fericit e cel care intră în labirint, dar și iese din labirint, nu?

La Sorescu personajele trec cel puțin prin trei vămi: înții se trezesc într-un alt univers decît cel strict cotidian (pîntecul chitului, altarul, istoria!...); apoi au o revelație a stării în care se află; mai apoi ies din această limită-capcană cum pot (prin cer, prin burta balenei, prin propria moarte, cu ajutorul cuțitului, al țepii...). Importantă rămîne numărătoarea inversă: momentul încercării desprinderii din limita pe baza căreia stau, și care nu odată este neantul. Această sfortare-iluminare-insingurare-ardere-moarte este esența ființei-ființelor pusă-puse în ecuație. Și în "La Liliiecii" lucrurile se petrec cam la fel: o față a lumii descrisă minuțios, realist, autohtonist, țărănește, cu sare și piper, ascunde o altă față - cea care dă greutate, și semnificație... Sorescu experimentează întruna, se mută din poezie în teatru, în escu, proză, rămînînd mereu el însuși. Singur - cu el însuși. Singur - cum trece și acum printre literați, singular, cu ale lui. Interesant este faptul că încă de la începuturile sale baleletristice, Sorescu a fost "prizat" de criticii cu vechi "state de serviciu": de către "bătrînii-înțelepți" ai cetății literelor (Călinescu, Streinu, Cioculescu). Deci: "vechea critică"! Sorescu și-a citit scrierile prin mai multe cenacluri: adepții au fost entuziasmați!... Deci putem spune că autorul care a intrat în căruță în Craiova - a intrat în literatură într-o... căruță aurită... Zic astfel pentru a mă apropia cumva de sandalele lui Darie care au bătut tot mapamondul. Sorescu este și el un mapamondist. La cizizeci de ani el a intrat cu căruța sa plină de cărți prin foarte multe orașe ale lumii: Ave!

Sorescu a călătorit mult, ducînd însă mereu cu el ce era al său, o lume morală, o lume rurală, o lume învolburată, un pămînt greu, păstos, negru, chinuit, lipicios, sfînt, atrăgător, cu verdele din el, atrăgător, cu

duhul recoltelor din el, de neînlocuit! Fiindcă în acest pământ există și țărîna descîntaților săi eroi, din el pleacă des cîntatele sale iluminări, istora pîcloasă, pline de sînge, de răceală-moarte, de țepeții, de țepe-cruci, de țepe spintecătoare pentru alții, de țepe pre care singur să te răstignești... Istoria, în pământ, între pământul - și cerul nu întotdeauna doldora de vise celeste... Va să zică e sfînt, negru, pământul pe care pășește Sorescu Marin ca un om venit cu coasa în spinare de la cositul ierbii, sau al grîului, sau mergînd spre cositul ierbii sau al grîului, cu pași tîrșiți, nu înaintînd cu bombeul sigur de el, țațoș, cu bombeurile, de! repizite, mîndre de ele, ci parcă și cu tălpile picioarelor cosînd, în stînga și-n dreapta, sau adunînd grîul, finul, ca un gospodar al cîmpiei... Va să zică, Marin Sorescu nu uită, și n-are cum să uite, călătorind, că el este acest om cu ochii vioi, mici, la pîndă, de viezure, atenți, neîncrezători, șagalnic surîzători, cu mustață sau fără mustață, cu bărbia ascuțită, cu părul nesupus, sau necercetat de pieptăn, că el este acest om nu al înfățișării sale de oltean ce nu dă doi lei pe veșminte, pe pantofii oricare ar fi ei, pe cravata colorată, oricare ar fi ea, - ci al înfățișării sale interioare inconfundabile, hître, zic cei cu maseaua plină de arsenic, dramatice, moderne, zic alții, omul istoriei inconfundabile a pământului greu, noroi, luminos, care te ține pe el și te cuprinde în el, care este chiar gravitația, forța ce te ține să nu zbori, luat de vînt, puterea invizibilă care, pînă cînd va deveni vizibilă, transformîndu-te într-o fărîmă a ei, înghițită de lut, pînă atunci va fi chiar întregul univers ce prin tine vorbește...

Marin Sorescu a început să scrie pe la Iași, va să zică prin provincie, trebuind de cinci ori, sau de șapte, să bată cuvîntul, sau să-l cînte-descînte, ca să-i fie luat în privire cumva... Provincialul-neprovincios nu și-a ordonat un decalog, pe care să-l pună proțap în fața hîrtiei albe: n-a avut va să zică un rețetar, pe care să-l așeze într-o ideologie de generație, generatoare de garanții grozave. Singur-

singurel și-a făcut pîrtia. Și nici măcar polemic, aruncînd cu bulgări în cei din dreapta-sînga sa, ori din fața sa. Polemica era la el intrinsecă, în operă, dacă era, și era, nu în palabre. Așa că el, ca și mulți alții, a răzbit singur, fără de nicio generație înconjurat, dar fiind în burta unui timp din care ca și alți confrăți ai săi voia să iasă ca să ajungă la înălțimea timpului secolului său. Așa că putem spune că el nici nu s-a atins de noptica literară pe care a cunoscut-o în școală și în care personajele literare trăiau veșnic treze și veșnic fericite, ca niște mumii impecabil și strălucitor îmbălsămate. Sorescu a sărit peste o noapte, în ziua de dinaintea sa, pe care a înnodat-o la șirul zilelor sale ce-aveau să vină, trecutul și prezentul fiind atunci în linie dreaptă alinate cu viitorul. Personajele, dar și oamenii, dar și scrivenii, s-au trezit din neodihna lor somnoroasă. Hibernarea trecuse. Personajele dormiseră destul, și o dată cu ele dormise și fericirea lor - și sosise timpul să mai sufere și să se mai bucure, și să se întrupeze va să zică în oameni... Luminile genezei literare sosiseră. Și Sorescu era acolo. Să recapitulăm cumva: Sorescu nu s-a ridicat cu surle, săbii și tobe împotriva celor pe care-i învățase în școală, din contră, opera lor a fost! a fost extraordinar de fertilă pentru el; căci scrisul său s-a născut cu alt pol, absolut contrar predecesorilor săi... Fertilitatea înaintașilor proximi a dus va să zică la o operă așezată pe hîrtie, și pe viață, împotriva scrierilor acestor dascăli proximi! Sorescu va să zică n-avea nimic cu personajele epocii, care erau supuse eroziunii firești a vremii. Scrisul său însă intra într-un dialog cu scrisul înaintașilor săi imediați, dialog posibil însă, trebuie să recunoaștem deschis, devenit posibil datorită trezirii la viață a Timpului însuși.

La 50 de ani Marin Sorescu încă este un om tînăr! La înfățișare - tînăr, slavă Domnului! Sănătos - slavă bogului! Și încă neintoxicat de propria sa fericire literară! Și încă tremurînd în fața hîrtiei albe - ce bine! Și încă înfrigorat în fața gîndului șovăielnic ce se apropie fix de pix! Și încă nu

s-a-nchis într-o formulă, să-și sugă mai departe degetele prelinse în propria închistare sclerozotică. El e viu, ca și renumele său, viu de asemeni. El este viu și ne vorbește nouă - vorbindu-i în acelaș timp și posterității despre noi, despre pământul sfânt al țării pe care stă ca un Țăran veșnic gata de dus la muncă.

Golanii de toate soiurile cred că țăranii sînt ce-a lăsat Dumnezeu în afara săptămînii prime, un fel de inși aflați în afara calendarului, și deci a timpului. E cam altfel: primul fiu al pământului (alcătuit și din lut roșu, de!) fiind izgonit la răsărit de paradis a fost obligat să-și cîștige pîinea cea de toate zilele - ca țăran, lucrînd pământul. Țarina sa - țara sa. Meseria sa - munca sa. Așa că dacă ne uităm la lungul șir de bărbați consemnați de istorii semînția aceasta nu are număr!... Liviu Rebreanu a pășit în Academia Română aducînd laude țăranului român. Dar Sadoveanu? Dar Blaga? Dar Creangă?

Marin Sorescu, în "La Lilieci", în "Matca", "Răceala", "Vlad-Țepeș", în piesele și poeziile sale atît de universal valabile, cum se mai zice, rămîne un scriitor inconfundabil, fiindcă inconfundabile sînt istoria, lumea țării sale, a țăranilor sale, pe care le cîntă-descîntă. Și ce poți să-i spui uni om al literaturii țării tale atunci cînd trece pragul jumătății sale de secol? Un secol de împliniri!

Divina comedie oltenească

Acum un an, Marin Sorescu împlinea 60 de ani și era sărbătorit, cu destulă discreție, de un grup de prieteni; normal, ar fi trebuit să fie sărbătorit de întreaga noastră lume culturală, ca un clasic în viață ce, de mulți ani, și era!

Am scris atunci că poetul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani, că dramaturgul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani, că eseistul și criticul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani, că prozatorul Marin Sorescu a împlinit 60 de ani - și că, adunînd

acești ani, Marin Sorescu a intrat în mileniul de Mîine, iar noi, prin el, sîntem contemporanii cu marele Mîine.

În acest an, Marin Sorescu ar fi putut împlini, calendaristic, 61 de ani, dar dacă prin creația sa el a pătruns adînc, în viitor, depășind această vîrstă, în plan biologic n-a putut s-o atingă și n-a putut să se așeze împotriva și de-a curmezișul propriului său destin.

Tulburătoare sînt versurile lui Marin Sorescu din ultimele luni ale vieții sale pe pămînt.! Nu credea că va învăța vreodată să moară - și deodată se trezește în plin exercițiu al morții, retrăind ce trăise scriind "Iona", "Paradcliserul", "Matca" - ceremonia dureroasă și sacră a descoperirii puterilor lumii de dincolo, tragedia omului, de fapt, sau, mai exact, tragedia Genezei.

Ani la rînd, o coplesitoare energie l-a propulsat pe Marin Sorescu spre o perpetuă înnoire - rămînînd, în același timp, paradoxal, cel din primele sale cărți. Înnoire - sau o veșnică și inepuizabilă căutare de noi teme, de noi spații: teatrul parabolic, mitologic, istoric, farmecul discret al țărănimii - în "La Lilieci", unde între iarbă și vînt, frunze, meri, peri, cai, oi, oameni și locuri, plante și dobitoace - există o frăție originară, și unde iubiri și instincte deșuchiate pun în mișcare mașinăria spirituală a acestor olteni năzdrăvani, adevărate zeități ale șiretlicului și candorii!...

Independența poeziei, independența teatrului - iată o idee majoră a scrisului practicat de Marin Sorescu! O rupere, va să zică, de orice fel de înregimentare, un refuz al politicului coercitiv și efemer, și o înșurgență chiar față de modelele și modele literare industriose ce monopolizează protipendada și snobilimea culturală și culturnică europeană. "A treia țepă" străpunge mai multe dogme, "Răceala" îngheață mai multe orizonturi literare burgheze, sau nu, de așteptare: modernismul sorescian, fără frontiere, pune în lumină, nu de puține ori și cu fantastice rezultate, fondul autohton, miturile naționale - așa cum se poate

vedea și în divina comedie numită “La Liliiec”.

Am mai putea zăbovi, nițel-nițeluș, asupra labirintului acvatic - teritoriul emblematic în care Sorescu își pune în mișcare personajele din “Iona” și “Matca” - două capodopere ale teatrului românesc. Aș mai semnală faptul că, în general, căutarea credinței și prin necredință nu pedalează pe efectele păcatului originar și nici pe balansuri psihologice ivite din emisiunea abundentă sau ba a produselor genitale, și nici pe conflicte sociale ce-ar putea avea la bază diverse experiențe ale luptelor politice: Sorescu este interesat de norul electric din burta chitului și din aventura paracliserului, în care toate cele ale lumii, văzute și nevăzute, se înghesuie și se intersectează, de norul electric în care credința aflată la ananghie se întâlnește cu biologicul jumătate intrat în moarte. Aproape toate personajele lui Sorescu poartă înscrise pe propria lor piele - o uriașă cruce: își duc în spinare, va să zică, în carnea lor, crucea cu care s-au născut și de care iau cunoștință în acel nor electric din labirintul acvatic al aventurii lor pe pământ. Ce durere, ce bucurie, ce întuneric și ce lumină divină în acest nor electric (asemnănător celui văzut de Moise!), care este propria lor căpățină, propria lor conștiință! - ce întâlnire tragică între experiența nebuniei existenței bietului om pe pământ și experiența credinței!... Extraordinară este, de asemenea, în “Matca” și “Iona”, neputința personajelor, aflate în inima vulcanului acvatic, de a trăi, în legănări poetico-retorice - deasupra propriilor lor tragedii.

Mai trebuie spus că personajele lui Sorescu, în orice situație disperată s-ar afla, nu-și refuză fantezia ludică și humorul devastator. Semne, desigur, și ele, ale geniului teribilului Marin Sorescu.

Creația lui Marin Sorescu este un triumf al Olteniei, al culturii române, un triumf al omului, un triumf fără de care noi am fi mai săraci, dar fără de care Dumnezeu (Divinul) n-ar fi mai bogat.

Comentînd poemul lui Frost “Am făcut cunoștință cu noaptea”, Borges consideră că noaptea semnifică răul, îndeosebi răul senzual.

*Sînt un om ce-a făcut cunoștință cu noaptea
Prin ploaie m-am dus și tot prin ploaie-am
venit înapoi*

*Pînă dincolo de ultima lumină a orașului am
rătăcit.*

Borges scrie: “la prima lectură, ți se pare că a face cunoștință cu noaptea înseamnă: m-am plimbat prin oraș noaptea.” Borges, deci, descoperă într-o altă treaptă a lecturii - răul! Dar într-o altă treaptă nu putem echivala noaptea cu moartea? Ne întrebăm. Desigur, versurile în aparență simple, ale lui Frost, și ale altora, ascund înțelesuri mai adînci. Metafora funcționează discret, însă. Dacă într-un alt poem, “oprindu-mă în fața pădurii într-o scară cu ninsoare” Borges consideră că “somnul” din al doilea vers (“Am mult de mers pînă s-adorm”) semnifică moartea, de ce n-ar putea, ne întrebăm din nou, și “noaptea” din poemul citat la început să semnifice același lucru? Sistemul de punere în pagină a “metaforei” fiind același, doar.

Dar, de fapt, cele două exemple de mai sus ne-au decît darul de a ne aduce mai la vedere strategia unor poeți de a nu numi ce vor să numească. Eminescu, în “Oda în metru antic” numește moartea în toate sunetele ei. De altfel, în folclorul nostru, morții i se spune pe nume, moarte, pe cîtă vreme diavolului nu i se spune diavol, ci necuratul etc. În basmele românilor, și nu numai, te întîlnești cu Dumnezeu și te poți îftîlni cu Moartea; poți sta de vorbă, la o adică, cu cele două personaje. Diavolul are o comportare mai ambiguă, mai metaforică, să zicem. Și

dialogul cu el nu este prea direct. Cred că Vieru dialoghează cu Moartea, cum ar dialoga cu o vecină, învățînd acest sistem de relații din tradiția populară... Dar... Nu credeam să învăț a muri vreodată nu sună ca o constatare - întrebare pusă - - spusă lui Dumnezeu? De la cine se revendică întîi poezia lui Grigore Vieru? De la Eminescu și de la tradiția națională. De altfel, într-un poem antologic, Eminescu devine pentru Grigore Vieru echivalentul divinității absolute: Pentru tot ce facem și sîntem, scrie poetul din Basarabia, "Eminescu să ne judece". Versurile lui Vieru sînt parcă venite din vremuri imemorale. Cuvintele sînt bătrîne, cronicărești, fundamentale. Niciun sunet nu e fals. Nimic nu e zglobiu, lăstărit, în sine, pentru sine, gongorițat. Evident, Vieru pare că vine, și vine, din timpul creatorilor anonimi, atît este de pregnantă și de sigură construcția poemelor sale! Poți schimba vreun cuvînt în "Miorița" și "Meșterul Manole"? Poți, dar fără să modifice tragedia lor inconfundabilă..

Pentru antologia "Cele o sută de poezii ale lumii" am ales din Grigore Vieru un poem monologal despre moarte. M-aș fi putut opri la "Făptura mamei":

*Ușoară, maică, ușoară,
C-ai putea să mergi călcînd
Pe semîntețe ce zboară
Între ceruri și pămînt!
În priviri c-un fel de teamă,
Fericită totuși ești -
Iarba știe cum te cheamă
Steaua știe ce gîndești.*

Sau la zguduitoarea "Lacrima". Sau... Am preferat, însă, tulburătorul dialog din "Nu am, moarte cu tine, nimic", fiindcă vine parcă din vremurile cînd și moartea se plimba pe pămînt, la vedere! Și dialogul cu morții e frecvent în practicile legate de cultul celor duși în lumea de dincolo. Să cităm aici invocarea adresată celor duși (la "Moșii de Toamnă", în Almaj), cărora li se cere, în

schimbul colacilor, brânzei etc. date de pomană, ajutorul!...
“Voi moși strămoși, /Să-mi fiți tot voioși,/ Să-mi dați spor
în casă,/ Mult pe masă,/ Cu mult ajutor,/ În câmpul cu
flori...” Moșii strămoșii devin astfel cei care pot aduce
sporul de bucate în casele gospodarilor, bogăția, deci, voia
bună, sănătatea! Să remarcăm urarea către cei morți: să fie
tot voioși! Să mai spunem că în anumite regiuni ale țării
morții sînt așteptați la sărbătorile de iarnă cu mese întinse,
ca să li se cîștige și bunăvoința, că mormintele lor sînt
tămîiate, spre a fi purificate etc. Dar în “Nu am, moarte, cu
tine nimic”, eroul liric nu-i cere nimic morții, nu-i întinde
mese etc. O imensă milă are însă față de această făptură
stearpă și singură, fără bucurii, fără tristeți, fără copii, fără
părinți! Te și întrebi, cînd a făcut Dumnezeu moartea?
Desigur, după nenorocitul de păcat al Evei. Dar cum arăta
moartea din săptămîna sfîntă nu știm. În tradiția populară
moartea este și nu este o femeie, ca Eva - păcătoasă, făcută
după chipul Evei, dar sortită să nu aibă pe nimeni al ei, și
probabil, să n-aibă nici umbră. Dacă Moartea nu este
cumva un soi de umbră nemuritoare și moartă. Vai, pînă și
țărîna cea mai umilă e roditoare, are bucuria împlinirii în
fire de iarbă etc. Vieru deplînge, zguduitor, soarta Morții!

*Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc
Cum te blestemă unii, vreau să zic,
La fel cum lumina pîrăsc.*

*Dar ce-ai face tu și cum ai trăi
De-ai avea mamă și-ar muri?!
Ce-ai face tu și cum ar fi
De-ai avea copii și-ar muri?!*

*Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc.
Vei fi mare tu, eu voi fi mic,
Dar numai din proria-mi viață trăiesc.*

*Nu frică, nu teamă -
Milă de tine mi-i,
Că n-ai avut niciodată mamă,
Că n-ai avut niciodată copii.*

Cine este moartea în acest poem semnat de Vieru? Desigur, în primul rînd, însăși Moartea. Dar în al doilea rînd? Nu sînt mai multe feluri de a muri, mai multe feluri de morți? Dece moartea din poezia lui Vieru n-ar însemna și răul cotidian, mancortizarea, uitarea fratelui de frate, noaptea nopților?! Pluralismul lecturii ne dă dreptul de a vedea în cei care nu au nici mamă nici tată exact pe cei care nu vor avea nici copii și nici bucurii.

Rămînem, totuși, la ideea că Vieru nu discută cu actanții morții, ci chiar cu Răul fundamental, cu această absență sisifică incapabilă, totuși, să înăbușe lumina și exuberanța vieții. Vieru îi spune, deci, morții pe nume, fără nicio teamă, doar cu un soi de milă!... El nici măcar lui Dumnezeu nu-i cere o modificare a universului pe care l-a creat, cam grăbit, într-o săptămînă. Nu se luptă cu moartea, rămînînd structural o fire mioritică, pur românească. Nici cu diavolașii nu are nimic, acești burghezi cu cornițe care dau din codițe. Deci, nici cu cerul, nici cu pămîntul și subpămîntul nu intră Vieru în dialog, ci doar cu această prezență - absență, veșnic vie și veșnic moartă...

Trecînd din poezie în viața cea de toate zilele - află că Grigore Vieru e încercat mereu de necazurile unor oboseli și holi mai mult sau mai puțin drăgălașe. Asta nu mă miră, cît mă uimește punerea sa la zid de către diverși cetățeni și concetățeni drăgălași. Să faci din Vieru, azi, ținta răului, mi se pare o blasfemie. Și este chiar o nerușinare! Dar ce vrea Vieru? Aceasta e întrebarea. Nici măcar nu cere să bage în grajduri niște burghezi! Se pare însă că secolul care a trecut de la trecerea prin viață a lui Baudelaire n-a schimbat nimic în mentalități! Spune Baudelaire: "Dacă un poet ar cere Statului de a avea cîțiva

burghezi în grajd, toată lumea ar fi mirată, pe cînd dacă un burghez ar cere un poet la grătar, lucrul ar părea cît se poate de firesc.” Putem întreba: cine e burghezul, cine sînt burghezii care cer ca Grigore Vieru să fie pus pe și la grătar?

Fluturile cu cap de rechin

Citind teribila tabletă “Hingherii”, m-am întrebit de ce mama dracului Petre Stoica nu se află în topuri acolo unde versurile sale își au locul, adică în raftul de jos, de la temlii, nu în rafturile de sus, acolo unde moda răsfoiește filele și unde vîntul schimbător al zilei răpede multe cărți face pe drept să chelească?!... Autorul “Tangoului și al altor dansuri” nu e așezat nici “sus”, nici “jos”, este și “sus” și “jos”, avînd o bună cotă, desigur, de stimă și de popularitate, dar aproape în neconcordanță cu valoarea sa reală. Nu sîntem noi cei în drept să descoperim cauzele relei sau buneii așezări a elementelor în tabloul lui Mendeleev; dar nu ne încercă nici ambîțul de a face ordine în lirica românească, unde, slavă domnului, valențele subiecților sînt mai greu de definit decît în chimie. Vom îndrăzni, totuși, să propunem în cazul lui Stoica Petre cîteva repere... Ce-i lipsește? Un stil curgător, o pregnanță metafizică, o iluminare barocă a cuvintelor, o aplecare asupra istoriei (și a istoriei naționale), un contact electrizant și nemijlocit cu aspirațiile străzii? Imitatorii, petrestoicarzii? Toate acestea și încă multe altele. Pentru Petre Stoica strada încă nu reprezintă cetatea; respirația precipitată și uneori isterică a celor înscriși la diverse concursuri de alergări, încă e departe de idealul maratonic al grecilor de altădată! E Petre Stoica un tradiționalist care cultivă varza și usturoiul, dă mîncare la iepuri și ascultă plăci de patefon, cu Zavaidoc? Este, dacă-l citești strîmb. Dacă nu vezi nimic dincolo de verze și de iepuri. Oricum

I-am privi, trebuie, totuși, să încercăm să-l descoperim în cetatea sa, în ograda sa. O să întâlnim aici copilăria, sărmana, întinzându-ne trompeta de carton. Totul e concret, pînă și țara zmeurei, cu luptele ei! Alți poeți sînt instalați în tot felul de universuri: Petre Stoica poate fi întâlnit privind femeile cum cară sacose cu legume și pește congelat, bucurîndu-se că în primăvara somptuoasă Scufița Roșie își scoate pantoful și-l scutură de pietricele, iar draperia atîrnă cu nepăsare monarhică, în timp ce doi peripateticieni beau citronadă și discută zgomotos despre hidrogenul din cocoașa metafizicii. O blîndă ironie se revarsă asupra înduioșătoarei scene cu metafizicienii citrinarzi, biete legume zgomotoase... Vine o vară insolită: vapori de benzină formează-n văzduh monumente baroce, și - atenție! - "pînze cad brusc din rame îndărătul culorilor" (superb!). În ograda (să-i zicem bănățanește) cetății sale istoria nu intră cîntînd din surle și bătînd din tobe. Petre Stoica este lipsit deci de acest fel de a recepta istoria, fel care a creat fel de feluri de aplauze critici-cești. Pentru el istoria este altceva, poate o cizmă, poate... Să citim:

Cizmele lui Grigori Efîmovici Rasputin mai

zac și acum

în tomberonul ridicat pe un soclu

sub care șobolanii studiază nuanțele gloriei

După cum se poate observa fără lupă, Petre Stoica nu prea are rime, nu rimează la el nici ca cît istorie cu glorie, cizmele cu izmele. Nu are matrite. Nici pentru toate problemele sociale și politice ale clipei, nici pentru felul cum poezia poate fi scoasă caldă de la cuptor, ca o prăjitură! Așa că degeaba vom încerca să descoperim în stihurile sale cum se scrie o poezie, sau un roman, cum se construiește și autoconstruiește o odă sau o satiră, cum se scrie, se autoscrie și autodescrie poema au poemul! Nimic! Nici o știință de carte, nici o matrită, nici un biet pat pro-custian, nimic! Doar așa, ceva: un duh de sunete vechi, tresărind din pîlnia rîșniței de mac, o sonată închinată evadării furioase a

lunii, din nori, foșnetului capodului, dimineața somnolenței
nasturelui exilat sub bufet!

Petre Stoica mai are atârnată de gît o ghiulea: merge
pe stradă cu un coș de papură în mîna dreaptă, nu sare
gardurile, de la un lăutar la altul, să-și arvunească o cît de
mică, acolo, orchestră, măcar cu tromboane și țambale,
dacă nu cu nai, corn englezesc, violoncel, harfă... Singur,
aproape singur. Marii săi prieteni, A.E. Baconsky, Nichita,
Grigore Hagiu, Modest Morariu s-au dus acolo unde nu
este nici întristare și nici suspin.

Dimineața, la șase fix, începe teroarea lucrurilor!
Zice poetul:

*“nici un astrolog din comunitatea prietenilor
nu ea prezis nebunia coșmarul”*

Nebunia, coșmarul, teroarea lucrurilor, teroarea
materiei.

*“deszlănțuirea teroarei
e anunțată de bubuiturile motocicletei din stradă
.....
un vultur intră pe fereastră
își vîră ciocul în farfurioarele micului dejun
înfulecă înfulecă înfulecă
poftă bună bestie”*

Natura vie, materia moartă, într-o copleșitoare
alianță copleșindu-te. Cu arhaismul ei, cu vulcanii ei orbi,
cu muzica de promenadă a radioului, cu exuberanța ei
civilizatorie, alianța te strivește, intră peste tine în casă, ca
un vultur mecanic, sau ca un vultur din oase și carne și
pene, vîrîndu-și ciocul în farfurioara ta, în tine, înfulecînd,
bestia, înfulecînd totul din jur, înfulecîndu-ți fificații!

*“pe seară moartea umblă acoperită cu un coif
de hîrtie
și cerșește cuburi de ghiață”*

O altă ghiulea turcească, agățată de mîinile și
picioarele lui Petre Stoica este lipsa unei opțiuni politice,
care, măcar din cînd în cînd să pocnească măcar ca o

petardă. Nefiind bard, nici bardă, pare un longobard, un barbar, cu barbă, dar fără un program de restructurare social-politică a nației! Cochetăriile sale din ultimele zile cu partidul țărăniștilor sînt o nostalgie, o privire spre anii copilăriei, cînd, în satele de lîngă granița Jimbolia exista, probabil, un partid al țăranilor. Da, Petre Stoica ar putea fi chiar liderul unui partid al țăranilor, un partid al ierbii, un partid al ploilor, un partid al grîului, al porumbului, un partid al verzelor, al candorii, un partid al cîmpiei - dar nu-l vedem(ce! puțin noi) decît din întîmplare rătăcit într-o conjunctură croită în numele țăranilor, dar fără țărani! Inșă acest aspect nu ne deranjează deloc, chiar face parte, cumva, din genul de utopii specific poetului născut lîngă Jimbolia... Poate să fie și altceva: poetul a simțit ironia balcanică, bufonada? sau solemnitatea europeană, pragheză, la zi? : adică ideea ca statul să fie condus de un scriitor! Nu știu care este adevărul, și nici nu mă prea interesează. Oricum, faptul că pe afișul electoral, al unui candidat la președinția țării, scria: ocupația: scriitor; profesiunea: scriitor, - putea să mobilizeze, cît de cît, într-un fel sau altul, elanul de alegător al unui literat... Nu știu dacă mai sus nepomenitul poate fi pentru cineva un ideal sau ba, și nici nu mă interesează. Cine nu s-a înșelat în politică? Chiar și domnul Platon grecul n-a prea nimerit-o (sau a nimerit-o?!) cu izgonirea poeziei din cetatea sa!... Ei!... Să nu ne pierdem enunțul din începutul ultimului paragraf: Petre Stoica rămîne pentru noi, în continuare, cu o ghiulea legată de mîini și de picioare, nefiind angajatul politic al unei partide chiar și apolitic, care l-ar putea propulsa măcar ambasador la... sau ministrul... sau directorul... Perdant publicitar, poetul rămîne la uneltele sale, de!... căzînd, desigur, din topul pieței literare... Dar:

*“îndărătul ușilor dincolo de golul treptelor
umbra caută trupul de care s-a desprins”*

Adică: aceste versuri nu puteam fi tentați nici o clipă să le interpretăm vulgar, politic: ele își păstrează aura

tragică a condiției umane, cheia în care au fost scrise, ca un vals al amurgului...

Petre Stoica mai are un bolovan atârnat la gât: nu e cărturar și ostaș. Deși a tradus din lirica germană mari poeți, el nu poate scoate fum pe nas, pe gât, pe urechi, citind citate, nu poate în trei minute să ne vorbească, bunăoară, la inaugurarea unei expoziții de ciorapi, despre treizeci și șapte de savanți, preoți, muncitori și ostași care s-au pronunțat sau ba despre orice (nu neapărat despre obiectul subiectului expoziției), e incapabil, ca piroman de tip nou, să scoată scînteii artificiale pe gură și nări! E un țăran pentru care

“melcii tresar în somnul lor moale”

Universurile artificiale semnate de cărturarii noștri vel-sifi-catori arată cît de perfectă poate fi luciditatea în glaciala ei aritmetică. Niciodată n-o să îți înțelegi la ei trecutul - ca un microscopic fluture cu cap de rechin, ascunzîndu-se în plicuri îngălbenite, și în macramouri, cum o să-l înțelegi la plimbărețul cu paporniță, Petre Stoica. Timpul trecut are concretețea fantastică a unei vieți fragile, zburătoare, cu cap devorator, nemilos și uriaș, de rechin! Un fluture, o pată de culoare ce se închide în culerele din pod, arde în simboluri falice și întreține cu mister respirația istoriei.

Cei care l-au imitat pe Stoica Petre, furîndu-i bibelourile, patefoanele, moliile, castraveții, grădinile și oglinzile etc. au ajuns chiar să se creadă întemeietori de gen, atît de mult i-a fascinat universul candorii în care au intrat ca și cum ar fi intrat în propria lor ființă! Era gata-gata să scriu “cândoea universului în care au intrat” - gîndindu-mă mai mult, probabil, la orgoliul epigonilor de a avea și ei un univers al lor! Ei n-au o biografie literară a lor, ei au un univers împrumutat, ei poartă sandalele și umbrela lui Petre Stoica, îi beau vodka și-i îngrijesc iepurii, însă nu pot să se apropie de ei înșiși și să scrie ce văd și ce simt, fiindcă ei sînt mereu departe de ei înșiși, și aproape

de golul care e sigla lor. Pictează mereu decorul scrierilor lui Stoica Petre, fără să poată pătrunde în sistemul de seismografe și percepții și premoniții ce-l determină pe autorul "Tângourilor" să ne spună cu certitudine cum în timp ce el mușcă pentru a doua oară din măr

"anghilele părăsesc apele Balticii"

Apoi:

*"ficusul cu frunzele deodată căzute
tablourile plutind în somn hipnotic
inexplicabilul scîrșit al podelelor
și calul fabulos care intră pe ușă"*

Cum se vede, nu oricine poate vedea cai verzi pe pereți, dar oricine poate spune în băscălie balcanică despre altcineva că vede cai verzi pe pereți. Poetul mai vede și:

*"sticla de vodcă-n penumbră
capul prins în mîini și fumul
de țigară prin care se clatină
umbra Ei revenită în cameră"*

Realul, concretul și irealul devenit realitate, laolaltă. Astfel încît raiul, fericirea și înțelepciunea sînt aici pe pămînt, nu în altă parte, pe alt tărîm, pe alte planete, în ceruri. Departe e doar umbra și moartea, noi sîntem aici, în lumina care marchează chiar și pe balconul de peste drum veșnic întemeierea fericirii eterne. Da, căci:

"răul lumii aparține deodată altei planete."

Geneza încă nu s-a încheiat, săptămîna sfîntă încă e în rangurile ei, și chiar se prelungește, prin noi, timpul dintîi se prelungește în toți, egal, într-un paradis cu parcuri și trotuare, la vedere,

"Sub privirile pietenelor"

Doar o nostalgie a verii ne mai încearcă, uneori, brusc, o obsesie a grădinilor din anotimpul rodurilor. Un pictor naiv, un Dumnezeu naiv stă în acest rai citadin și construiește, desigur, sub privirile pietonilor, copii mustăcioși, pe cap cu coronite de cimbri. Cu pensula distribuie ninife cu aipi de rîndunele... Creația lumii se

desfășoară, va să zică, la vedere, în fața celor care se și văd ieșiți și încă ieșind din imaginația divinității naive...

*“și tocmai cînd pictorul a pregătit să-și
iscălească geneza
vîntul neașteptat ridică tabloul în văzduh
sub privirile pietonilor grăbiți
ce nu-și dau seama că vara a trecut”*

Bietului om îi rămîne să contemple tot ce se întîmplă în jurul său, să contemple chiar și divinul, și să-și asume întreaga bucurie din univers, și întreaga tragedie! Cine s-o mai poată face în locul său, iarba, dobitoacele? Și totuși, el poate spune:

*“totul totul este real
plăsmuire sînt numai eu
care nu pot atinge nimic din ceea ce văd”*

Acestea să ne ducă cumva cu gîndul la limitele, totuși, pe care omul le are? La acea propoziție simplă din misterele egiptene (citată și de Cioran): “Osiris este o divinitate neagră”, care ar însemna că marile taine ne rămîn inaccesibile?

Dar oricît s-ar da Petre Stoica peste cap, el n-are și n-are ce se numește

Stilul curgător.

Zice Baudelaire: “Sînt cu miile oamenii care, în literatură, adoră stilul curgător, artă care se revarsă fără opreliști, aproape la întîmplare, fără metodă, dar fără furii și fără cascade. Alții, și aceștia sînt în genere literații, nu citesc cu plăcere decît ceea ce se cere recitit. Aproape că se desfată cu durerile autorului. Căci aceste opere meditate, trudnice, chinuite au savoarea mereu vie a voinței care le-a dat naștere. Ele au harul literar suprem, care este energia”. Acestea le spune Baudelaire în articolul despre Philibert Rouvière. În “Înima mea așa cum este”, în capitolul despre George Sand, scrie despre aceasta... “De

aceea n-a fost niciodată artistă. Are faimosul stil curgător, îndrăgiț de burghezi.” Dar și în articolul despre Thèophile Gautier, Baudelaire are pe bună dreptate ce are cu stilul curgător: iată pasajul cu pricina:” Thèophile Gautier la rîndul lui va fi adus pe tapet; însă, cununile banale (s.n.) care se vor decerna (“ce spiritual e! cît e de amuzant! ce bine scrie și ce stil curgător are!”), premiul pentru stilul curgător este dat fără deosebire tuturor scriitorilor cunoscuți, apa limpede fiind probabil simbolul cel mai limpede al frumuseții pentru oamenii care nu se îndeletnicesc cu meditația”...

N-avem și noi faliți noștri? George Sand nu-i îndrăgiță și azi de burghezi, de neoburghezi, de protestataroneobughezi? Faimosul stil curgător, cu înflorituri și cimilituri care gîdilă urechea în mod plăcut e prezent și o să mai fie, fiind hrana sufletească a celor ce nu se îndeletnicesc cu meditația. Apa limpede, apa, lipsită de orice impurități, adică apa chioară, are încă o mare trecere! Petre Stoica parcă urăște apa! Și mereu complică jocul, ca la șah:

*“pe fiecare îl visez și nu-l cunosc
fiecare mă visează și nu mă cunoaște”*

Aceasta să fie poezia, existența, un carnaval prenocturn?

Și apoi, emblematic, să urmeze tăcerea?

“tăcerea lupului după ecoul împușcăturii”

Petre Stoica nu ne dă răspunsuri precise niciodată, ca acei fabuliști pentru coafeze sau ca dizidenții de salon, îmbărbătați de aplauze pentru nulificiența lor. Cu papornița la purtător, fără să-și lingusească cititorii, oferindu-le poante și șopîrle, străluciri lingvistice de ghiată, Petre Stoica își vede, aproape invizibil, de propriul său drum, mai poposind pre la Recița, mai dînd o fugă pînă în propria sa copilărie, din regatul cuprins între Cimișoara și

Jimbolia, copleșit de zilele ce vin în urma lui fără încă să-l întunece cu alaiul lor multicolor. Fără, parcă (din câte-am auzit), să fie un cântăreț; pe vremuri, în euforii prietenești, mai vodcaliza. Acum, printre nulicanți, se pare (după câte-am auzit) că e preocupat de achiziționarea unei pălării de vară, din papură autohtonă. Avînd în pix pre primul său prieten, fără lăutari, privit ca un băiat cumsecade și ca un poet bun, Petre Stoica sînt sigur că n-o să cîștige mintenaș un loc în plus, sau în minus în topul literar al zilei; dar oare lui îi este frică de Virginia Lup? ? Mă îndoiesc, cît timp verzele, patefoanele, iepurii există și creionul său nu le nulifică pentru o glorie cu trîmbiți de mucava. El dă mai departe nume orelor, muncii sale, cu modestia unui grădinar îndrăgostit, pentru care trecutul cum poate fi numit altfel decît un fluture cu cap de rinocer?!... În "Zadarnicele chinuri ale dragostei", domnul Shakespeare spune, prin gura regelui Navarrei, Ferdinand, ce este timpul: o babiță flămîndă. Într-o altă versiune, românească, babița e un căpcăun ("... acel năprasnic căpcăun, ce, lacom, toate, toate le înghite"). Pelicanul și babița, animalele lui Urmuz, să semnifice, în absurditatea lor, căpcăunia-căpcăunenia Sa, Timpul ?! Nu știu. Cum trecutul este timpul cel mai agresiv, animalul cel mai hulpav, omnivor, carnivor, pămîntivor, nesătul venind să înfulece și ziua de azi, ca să poată hali și viitorul ce în burta sa balenică se va îngrămădi, cum trecutul deci este un component din ce în ce mai infinit al infinitului timp, Petre Stoica l-a numit cu candoare, violență și ironie, fluture cu cap de rechin. Privim acest fluture cu cap de rechin în liniște, căci el nu poate mastica și înghiți versurile ce l-au definit, căci, da, căci, da, cine a mai văzut un fluture cu cap de rechin să se mănînce singur pre sine, mîncînd, va să zică, fluturile cu cap de rechin!?!...

În teatrul absurdului - care teatru pretinde că n-are niciun sens, din moment ce natura și existența umană n-au niciunul! - sensul există, firește, și el presupune și propune o lume derizorie, o parodiere și o parodie a acestei lumi aberante. Teatrul acesta s-ar mai putea numi al aberației, sau al ilogicului. Teatrul, de la greci citire, presupune o organizare a haosului, presupune deci creerea unui cosmos, cu zei, zeite, regi, criminali cu voie și fără voie, bătrâni, stafii, femei în delir hormonal etc. Teatrul absurdului refuză orice organizare, orice intrigă, orice rădăcină, orice determinare - și reclamă chiar o regresie a biologicului și o regresie către ceva aflat dincolo de haos, ca să zicem așa, în arena morții, unde nimicul străluce... Dar cum și în acest teatru omul este cel care stăpânește scena, să credem că omul este nimicul pur, greșeala divină? Istoria, miturile, legendele biblice, cotidianul, toate punctele de referință ale teatrului antic trebuie să piară, zic teoreticienii teatrului absurdului, uitînd că în acești ultimi ani chiar teatrul absurdului, obosit și supus autopastișei, a început să dispară din scenă și să moară de bătrînețe, cum mor regii și clovnii. Dar noi am dori să ne apropiem de începuturile acestui teatru cu personaje peticite din deșeuri umane, clovnești, demne de milă. Prin saturație, prin repetiție, și absurdul s-a decalibrat și s-a descalificat, deși, la un moment dat se bătea cu pumnul în piept că el este motorul lumii. Al acestei lumi absurde, desigur. Iată însă că aceste piese iconoclaste au devenit clasice, iată cum unele personaje au devenit și ele clasice... Văd că nu pot să mă apropii decît cu mare greutate de personajul pe care-l consider că stă la baza acestui teatru paradoxal - cel puțin la noi! - Omul cu gura portocalie.

Noi ne-am obișnuit cu personajul inexistent și plenipotent zis Godot. Vedem în piesa lui Beckett, cum se

știe, cum este așteptat la infinit nu se știe cine (nu Revizorul, bunăoară!). Mai observăm în unele lucrări - la fel ca în Metamorfoza lui Kafka, sau ca în Metamorfozele lui Ovidiu - cum semenii noștri dragi se transformă în fiare, larve, dobitoace, păsări, stele, stînci etc.

De altfel, tot folclorul este plin de măști, de metamorfozări, de schimbări de identitate. Dar dacă, în unele cazuri, transformarea unei ființe umane într-o stea este o “eliminare din uman” și o punere a persoanei respective într-o constelație nouă, schimbarea avînd un accent punitiv și nu prea, transformarea unor oameni în păsări - vezi cazul celor două surori ce i-au dat soțului și cumnatului lor prilejul de a-și mânca fiul (Ovidiu, etc.) - presupune poate mai degrabă intenția “expunerii”, și nu a pedepsirii exemplare a unor păcate ce par și parcă chiar sînt motivate. Pe alte meleaguri - iarăși se știe! - pasărea așteaptă să devină om, ființa ei așteaptă să se desăvîrșească... În teatrul absurdului vrea cineva să se desăvîrșească? Din moment ce oamenii sînt niște gozuri (gunoaie, în Bihor), cum se pot desăvîrși niște gunoaie decît putrezind cu desăvîrșire?! Nu mai e vorba de fetida Danemarcă, și de regatul ei putrid, nu mai e vorba de o închisoare a lumii - căci acolo, totuși, spiritul constata existența acestei degradări și încerca ieșirea din acest infern regal... Omul cu gura portocalie, al lui Tudor Arghezi, nu vrea să reașeze lumea în țîțînila din care căzuse! Astfel, sensurile teatrului paradoxal devin destul de clare: ele ne propun nu lumina lunii și a lumii, ci, mai degrabă, partea întunecată a “colcăielii” cosmosului - care, slavă Godotului! - este destul de vastă! Parodic, polul minus este pus în circulație. Și, foarte interesant, orice detaliu realist capătă extinderi cosmice. Rinocenizarea devine cosmică, bunăoară. În “Interpretări la cleptomanie”, de Tudor Arghezi, furtul devine o boală sau o virtute a universului, un atribut al genialității... Napoleon, cleptomanul etern, hoțul de buzunare și de popoare își

pune pecetea sa pe întreaga existență... Concluzia este: "Trăiască viteza!" Nu e vorba doar de viteza mîinii cleptomane, ci, mai ales, despre importanța vitezei în univers. Trăiască anarhia! Trăiască vîntul! ne spune personajul lui Tudor Arghezi, devenind, după noi, primul star al absurdului, cel care a lansat primul manifest al anarhiei în teatru și a definitivat primul statut al personajului ilogico-paradico-aberanto-pastoralo-paradoxal... Astfel, se pare, teatrul aberației s-a născut! Sentința dată acestui personaj, sentința dată existenței umane - ca personaj! - sentința aceasta ca un manifest al aberației sună astfel: "A se atîrna cu elastic prevăzut cu o undiță de Casa de Drepturi, opt zile. A i se truna o cutie cu purici în ceafa cămășii. A fi pictat: nasul verde, urechile indigo, gura portocalie. Și a i se cînta dedesupt din saxofon."

Iată deci cum arată un protocronic personaj absurd: atîrnat cu elastic în vînt, cu purici pe el, cu muzică la saxofon sub dos, cu nasul verde, cu urechile indigo și cu gura portocalie.. Acest personaj-măscărici- Atenție! - s-a născut în anul Domnului 1932! Arghezi este primul autor care transformă omul într-un bohoț al existenței, într-un bufon al istoriei, într-un clown al universului, căruia i se cîntă dedesupt din saxofon.

Sînt cîteva adevăruri de netăgăduit: după Eminescu, Arghezi a potrivit altfel cuvintele limbii române, a reformulat sintaxa prozei și a publicisticii... În teatru, Arghezi este cunoscut, mai ales, cu piesa "Seringa" și cu cîteva scînteetoare traduceri ("Ana Fierling și copiii ei", de Bertolt Brecht" etc.). În teatru, însă, ni se pare nouă că i se face lui Tudor Arghezi cea mai mare nedreptate! Să revenim: verbele, substantivele etc. sînt potrivite altfel în fraze și propoziții... Se putea ca acest miracol arghezian să nu fi cuprins și teatrul autorului personajului cu gura portocalie? Era imposibil!

În general, o nouă generație continuă sau refuză cu vigoare valorile generației precedente. A treia cale pare de

neînchipuit! Și totuși, în literatura română a existat și a treia cale: după Eminescu, mulți poeți, copleșiți de Eminescu, au scris ca și cum ar fi trăit înaintea lui Eminescu și i-ar fi pregătit apariția... Nu par niște continuatori, ci niște precursori. După Caragiale au apărut o serie de străluciți comediografi, despre care s-a scris c-au continuat direcția Caragiale, când, în realitate, ei nu l-au continuat pe Caragiale. Ei au scris ca și cum ar fi trăit înaintea părintelui "Scrisorii pierdute". Geniile, care va să zică, de, își distrug epigonii! Totuși, în teatrul românesc, după Caragiale, s-a produs o grozavă revoluție - care s-a numit Tudor Arghezi. Dar această revoluție n-a fost nici măcar trecută cu vederea, fiindcă ea nici n-a fost observată? Lumea teatrală românească nu era pregătită să-l accepte pe Arghezi, așa cum lumea teatrală de pe mapamond nu era pregătită să-l accepte pe Godot!

În anii 1950, când au apărut pe scenă Beckett, Ionescu și Adamov, critica s-a înfoiat în pene, irascibilizată nevoie mare! "Cîntăreața cheală" (1950), "Invazia" (1950) și "Așteptîndu-l pe Godot" (1933) au deranjat ierarhiile vremii, bisericile și gusturile acelor ani, atît... Dar dacă Franța nu era pregătită să-i primească decît ca pe niște mistificatori și intruși pe Beckett, Ionescu și Adamov, cum putea să-l primească Bucureștiul pe Tudor Arghezi cu douăzeci de ani înainte?

"Cîntăreața Cheală" a precedat piesa "Așteptîndu-l pe Godot", dar nu s-a impus decît în 1955, datorită unui articol elogios semnat de Jean Anouilh.

Întotdeauna cînd se ivește ceva nou se pronunță cuvîntul fermecat "avangardă". Autorii care "vin" sînt huliți, iar cei care au dominat scena pînă atunci sînt considerați morți. O dublă eroare! După apariția lui Beckett și Ionescu - Sartre, Anouilh și Montherlant au căzut în umbră, fiind considerați făcători de piese politico-filosofico-posastoralo-comice, boulevardieri etc. Criticii, apoi, și-au schimbat pieile, iar publicul repede s-a reciclat.

Beckett, după o vreme, a primit și premiul Nobel. Era anul Domnului 1969!

În anul Domnului 1932, însă, în Spania, Miguel Mihura a produs piesa "Trei jobene", care, azi, după foarte mulți exegeți, deschide porțile teatrului absurdului. Și spaniolii, se vede, pot fi protocroniști! Dar și această piesă n-a fost prezentată decât cu douăzeci de ani întârziere, în 1952! Apoi "Trei jobene" s-a jucat la Paris, în 1958. Potul teatrului absurdului fusese însă luat de un irlandez, de un român, de un francez, așa că Mihura nu s-a ales cu mare lucru... Decît, poate, cu elogiul lui Ionescu Eugen, care a scris: "Trei jobene", de Miguel Mihura are meritul de a asocia humorul tragic și adevărul profund cu ridicolul, care, ca principiu caricatural, subliniază și înalță, amplificîndu-l, adevărul lucrurilor".

Și acum ne întrebăm: Eugen Ionescu, în "Nu", a dat dovadă, încercînd să-l pună pe Arghezi sub zodia lui Nucca, de altfel, și pe alți mari scriitori români! - că-l citise din doască în doască pe autorul "Cuvintelor potrivite". Și dacă e așa, înseamnă că era la curent, cum se spune, și cu teatrul lui Tudor Arghezi. Iar teatrul lui Arghezi, boieri dumneavoastră, oricît am fugi noi cu călcîiele înainte de cuvîntul protocronism, era și este un teatru al absurdului.

Să luăm în cătare "Negustorul de ochelari" și "Interpretări la cleptomanie". Să le recitim... Ca în orice piesă absurdă, între primele scene și ultimele scene nu are loc nici o acțiune... Inceputul și sfîrșitul lor arată aceeași stare de lucruri, ceea ce înseamnă că nimic nu s-a pierdut, nimic nu s-a cîștigat, în discursul lor - dar că și nimic nu s-a schimbat. Etc. etc.

După cum bine se poate observa, noi nu dorim să tragem concluzii ferme în privința teatrului scris de Arghezi, ci doar să le semnalăm criticilor și exegeților o enigmă... Cine ridică mînușa, boieri dumneavoastră?

O clipă! Aveți puținică răbdare! Din datele furnizate nouă de neîntrecutul Dumitru Vatamaniuc, Arghezi a mai

tipărit următoarele piese:

1) "Un portar înțeleghător", în "Cultura poporului", nr.4, 1953

2) "Moș Crăciun", în 25 Decembrie, 1937, în "Adevărul literar și artistic"

3) "Poem dramatic", în "Adevărul literar și artistic" (19 Februarie, 1928)

5) "Interogator", în 1932, în "Caietele Teatrului Național"

6) "O iubire nefiericită", în 1932, în "Radiofonia", nr.192, numărul 22, Mai.

"Moartea lui Cleopatra", piesa despre Hamlet etc. Și acum, Atenție! "Negustorul de ochelari" a apărut în "Bilete de papagal", nr.11, din 13 Februarie 1928 pg. 1-4); "Cleptomanie", în "Radiofonia", nr.192, 22 Mai, 1932. pagina 8.

Cine nu citea atunci "Bilete de papagal"? Și prietenii - și dușmanii lui Tudor Arghezi, firește! Dar n-am terminat! Atenție! Tudor Arghezi a tipărit prima sa piesă, "Patriotul", în "Cronica", în anul Domnului 1915!

Și încă ceva! În extraordinarele "Pagini agrare" dedicate stîrpirii șoarecilor - "Cum se stîrlesc șoarecii de tot" este o capodoperă de teatru... absurd! Un monolog, un fel de piesă într-un act despre cum se prindeau în trecut șoarecii în cursă și despre cum trebuie stîrpiți în viitor etc. Mașina infernală care îi va prinde pe șoareci aproximează o stare paradoxală, absurdă, plină de humor, o natură omenească absurdă, pe care Tudor Arghezi în "Cum se stîrlesc șoarecii de tot" o definește chiar așa: "o natură omenească absurdă".

"Cum se stîrlesc șoarecii de tot" a apărut, boieri dumneavoastră, în "Adevărul literar și artistic", în anul Domnului 1928!

CAPITOLUL III

MÂNCĂTORII DE MORȚI

Ce mi-au auzit urechile zilele trecute? Că nu știu cine a mâncat un mort! Știrea era prezentată ca un fapt senzațional și pusă sub umbrela mizeriei materiale și morale actuale. Se invocau cerurile, soborurile de preoți, se cerea producerea unei cantități industriale de agheasmă pentru stîrpirea unor asemenea practici vecine cu nebunia! Se făcea un proces al zilei de azi și al zilei de ieri, iar canibalul cu pricina era fotografiat, ca să nu cumva să-i rămînă necunoscută fața în analele moderne ale crimei față de umanitate! Luat mai din scurt, omul nostru s-a arătat ușor uimit de tărăboiul iscat în jurul laptei sale, învinuindu-și juji de incultură și de blasfemii gratuite. În primul rînd, a zis el, el n-a comis nici o crimă: mortul murise fără ajutorul său: El doar îl mîncase. Apoi, doct, omul nostru scoase dintr-o mapă (un dosar!) certificatul dat de cineva lui Sadoveanu. Sadoveanu, un porc, Porcoveanu! Nume care în opinia omului nostru arăta dorința celui care-l botezase astfel pe Sadoveanu - dorința de a-l mîncea pe Sadoveanu, mort-copt! Dacă această dorință exprimată public (Sadoveanu e un porc!) era considerată drept o opinie personală și drept o libertate de gîndirii, a presei, a omului etc. - el, omul nostru, de ce nu-și putea exersa dorința de a mîncea mortul pe care-l voia

el?! Chiar își confecționase un costum verde, ca frunza și ca iarba verde - culoare odihnitoare, plăcută foarte simțului cuprins în ochi! - și se pregătea să officieze și în continuare halirea morților în această îmbrăcăminte ușoară, care nu-l strângea nici pe la subțiori și nici peste pîntece. Și chiar voia să organizeze un ordin - avea actele introduse la tribunal - al mîncătorilor de morți, și un imn pe care să-l cînte la diverse reuniuni (baniî urmînd să fie vărsați pentru ajutorarea handicapaților lirici).

Opinia publică a fost revoltată (menționează ziarele!) mai ales de amestecarea lui Isus în această poveste postcanibalistă. Cum adică să repeți cu neobrăzare (neobrăzare!): "Luați, mîncăți, acesta este trupul meu"... Cum să fie considerat un mort contemporan asemeni fiului divin?! etc. Pîinea, în vinul din care se împărtășesc creștinii, ca să se întrupeze în ei duhul sfînt, este altceva, și n-are nici o legătură cu barbaria contemporanului nostru halitor de morți! Aș! a zis omul, invocîndu-i pe cinici și pe stoici, necrofagia nu este ceva nou, și, din păcate, ani, secoli la rînd, nu s-a mai practicat, ori s-a practicat ilegal, pe furiș! Ea trebuie repusă în drepturi, căci, așa cum ne învață și Crisip, corpul mortului este un fel de mîncare, un trofeu! Zice grecul cu pricina: "În măsura în care carnea este bună pentru consum, ne putem servi din ea, ca și de carnea părinților noștri, ca de o hrană!" (traducere aproximativ liberă). Morții nu sînt decît hrană, tatăl mort va fi fript și mîncat de către fiii săi. Astfel se va restitui omenirii o bucătărie uitată, delicioasă și sacră, gigea, care va revoluționa monotonia culinară contemporană.

Platonov și republica păsărilor

Eroii lui Platonov din “Cevengur” par niște preoți păgâni și caraghioși plecați să instaureze, într-o nouă geografie, cu arma în mână, o nouă religie, pe care ei n-o cunosc și pe care încă nimeni n-a trăit-o. O bandă de sfinți, de cavaleri de la Manchavskaia, într-un marș al întâmplărilor dolidora de realism și într-o aură de misticism.... ideologic și revoluționar! Profeți urlători și invizibili oferă poporului drept steag luminos oralitatea lor nețărnută. Ca în toate utopiile, individualismul efervescent visează că va transforma lumea, transformându-i, întâi, pe cei cuprinși de beția lumilor noi. Suflarea florilor de câmp și a ierbii îi îmbată, căci în cruciada lor revoluționară ei nu văd nimic, decât orașele de marmură și de metal ale viitorului, minunile electricității și raiul pe care-l vor construi cu mâinile lor bătătorite de muncă și pline de sângele dușmanilor. Rusia luptă pe baricade, spre a scăpa lumea de Dumnezeu și pentru a-l absolvi pe om de păcatul cu șarpele biblic, păcat pe care nu l-a înfăptuit, neexistând în opiul popilor decât minciuni!... Don Quijote nu mai e singur, e o întregă armie de inși ca el, purificați, îmbătați de utopia purificării lumii. O stare paranoică, un fel de inocență paranoică le șoptește tuturor acestor cavaleri roșii și albi că ei sînt destinați să făurească o nouă istorie, întru folosul și îndestularea poporului. Ei cred cu atîta ardoare în această fata morgana încît eu și noi încep să se contopească într-un fel de societate ideală în care eu și noi este același lucru. Dar ca utopia să fie perfectă, ea trebuie să se înflăcăreze atît de puternic încît să-și mănînce propria coadă. Dorind

să nu mai fie în univers lacrimi și tragedii, în fanatismul lor tumultuos eroii lui Platonov vor intra pînă în gît în lacrimi, uimiți de ei înșiși, și de tragedia pe care nu și-o înțeleg. Pămîntul mistic al Rusiei le dă aripi, un fel de aripi de serafimi bohoți, și-i înghite cu lăcomia sa indiferentă. Astfel că natura terorizată de om și natura umană fanatizată de apostolatul revoluționar ne arată că în absența lui Dumnezeu, sau în prezența lui Dumnezeu, doar omul, augusta inocență și asprime a omului este responsabilă de existența infernului terestru pavoazat cu paradise fezabile. Liuboveți și liubovețe își dichisesc zilele cu bucurii culinare și mädularice, sub umbrela roșie și neagră, însîngerată și veștedă sub care lumea roșie și lumea albă se ciocnesc pînă se cutremură sub ele mormintele ce-o să le încapă hulpav pre amîndouă... Ideologia colectivă li se potrivește ca o mănășă acestor beligeranți ce se autoelimină cu frenezie din istorie, copleşiti de-o glorie ridicolă și tragică. Nu poți să nu-i admiri, cum nu poți să nu-l iubești pe nătăflețul genial care se bate cu morile de vînt, și cum nu-i poți decît iubi pe întîistătătorii utopiei beletristice, după noi, pre acei doritori să aibă aripi și să trăiască precum păsările, între cer și pămînt, într-o republică a zburătoarelor, în raioanele ozonate ale dreptății, libertății, egalității și a altor asemenea gogoși - eroii lui Aristofan, din "Păsările"... Ce vor aceștia?

Să se întemeieze, va să zică, un stat al păsărilor - "o țară bună".

*"C'ădiți-vă cetate în văzduh!
Înprejmuiți cu zid văzduhul tot
Iar mijlocul să-l întăriți puternic,
Cu rînduri tari de zid de cărămidă,
Căci e cetatea Vaviloniei..."*

Îată cher, area conducătorului corului:

"Veniți, muritorilor necunoscuți, voi trecători

ca și frunzele,

*Becisnici, făpturi din noroaie, făpturi mai
slabe ca umbrele,*

*Lipsiți de aripi, cu viață de-o zi, nefericiți ca
un vis,*

*Luați-ne-n seamă pe noi, zburătoarele
nemuritoare și veșnice,*

*Din văzduhul seninin, cu gânduri mărețe și
tinere purururea!*

*Ascultați, de la noi, adevărul deplin, cu privire
la cer și la firea*

*Păsărilor, ascultați cum s-au ivit zeii,
genunea..."*

Euelpides (Trage-Nădejde) și Pisthetairos (Prieten-Credincios), primul în mâini cu o gaiță, celălalt cu o cioară, nu par să-i prefigureze pre cei ce mai târziu se vor bate cu morile de vînt sau vor întemeia cetatea roșie a lui Platonov? Pisthetairos, fondatorul Cetății-Cucului-din-nouri nu este protopărintele atîtor nebuni sublimi bolnavi de utopie?

Dacă punem la socoteală și adunăm cei patrusute de ani de dinaintea lui Cristos (pe-atunci scria Aristofan comedii!) cu anii de după Cristos, mîine-poi_mîine două mii, băgăm de seamă că utopia... comică e destul de matusalemică! Și încă ceva: parcă utopia s-a validat artistic mai ales atunci cînd a fost plină de haz! De la republica păsărilor lui Aristofan și pînă la republica roșie a lui Platonov utopia s-a validat ca o ficțiune să-i zicem haioasă, pe măsura ficțiunilor ce s-au numit întotdeauna dreptate, libertate etc.

Dar ficționarul Platonov cum a trăit? Nu știm prea bine nici cum a sfîrșit. Sigur e că extraordinarul său roman n-a putut să apară din cauza gustului literar foarte fin al lui Iosif Visarionovici. Nu vrem să intrăm în niște amănunte pe care nu le stăpînim. Ne vom referi doar la ultimii ani trăiți de Platonov, la Moscova. Cică, ne spune, evident, prietenul nostru din Basarabia, Vasile, Platonov era angajat la Casa Scriitorilor ca garderobier. Mai dădea și cu mătura,

prin restaurant, la închidere, când mai golea pe gîtul personal ce mai prisosisese prin cele pahare petrecărețe! Nici toamna, la Moscova, frunzele mestecenilor nu par metalice, de arună sau de argint coclit, rigide, fapt ce credem noi că nu i-a știrbit, lui Platonov, candoarea de a cîli în grația nepîngărită a naturii o prelungire a grădinii sfînte în care protopărintele nostru Adam a stat doar șase ore. Așa că Platonov se putea considera liniștit văzînd zilnic creatori ce încercau și chiar reușeau să propună arhitecturi sociale și umane publicabile. De notat, îmi atrage atenția prietenul meu din Basarabia, Vasile, că romanul lui Platonov n-a văzut lumina tiparului decît după moartea lui Platonov, grație rotației anotimpurilor și încăpățînării soției sale, care a crezut cu strășnicie în forța internă a vieții din personajele cevengurice.

Pe la amiază, dar mai ales seara, când restaurantul se umplea de scriitori, Platonov, îmi spune prietenul meu, din Basarabia, Vasile, mai primea cîte un bacșiș, două, trei, nouă... Mai peria o haină, mai ajuta o distinsă poetesă destinsă să se îmbrace (cu pardesiul sau paltonul), mai aprindea un chibrit pentru un fumător ce n-avea brichetă... Și cam rîdea potolit și umil. Căci el nu prea mai știa că e Platonov și că scrisese un roman genial. Dramaturgul Sofronov (sau Sifonov?) simțea o plăcere deosebită să-i strecoare în palmă (dar să se vadă!) zece ruble! Zece ruble era o avere, îmi spune Vasile. Puteai să bei să te faci! Și Platonov nu se sfîia să mai ridice un pahar. Și deci să mai bage în buzunar un bacșiș. Pentru munca sa de garderobier. Așa zice prietenul meu din Basarabia. Vasile.

Stau și mă întreb: i-am dat eu vreun bacșiș vreunui garderobier de la casa scriitorilor din Moscova? Nu. Înseamnă că n-am avut prilejul să-l văd pe teribilul Platonov! Ei, dar astăzi cine-o mai fi de servicii la garderobă? Acolo, dincolo, aici, colea? Cine n-are bani și cine nu e publicat și nu poate să-și vadă romanul tipărit și să afle cine este și să nu uite că este el însuși? Și cine este

Sifonov? Cine-i întinde lui Platonov zece ruble, ca să se bucure de umilința unui bețiv garderobier care a uitat că a scris și el o carte despre republica păsărilor și despre veșnicele mori de vînt ale istoriei și ridicolului lumii - despre muritorii necunoscuți, trecători ca și frunzele și nefericiți ca un vis?

Un paradis pe timp de vară

Venise din nou primăvara la Badenheim, cu toată cohorta ei de lumini, pustiind întunericul. În curînd, o să apară și vilegiaturiștii. Un moment de tranziție: acesta ar fi cadrul și esența romanului "Badenheim 1939". Într-o luxurianță a primăverii, adevărurile, treptat, încep să-și piardă înțelesurile, și oamenii pornesc, fără să știe, spre propriul lor amurg. Oricît ar încerca Pappenheim, organizatorul programelor de divertisment, să facă orașul vacanțelor, al întremărilor, al bucuriilor, să semene cu propriul său renume - totul devine inutil. Doar lumina primăverii se va revărsa peste oraș netulburată, la fel ca în alți ani. Sentimentele mai rămîn pe măsura oamenilor, oamenii mai rămîn pe măsura propriilor lor idei? Un labirint exterior vine să cuprindă, ca o muzezeală, temeliile zidurilor, temeiniciile orașului. Și treptat, între om și pămînt se interpune un fluid răcoros, invizibil, despărțind omul de pămînt, viața de moarte, firescul de obrăznicia criminală a cataclismului, instaurînd haosul frumos colorat. Căci măestria lui Aharon Appelfeld aici își arată forța, în crearea nu a lumii din haos, ci a haosului, în căderea în haos a universului. Totul, în cîntec de fanfară, în ronțăit de bomboane, în exuberanța primăverii. Translarea umană lui către o altă soartă, a luminii spre întuneric începe banal, pe la ora zece, cînd, ca într-un roman balzacian, un delegat de la Departamentul Asanării își face apariția, împuternicit cu ordinul de a efectua o inspecție.

Inspectorul începe să măsoare lumea cu metrul său. Dar - culmea! - viitoarele victime cred în autorități, și-și caută singure o vinovăție! Fanfara continuă să cînte, notează autorul, și totuși s-ar fi zis că un alt timp, venit din alt spațiu, invadase orașul și se înstăpînea în tăcere peste el.

Instăpînirea, Appelfeld n-o numește niciodată cu propriul ei nume. Dar oare diavolul e numit cu propriul său nume? Inspectorii de la Departamentul Asanării îi par unuia dintre muzicanți drept niște marionete de la teatrul de păpuși. Atît. Fascismul se insinuează fără să-și rostească numele. Răul începe primăvara, cînd natura reînvie, în dangăte de clopote bisericești, cînd gloriosul soare împrăstie resturile iernii. Am putea spune că Bezna începe - da - pe lumină, la lumină. Inspectorii apar în orașul arhetipal în plină zi. La ora zece dimineața, funcționarii Absurdului își încep lucrarea.

Empedocle parcă scrisese că frumosul... ... frumos să-l spui și de două ori se cuvine. Cam așa, Frumosul nu poate decît înnobila. Așa credea Empedocle, cel care vedea facera lumii ca pe o creație artistică. Să cităm din el:

*"Astfel cum pictorii, mîndri bărbați, pricepuți în
ale artei*

*Căci o-înțeleg, cînd statuile lor și le împestrîțiază
Și iau cu mîinile lor substanțe multicolore
Armonios mestecîndu-le în diverse proporții
Și făuresc imagini așîșderea celor reale,
Chipuri și ponii și bărbați și femei și fiare și păsări
Pești, ce-n apă hrana și-o află, și zei fără moarte
Ce excelează-n cînstire, tot astfel să nu te te înșele
Mintea-ți de amăgirea aceasta că lucruri diverse
Cîte se văd și pier, din altă parte venite-s.
Ci cînd auzi povestea (că vin) de la divinitate
Limpede tu să cunoști (fără greș amănuntele-
acestea)..."*

Deci nu o divinitate a creat lumea, zice Empedocle, și nu din altă parte vin toate ce ne înconjoară... Dar nici în

1939, în Badenheim, haosul nu vine din ceruri, de la Dumnezeu, nu o voință divină creează această destructurare, această epidemie pe care inspectorii încercau să o localizeze, în timp ce orașul rămnea mereu calm, sprijinind inspectorii... furnizându-le, cum scrie autorul, toate datele pe care aceștia le cereau!

Primul simptom al tranziției, al translației... pare să fie pofta nebună cu care vilegiaturistii asaltau cofetăria și înșfăcau dulciurile. O foame de dulciuri! Cuptorul cofetarului duduia toată ziua. Prăjiturile erau înfulecate fierbinti.

“- *E posibil să expediezi o scrisoare de aici?* - întreabă o femeie.

- *Bineînțeles*, răspunde doctorul Papenheim.

- *Ciudat*, replică femeia. *Aveam senzația că locul ăsta e total rupt de lume.*”

Nu este. Cum nici n-a fost. Cum nici nu va fi. Era un paradis pe timp de vară. Nu va mai fi nici atît. Slujbașii Departamentului Asanării nimiceau zi și noapte, făceau măsurători, îngrădeau bunuri, plantau drapele, părînd că pregătesc o festivitate publică Și totuși orașul încă mai pulsa într-o veselie frenetică, febrilă, în timp ce primăvara își desfășura magia.

Oamenii încep să fie înregistrați, să ajungă numere. Nu se sinchisesc prea tare, consideră că Departamentul Asanării vrea să se împăuneze cu oaspeții de vază ai Badenheimului. Intr-un fel, sau altul, cine nu se considera aici un oaspete de vază? Orgoliul demobilizează prudența, orbește adevărul. Slujbașii își scriau rapoartele, păstrîndu-și fețele lipsite de expresie, de parc-ar fi fost niște simpli stenografi, notează autorul. Doar Trude vorbește tot timpul despre noapte, dar nu cu teamă, ci cu un fel de intimitate. Autorul ne dă, discret, cheile orașului. Trude începe să țipe, dar pînă și soțul ei caută s-o asigure că poate fi liniștită “nu-i nici o pădure aici. Nu sînt lupi!” Desigur, răul nu lua forma unor banale jivine, nu urla, nu alerga pe

-străzi, nu-și schimba blana: el luase forma unui spirit străin ce se insinuase în orașul peste care cobora mereu o noapte stranie. Pentru Trude universul devine transparent. Transparent și bolnav. Otrăvit. Boala lui Trude pare să-l cuprindă și pe soțul ei: începe și el să vadă pete livide pe fețele oamenilor. Trude crede chiar că în acest spațiu devenit al morții Fratele doamnei Zakbert, mort mai demult, o urmează! Apoi și soțul ei are această senzație:

- *Nu-i curios?*

- *Totul e posibil*, răspunde Frau Zahbert, *de parcă i-ar fi ghicit gândurile.*

Și de la acest Totul e posibil pleacă totul. Ca și la autorul "Posedaților", ca și la autorul "Ciumei", ca și la greci - când totul e posibil, absurdul e la el acasă, infernul urcă pe pământ. Degeaba strigă Trude, această Casandră măritată. Cine s-o creadă pe Casandra? Agamemnon, cel care o iubise, îi crezuse proorocirile? Dacă da, de ce se întorsese acasă, doar ca să fie căsăpit de Clitemnestra, doar ca să-i arate Casandrei că o crezuse și să-i pecetluiască oracolele cu propria sa moarte? Probabil. Oricum, e o ipoteză.

Dar la Badenheim Departamentul Asanării ajunsese să semene cu o agenție de voiaj, ne spune autorul, presărată cu afișe: "Munca este viața noastră... În Polonia aerul e mai curat... Navigați pe Vistula... Regiunile în plină dezvoltare au nevoie de voi..." Viitorul, pronostic adjudecat, un rai înfloritor. Doar că la intrarea în oraș se pusese o barieră. "Nimeni nu putea intra sau veni."

Vara începu și ea să-și etaleze splendorile. Trandafiri sălbatici irupeau în grădinile bele și se cățarau pe garduri, notează autorul, folosind aproape tot timpul o frază scurtă, esențializată. Subiect, predicat. Fără zorzoane. Cuvintele fundamentale. Spuse fără nicio retorică de aceste personaje fundamentale ale orașului. Ale acestui oraș ce devine arhetipal... Cum și peștii din acvariu întruchipează emblematic istoria spiței lor.

- *"Cei verzi, cei mai drăguți peștișori din acvariu, au*

dispărut fără ca măcar cineva să fi observat.”

Dar poate o umanitate să dispară fără ca să observe cineva? Așa ar părea chiar și la Badenheim, în 1939, dacă n-ar fi naratorul care să lase cronica celui timp în care totul părea aproape firesc, și barierele ce închideau orașele, și tragedia dintr-un acvariu, și peștii asasini... Fiindcă nimeni nu putea merge cu gândul atât de departe - încât să vadă Răul pînă la capăt! Căci imaginația binelui se pare că e mult mai slabă decît a... Căci altfel cei din Badenheim ar fi observat cumva că inspectorii ce păreau veniți să cerceteze epidemia erau chiar ei purtătorii răului epidemic, epidemia altfel poate s-ar fi băgat de seamă... Ce?” Că o umbră străină, ruginie, rodea pe nesimțite frunzele de mușcată.” Și că un “sadic tortura sus niște oameni nevinovați, și aici zăceau cu toții impasibili, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat”.

Un roman despre impasibilitate? Despre orbire? Sau despre forma diabolic de benefică prin care se insinua haosul?

După atîtea experiențe și reușite literare care au prezentat holocaustul documentar, sau cu mijloacele neobositului realism, Aharon Appelfeld ne prezintă o modalitate originală de abordare a acestui flagel. Apocalismul roz care crește parcă în sunetele muzicii la Badenheim nu e mai puțin atroce - din contră! ... Timpul s-a cutremurat. “Toți anii care aveau să vină păreau legați laolaltă într-un nod dureros”. Ce tragic sună spusele lui Pappenheim: - “La revedere, casă!... Tu rămîi aici și noi pornim la drum...”

Teribilă e și scena cîinilor ce ședeau lîngă un felinar și care arătau mai prăpădiți decît oamenii. “Era clar că doreau să moară, dar că moartea încă nu-i dorea pe ei. De cînd pieriseră tovarășii lor, încetaseră să mai cerșească și să se mai gudure; se retrăseseră în tufișuri și își așteptau moartea, și pentru că moartea refuza să-i caute, ieșiseră afară și se așezaseră în lumină”. Așezați în lumină - oameni, pești, cîini - într-un moment de tranziție. Viața, într-un moment de

tranziție. A doua zi începea infernul, acel haos bine organizat. Da, în sunetele muzicii de dans, ca într-un paradis de vară, apocalipsa se instala, lent, din nou, iară și iară.

Dicționarul personajelor lui Creangă

Există în opera lui Ion Creangă o corelare profundă între personajele sale, misterele copilăriei și tainele etnicului. Lumea - iacă! - încă este fulgerată, la Creangă, de forme sacrale, deși pare golașă și pragmatică. E o aparență - căci din această falsă absență se vor ivi, mai apoi, poveștile, basmele, formele ordonate ale cosmosului, Binele, Răul, Făt-Frumos, Setilă, Turbincă Ivan, Dumnezeu și sfinții. Creangă, copilul, prefigurează, prin năzdrăvăniile sale, năzdrăvănia și cuminenția lumii, fiind, va să zică, el, Creangă, un fel de citared etnic. Cîntăreț, adică, dar nu paracliser. Căci ironia nu-i lipsește povestitorului de lumi văzute și nevăzute. Cred că de la Creangă a deprins Sadoveanu aura structurilor folclorice și beția de lumină și întuneric din energiile mitologice românești.

Este interesant cum țăranoiul Ion Creangă, cel privit din dungă de unii barbari autohtoni, posedă, ca să zicem astfel, cea mai - după Eminescu! - tranșantă perspectivă cosmică asupra lumii! Iar humorul lui Creangă ne arată o viguroasă abilitate critică și o, în același timp, duioasă înțelegere a vremilor. Descriind personajele lui Creangă, azi, pe cele din marea familie a povestitorului, și, mâine, pe cele din marea familie a fantasticului românesc, Valeriu Cristea ne demonstrează și ne va mai demonstra că putem vorbi de o organicitate, de o continuitate a culturii noastre, de o lume în niciun caz sceptică și cioraniană, și în niciun caz superficială și instalată tălîmb în degustarea unei agonii neîntrerupte.

Ei, și acum, două vorbe și despre autorul acestui ferruicător ciciționar cu personaje.

Valeriu Cristea pare, văzut din afară, adică din exterior, un bărbat ursuz, morocănos, sau, în cel mai bun caz, "închis". Dacă presupunem că există și o privire din interior - măcar a criticului în cauză, spre sine - e bine să ne mai abținem în acordarea cu ușurință a certificatelor noastre horoscopice. Căci poate să-i curgă ploaia în gât toată ziua și toată noaptea, cum se zice, unui om care îi iubește pe contele Mișkin și pe contele moldav ce se sărpină cu lopățica pe spinare stînd într-un butoi plin cu apă? Aici e aici! Să scoți din opera lui Fedor Mihailovici Dostoievski toate personajele și să le reasezi, ca într-o piesă de teatru, față în față, sau unele lîngă altele, nu e de ici de colo, cum nu e de ici de colo nici să compui un dicționar și din personajele lui Ion Creangă. Mai întîi, să-i recunoaștem criticului competența. Apoi, tenacitatea, sistemul de valori și semne, universul său literar. Cărțile de critică ale lui Valeriu Cristea se pot citi și ca niște romane. Incercați - și o să vă convingeți! Fraza sa nu e ca un foc de artificii - slavă domnului! Un diagnostician, economicos în cuvinte, cu o limpezime în echivalări, inconfundabilă. Cred că Valeriu Cristea, omul, e, mai degrabă, tăcut din prudență. Se deschide, cum se zice, mai greu, la limbă - fiindu-i chiar jenă de limbuția aducătoare de atîtea benefice acomodări în social. E un singuratic? Pînă la un punct, da. Dar dacă ne gîndim că de la acel punct încep operele lui Dostoievski, Creangă, Preda... parcă e bine că există pe lume punctul! În ultimii ani, Valeriu Cristea a fost tras nu de puține ori de urechi, fapt care nu l-a melancolizat, înfățișîndu-ni-se, azi, ca un bărbat ce știe chiar să le rupă preopinenților săi urechile din rădăcini. Iată că tăcutul ca o umbră nu se lasă călcat pe coadă! Aici se mai poate glosa. N-am să relatez decît un episod... de dinainte de! Va să zică toți redactorii unei publicații literare trebuiau să fie membri de partid. Valeriu Cristea n-a fost. Valeriu Cristea s-a codit să fie. Valeriu Cristea chiar n-a vrut să fie. Ca să vezi! Atunci - fiindcă trebuia să fie! - i-am trimis vorbă să fie. I-am rugat și pe alți colegi de la "România Literară" să

discute cu mai sus numitul. Și pe Vasile Băran, care era ce nu ascunde azi că a fost. Am discutat și eu cu domnia sa Valeriu Cristea, așa... A zis, cum se spune, nimic. Se afla el în situația de a nu mai fi redactor la "România Literară"? Nu prea cred. Însă n-ar fi fost... rău... să fie și el... cu noi! Cu noi toți! Dar - nimic! Ce-a făcut subsemnatul? A spus, celor ce așteptau ca Valeriu Cristea să facă un pas decisiv, o dulce minciună: "da, omul se gîndește"... Veselie mare! Era un critic apreciat de toată lumea. Pentru Valeriu Cristea, trebuie să recunosc, am obținut de la Oraș "un loc"! Intelectualii aveau mai puține... locuri (de intrat în partid). Toată lumea știe despre ce e vorba, așa că nu insist. Pe acest "loc" a intrat apoi în partid cineva din corpul tehnic al revistei - un băiat cumsecade. Timpul trecea și uitarea, care e scrisă și în legile omenești, opera. Concis: Valeriu Cristea a rămas pe dinafară. Dar cu norma întreagă, ca redactor. Mai... înainte rămăsese cu o jumătate de normă. Și nu doar el. Dar eu nu dau vina, special, pe nimeni. Nici măcar pe omul - prețuit de mine! - care mi-a spus că nu e cazul să-i întregesc lui Valeriu Cristea norma, fiindcă nu scrie decît ce vrea el!" Cristea și Lucian Raicu nu țin cont de strategia revistei! Nu dau niciun articol pentru paginile 1, 2 și 3. Cu aceste pagini susțin... restul paginilor." Etc. Vreau să se înțeleagă că acum, cînd scriu cu simpatie - cred că se observă! - despre Valeriu Cristea, nu scriu cu patimă despre... acel brav om! Nu! Deci: Valeriu Cristea a scris întotdeauna despre ce a vrut el! Și acum face la fel. Și-atunci cum să nu pară ursuz, nesociabil, neadaptabil, ciufut? El calcă - fiind destul de măroc! - cu pași grei, egali. Nu prea știe jocul, jocurile. Este insul cel mai potrivit pentru a fi lovit - căci nimeni n-o să intervină să-l apere! Nici măcar cei pe care el i-a apărat, ieșind în arenă... Asta e situația! N-ai pasul ușor, din bisericuță în bisericuță - ești bun de stuchi!, Valeriu Cristea!

Dar are vreo importanță ce-a fost înainte Valeriu Cristea, cu norma de redactor, întreagă sau ba, "acolo", sau "afară"? Ar avea, dacă ar fi un critic minor. Biografia i-ar

mai putea înmiresma şchiopăielile critice. Presupun, privind prin preajmă-i. Altfel!... Priviți-l cu câtă siguranță și iubire se ia de mână cu personajele lui Creangă, fermecându-ne! Elevi, studenți, și voi dascăli - nu riscați să pierdeți "Dicționarul personajelor lui Creangă"! Copilăria, viața și opera humuleșteanului alcătuiesc o religie eternă.

Inainte, cred, de Céline

Ca și Sadoveanu, Panait Istrati este înfometat de real. O lume pestriță, mărunță, înnobilită de mari pasiuni, împătimită, un univers aflat între rai și iad. Jocuri, jocuri de noroc, jocurile sortii. O mișcare browniană, fără direcții teologice, dezordonată, animă aceste particule sociale și aceste ființe suspendate în lumină ce constituie forța scrisului panaitistratian. Marile sau măruntele curii estetice, orientate spre Polul Nord sau spre Polul Sud, cu ochii puși pe dreapta sau nu, predicând în formule sacrosante sau de cafenea primatul formelor sau al substanței, avangarda, ariergarda etc. nu l-au scos pe scriitorul plecat în lume dintr-un cartier al Brăilei de pe orbita dictată de combustia propriilor sale idei și suferințe. Așa că prietenii care azi i-au dat bună ziua, în tam tam public și publicitar, mâine l-au părăsit tot în văzul lumii, lustruindu-se pe ei, arătându-și generozitatea, interesată, de fapt, și intransigența, calculată, de fapt. Și dacă Dostoievski a venit pînă lîngă moartea ce-l aștepta surîzătoare la locul destinat execuțiilor, ea știind ce el încă nu știa, că totul e o farsă sinistră și că mai există o amîinare, Panait Istrati a înhățat moartea cu propria sa mîină și a forțat-o, nereușind, cum se știe, să-l ducă în umbra ei, mai liliachie decît zîmbetul ce i-l oferea lui atunci veșnic tînăra codoașă Europa. Experiența lui de viață s-a translat peste experiența sa de scriitor, omul și condeiful său fiind un tot, nu două părți despărțite de schizofrenia ce-a îmbogățit și

pierdut atâtea vieți de domni, doamne și domnițe. N-a fost orb ca un liliac, cum se zice că a fost grecul Homer, ce-a transcris doar ce urechile sale slăvite au auzit din jalea și gloria războaielor și a iubirilor; el a și văzut ce-a așternut pe hîrtie, fiind în același timp omul și scribul, și propria lor umbră, martorul.

Moș Anghel, Codin et comp. nu sînt niște supraoameni și nici nu-s ieșiți din tezele vrăjitoarești ale unor chiromanți ce propovăduiau proliferarea unor indivizi super-intelenți, suprastatali, posesorii unor fizionomii și fiziologii eterne, infailibile! Dar, de fapt, acești zei chemați pe pămînt să formeze un nou Olimp, democrat, nu formulează decît o nouă și rozalie și parfumată utopie.

Chira Chiralina? Oricum, altfel decît soața nefericitului Anghel, trimisă de "Creator pe pămînt ca să arate bărbaților cîte rele se pot ascunde din dosul unor frumuseți femeiești", și pe care o cheamă mai apoi la El, "ca să înspăimînte cu dînsa pe ticăloși din Purgatoriu". Bărbați, femei, bătrîni, copii, oameni. O lume adevărată, salută (printre primii!) în literatura română de Mihail Sadoveanu (4 ianuarie 1925). O mișcare browniană, un univers aflat între rai și iad. Un om, un scriitor, un martor.

Adresîndu-se cititorilor săi din România, la apariția unui nou volum de-al său, Panait Istrati ținea să se "achite" de "datoria" ce-o avea "către Mihail Sadoveanu": "În articolul pe care mi-l consacră, d-sa afirmă - cu riscul de a supăra pe anumiți colegi ai d-sale din Academie - că autorul franțuzescului Moș Anghel "e un fiu al acestui pămînt". A spus-o cu vorba caldă de frate, și vorba lui mi-a mers la inimă, mi-a făcut bine. N-am să-l dau de rușine.

Oricare ne-ar fi drumurile hărăzite de soartă, îmi voi aduce totdeauna aminte că scriitorul Mihail Sadoveanu, uitînd că e academician, a întins mîna înstrăinatului și i-a recunoscut dreptul de a lua loc lîngă mormîntul mamei lui".

Panait Istrati și Mihail Sadoveanu se hodinesc, alături, în pămîntul ai cărui fii au fost. Personajele ce ni le-au lăsat fac parte din avuția noastră națională. Ele urcă pe

spirala timpului.

Viața niciodată leneșă a lui Panait Istrati pare să nu aibă nici o legătură cu moartea sa, cu agonia sa lucidă, cu abandonarea sa de către mulți dintre ai săi nași, nași internaționali, deveniți între timp nănași.

Plecat din Brăila, peste mări și țări, peste zări, ca în basme, în căutarea fericirii, revine acasă, după ce cunoscuse și binele și răul, și se stinge în tăcere, ca să reînvie mai apoi (prin opera sa și prin biografia sa), - întruchipare a unui mit ce numai secolul XX l-ar fi putut genera!

Pe unde a mers, pe unde a trecut, Panait Istrati mereu s-a întâlnit cu semenii săi, dar el niciodată n-a ratat obiectivul său principaal, al întâlnirii cu sine. Și poate din această neobosită cunoaștere a altora și a propriei sale conștiințe se constituie universul scrisului său, plin de o generoasă iubire de oameni și străfulgerat de o sinceritate ce nu iartă nimic, și pe nimeni, căci nu se iartă nici pre sine... Înainte, cred, de Céline, în proză, și înainte de atîția mulți mai tîrzienici mărturisitori veniți pe scena vieții literare și politice europene, Panait Istrati a propus sinceritatea, cu tot cortegiul ei autodevastator, drept model literar și etic. Dacă mă înșel în privința datelor în care au apărut unele lucrări semnate de Céline, în privința asemănării destinului său... cu cel al lui Panait Istrati! ... Oh!

Confruntîndu-se cu alții, confruntîndu-se cu sine, căutînd să-i găsească timpului său esența, strălucirea, nestrălucirea, Panait Istrati dă personajelor sale dreptate în ce spun și ce fac, le dă chiar libertatea de a greși în ce spun și ce fac, poate tocmai pentru a nu strivi în ei ideea de libertate și de dreptate. În fața destinului său nu putem spune altceva decît ce sugerează Noica undeva că la căpătîiul oricărui ins trecut într-o altă lume s-ar putea așeza un epitaf ce poate defini orice viață: "Aici zace un om care a avut dreptate".

Pentru opera sa și pentru dreptatea sa Panait Istrati a ars ca o flăcără; și ne-a lăsat, după trecerea sa dincolo de dincolo, lumina acestei flăcări. E puțin?

Iată ce scrie Maxim Gorki: “În ultima sută de ani omenirea a făcut un pas spre lumină. Pe acest drum înaintează cot la cot toți cei care sînt demni de a purta numele de om. Printre ei, în primele rînduri, se află Panait Istrati”.

Autorul “Azilului de noapte” are dreptate. Panait Istrati este dintre acei care sînt demni de a purta numele de om.

Scăunelul

În prima frază din “Pădurea spînzuraților” putem zări sub cerul cenușiu de toamnă, ca un clopot uriaș de sticlă aburită, spînzurătoarea nouă și sfidătoare, înfiptă la marginea satului, întinzîndu-și brațul spre cîmpia neagră, înțepată ici-colo cu arbori arămii. Cadrul scenografic al întregului roman deja este definit, ca într-o piesă de teatru. Scena desfășurării tragediei este gata și își așteaptă doar protagoniștii. Cine vor fi cei ce vor fi spînzurați și cine vor fi cei care-i vor spînzura? - aceasta este întrebarea.

Să recapitulăm, accentuînd anumite cuvinte: cerul este cenușiu, ca un clopot, spînzurătoarea este nouă. Este vorba, deci, de un început - un început de infern, o nouă lume creată de om, am pututa spune, ținînd cont de faptul că omul este cel care a fundamentat tălpile iadului și tot universul de pucioasă al împărăției diabolului, prin piciorul ce și l-a dat singur, în paradis.

În continuare, în “Pădurea spînzuraților”, vedem cum doi soldați bătrîni, ajutați de un țaran cu fața păroasă și roșie, supravegheați de un caporal scund și negricios săpau o groapă - pentru cel ce va fi spînzurat, desigur! Dar cine sînt cei trei gropari și cine este caporalul cu chip de drăcușor - nu vom afla!... Probabil fiindcă bănuim cine sînt, sau probabil fiindcă n-are importanță cine sînt ei - ci doar ce fac ei. O groapă. Rodul muncii lor este o groapă.

Să tragem o primă concluzie: dacă Dumnezeu, aproximativ într-o săptămînă - de luăm în considerare și

ziua sa de odihnă! - a creat raiul, lumea, omul, în câteva clipe, cu ajutorul șerpelui, al lui Adam și al Evei a inventat iadul... Astfel primii noștri părinți nu s-au mai plictisit în fericire, și, aruncați peste gardul divin, au trecut la întemeierea agriculturii, câștigându-și cu sudoarea frunții nefericirea.

În "Pădurea spînzuraților", moartea o dau oamenii oamenilor, nu Dumnezeu. Cimitirul militar, înconjurat cu sîrmă ghimpată, cu crucile albe, proaspete, uniforme, ne etalează un șir de morminte așezate ca la paradă. Se vede că militarii aflați în viață s-au străduit din răspuțeri să sporească zestrea de morți a pămîntului - mormintele, opera lor, fiind aliniate ca într-o expoziție a morții. Acolo unde boala și bătrînețea au adus moartea - în cimitirul sîtesc! - crucile sînt rupte, putrezite, cimitirul însuși fiind îngărdit cu spini, fiind fără - Atenție! - poartă, ca și cum multă vreme nimeni n-ar mai fi intrat acolo, și nimeni n-ar mai vrea să intre... Dacă vom enumera, în continuare, componentele recuzitei scenografice, vom constatat că turnul bisericii e spîntecat de un obuz, iar pomii sînt desfrunziți. Gara - locul plecărilor și al sosirilor! - este o ruină, iar linia ferată închide zarea ca un dig fără început și fără sfîrșit. Este clar că ne aflăm într-un spațiu din care Dumnezeu a fost fugărit, un teritoriu - topos! - închis și despărțit de lume de un dig. Sîntem ca pe o insulă a morții . Șoseaua care trece prin sat, se duce direct pe front, unde, cu siguranță, se aranjează cel mai bine detaliile în lucrarea neprecupețită a morții.

- "Ce țară urîtă aveți, muscale, zice caporalul, definind și el acest spațiu ca pe o circumscrisă întindere a urîtului.

O țară urîtă trebuie să fie neapărat o țară tragică, un univers tragic - și de aici nu mai este decît un pas pînă la a spune că universul, în esența sa, nu e roz-bombon. Deci, în "Pădurea spînzuraților", înainte de a apare în scenă, după figuranți, personajele secundare, Rebreanu ne introduce

într-o țară a urîtlui, a cărei lege fundamentală este tragedia. Să nu trecem ușor peste scena “gropii”: să-i sapi unui om viu groapa și să-i dai posibilitatea să-și vadă sicriul în care va locui putrezind!... Iată ce spune și caporalul cel scund, privind brațul spânzurătorii, crucile albe și ștreangul ce se leagănă ușor: “Ce viață mai e și asta... Încotro te uiți, numai moarte, și morminte, și morți”...

Caporalul ce mai constatasese?! Că groparii de ocazie leneveau! Că groapa nu era.... frumoasă (estetica înainte de toate)! “Asta-i groapă? Nu vă e rușine? zice, desigur supărat și că groapa nu va fi terminată la timp.

Nerăbdarea caraghioasă a caporalului ne îndeamnă la mai multe interpretări. Unu: că pînă și moartea pusă la cale de militari, moartea militară - spre deosebire de moartea civilă, de ! - poate fi “dezordonată”, “nepunctuală”. Doi: că nu strică deloc ca rigoarea unei execuții prin spânzurătoare să aibă, în contrapondere, o bîlbîială ce poate deveni comică...

Noi credem, de asemeni, că Rebreanu a “împins” mai “aproape de întuneric” scena spânzurării sublocotenentului ceh Svoboda (care svoboda înseamnă în sens larg libertate), pentru a-l apropia de cele trei ore de întuneric ce s-au lăsat peste pămînt cînd Isus a fost răstignit... O paranteză: nu întîmplător, desigur, Rebreanu și-a botezat eroul principal Apostol Bologa și nu întîmplător ultimul cuvînt al romanului este Apostol. Și nu întîmplător va fi spânzurat în primul capitol al cărții sublocotenentul Svoboda - Libertate - și, deci, și cuvîntul libertate... Năzuința oamenilor spre libertate a fost, poate, motorul istoriei, dar nu de puține ori această idee s-a dovedit o ficțiune, sau a fost atît de abstractă ca și o ficțiune... Ca să nu mai vorbim de momentele în care năzuința spre libertate i-a pus cruce protagonistului ce-a susținut-o - vezi cazul domnului Danton. Oricum, în “Pădurea spînzuraților”, chiar în primul capitol, pămîntul

pareă și-a ieșit din ițîni și lumea pareă și-a ieșit din fire, ca în "Hamlet". Dar există în "Pădurea..." un erou care să spună precum prințul danez!

"Pămîntul și-a ieșit din fire. Cine

Ca să-l îndrept, m-a blestemat pe mine?".

Vrea Apostol Bologa, de cînd apare, să ne facă să înțelegem că e lovit de blestemul de a îndrepta lumea?

La această întrebare, Liviu Rebreanu ne dă un răspuns genial, aducîndu-l în scenă pe Apostol Bologa aproape răcnind!... Glasul lui răsună dinspre sat - deci de departe! - aspru și poruncitor:

"- Caporal!... Gata, caporal?!" ...

Apostol Bologa voia neapărat să știe dacă groapa era gata! Locotenentul Bologa se apropia foarte grăbit, aproape alergînd, și vorbind mereu...

"- Gata tot, caporal?... Convoiul a pornit adineaori, și în cîteva minute va fi aici... Dar plutonierul unde-i? De ce n-a venit înainte? ... Dacă eu, care n-am nici o însărcinare directă, m-am putut osteni..."

Apoi, Bologa, ajungînd pînă lîngă groapă, izbucnește foarte nervos și cu o voce zgîrietoare:

"- Scăunelul, caporal! Unde-i?... Ce te uiți ca un nerod?... pe ce vrei tu să se urce condamnatul?... Ce oameni!... Atîta nepăsare n-am mai văzut... Din pămînt să-mi scoți scăunelul, ai înțeles? Și în două minute să fii înapoi! Aide, mișcă, ce mai caști gura?!" (s.n.).

E de observat aici obstinția cu care Bologa vrea să asiste la o execuție perfectă! El e un om al rigorii, al respectării legilor. El e cuprins de un zel neobișnuit în organizarea uciderii sublocotenentului ceh, deși, după cum singur recunoaște, în această problemă el nu are nici o însărcinare directă! Geniul lui Rebreanu îl face pe Apostol să observe, stupefiat, că lipsește scăunelul! Bologa pune în mișcare mașinăria armatei ca să fie scos, repede, din pămînt, indispensabilul săcunel! Fără de care totul ar fi o batjocură - o caricatură!... Păi pe ce să se urce

condamnatul?! Ce oameni!, constată Bologa cu amărăciune. Și ce nepăsare nemaivăzută! Zice:

- *"Cu astfel de oameni nu batem noi Europa... Unde nu-i conștiința datoriei..."*

Mai târziu, Apostol, omul datoriei, se va întâlni cu Apostol omul, cu sine, însuși, adică, și tragedia va izbucni! Dar pînă atunci Apostol se va mai strădui să fie nemulțumit de felul în care oamenii își împlinesc datoria!... El examinează groapa, mormăind ceva, nemulțumit. El ridică ochii și cu amîndouă mîinile apucă funia spînzurătorii ce-i atîrna deasupra capului, parcă vrînd s-o încerce dacă-i destul de bună!

Deci Rebreanu Liviu nu ne arată din prima scenă un apostol sau un martir, căci oamenii, boieri dumneavoastră, nu s-au născut în rai, acolo unde au văzut lumina zilei protopărinții lor. Oamenii s-au născut în afara paradisului, în pămîntul murdărit cu sînge de primul fiu al Evei și al lui Adam, Cain... Forțînd nițeluș, am putea spune că leagănul omenirii este într-un fel de infern pe care oamenii și l-au perfecționat singuri. Și apoi, să mai spunem, că nici mîntuitorul Isus nu s-a născut în rai, ci într-o iesle, într-o grotă, într-o, adică, groapă... Și să nu uităm cum de pe marginea gropii, Bologa strigă cu voce zgîrietoare:

"Scăunelul!"

În acea clipă el nu-și dă seama, și nici nouă nu ne trece prin minte, că scăunelul ce lipsea din recuzita scenografică a tragediei avea să-și construiască, în ultimul capitol al cărții, o rimă, un alt scăunel, pe care însuși Apostol Bologa va pași spre propria sa moarte din ștreangul neiertător.

Liviu Rebreanu construiește ca un dramaturg. Nu degeaba a scris zeci de piese!... Ce păcat că majoritatea lor s-a pierdut! Nu degeaba Rebreanu a fost cronicar teatral...

El este un dramaturg fără operă majoră în teatru - genial realizat în proză!

În primul capitol al “Pădurii spînzuraților”, Golgota pe care va urca Aposol este încă foarte departe de Apostol Bologa. El vede moartea cehului ca pe o pedeapsă meritată... Iar cînd căpitanul Cervenco, zice despre Svoboda, cu un glas plîns: “Bietul om!”... - Bologa tresare:

- “Cum? Ce zici? zice el, îndată adăogînd, ca să-și ascundă emoția: “De ce bietul om? De ce adică?”...

“Pădurea spînzuraților” are amploarea unei întîmplări antice. Trecînd prin pădurea unor întîmplări fatale, Bologa ne va reaminti marile ecuații ale bătrînilor greci. Am repetat cuvîntul întîmplare fiindcă și Oedip este fiul întîmplării. Fiul sorții. Ca și Apostol. Să ne reamintim, de asemeni, de crunta și ireconcilianta înfruntare dintre Antigona și Creon, dintre om - omul Antigona - și lege - regele Creon. Infruntare între legile omului și legile cetății.

Iată o replică “de boltă” - cheie, cu alte cuvinte! - din primul capitol al “Pădurii spînzuraților”:

-”Domnule căpitan, pedeapsa... crima... legea, bolborosi Apostol Bologa...

-”Da, da... și totuși... omul! mormură Klapka întunecat.”

Omul și legea, Apostol Bologa - omul și Apostol Bologa - legea, conflictul ireconciliabil, vinovăția tragică, tragedia unei idei - ideea de țară, de neam! - tragedia aventurii omului în acest univers urît, iată cîteva sintagme ce ne vin în minte, avîndu-l în fața ochilor pe Apostol Bologa, cel care striga mai dihai ca Richard al III-lea -nu: “Dau un regat pentru un cal”, ci: “Scăunelul!” Între Apostol Bologa cel care strigă “Scăunelul!” și Apostol Bologa cel care pășește pe scăunel se vede foarte clar geniul lui Liviu Rebreanu - și al literaturii române.

Sorin Titel știa să surîdă, discret însă, și numai în clipe când surîsul nu putea să însemne nimic altceva decât surîs, când nu putea fi luat în niciun caz drept o mască. Vreau să spun că n-avea, prozatorul, nimic histrionic în el, marile gălăgii îi erau străine.

Opera sa n-a profitat cu nimic din stilul său de viață, ba din contră, cred că în fața unor ființe istorice și poleite mumos peste găunoșenia lor funciară, a chiar pierdut... Pe scurt: Sorin Titel nu era un luptător, s-ar putea spune. S-ar putea spune, dar am comite o enormă eroare, fiindcă prozatorul era chiar un acerb luptător - însă cu verbele și substantivele, cu foaia albă de hîrtie. Ii plăcea muzica, nu zgomotul.

A pătruns în literatură cu schițe și nuvele, discret așa spune. Omul, subliniez, nu era o fanfără. Și nici un fanfaron. Nu l-am auzit - doamne ferește! - spunînd vreodată despre sine că e un "scriitor" - oho! ho!" Și nici critica nu s-a ținut după el ca o fanfără. Cîțiva i-au îndrăgit scrisul, și-l prețuiesc și astăzi, cu un soi de răbdare ce înseamnă în niciun caz resemnare, ci convingere fermă că anii ce vor veni îl vor așeza pe prozator în locurile dinții ale generației sale, și nu numai.

A fost, și a rămas, firește, un scriitor profund național. El a dăruit Banatului o aură pe care n-o cunoscuse în literele noastre. I s-ar potrivi de minune, acum când se împlinesc 100 de ani de la nașterea lui Liiviu Rebreanu, fraza spusă de marele nostru înaintaș în discursul rostit la intrarea sa în Academia română: "Literatură fără țară nu există, cum nu există plantă fără pămînt". Sorin Titel ar fi împlinit în acest Decembrie 50 de ani - jumătate din vîrsta nășăudeanului născut acum o sută de ani. 50 de ani! Da! Dar sînt sigur că în viața ulterioară care pre toate cele pline de valoare le adună, Liviu Rebreanu îl va primi senin pe mai tînărul său confrate Sorin Titel în înstelata lume a scrisului nemuritor.

În “Moara de nisip”, romanul lui Viorel Știrbu , crede cineva în Dumnezeu? Greu de spus? Atunci în ce cred personajele din această carte? Și mai greu de spus. Moara de pulbere face totul pulbere. Și atunci mai putem vorbi de utopia unei societăți armonioase, rodul unei depline solidarități umane? Da, putem vorbi despre orice societate, chiar când ea este sublimă și lipsește cu desăvârșire.

La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul. Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-ar fi făcut din ce s-a făcut. Aceste versete din primul capitol al “Sfintei Evanghelii după Ioan” îi îndrituiesc pe creștinii din “Moară...” să se simtă înregimentați sau (implementați, poftim!) în construcția pe care Dumnezeu vrea s-o desăvârșească pe pămînt? Numai mama eroului principal din “Moara...” are o licărire de speranță în rostirea divină, iertîndu-și bărbatul năstrușnic și văzînd sub nesăbuinta sa jucăușă o constanță umană. Ceilalți protagoniști, în marea lor majoritate formați la moara pusă pe roate după cel de-al doilea război mondial, nu găsesc în cărțile sfînte decît un fel de istorie verbioasă despre un Dumnezeu care nu există.

Atunci ce există? Moara cu baluri, cu elevi, cu navetiști ideologici, cu studenți sperînd să atingă o stare superioară mediei și mediului din care au ieșit, o frenezie a simțurilor și o utopie a unei societăți fără tragedii.

Dumnezeu, murind, (pînă și în Germania, unde decesul fusese decretat mai demultîșor de un filosof cam pus după război în penumbră), cine mai putea susține că toate prin El s-au făcut și fără el nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut? A murit El, au murit deci și cuvintele lui Dumnezeu. Omul s-a așezat în centrul lumii, pus de Marx și Engels. Dar nu trebuie să ne speriem prea tare: omul mai

fusesse pus în centrul universului, în Renaștere, și parca istoria, atunci, nu căzuse în nas!

Lumea cotidiană este chemată să devină noua biserică. Inocența și iubirea însă nu prea fac față noului curs al vremilor, omul nou născut nu prea poate renunța la propria sa realitate, (cam impură, de!), e prea strâns de instinctele sale! Care era calea spre desăvârșire? Moara măcina, nu vorbea, n-avea darul îngerului din Evanghelia lui Luca (1), cel care i-a spus Mariei “Că la Dumnezeu nimic nu este cu neputință.” Tînărul student Velichie - gazetarul ce va sfîrși, ulterior, în condiții extrem de dubioase, fiind, se pare, primul ziarist despre care se poate presupune că a fost asasinat! Și asta nu-i o metaforă, sau o dizidențiadă ivită din creioane și pahare, căci Știrbu a plecat de la un caz real, un fost coleg de-al său de facultate, de la Cluj, îngropat în arhive, și în pămînt, la Zalău! - descoperă că verbul nu se suprapune peste adevăr și că paginile din jurnale nu se potrivesc cu viața politică a țării, și ceva se alterează în el, ceva începe să se clatine și el începe să vadă o realitate dublă, o țară dublă, o patrie oficială și o alta ce crede într-o evoluție materială și se străduiește prin muncă să pună în practică această evanghelie socială.

Să ne apropiem și de alte personaje din “Moara de nisip”. Soția șoferului care aduce fructe de pădure la un depozit de fructe și ciuperci ajunge amanta șefului depozitului (un bărbat mai în vîrstă), și într-un act următor ea ajunge amanta fiului tatălui rătăcitor. Poezia acestei ființe este cînd ușor bovarică și caraghioasă, cînd tragică și absurdă. Viorel Știrbu vrea să ne atragă atenția, prin această femeie ce se crede la un moment dat capabilă să repete tragedia Anei Karenina (văzuse filmul la Zalău!), că adaptarea la realitate este o istorie dificilă chiar și pentru cei care nu mai găsesc nicio rațiune în viață... Unora li se refuză și eșecul, iar tragedia pare o ipoteză definitiv exclusă din societate. Eroul principal al narațiunii, un băiat

de la țară ajuns profesor, se macină în succese efemere și, în final, nu sîntem siguri că, pus în fața unei responsabilități ce-ar însemna asumarea unei crime, va avea tăria să curme răul instalat în scaunul puterii ca un cancer șugubăț... Nu, în acest roman, nu e vorba doar de niște inși ce-și trăiesc cu bucurie viața chiar cînd simt că vor fi făcuți pulbere sub roțile de moară ale cotidianului, ci e vorba și de sisifica rotire a pietrelor de moară, cuprinse și ele, de o eroziune la fel de implacabilă!... Deci nu vom asista în romanul lui Viorel Știrbu la o o luptă între hoți și vardiști, între buni și răi, ci la o concomitență a tragediei cu farsa, la ascensiuni sociale blazate și la înflăcărare nepăsări!... Tinerii se zbat doar ca să-și arate limitele. Destinele par bine delimitate - din moment ce, uneori, ca în cazul Anei Karenina de la Zalău, aspirația spre o mare iubire și aspirația spre curmarea vieții sînt obstrucționate în mod egal, de parcă realitatea n-ar mai fi dispusă să visezi nici măcar că vei putea muri... Autorii greci obișnuiau să prezinte trei piese tragice, urmate de o a patra, comică - aceasta avînd menirea de a lua în răspăr preaplînul tragic, ca spectatorii să nu-și zdruncine cu desăvîrșire sufletele: farsa îi aducea cu picioarele pe pămînt și-i da surîsului șansa unui echilibru cu disperarea. Singur că grecii nu-l citiseră pe Marx și nu gîndeau ca el și deci nu puteau să știe ce-avea el să susțină în scrierile sale atunci cînd avea să spună că evenimentele au loc mai întîi ca tragedie și apoi ca farsă. El îl luase în cătare pe Napoleon al III-lea, care a ajuns împărat deoarece purta același nume cu Napoleon; deci Marx nu se gîdea cu siguranță la revoluții, nici la cea franceză, și nici la altele - toate avînd în genă tragedia și farsa, într-o ordine strict matematică. Și în "Moara de nisip" lucrurile nu se schimbă: numai că stările de intolerabilitate și de repulsie dintre actanți au o viteză mai mare de rotație. Urmașul dorobanților roșii de la Huedin, ce va ajunge la cîrma noii puteri, încornoratul care știe să-și uite coarnele și să-și plătească polițele cu vîrf și îndesat,

este, într-adevăr, un reprezentant al vitalității poporului, cum se și simte, un stîlp al societății, aflat dincolo de orice convingere politică, un pragmatic, aproape format numai din instincte; oricum, un îns ce nu dă două cepe degerate pe rațiune, un fel de barbar surîzător, eficient, ce-și va inventa o nouă biografie, demnă de noua realitate pe care o edifică pentru propria sa existență.

În primele sale cărți Viorel Știrbu era adeptul unui realism impregnat de simboluri, în care absurdul își tăia și el felia sa de tort, iar unele personaje treceau printr-o eperiență kafkiană. Ulterior, practicînd narațiunea de tip istoric, realismul lui Viorel Știrbu s-a lăsat sedus de vigoarea documentelor și de cronologia exactă a forțelor umane active, din epoca lui Bălcescu, bunăoară, oferindu-ne, veridic, lungul șir de acte ideologice și politice, de loialități morale și de interese materiale care sporesc angajarea și agresivitatea socială și determină fie o reînnoire a poporului (sau a țării), fie descoperirea în oameni a unei religii care-i face să se urască temeinic. Păstrîndu-se într-o tonalitate realistă, evenimentele din “Moara de nisip”, ce acoperă, necronologic, aproape o jumătate de secol, se constituie într-un “roman al formării” unor oameni ce se află mereu în conflict cu propria lor libertate și care nu de puține ori își mobilizează întreaga ființă spre a se autodistruge. Viguros, surprinzător, ușor autobiografic, impregnat cît trebuie cu farmecul vorbirii ardelenesti, traversat de ideea poate ușor năstrușnică, dar oricum generoasă, a unui om-animal domestic veșnic persecutat de pofte și de dedulciri, și niciodată capabil să-și atingă visele, și veșnic incapabil să și le întreacă, decît în porcire, “Moara de nisip” este cel mai bun roman semnat de Viorel Știrbu și unul dintre romanele pe care sînt sigur că destui prozatori importanți ar dori să-l semneze.

Paradoxal, Tudor Dumitru Sava vine parcă din Caragiale și din Cehov, prin știința precisă și vie a dialogurilor, și mai ales prin încărcătura dramatică a personajelor, care se revarsă dincolo de dimensiunile narațiunii ("Cantacuzina" însumează circa o sută de pagini). Sigur, mai iesne mi-ar fi să spun că Savu descinde din Sadoveanu și Voiculescu, geniali în tainele fabulosului, fantasticului etc. Dar despre acest aspect al scrierilor lui Tudor Dumitru Savu probabil s-a mai vorbit, și se va mai vorbi. Nu putem să ne pronunțăm despre un autor, fără să-i căutăm rădăcinile - iată o prejudecată ce a devenit clasică. Rădăcinile văzute trebuie disecate, dezgropate, etichetate. Dar rădăcinile nevăzute? Aici fandaxia recenziară poate căpăta dimensiuni chiar onirice. Fiecare scrie ce i se pare lui că este adevărul adevărat - ceea ce pentru un scriitor important, cum este Savu, nu poate fi ceva prea rău. Căci el este, oricât am fi pornit noi de la realismul strategic cehoviano-caragialesc, un prozator ce nu încape sub o etichetă. Personajele sale trăiesc împresurate de-o moarte civilă, dar și de o parcă veșnică și misterioasă vămuire, căreia îi vor supraviețui, sau din care vor renaște, dovedindu-și cumva sacralitatea. Miturile nu-i sînt străine, însă prozatorul nu le ordonează didactic prin respirațiile eroilor săi, așa cum mai procedează unii experți în științele străvechi. Savu cunoaște diverse căi narrative contemporane cu noi și cu fluturii, cu unele merge chiar de mîna, dar cu ele și cu autorii acestor grile și dimensiuni ale umanului nu se va întîlni niciodată, fiindcă el și-a găsit propriul său drum... Să intrăm nițeluș în paradisul poveștilor:

Șeherezada, povestea unei nopți (și a unei morți) amânate prin magia disperată a cuvîntului, a povestirii; poemul burlesc "Decameronul", de Boccaccio, sau istoria unor tineri și tinere ce s au retras cîteva zile din orașul cuprins de ciumă, Florența, ca să uite moartea, prin farmecul cam laic și ghiduș al cuvîntului, care ridiculiza formalismul unor moralități și elibera gîndirea de tropisme religioase și morale; "Nopți de desfătare", de Gianfrancesco Straparola, apărută în 1533: o culegere de istorisiri în care descoperim cum la o galantă adunare Lucrezia, amfitrioana, timp de treisprezece seri la rînd, își invită prietenii să spună cîte o poveste - ca exilul să nu li se pară o povară! Dar "Hanul Ancuței" nu e o poveste a poveștilor? Nu e o laudă adusă cuvîntului și un imn adus acelei magii care transformă cuvîntul în faptă? Lecția se află în Geneză: "Și a zis Dumnezeu: "Să fie lumină!" Și a fost lumină. Și a zis Dumnezeu: "Să fie o tîrie prin mijlocul apelor și să despartă ape de ape!". Și a fost așa. Și a zis Dumnezeu: "Să se adune apele cele de sub cer la un loc și să se arate uscatul!" Și a fost așa. Apoi a zis Dumnezeu: "Să dea pămîntul din sine verdeață: iarbă, cu sămînță într-însa, după felul și asemănarea ei, și pomi roditori, care să dea rod cu sămînță în sine, după fel, pe pămînt!" Și așa a fost." Nu vreau să reproduc aici toate cuvintele spuse de Tatăl Ceresc - ele se găsesc, firește, în Biblie! - vreau doar să subliniez doar că fiecare propoziție sau frază din monologul divin referitor la Facerea lumii (Dumnezeu vorbea singur, asta-i situația!) se termină cu semnul imperativ al exclamării! Tudor Dumitru Savu, în "Cantacuzina", preia demiurgicul de la Întîiul Cuvîntător și face să mișune apele de vietăți, ființe cu viață în ele, să zboare păsări pe întinsul tîriei cerului, și - nu în ultimul rînd, desigur! - face niscaiva oameni, căci trebuia cineva să stăpînească peștii, păsările, dobitoacele, toate vietățile ce

se fîrăse pe pămînt, și tot pămîntul! O să mi se spună ca Divinul era un constructor de realități, făcea pomi, animale, oameni etc. - iar în "Cantacuzina", printre realitățile lăsate pe pămînt să se înmulțească, în locuri și oameni există și un duh al fantasticului! Așa este. Dar ce e rău în asta? Imediat ne luăm o măsură de întru-ajutorare: îl cităm pe Eliade, care ne învață că în om există o bălănăjire fantastică... Mai exact: "În om, în ins, intuiția fantastică, intuiția care cuprinde global și esențial realitatea - este fărâmițată, este mai ales alterată.

Prezența fantasticului într-un ins este nevroză, prezența fantastică într-o colectivitate este folclor. Fantasticul, iraționalul (teluric sau ceresc) este asemenea unei limfe care străbate prin tot organismul vieții asociate; îndată ce se izolează, se individualizează, limfa aceasta se descompune, putrezește. Povestirile fantastice chiar scrise de un geniu ca Edgar Poe, îi repugnă prin exaltațiile lor neurotice, bolnave, inumane, demoniace. Fantasticul folcloric, dimpotrivă, te pune în contact direct cu o realitate irațională dar concretă: cu o experiență asociată în care s-a concentrat intuiția globală a vieții și a morții". În aceste rînduri se mai vede cu ochiul liber că lui Eliade nu prea i-a stat la inimă fantasticul nevrotic al lui Edgar Poe! Firește, dacă ne gîndim că autorul "Noptilor de Sînzien" propunea o altă intuiție în om a irealității - nu demoniacă, putrezită etc. Tudor Dumitru Savu nu pășește însă nici pe calea propusă de Eliade. Temperamentele lor sînt opuse. Iar neologismele și frazele generalizatoare, sintetice, ușor aride, ale lui Eliade (e un elogiu ce spun: căci și autorul romanului "Roșu și negru" scria ca un contabil!), nu sînt din spița luxuriantă, "balcanică" a altor prozatori români, de care Savu se simte mai apropiat.

Ce-mi place, iarăși, la Savu, este antagonismul său față de idealul comercial al multor condeieri de pre aici sau de pre aiurea! Sau față de perfidul ideal comercial travestit

în politică sau în flecăreala filosofică. Editurile-bordel n-o să găsească pentru cititorii lor nicio genuflexiune în "Cantacuzina". Iar cititorii beatificați de neroziile Sandrei Brawn et comp. - nici să nu scoată francul din jeb pentru "Cantacuzina", căci se vor căi amarnic! Tudor Dumitru Savu pare chiar că disprețuiește acest tronson de cititor! Și nu face rău! Ciulamalele sexose, salatele și dizidențiile de sexon, schemele postmoderniste și decembriste, retorica snobilistă și populismul elitistoid, care găsesc un consens financiar în literatura de piață - departe sînt de Savu ca dracul de tămîie! Asta să însemne că Savu nu se angajează în draga noastră istorie de zi cu zi și că se detașează de societatea contemporană, nepăsîndu-i de tranziția ei și de însemnele ei heraldice? Să nu-i pese lui Tudor Dumitru Savu nici de eroismul cu care mapamondul se implică în aducerea bunăstării pe meleaguri sîrbo-croate-musulmane, bunăoară? Atunci ce ne prezintă Savu în "Cantacuzina"? Niște pești, niște bătrîni, niște soldați ai unei armate de boșorogi, o casă nebună, eternă, disperată, sublimă, construită de un nepot-netot al lui Don Quijote, o moară magică, ușor cîșă, care face făină roșie, niscaiva lupi, niscaiva cai, o stîncă - realități și sintagme ale unui labirint acvatic, în care broderia brodelii brodește din zori în seara, din seară în zori, din zi în lună, din luni în ani, brodește, brodește, într-o anarhie fundamentală, care este și a apei, și a stufului, și a pînîntului din Delta, și a Dunării aflată în clocire, și a vieții, pînă la urma cozii! Este acest labirint al apelor și un labirint al timpului, un proiect de rai, mascat, sau un Turn Babel al povestărilor, un tărîm al căderii în păcat și al căderii în lume, al înnoirii naturii și al înnoirii identității celor ce parcă stau de veacuri și beau, la Cantacuzina, la Canta-cu-zîna, și povestesc și joacă micile și marile cărți ale clipelor ce-și flutură aripile?!...

Dacă nu vă e frică să fiți fericiți - citiți "Cantacuzina"!

În roman, în proză, în general, reperele unor biografii, nume, întâmplări, date, anecdote etc. nu implică neapărat intenția autorului de a construi în interiorul lor monografia unor persoane, sau a unor evenimente reale; cel mai adesea aceste repere devin niște borne aleatorii, bune doar să fixeze cât de cât vremea în care puerii se potcoveau și naratorul încăleca pe-o șa. Cantitatea de adevăr istoric, de altfel, nu e o garanție într-o reușită literară. Dar nu e de lepădat. Camil, la noi, și mulți alții, și-au plasat mereu protagoniștii scrierilor lor printre nume de potențați sau de actori ai vremii - se știe!! Dar nici piesa lui Camil Petrescu "Danton", care, poate, inaugurează teatrul-document, nu este o biografie! "Danton" nu-l epuizează pe Danton și nu epuizează revoluția franceză - iarăși se știe. Ei, dar fiindcă totul poate să devină o lungă și inutilă teorie, să-l chemăm la bară pe Scott Fitzgerald, să depună în favoarea noastră; să-l ascultăm: "Biografia este cea mai falsă dintre arte."

Slavă Bogului, ultimul roman semnat de Nicolae Iliescu n-are nicio literă falsă. Biograficul, duios sau folosit în răspăr, nu se vrea o secundă altceva decât un zaț al minunatelor petreceri prin anii de catifea și de rogojini ai glorioasei noastre tranziții. De-abia când cutare nume din roman e arătat cu degetul de cutare pseudonim îți dai seama că delațiunea nu este o floare rară, ci o veche și rentabilă sursă de ieșire la rampă. Pe vremuri, un minunat coleg s-a legat de presupusa-i făptură sugerată în "Leul albastru": azi nu mai sînt supărat prea tare pe dînsul, sau iritarea mea s-a tocit, astfel că pot spune cu o adevărată compasiune - "Dumnezeu să-l ierte". N. Iliescu a simțit, la un moment dat, pericolul unor aberante autoidentificări ale unor personaje cu eroii săi, drept pentru care, ironic, pe

unii i-a botezat magistral, cu nume din repertoriul bătrînului Shakespeare. Că N. Ilescu îl pomeneste și pe Crohmălniceanu? Da, e adevărat - cum este adevărat că profesorul de zbor Crohmălniceanu, și nu altcineva, a fost nașul desantului prin care a apărut în perimetrul danubiano-pontic și personajul N. Ilescu. Iar dacă ținem morțiș să spunem că personajul central din romanul lui N. Ilescu este chiar N. Ilescu - nu ne împiedică nimeni, cu condiția ca să spunem și că Lucian (Grecul din S) este un ins cu Olcit etc. Și de ce, la o adică, Grecul n-ar fi contemporan cu noi? Chiar este. Și-atunci ce mai zicem de adevărul istoric și de biografiile paralele, care de mai care mai exemplare?

Iarăși ne oprim și întrebăm: dar bătrînul Flaubert? Dar duioasa domniei sale declarațiune din care rezultă că dumnealui ar fi duioasa doamnă B? Dar doamna T, a lui Camil cine este? E un merit sau o greșeală că personajul principal poate fi confundat într-un roman cu autorul însuși? Nu are o prea mare importanță. Drept pentru care dăm acestei întrebări o oarecare importanță, doar pentru a le reaminti celor obsedați de identificări că nici în romanul lui N. Ilescu nu este un capăt de bară felul prin care N. Ilescu suprapune peste individualitatea naratorului personalitatea autorului.

E de remarcant, la N. Ilescu, în ordinea performanței, ispita contestării tuturor poncifelor. Cele zise “de formă” și cele zise “de fond”. N. Ilescu nu se supune niciunei forme de aliniere. N. Ilescu nu scrie decît cum scrie N. Ilescu. Și nu suferă nici de mania idealismului de dreapta (dreptaci), și nici de eticismul moralistilor de ambe zexe. Amenajarea noii lumi e pentru N. Ilescu un spectacol cu spoitori și cu diverși berbeci electorali, economici etc. - noile zeități care se află deasupra legilor și în afara lor.

Sigur că Ilescu N. cunoaște foarte bine codul infanteriștilor textualiști, poziția creatorului față de actul producerii cuvintelor pre hirtie etc. - dar un daimon mă

face să presupun că pariul autorului nu este doar cu performanța scriiturii, ci și cu aventura existențială a blajinilor și neblajinilor ce se autoiluzionează crezându-se tatucii patriei etc. Dar de unde atîția părinți la o biată țărișoară? parcă se întreabă autorele, scutindu-și menestrelii de memorie - pentru a le potența efemeritatea. Căci toate aceste efemeride își trăiesc clipa prezentă bătînd fiecare în tobița sa marele slogan al angajării în istorie. Dar de unde atîta istorie la un spațiu balcanic atît de carpato-danubiano-pontic?

Apariția tragediei, la greci, se spune c-a fost o etapă crucială în creșterea conștiinței cetățenești. Aristofan, care-i ia în târbacă și pe tragicii greci, prin strălucirea comediei, a dat o altă dimensiune conștiinței umane? Sigur, căci a luat-o în răsăr. De unde atîta conștiință cristalină, boieri dumneavoastră? pare să întrebe bătrînul Aristofan, primul și cel dinții, se-nțelege, textualist și postmodernist din lume, cel care a reprodus texte din genialii tragici eladici și nu s-a sfiit să-i amestece, și ca personaje, printre personajele sale năzdrăvane. Așa că nu trebuie să ne prezentăm încravatați și constipați în fața ironiei și a tainelor ei - dacă nu vrem să ne dăm singuri un certificat de constipație. Marele Agamemnon, grecul cu voce groasă, se comportă ca un Agamiță în încurcătura de scrisori semnată de Caragiale. N. Iliescu de, cunoaște lecția lui I. L. Caragiale, dar se arată, după lecția lui Eminescu, spectator ca la teatru în fața curgerii vremilor... Se implică, totuși, prin ironie. Nu mult, nici puțin. Sau poate, mai exact, atît cît scria Cehov c-ar trebui să se implice scriitorii în politică:... “ar trebui să se implice în politică numai atît cît este necesar pentru a se putea apăra de politică”.

Intr-o epocă (de șase ani) în care cartea românească a fost uzurpată din tronul ei, stuchită fiind de fundamentalistii de alba-neagra și înlocuită fiind de sandre roze pe sub fuste, N. Iliescu dă cu tifla difuzării sandrelor prin tarabe și megafoane televizoriste și ne propune un

roman-jurnal literar și artistic, un fals jurnal de vânătoare - o oglindă a singurătății sale și a singurătății noastre, o carte vie, fermecătoare, care ne dă mari certitudini în forța talentului său.

Despre Marin Preda

Nu întotdeauna în orizontul de așteptare al unei perioade literare și-a făcut apariția cel așteptat, ba de mai multe ori în locul preamult doritului Godot a apărut pe scenă o dihanie instruită, ori clovnească, ori păgînă, ori lilială, fundamental opusă visului visat de cetățenii cetății culturale cutare, din anul cutare... Țările cu mari culturi s-au trezit în fața unor autori neașteptați: - Proust, Joyce, Faulkner, Cehov, Pirandello, Kafka, Gorki, Beckett, Borhes, Kavafis, Marques, scriitori care, luați în parte, nu păreau să fie contemporani unii cu alții, și nici "sincroni", ei chiar anulîndu-se unul pe altul la toate capitolele...

În literatura română nu cred că Bacovia a fost așteptat în 1904 să spună că aude materia plîngînd, cum n-au fost așteptați nici Sadoveanu, nici Rebreanu, și nici Arghezi, care a creionat încă din anii 30 primul personaj al teatrului absurdului, n-a fost așteptat nici Blaga... Și în niciun caz, Marin Preda.

Trecuse cel de-al doilea răzbel mondial, modelele tradiționaliste se încrucișaseră cu cele avangardiste, ideile noilor orînduiri sociale își arătau presiunea istorică, jurnalistica se transla de la dreapta spre stînga, poezia, destul de adaptabilă la bătaile vîntului se vopsise pe aripi în toată Europa, începînd cu falnicul Paris, cu optimiste culori, critica își acorda noile orgi și vechile țambale, iar proza se plia din mers și se încadra în perspectivele luminoase ale proletcultului... Atunci a apărut "Întîlnirea din Pămînturi", de Marin Preda, o carte neașteptată de nimeni și nesincronă nici cu vibrațiile prozei din Vestul

Europei și nici cu cele din Estul Europei. Parcă nici o lege estetică și nici o lege ideologică - la zi, nu operează în culegerea de povestiri și nuvele semnată de Marin Preda.

În general, după orice furtună, sau cataclism, noile orizonturi meteorologice și sociale se prezintă drept pogorîle din cer, providențiale, gata să instaureze pe pămînturi societățile visate de omenire... Și astfel apar, ciclic, orînduiri intens colorate, cînd înclinate spre dreapta, cînd spre sînga. "Întîlnirea din Pămînturi" nu ne înfățișează o asemenea societate - pasăre utopică... Paradoxal, critica vremii nu l-a executat pe Marin Preda, dar nici n-a decis că în proza românească apăruse un autor de geniu. Critica, în general, legitimează sau nu un autor, așa cum ideologiile legitimează sau ba un regim politic... În jurul anilor 50, aproape toți intelectualii se aflau într-un tunel cultural. A scăpat Preda, total, de presiunea istoriei? N-avea cum! "Ana Roșculeț" nu este un accident literar, sau un pas greșit în viața de zi cu zi - e ceva mai mult, și e ceva mai puțin, fiindcă nu vorbește decît despre ce ar fi putut să devină Preda Marin dacă ar fi debutat mai tîrziu și dacă n-ar fi avut combustia genetică ce s-a dezvoltat plenar în "Moromeții". "Ana Roșculeț" este mai degrabă, deci, un simptom al timpului, o entitate literară pe care univesul de așteptare al acelor ani și-o dorea! E o măsură a acelor ani. Dar cine face greșeala să-l judece pe Marin Preda plecînd de la "Ana Roșculeț" și nu de la "Întîlnirea din Pămînturi", o face pe proprie răspundere!

În perioade de criză, tulburi, unii condei care oficiază în numele criticii literare, nu de puține ori au vrut să se așeze deasupra creației beletristice, intimidînd, prin ponegriri sau hăulire, activitatea unor poeți, prozatori, dramaturgi, clasici, nu de puține ori, și contemporani, mai ales... Cine se poate sustrage din fața unor asemenea calibani? E adevărat, există o cale de a scăpa de canibalismul critic - da, calea Ezra Pound! El a spus că nu trebuie luați în seamă cei care "n-au produs ei înșiși opere

însemnate.” Și, totuși, chiar Ezra Pound - chiar ținând cont de propria sa părere! - a ajuns să stea mulți ani internat într-un sanatoriu de alienați...

Sînt celebre ideosincraziile între diverși scriitori, și, uneori, ele par chiar firești, căci fiecare mare autor propune un univers în fond inaccesibil altui condeier important. Tolstoi și Voltaire nu l-au prizat, bunăoară, pe Shakespeare. Se știe. Turgheniev a scris: “Am renunțat să mai citesc “Crimă și pedeapsă” - toată povestea îmi amintește de o nesfîrșită durere de dinți.”

Bine, bine, dar ce e de făcut atunci cînd pe unii eterni clienți ai clinicilor de stomatologie îi apucă durerile de măsele și spun că Preda a fost un colaboraționist, un mercenar al ideilor naționale și un scriitor mediocru? Ei, bine, în acele clipe putem să ne întoarcem la Eminescu...

În “Făt-Frumos din lacrimă”, de Eminescu, există un personaj tulburător, care nu poate muri, care nu poate muri fiindcă nu are moștenitori și n-are deci cui lăsa moștenire ura sa! În vremea veche, cînd oamenii nu erau decît germenii viitorului, trăia acest împărat al urii, întunecat și gînditor ca miazănoaptea. Împăratul purtase cincizeci de ani război cu un vecin. În viața lui nu rîsese și nu zîmbise niciodată, nici la surîsul plin de amor al soției lui tinere, nici la poveștile bătrîne și glumețe. Se simțea slab, se simțea murind și n-avea cui să lase moștenirea urei domniei sale...

Dacă am împrumuta tehnicile narative și unele idei din “Sărmanul (călugăr) Dionis”, am putea lesne descoperi că împăratul din poveste s-a reîncarnat în viața cea adevărată la Blajiu, în persoana prelatului Grama, întemeietorul galaxiei care-i poartă numele - Galaxia Grama.

Astfel am mai putea spune că Mihai Eminescu ne-a lăsat moștenire nu doar o operă fundamentală, ci și germenii criticilor ce aveau să vină și să se încoloneze și cloneze sub pulpana generoasă a mult iubitorului de Dumnezeu și de dreptate - Grama! Deci, cu alte cuvinte, Eminescu a produs și proprii săi antieminescieni - ca să le

spun astfel! - înși ce s-au reîncarnat mai apoi în diverși sanielevici și hermafrocuci, în drăgălașii combatanți care l-au considerat, bunăoară, încă din primul război mondial pe Liviu Rebreanu - și încă din vremea când fratele lui Liviu Rebreanu, Emil, era sînzurat la Ghimeș-Palanca, de soldații imperiali! - drept un "neamț", trădător și colaboraționist, ca să nu mai pomenim de hărdaiele cu jeg ce le-au vărsat peste autorul "Răscoalei" chiar în ziua morții sale, cînd - se știe! - înfrățiți, popii grămari de dreapta și cei de stînga au dorit să-l scoale și din morți pe Liviu Rebreanu și să-l judece - și să-l arză! Despre Sadoveanu, Arghezi, Petru Dumitriu, Călinescu, Nichita, Barbu, Sorescu, Preda - ce să mai vorbim!? Niște ticăloși, lichele și canalii! ne asigură urmașii împăratului urii...

Dar să ne apropiem de "Întîlnirea din Pămînturi". Realitatea satului din Muntenia își secretă propria sa muzicalitate, își secretă parcă propria sa limbă, care devine, la Marin Preda, esența acestei realități. Cît din greutatea lumii cade în custodia acestor oameni ai cîmpiei? Parcă totul, căci pe pămînt și între Pămînturi, în întregul univers, încă nu s-a întîmplat nimic. Totul se va întîmpla de acum înainte, în acest prezent, care rezumă și re trăiește, ca și cum ar fi prezentă, clipa de ieri. Pămîntul nu este nici mai lung și nici mai lat decît a fost în ziua dintîi, el nefiind al nimănui, fiindcă în marea sa împărăție a fost și mai este încă pămîntul lui Dumnezeu.

Natura, din "Întîlnirea din Pămînturi", nu este însă nici idilică, nici oribil-zolistă, potrivnică omului. Da, uneori soarele arde ca fundul iadului, scrie Preda, soarele viscolește - ce jerăgai, ce vipie! Dar e o culme a zilei, o culme a verii, și nimic mai mult! Nu e nimic etern în această vipie... Mai cade bruma, se mai lasă frigul! Lumina dimineții crește peste pămînt, ceața cade deasă și cenușie, întunecînd cîmpia și vederea... Zarea lumii întunecînd! Și deși păstrează o anumită cronologie a orelor zilei, istoria aerului și a sevelor pămîntului este de multe ori aleatorie.

Nu există ploii potopitoare, cutremure, cataclisme - care să-i scoată pe oameni din condiția lor obișnuită. Scenografia, am putea spune, este benignă, sau, mai bine zis, ea în folclor, este o prietenă a omului. Căii sînt deștepți, de obicei, stejarii sînt înalți, parcă înflîpiți în cer, salcîmii sînt verzi... Nu se poate vorbi de o teroare a naturii! Natura nu e damnată. Fiindcă nici omul n-a căzut încă definitiv din rai și nici el n-a fost condamnat definitiv... Trăiește parcă pe la răsărit de paradis, dar nu are nostalgia teritoriului sînt. Căci nu-și amintește de săptămîna dintîi.

Dugu, din "Înființarea din Pămînturi", simte taina propriei sale ieșiri din adolescență descoperind cum se petrece în el o schimbare - cum casele, aerul, pămîntul și oamenii sînt altfel, cum stoluri de porumbei bat aerul altfel și cum din toate cele văzute și auzite țîșnește o bucurie largă, necunoscută lui pînă atunci. Natura nu-i provoacă lui Marin Preda scîrbă. Astfel că nu poate fi vorba de nici o înstrăinare a omului de natură, sau de propria sa natură, vai!... Încă, în cîmpia descrisă de Preda, Dumnezeu n-a murit, iar omul încă nu este un simplu nimic, fiindcă nu și-a pierdut încă misterul și esența de făptură umană.

Dacă este adevărat, și este, dacă e să ne luăm după o epistolă către o prietenă (Simone de Beauvoir), și dacă nu luăm această mărturisire drept un joc de cuvinte, care să-l oblige să tragă ce concluzie voia el, Sartre, la 25 de ani, nu identifica, printre arbori, un castan, și spunea că "din nefericire nu prea știe ce fel de copac era"... Ceea ce, desigur, nu-i o tragedie, dar devine o banalitate lustruită în clipa cînd autorul "Greței" pare cuprins în fața copaciului cu pricina de o inspirație (să-i zicem budistă!) grozavă, descoperind în acest arbore necunoscut (așa cum remarcă N. Balotă) o prezență acolo superb - sfidător - autonomă, adică existența în sine a unei figuri vegetale. Personajele lui Preda nu descoperă prin preajmă asemenea tulburătoare chipuri esențiale și nici nu se simt (cum scrie Jaspers că se simte omul contemporan) vulnerabile, neajutorate,

nesatisfăcute... Nu, între Pământurile lui Marin Preda încă n-a odrăslit omul lui Jaspers, cel care “și-a pierdut orice valoare și este ucis... fiindcă nu mai înseamnă nimic”. Am dat aceste exemple despre greața față de lume și despre neînsemnătatea omului pentru a sublinia faptul că în anul apariției “Întîlnirii din Pământuri” Preda nu era “sincron” cu Sartre și cu Vestul, dar nu era “sincron” nici cu Estul și cu luminile paradisiace ale proletcultului.

II

Nu e vorba nici o clipă în “Calul” sau în celelalte povestiri și nuvele din “Întîlnirea din Pământuri” de un sfîrșit al istoriei, sau de un început triumfalist al istoriei, din simplul motiv că în acest spațiu avut în cătare de Marin Preda istoria parcă nici n-a început... Cu atît mai fascinantă pare psihologia distinsă și complexă a acestor personaje care habar n-au că omul se află de cîteva secole în centrul universului - dar care nici nu se retrag din tumultul vieții (fie chiar atunci cînd trebuie să vîndă grîul cu merticul, într-un tîrg nenorocit!) și nu se pierd într-o uitare de sine, ba mai mult, se zbat pentru a-și descoperi adevărata esență (vezi văpaia tulburătoare ce-l cuprinde pe Dugu) și pentru a-i da existenței un sens, redivinizînd omul căzut, pe lîngă marea grădină, în lume și în păcat.

Totuși, de unde vine răul în aceste pămînturi aflate în proprietatea lui Marin Preda, cine-l secretă, civilizația, noua tehnologie, schismele politice? Dă viitorul năvală peste o lume nepregătită să-l primească? Nu. Nici natura, repetăm, nu e agresivă - și nici diferențele sociale nu sînt catastrofale, ca să modifice substanțial ordinea lumii. Atunci care ar putea fi țelul oamenilor? Pămîntul, averea, puterea, iubirea, credința? Sau ne aflăm într-o comunitate al cărei unic țel este perpetuarea biologică, într-o comunitate care, fiind lipsită de orice iluzie și de niciun

impuls spre desăvârșire, este condamnată să rămână în urma istoriei? O societate suficientă sieși care nu simte nevoia să-l aștepte, să zicem, pe Godot, fiindcă nu-și poate aproxima nici măcar aspirațiile?

Ar fi indecent să fie Marin Preda citit în acest mod și să nu se vadă în scrierile sale de început un triumf al ficțiunii eliberate de orice poncife sociologice, mistice, ideologice...

“Floreă Gheorghe avea de făcut o groază de treburi, dar dintre toate voia să termine una, acum, de dimineață, înainte ca soarele să răsară și să-l apuce căldura, și la care se gândise din ziua trecută.

El se sculase în dimineața aceea mai devreme.

După ce înghiți câteva gloduri de mămligă cu brânză, se duse în grajd și începu să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le lăsă, luă un căpăstru și se apropie de un cal care dormea nemișcat lângă iesle. Îi vârî capul în căpăstru, îl dezlegă și îl trase încet în mijlocul bătăturii” (s.n.)

Astfel începe povestirea “Calul”, o tragedie cumplită ce nu are în cătare nici modelul primei crime a lumii, cea în care Cain își ucide fratele, la câțiva pași de paradis, tragedie ce nu ne duce nici la uciderea tatălui, sau a mamei, atât de răscolitor înfățișate de bătrânii greci, tragedie care nu pune în scenă nici măcar întunecatul și aburosul subconștient, cel atât de puternic și de imprevizibil încât poate răsturna orice logică și poate modifica în orice clipă dimensiunea haosului din om... Astfel începe, deci, cu o cumplită și senină premeditare, tragedia unui țăran ce trebuie să sacrifice ce are el mai de preț - un cal, și tragedia unei fapțiuri care nu are decît vina tragică - dacă asta e o vinovăție! - a bătrîneții, a morții ce a cuprins-o lent și ireversibil și de care moarte lentă stăpînul său trebuie să o elibereze - omorînd-o definitiv și irevocabil, ca să folosim o sintagmă desuetă... Deci nu vom întîlni în această povestire nici o urmă de violență fratricidă, nici o urmă de predestinare, nici măcar o violență politică, atât de la modă

în dramele acestui secol... Deci, Marin Preda nu pune în scenă vreo lege biblică, sau vreo cutumă, ca să ne arate cumva o verigă din infinitul lanț de crime în care omul este cuprins și din care nu poate scăpa decât, temporar, printr-o prestație plină de sînge... Deci în povestirea "Calul" nu-i vorba de niscaiva idei privitoare la relațiile interumane! Atunci de unde vine această teribilă încărcătură emoțională ce așează uciderea unui cal în seria unor cumplite tragedii? Ce legături sentimentale se rup? Nu-i vorba, desigur, nici de uciderea unei fiare, a unui dușman, a unui străin, de uciderea Celuilalt! E mai degrabă vorba despre un posibil ritual mitic, de uciderea unui centaur - făptură mitologică, jumătate cal, jumătate om! - sau despre uciderea unui zeu bătrîn...

"Omul parcă se înfioră, speriat. Se uită în jurul lui, se opri o clipă, scărpinîndu-se în cap, apoi dădu drumul căpăstrului și trase de peste cingătoare o frînghie pe care o petrecu pe gîtul calului; se dădu cîțiva pași înapoi, ținînd mai departe frînghia în mîna. El ridică din iarba fragedă un picior alb de cal, gros și întărit de uscăciune și îl încercă, mișcîndu-l în mîna, să-și dea seama cît e de ager. Se alătură de cal și cînd ridică mîna, aerul vîjii. O clipă, peste fața omului se prelinse o cută crîncenă. Animalul tresări cu putere - ceva începuse să se miște în el - se ridică aprig în sus, agităndu-și capul a teroare.

Ceva asemănător răsări atunci și în celălalt; se trase înapoi, uitîndu-se la animalul pe care îl trezise fără să-și dea seama și prins parcă de o grabă înfricoșată, strînse frînghia și lovi cu un icnet scurt, drept în creștetul buimăcit al animalului. Apoi lovi din nou, iar, mereu, trăgînd într-una de frînghie. Ridicîndu-se încă o dată în două picioare, calul vru să îșnească înainte, dar se prăvăli și se întinse suflînd greu". (s.n.).

Și totuși - parcă nu e nimic sacru în această scenă. E mai degrabă fotografierea unei realități cumplite, istorice, a unui crîmpei de viață în care, așa cum notează Preda, omul și calul se vedeau încă "luptîndu-se"... Luptîndu-se

pentru ce? Și de ce? E vorba de clasica luptă dintre specii? Nu... Este mediul natural atît de tragic despărțit de cel uman încît nu poate fi nicicînd altceva decît un producător de materii prime necesare existenței umane? Să fi pus Preda această întrebare, în povestirea “Calul”, înaintea altor întrebări legate de violențele ucigașe, datorate tensiunilor din sînul familiilor și al comunităților? Preda nu ne dă niciun răspuns sigur și bine face.

În povestirea “Calul”, Marin Preda vorbește de cîteva ori despre cei doi - despre Florea Gheorghe și despre calul lîngă care acesta urcă spre cîmp, ca pe drumul Golgotei... “Animalul îl urma, clămpănind cu gîtul întins, călcînd rar și deșălat. Dar, după o vreme, cei doi părăsiră drumul ce se întindea în sus, cotiră, pe după o carieră roșie de piatră și ajunseră în capul unei văgăuni largi și adînci, crăpată peste maluri de scurgerea apelor și toată plină de bozi verzi și îndesați, amestecați cu pietroaie și cu oase înălbite de mortăciuni.”(s.n.). Aici, calul bătrîn și inutil, nu va mai mîncea jăratec și nu va mai zbura spre alte împărții, ca în poveste, ci se va supune unei legi mai puternice decît el - se va supune morții, adevăratului personaj central al acestei narațiuni. De remarcat este locul crimei - care se află la cîmpie, ca în Miorița. Să ne reamintim, de asemeni, că și în “Miorița” personajul principal este moartea. Peisajul este senin, am putea zice. Dar văgăuna de oase seamănă mai degrabă cu o gură de iad, decît cu o gură de rai. Apoi: în “Miorița” crima se va petrece în apus de soare, deci în căderea nopții; în povestirea lui Preda uciderea calului se va petrece în zori de zi, atunci cînd razele soarelui vor țîșni pe nesimțite și vor umple cu lumina lor roșie întreaga văgăună. O văgăună, va să zică, plină de sînge și de oase uscate și albe, o închisoare în care totul e putred - ca și în putreda Danie - un spațiu al morții ca într-un basm...

G. Călinescu ne spune că Miahi Eminescu a scris în stil folcloric adevărate capodopere. “Mai am un singur

dor” e “Miorița” lui, spune Călinescu. În vestita baladă moartea e concepută ca o rămânere veșnică în spațiul terestru, printre oi, cîini. Poporul nu-și poate închipui extincția, mai spune Călinescu, adăugînd: Eminescu se așează pe marginea neantului, la mare:

“Mai am un singur dor;

În liniștea sării

Să mă lăsați să mor

La marginea mării.”

“Poezia a devenit anonimă”. Cea mai mare însușire a lui Eminescu este de a face poezii populare, fără să pastșeze și cu idei culte, mai spune Călinescu.

Noi am extinde această însușire și am zice că Eminescu știe să facă și basme populare. Să ne amintim, o clipă, de “Tinerete fără bătrînețe”, de Petre Ispirescu, în care fiul de împărat nu vrea să vină pe lume, nu vrea să se nască pînă nu i se promite... o tinerete fără bătrînețe - și o viață fără de moarte! - și să ne mai amintim, o clipă, de “Făt-Frumos din lacrimă”, de Eminescu, în care - teribil, shakespearian! - un împărat nu poate muri, fiindcă n-are cui să-i lase moștenirea sa - ura!

Oare Marin Preda, prin Florea Gheorghe nu se așează în văgăuna plină de lumina roșie a dimineții pe marginea neantului și nu ne oferă, în stil folcloric, o capodoperă?

Oare groapa cu oase uscate și albe în care calul e dus să moară nu seamănă și cu valea oaselor uscate din spusele lui Ezechiel - vale care premerge învierea acestor oase albe și uscate?... Intrebări!

Oricum, povestirea lui Marin Preda, realistă pînă în cele mai mărunte detalii, poate fi și o parabolă a condiției umane, o privire tragică asupra disperării lucide și reci cu care se poate înfăptui moartea. Deși “Calul” pare o povestire tradiționalistă - cu scenografie și eroi ce țin de un univers bătrîn și arhicunoscut - prin forța ei explosivă, prin metafora propusă, prin monologul - ce pare dialogal - și

prin odiseea, prin călătoria calului fără nume, parcă arhetipală, spre moarte, sîntem înclinați să-l considerăm pe Marin Preda, încă de la debut, un scriitor modern ce ne propune o alegorie a lumii, o încercare de descifrare a enigmei pe care o reprezintă răul în lume.

Paradoxal, Marin Preda n-a prea avut urmași literari... Prozatorii generației 60, care au fugit, la început, de tentația romanului, ca să nu fie obligați să cuprindă în scrisul lor toate poncifele și canoanele extraliterare la modă, s-au impus prin schițe și nuvele în care a precumpănit infuzia fantasticului, metafora poetică, humorul, tenacitatea și obsesia unor idei demistificatoare, grotescul, aleatoriul și absurdul... Fănuș Neagu, bunăoară, avînd în cătare frumoasa nebunie a îngerilor căzuți și întreprinderile lor erotice, și-a construit un statut propriu printr-o vitalitate lingvistică extraordinară, George Bălăiță a adus în scenă personaje care legitimau, prin diverse tehnici romanești, o uzură a socialului și o uzură a timpului, Sorin Titel și Vasile Rebreanu au excelat în personaje ameteite de propria lor candoare, Ștefan Bănulescu s-a apropiat mai mult de fabulosul fantasticului Vasile Voiculescu, Nicolae Breban a propus o umanitate bolnavă ce distruge tot ce se află în preajmă-i și se autodistruge cu o frenezie parcă demonică, Ion Băieșu a propus o lume nătîngă și grotescă, plină de un fior inocent și în același timp absurd, Augustin Buzura, venit mai tîrziu, a văzut în țesătura social-politică a vremii un laborator de produs suflete moarte, iar Nicolae Velea și Dinu Săraru, deși născuți și ei în grozava zodie a oralității și autenticității funciare, au propus o lume în care aparenta libertate de decizie nu poate oculta indiferența față de indivizi a malaxorului social... Astfel am putea spune că, deși trecuți pe sub faldurile mantalei lui Preda, prozatorii numiți mai sus și alții au simțit că trebuie să-și caute din

timp un parcurs propriu, căci mantaua lui Marin Preda putea să-i strivească.

Sînt indivizi pe care valoarea celor de lîngă ei îi dezgustă, îi întristează și le face viața un chin. Clonaților ieșiți de sub stiharele negre ale părintelui Grama, care nu pot muri fiindcă n-au cui lăsa drept moștenire creșterea urei lor, Marin Preda le dă și azi alîtea dureri de măsele încît ne vine să credem că misterul prozei sale constă și din forța de a-și secreta detractori... Dar cum Marin Preda nu mai poate fi apărat de ființa vie a lui Marin Preda, acești urmași ai prelatului de la Blaj trebuie acum, ca să fie fericiți, să mănînce un om intrat în Pămînturi. Calibanii de tip nou sînt canibalii de tip vechi, altfel coafați. Sau, altfel spus, acești vultani de operetă, înversunați să devore o operă literară, ca să-și probeze eroismul civic, s-au trezit în situația de a nu avea în față un Marin Preda înlănțuit și viu, ci un Marin Preda nemuritor, care nu mai putea fi exterminat nici dacă i se răvășea legendarul ficat... Totuși, le mai rămînea acestor scapeți blonzi sau bucălați memoria lui Preda, pe care o puteau denigra... Desigur, orice act de blasfemie nu e ceva gratuit - ea le acordă clevetitorilor o energie ce-i face să se simtă în proprii lor ochi niște personalități care depășesc cu mult viața și opera lui Marin Preda. Unii dintre ei s-au numit, cu de la sine putere, vidanjori culturali, fără să-și dea seama că imaginația lor vidanjatoare îi pune în tronul pe care sigur și-l meritau - acela de căcănari ai timpurilor noi.

Dacă am socoti valoarea unui scriitor după numărul capodoperelor pe care le-a scris, în cazul lui Marin Preda am putea număra cel puțin trei povestiri care sînt categoric capodopere, cel puțin trei nuvele și cel puțin trei romane... Astfel am putea zice că Marin Preda este... de trei ori un clasic al literaturii române. Am apelat la această aritmetică elementară pentru a le da prilejul celor pe care-i apucă durerile

de dinți când aud de Preda de a mai sughița încă o dată.

De altfel, este interesant de spus că, în literatura română, acei critici care nu i-au "așteptat" pe marii creatori, nu i-au prizat și nu i-au susținut în niciun fel - au fost cei dinții în a-i defăima, asemeni preafericitului Grama, cel care era, totuși, un prelat cultivat, dar era copleșit total de un prost gust literar ieșit din comun și de o sumbră viziune mănăstirească asupra lumii... Să ne reamintim câteva dintre sintagmele sale năucitoare: față de adevărații bărbați geniali..."Mihailu Eminescu este un piticulu... și publicul românesc mai iute sau mai târziu va trage dungă peste toate poeziile lui și le va da uitării pentru totu de-a una"... "nimic nu e demn de imitatu în viața acestui aventurieru, care nici cîndu n-a făcutu nici unu studiu seriosu și sistematicu, care coruptu și stricatu în sufletu... care golu de alte simțiri nobile nu numai a cîntatu, ci a și practicatu erotismulu animalicu"... Eminescu a folosit "niște cuvinte neînțelese de cea mai mare parte a românilor, batjocorind astfel mai tare limba noastră românească..." Poeziile lui Eminescu sînt... "un adevăratu lupanaru literaru"... Află omulu în poeziile lui Eminescu... "numai simțulu celu mai carnalu, care se desvoltă numai în haremele Mahomedanilor"...

"Purtat-a bietulu Românulu în urma tristelor împrejurări ale timpului destule juguri. Purtat-amu noi jugulu feudalismului și alu Calvinilor... jugulu Fanarioților... Așa rușinosu însă ca jugulu lui Eminescu n-a fost nici unulu, căci în acele ne-au înjugat străinii, în alu lui Eminescu însă ne-au înjugatu Romîinii..."

Acum, după cum se observă de la o vreme, noi românii purtăm și jugul lui Marin Preda! Ferice țară și ferice limbă!... Căci fericiți vor fi în veci cei ce poartă jugul lui Eminescu, Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Călinescu, Nichita, Sorescu - și jugul lui Marin Preda!...

Ni-l închipuim, de obicei, pe autorul "Simfoniei a IX-a" ca pe un erou auster, veșnic copleșit de un discurs misionar ce întrezărește "peste tot" pașii orbului destin! Mai cu greu l-am putea coborî din înălțimea creației sale pe pământ, desprinzându-l cumva de "operă", și chiar foarte greu ni l-am putea închipui scriind, bunăoară, epistole pline de haz, unor prieteni, sau semnînd în josul uneia dintre ele: "Beethoven, zis și Gălușcă". Genialul era, va să zică și șugubăț, îmi spune prietenul meu din Basarabia, Vasile, în clipa cînd pe micul ecran al televizorului un porcone gras face tumbe. Înșoricatul avea scris pe frunte, cu cerneală roșie: "Aici inteligența e prohibită". Ce era scris, pe frunte îi era pus! Așa că nu puteam spune că tîmpeniile pe care le grohăia Ghiță erau un atentat împotriva inteligenței, cîtă vreme el era în afara acestui, pentru el, spălăcit și obositor balast. Era așa de gureș Ghiță, încît prietenul meu din Basarabia s-a crucit auzindu-l emițînd atîtea vorbe fără nici un gînd în ele... Ghiță funcționa ca o moară de vînturi! Silit de propria sa rîncedă constituție să transpire, dînd din mîini și din gură, Ghiță G. Guițescu părea mai degrabă o amintire mitologică, o paranormală entitate de altădată trecută prin filtrele lui Ion Țugui spre ziua de azi, ca să se reîntrupeze - și cu ajutorul undelor luminoase ale televiziunii! - într-un veritabil rîmător! Căci, așa cum observa prietenul meu din Basarabia, Vasile, chipurile ce apar în fereastra luminată a televizorului de multe ori sunt ficțiuni - vezi și minunatele desene animate! Deci, Ghiță G. Guițescu (așa scria pe burta lui) putea să mai fie ce fusese cîndva în insula cu porci, întîlnită de Călătorul înțelepțit în lunga sa odisee spre draga-i soțioară. Dar ce mînca grasone al nostru de arăta ca protopărinții săi mitologici? Căci de mîncat mînca

în fiecare seară, la televizor, ceva! Ce?

O vrajă bucolică îl îndemna pe prietenul meu din Basarabia să privească spre cer, în nădejdea regăsirii lui slăninilă și în constelația porcilor. Era ceață și cam ninge, și acolo Ghiță nu prea se vedea! Totuși, la un moment dat, G.G.G. începu să se melacolizeze, cuprins de nostalgia Raiului. Injurăturile îi deveniră mai lirice. Un frison morțiu îl penetrează așa cum cerneala penetrează creta, îndurându-l, dacă el chiar o citează, tristuț, pre a lumii mireasă, moartea, cea care pe nimeni nu șterge de pe răboji! Până atunci stuchise în dreapta, în stînga, și în lături, simțindu-se veșnic și nemuritoriu. Și brusc, gușa i se fleșcăi și boabe albe de glicerină îi năpădiră ochisorii coplesii de untură: începu să olteze! Așa trece gloria porcilor, zise Vasile, văzîndu-l pe Ghiță cum se îngloda în tristeți metafizice. Dar tocmai cînd moara de vînturi părea că expiază, cu o ultimă zvîcnire zvînturaticului îi căsună pe Sadoveanu, Călinescu, Arghezi, Preda, Barbu, Stănescu... Porcul metaforic îi îngală cu grele batjocuri (ticăloși, obedienți), încercînd astfel să-și sporească prestigiul de rîmător etic și oferind lumii și o nouă nearistotelică definiție: Porcul este animalul politic!

Uitînd de condiția sa de ieri - alaltăieri, Ghiță, mereu dîndu-se peste cap, în televizor, într-adevăr voia să se prezinte ca un porc răspopit. În acest moment, prietenul meu din Basarabia, Vasile, începu să rîdă (cu accente slave!) și ne reaminti de Gălușcă, zis și Beethoven. E grozav cînd titanul se amuză zicîndu-și Gălușcă, și e ridicol cînd Slăninăția Sa Ghiță se crede Solomon (regele). Vasile rîse de porcul autofermecat, Ghiță, ce se dădea leu - paraleu și ne mai povesti cum un oarecare Dimancea, acum o sută și ceva de ani, în 1882, îi acuzase pe liberali, în parlament, că îmbracă pielea leului spre a ajunge la putere și a se chivernisi. Titu Maiorescu i-a răspuns acestui Ghiță N. Dimancea astfel: "... mai bine asin cu Ionescu, cu Kogălniceanu, cu Lahovari, decît leu cu Lătescu, cu

Dimancea și cu Epurescu”. Da, zice Vasile, mai bine ticălos cu Sadoveanu, Călinescu, Arghezi, Preda, Barbu, Stănescu, decît paraleu cu Lătescu, cu Guițescu și cu Epurescu.

PLANETE

Cușnarencu George

În Oglinda lui Baltrusaitis este citată o lucrare care povestește cum la Alexandria un rege a ridicat, pentru a face cetatea inexpugnabilă, o coloană de o uluitoare înălțime, de sticlă, și a așezat în vârful ei o oglindă de oțel, avînd proprietatea de a incendia orice corabie străină care i-ar fi trecut pe dinainte (...). Oglinda n-ar mai fi deci bună doar la o oglindire a fețelor gingașe, a trecătoarelor forme umane, o balanță a frumosului, ea ar fi și un instrument belicos, neiertătoriu. Deși nu are două fețe, oglinda conjugă două verbe: a iubi și a ucide.

Nu știu de ce mi se pare a fi și proza lui George Cușnarencu o oglindă cu două tășuri. Lumea încape în paginile lui Cușnarencu în toată splendoarea ei (uneori și desucheată, și păguboasă, desigur), dar și în toată arderea ei, mocnită sau cu vîlvătăi, duhnitoare, ca de cauciuc ars sau de gudron ars. Dar cum în proza fantastică dimensiunile lucrurilor și ale faptelor se mișcă după cum bate vîntul, realitatea își schimbă deci și ea dimensiunile, culorile, umorile, căldurile, răcelile. Totul e încontrolabil, controlabil, inconfundabil sau ușor confundabil.

Cum el are un cap păduros, Cușnarencu George, cum el are un talent pentru mine luminos ca oglinda de la Alexandria, încep să zic cu voce tare că el își va construi o cetate a prozei sale, inexpugnabilă! Păi, așa să fie! Frumosul lumii în talent să se oglindească, urîtul lumii în frumosul oglinzilor, frumos să arză.

Cînd ne amintim că pe-un picior de plai, pe-o gură de rai - se pune la cale, în "Miorița", o crimă oribilă, parcă ne cuprinde o spaimă și o lehamite față de miresmele neprihănitelor ierburi, și față de luminile dezmiardătoare ale tărîmurilor cuprinse în gura și în beregata raiului!

Cîți metri pătrați a avut paradisul e greu de spus, azi, după cele cîteva mii de ani de treceri și petreceri prin diverse geografii și istorii infernale! Da, dar ce dimensiuni paradisiace a avut orașul Turnu-Severin între cele două războaie mondiale nu e greu să aflăm, dacă ne aplecăm asupra romanului scris de N. Calomfirescu! Din cuțite blajine și din pahare pline, din fragmente de scrisori, registre, ziare, acte contabile, din mucegaiuri și noroi etc. - N. Calomfirescu a reconstruit vraja și caragihioslîcul provinciei, locul unde se întîmplă orice și nu se întîmplă nimic, gura de rai în care comedia divină este mai puțin dantescă, iar cei alergici la divin se dreg cu un poc al cu vin, unde cuvintele și ideile sfînte se șterg dar nu se tocesc în forfota zilei, beregata paradisului în care oamenii dispun de ei înșiși - și dispun și de neîngrădita lor libertate de a nu fi ei înșiși, mai ales cînd vîntul nu bate și frunza n-o răzbate...

Rebreanu Dan

Dan Rebreanu este un scriitor tînar fiindcă a știut să arunce la coș ani în șir toate acele cuvinte care îmbătrînesc și umple de riduri imaculata hîrtie, a știut să renunțe la gloriola efemerelor sezoane literare și n-a cedat orgoliului hormonal atît de zgomotos în anii mici de ucenicie. După studii strălucite la Facultate de filologie din Cluj, Dan

Rebreanu devine profesor într-o localitate aproape anonimă și nu se teme că anii îl vor înmormînta aici neînțeles și singuratic. Nu face vizite săptămînale redacțiilor, scrie, renunță, ezită, citește, uită că prin jurnale i-au apărut, elev sau student fiind, diverse articole. Litera tipărită nu-l îmbărbătează, îl face mai circumspect. Trecînd de treizeci de ani, Dan Rebreanu începe să publice proză. Primul volum tipărit n-a trecut neobservat de critică. Din contră. Și totuși manuscrisele sale recente ne spun că el acum vine în literatură și că dincolo de volumele ce-i vor apare vom găsi în el un scriitor și o conștiință.

Runcanu Marcel Constantin

Runcanu vine din Oradea, orașul de graniță cu miros de cafea și cu ștranduri cu apă caldă, însorit și calm ca un vapor plin de tramvaie, navigînd potolit în pustă și avînd în catarg un turn cu lună rotitoare de aur. De unde atunci fantasticul și humorul și sarcasmul ce se presimt că vor forma mîine substanța acestui prozator? Nu e o întrebare, căci nu doresc să dau un răspuns. De unde, de neunde, principalul e că pana sa nu doarme în călimară, ci visează. Așa cum monumentalele reptile din dicționare și cele șerpuitoare din viață nu obișnuiesc. Reptilele într-adevăr nu visează deloc. La Marcel Constantin Runcanu unu și cu unu rar fac doi și prevăd în viitor că doi și cu doi nu vor face niciodată patru și acest principiu mortificator al matematicii nu-și va găsi în cărțile lui un prieten, căci viața nu-i ca o adunare și nici ca o scădere așa cum pentru stelele hermafrodite frumoase și sterpe pare să fie în chiar strălucirea lor. Personajele sale sînt și vor fi nu îngeri diafani sau înnegriți de pucioasă ca în pereții afumați de vechime pe dinăuntru ce-l închid și bătuți de ploi și de soare pe partea lor dinspre vreme, personajele sale sînt și vor fi ca niște desprinși de pe ziduri străvechi și plecați în odăjdii

și goi prin iarbă să-și umple picioarele de rouă și să uite în plimbarea lor prin grădini și orașe și ape încremenirea lor de pe cărămida rece și să-i pătrundă păgîn rezele astrului de zi cu ale sale luneste și călduroase raze și să...

Savu Tudor Dumitru

Tudor Dumitru Savu face parte din tagma acelor proprietari de himere care nu se mulțumesc cu logica pedestră a abacului, deși aritmetica și geometria fac parte din rigurosul lor arsenal militar, care învață de la geografi hărțile pământului, pentru a le încălca, stăpîniți de netemeinicia lor, crezînd precum Columb mult mai mic globul ce se ține în spinare și ne hrănește, subestimîndu-l, el Columb, ca să descopere un nou continent, ce nu-i va purta nici măcar numele, și dovedindu-și siesi că terra e mult mai burtoasă și mai enigmatică și astfel mai fermecătoare. Savu e din stirpea istoricilor care îi cheamă la ordine pe Cezar și pe Alexandru Macedon și pe Napoleon, să le strîmbe nasul și să le dea alt chip, după alchimia Marelui Englez, ce i-a pus cocoșatului în mînă o spadă și l-a făcut să fie, împotriva hrisoavelor, un monstru numit Richard III. Savu mai știe și ce-au uitat biologii și mulți alți oameni de știință, ce pot cîntări adevărul ca urda, la el te poți aștepta oricînd ca un morcov să fie retorul iepurilor albi, Savu Dumitru Tudor putînd deci vorbi în numele cuvîntătoarelor și necuvîntătoarelor făpturi ale maicii Natura, fantezia dîndu-i dreptul să întocmească ținînd cont de legile ei o scară impecabilă a valorilor, virtutea și adevărul luminînd universul, harul său, cunoașterea oamenilor și cunoașterea cunoașterii oamenilor dîndu-i dreptul să fie din tagma celor cărora nu îi se permite mediocritatea gălagioasă și așa-zisa robusta îngrămăjuire de cuvînte pe hîrtie... Tudor Dumitru Savu, crezînd în arta poetică a bătrînului Horațiu, unde aflăm că

nici zeii, nici oamenii, nici rafturile pline de cărți nu permit poetului să fie mediocru, este din tagma acelor proprietari de dulci și umbrite și umbroase fantasme...

Sălăjan Vasile

Multe păsări de carne și multe păsări de fier și multe alte viețuitoare și multe alte prin aer mergătoare trăiesc și zboară și uneori chiar se mai tîrăsc prin și în necuprinsul văzduh ce pleacă de lîngă pămînt pînă în infinit, multe deci își duc veacul trăind între cer și pămînt, multe dar puține sînt cele care pornind și zburînd sparg zidul de sunet, invizibilul zid de aer care străpuns dă celui trecut prin el aura adevăratei puteri și pecetea vocației extraordinare.

Mă gîndesc că fiecare tînăr sau mai puțin tînăr scriitor pornind din prima filă în țările riscului, în acest necuprins care e imperiul literelor, visează nu doar legănarea lină și dulce la trei stînjei de sol, ci mult mai mult... Mult mai sus... Se întîmplă uneori să ai presimțirea că găsești în cuvinele unui confrate lumina ce cum se știe nu cunoaște frontiere... Acea sfîntă măiastră ce ne umple pe toți de bucurie.

Vasile Sălăjan, coborînd din Nordul Transilvaniei, mi se pare un talent de care ne vom bucura.

Vlad Tudor

Ne-am obișnuit să spunem cînd semințiile și noroadele sînt învălmășite și tocite și date prin strecurătoare de mari și mici conflagrații mondiale că timpul trece peste lume ca un tăvălug, orb, desigur, cum și este acest malaxor tăvălug zis timp, fără să încercăm să-i mai deplasăm puterea în lumea celestă, de cînd cerul e gol de sensuri și e plin doar de stele polare și sunete ieșite din

scîrîtîitul aștrilor, fără măcar să-i găsim o altă echivalență, comozi cum sîntem, bunăoară să ni-l închipuim ca pe un vultur ducînd în ghiarele sale neamuri și seminții, războinice și nevinovate, de-a valma, suspendate în tăria tărilor, în ghiarele și în pliscul său de animal cu ochi ageri. Cartea lui Tudor Vlad are în cătare o asemenea pasăre invizibilă, ce poate fi cuprinsă în lumina privirii doar după spasmele și spaimele celor peste care ea își trece umbra imenselor sale aripi nevăzute, cartea voindu-se astfel o mărturisire despre șirul de neamuri ce au trebuit să se perinde sub zborul de pasăre al vremurilor ca să se ivească din ele împlinirea unei umanități și a unei colectivități ce vor trăi desprinse de teroarea timpului, cartea voindu-se astfel preludiul unui al cincisprezecea născut, o mărturisire despre lumina unei noi zidiri, o mărturisire despre lumină, despre o nouă lege și despre harul și adevărul ei, o prevestire a unei lumi noi și drepte, nescutită, desigur, de seisme, și de cutremure ale văzduhurilor, o mărturisire plină de încredere în dreptatea omului și în omul cel drept și iluminat de o zodie nouă, care chiar de va avea de șapte ori să cadă la pămînt, de șapte ori se va ridica din nou.

Zărnescu Constantin

Eroul lui Constantin Zărnescu din CLODI PRIMUS este un soi de Ulise rătăcitor pe îndepărtatele și apropiatele mări ale adolescenței, căutîndu-și un port și un reazim simțurilor sale însetate de cunoaștere și mai ales de autocunoaștere, un Ulise încă din copilărie cu un simț în derută (neacceptînd ruina acestui simț) călătorind spre sine și spre alții dornic de a descoperi minunile lunii, orgolios și cu moartea în ureche, ca o floare, neacceptînd boala ca pe o condiție a existenței, zbatîndu-se să nu cedeze și să nu cadă, să fie mereu la dimensiunile pe care le cer dintotdeauna nu numai lupilor de mare, ci tuturor corăbierilor legile mărilor și ale vieții. Cu atît mai dramatic

e drumul acestui Ulise cu cît sirenele ce-l cheamă spre tainele lor, spre cunoaștere, zboară halucinant ca niște năluciri, niciodată în același loc nerămînînd. Și el nu știe moartea de unde poate veni și cînd, și doritor să descopere tainele lumii și ale sale trece prin fantastice vămi, ascultînd sirenele, neputînd să le ocolească decît mai degrabă să le înfrîngă, cum le și înfrînge, revoltat nu pe sinapsele ceruite ce nu aud decît învîlmășit și incoerent cîntecul, ci pe soarta ce a vrut să-i dea o lume de tăcere, stinsă, o lume ca o planetă stinsă, și n-a reușit, el înverșunîndu-se și reușind să-și depășească propria condiție și să-și poată spune ce-ar fi spus și-a scris undeva Camus că: “moartea și durerea nu fac decît să exaspereze în mine dorința de a trăi.” Sirenele cîntă chemîndu-l pe Ulise dar indiferent cine-i acoperă urechile să nu cunoască vraja ce i-ar putea opri drumul spre alte descoperiri și spre țărmul visat ele există, ele și necuprinsele singurătăți ale mării, și corabia, și cerul, și cei din jurul tău, și tu. Dar toate acestea n-ar fi de n-ai învinge, n-ar exista de n-ar exista mărturisirea fantasticei călătorii, de n-ar exista relatarea călătoriei, a soarelui, a bolii, a sirenelor, nimic n-ar fi dacă nu s-ar povesti, dacă n-ar exista cuvîntul: această nevăzută parte a omului, nevăzută dar auzită și nemuritoare. De n-ar exista cuvîntul prin care călătorul este nemuritor n-ar exista nimic - și Constantin Zărnescu mărturisindu-se îl salvează pe Ulise al său de pieire, prin cuvînt.

Zanc Grigore

Nici în iad nu poți intra dacă nu îndeplinești anumite condiții! În rai - ce să mai spun! Peste tot, legi și dogme. Eterna lume de dincolo este intransigentă și mult mai bine organizată decît efemera noastră lume. Totuși, drăgălașul Dante făcu ce făcu și trecu în împărăția de dincolo viu! Ce performanță, boieri dumneavoastră!

Dostoievski reveni, viu, din îndelungata-i siberiadă,

unde fusese trimis după ce zece minute așteptase, pe eșafod, glonțul morții la care fusese condamnat!

Domnul Cervantes îi construi numitului Don Quijote un cristal în vrăjit, prin care în structura ochiului său numitului se înregistra doar sublimul! O fantomatică mîrtoagă devine astfel chintesența rasei cabaline, răpciugoasele mori de vînt se transformau într-o armie colosală, iar o papugioaică lua chipul duios al celei mai dulci zîne producătoare de fericire!

Cărțile, biblia l-au pogorît pe Isus pe pămînt ca să ne aducă în dar crucea pe care a fost răstignit și idea creștină. În Kakanian, Musil a descoperit omul fără însușiri! Unde te uiți, în dreapta și în stînga, la deal și la vale, pe pămînt și în țara morții, dai de tot felul de legi și de tot felul de oameni! Ce mai e de făcut, Grigore Zanc?

Acum zece-cincisprezece ani cînd a apărut romanul "Cădere liberă", Grigore Zanc a fost și el coborît cu picioarele pînă la genunchi sub pămînt, dar nu l-am auzit făcînd din aceasta o izbîndă sau o înfrîngere. Scriitorul a rezistat cînd omul din scriitor s-a clătinat, fiindcă acum zece sau cincisprezece ani omenirea era evident mai tînără și mai credea în literatură! Între timp, "Cădere liberă" a urcat spre locul ce i se cuvine în raftul cărților importante ale scrisului românesc postbelic, iar Grigore Zanc aud că a ajuns prefect în județul cu capitala în Funarvaros. Acuma, cică, și autorul, și demnitarul, ar împlini, împreună, un secol și zece ani.

Dar să mai spunem ceva: Zanc a predat și mai predă - și bine face! - filosofia, la Universitate. El știe că omul superpolitic din "Cavalerul stelei de aur", vopsit pînă în rărunchi în duco-roșu, precum și omul superpolitic vopsit în negru mucegăit de Soljenițîn, nu stau nici la jerunți omului estetic (hai să-i zicem astfel șturlubaticului) Don Quijote! Chestie de talent. Personajele din cărțile lui Grigore Zanc nu sînt rigide, îmbrobodite de o rațiune calculată, rece, snoabă și falsă, nu navighează nici în

cruciade cavalierești-creștine, de staniol, ci sînt mai aproape de universul moral transcris de Slavici, Agîrbiceanu, Pavel Dan și Rebreanu, unde oamenii sînt și sub vremi și sub patimi, și sub scut.

Poponanții de ambe zexe, care-și construiesc automauzolee cu barbă, ce fericiți ar fi ei, azi, dacă ar fi scris, ieri, două file din “Cădere liberă”, sau dacă ar fi avut, ieri, un declic în avtobiografie, dacă măcar i-ar fi pișcat vreun purec german (de est-stassi), pe vremea cînd hăuleau pe meridianele lumii: ho-la-ri-do-la-Ri-o! Hm!

Acum o sută de ani fără un an, sau fără trei, în 1896, sau în 1898, Tolstoi voia să propună - și a și propus-o, contele! - o nouă viziune asupra omului... Spunea: “Ce bine ar fi să scriu o operă literară în care să pot exprima clar fluenta omului, ba înțger, ba înțelept, ba idiot, ba o ființă neputincioasă.”

Am pomenit aceste nume ilustre fiindcă despre ele mi-a vorbit cu admirație, cîndva, Grigore Zanc. Nu e urît să-i iubești pe marii scriitori. E chiar reconfortant.

Eminescu și boul din cimitir

Personajul principal din “Cimitirul Buna-Vestire”, Gulică, dă un examen, în primul capitol al romanului, în amfiteatrul cu păreți albi, ca o pîlnie, ai Universității. Comisiunea instituită venise în redingotă și luase loc în jurul unei mese ce era învelită cu postav de biliard, pe niște scaune crăcănate calculat, cu perine pentru coate, ca pentru somnul ramolismului optimist de după amiază, și cu arcuri, ca pentru niște voluptăți primite confortabil în spate. (s.n.)

Unui mare savant din comisiunea de care atîrna diploma vieții sale, Gulică îi scrisese opera monumentală de trei Kilograme două sute saptezeci de grame, în două volume broșate!

“Am lucrat la ea patru ani, și ilustrul personaj a iscălit cu o candoare măgulită, ne spune Gulică. Profesorii și oamenii iluștri suferă cu toții de o lipsă de timp îngrozitoare, care nu le dă răgazul să scrie cu mână proprie și cu geniu personal cărțile destinate să-i păstreze, ne mai spune același Gulică, personaj înrudit în sonoritatea numelui cu Guliță, al veselului Alecsandri, și cu mai târziu născutul Gulimănescu...

Evident, Gulică nu obține râvnita diplomă, nici vreun post!... Preziđentul comisiei păstrase pentru Gulică o nepoată cocoșată și neagră ca un geamantan, natură cultă și delicată, însă cu o călcătură de pelican. Dar Gulică - vai! - era însurat!

După un șir de eșecuri repetate și de numeroase bătălii pline de milogeli cu țîfnă, Gulică este numit intendent al Cimitirului Buna-Vestire! “Haide, curaj! își zice el, mai rău nu poate să fie!... Aș fi preferat să mă sinucid și să-mi inaugurez funcțiunea cu propriul meu cadavru, ne mai spune domnia sa, înainte de a lua în primire casa intendentului din cimitir. Nevastă-sa, chinuită să-și degajeze monumentalitatea obstetrică dintr-o birjă, se dă jos odată cu unul din morți din carul lui, găsindu-se față în față cu el și cu pleoapele lui încremenite. Puțin a lipsit ca biata Matilda să nu intre din trăsură în coșciugul lui... Defunctul purtase un ochi de sticlă și murise cu el deschis.”

După cum se observă, viața din cimitir seamănă nițeluș cu o bufonadă. Defilarea morților, în dricuri, spre propriile lor morminte continuă... “Frumusețea carelor și a coroanelor, doamnele în zăbrance negre pînă la pămînt, domnii cu jobene lustruite, ofițerii, arhierii și mai cu seamă superba înfățișare a cioclilor cu pene academice la pălării îi revela o lume de început de Paradis... Automobilele urmau automobilelor, și răspîntia largă din fața cimitirului se înfățișa ca o ieșire de teatru, la o reprezentație de gală, de unde nimeni nu e absent.”

După cum se observă, am folosit destule citate, din

romanul luat în discuție, pentru a ilustra tonul înimitabil al scrisului domnului Tudor Arghezi. Voi proceda, și în continuare, la fel, ca aventura lui Gulică să-și poată dezvălui în voie splendoarea lexicală. Deci: Gulică nu credea că o să se culce vreodată viu într-un cimitir și a așteptat cu înfrigurare senzațiile acestei stuații... Dar nu a avut nici o senzație - a dormit buștean!

Ce ne mai spune Gulică? "Am luat posesiune. Am patruzeci și șapte de mii de morți înregistrați, supușii mei. Sînt cel mai mare dintr-o republică închisă și trec zilnic printre mormintele mele, urmat de opt gropari și cinci grădinari, ca primarul. Greve, revoluții, opinii, polemici, propagandă electoral: nimic. Frontul morților este obedient și tăcut. Și pot să le zic pe nume tuturor oamenilor însemnați și să-i înjur." După cum se observă, în această republică a morții, democrația este aproape perfectă. Invăluite într-o ironie inegalabilă, defilează prin cimitir tot felul de personaje copleștoare ... De la schițele și momentele lui Caragiale n-am mai întîlnit o lume atît de pestriță și de succulentă. Moartea pare un ritual, un spectacol, nu o tragedie. Nu există inși plini de măreție, cutremurați de suferințe tragice, care să le destrame voința și să le macereze firea... Nimeni nu se încumetă să se ia măcar la harță cu cineva pentru păstrarea binelui în lume, și oabsolut nimeni nu poate proba măcar o clipă că și-ar pune viața în cumpănă pentru a nu altera, în lăuntrul sinelui său, puterea fascinantă a binelui! Neexistînd, va să zică, în această republică moartă, personaje tragice, nu vom găsi între ele nici umbră de conflict tragic. Și cînd cititorul este convins că sarabanda grotescă din cimitir, prinsă în pasta unei realism balcanic fulminant, va continua pînă la finele cărții și al lumii, se întîmplă un miracol: începe învierea morților! Incepe tragedia celor care înviază. Romanul capătă imediat o altă dimensiune, uluitoare! Așa cum în Metamorfozele lui Ovidiu granița dintre un regn și altul, dintre om și pasăre, dintre om și stele etc. poate fi parcursa

intr-o clipită, așa cum în “Rinocerii” metamorfozarea unor oameni în cumplite animale cu corn schimbă registrul piesei lui Ionescu, oferind alte dimensiuni ideilor și faptelor puse pînă atunci în joc, așa cum în Kafka un om s-a metamorfozat într-un gîndac sfidînd toate dogmele științei, învierea morților, în “Cîmîtirul Buna-Vestire”, schimbă cu grăbire ordinea în itinerariul vieții și al morții, anulînd moartea... Ca să dea o cît mai puternică autenticitate faptelor ce bulversează lumea, Tudor Arghezi rămîne în registrul cernelurilor atotputernicului realism. Învierea morților nu este o fantează sau o bizareerie sau o scadență biblică, sau o ipohondrie colectivă majoră demnă de luat în seamă de spitalele de profil - învierea este o realitate cotidiană, în primul rînd, și, desigur, în al doilea rînd, sau în același rînd, o împlinire a prorociilor și miturilor din Vechiul Testament și din Noul Testament, întru, am zice cu un cuvînt drag lui Noica, întru definirea celui de al Treilea Testament. După cum se observă, Tudor Arghezi ne propune o nouă umanitate și o nouă față a lumii - umanitatea și lumea Testamentului al Treilea!

Între ordinea cosmică și ordinea umană, în vîltoarea neobosită și poate indiferentă a timpului, ce raporturi vor mai exista? Gulică, personajul comic, al derizoriului domestic, se află, dintr-odată, în fața unor altfel de realități!... Întîi apar, aduși în două motociclete, doi arestați, care, după spusele lor sînt și morți... Cel puțin așa află Gulică de la șeful echipei de la Siguranța națională!

- “N-am spus că sîntem morți, spune cel mai bătrîn dintre deținuți... Am spus că am fost... Am fost morți...”

Cei doi pretind nu numai că au fost morți, dar și că au înviat!... Dar - vai! din arhivele Siguranței lipsește cu desăvîrșire o secție a decedaților liberi, asupra cărora nu există nici o supraveghere organizată, cîmîtirile guvernîndu-se încă autonom!

Nu vom merge, acum, pînă la capătul filelor din “Cîmîtirul Buna-Vestire”. Nu vrem să insistăm nici asupra

autonomiei cimitirelor. Noi am dorit doar să readucem în discuție un roman care, sîntem siguri, este unic în proza românească din acest secol. E un roman realist, fantastic, realist fantastic, fantasmagoric, miraculos, apocaliptic, mistic, absurd, realist-absurd, comic, comico-tragic, un roman care a apărut în 1936, cînd proza europeană și mondială avea alte priorități, un roman care, dacă ar fi fost semnat de un american, sau sud-american, de-un spaniol, italian sau francez ar fi astăzi o capodoperă a literaturii universale.

Aș dori să pun capăt înșălărilor mele citînd, din “Cimitirul Buna-Vestire”, mărturisirea - absolut genială! - a duhovnicului Chesarie, retras la Cernica:

“În ajunul învierii din morți, Domnului nu i-a fost greu să scoboare din ceruri, după cum urcase, cu trupul lui întreg și în aceeași mantie aurie cu care fusese îngropat, cu care înviase și se suise la Tatăl... Cei care l-au văzut întorcîndu-se, spun că Domnul avea călcătura unui grădinar printre bujori și că s-a apropiat de noi ca un voievod care scoboară din munte. Între cele dintîi lucruri pe care a voit să le vadă a fost mormîntul lui de la Ierusalim, și Golgota, și pretutindenii preoții și arhieriei s-au lepădat de el și-au tăgăduit că tot el este acela care a suferit moarte și viață. Nimeni nu se desparte de pămînt fără să-i rămînă în suflet durerea că l-a părăsit, căci pămîntul are un farmec neșters. Și s-a dus în biserici, în școlile preoțești, a străbătut mănăstirile, - iar în catedrala noastră s-a oprit pe jilțul împărătesc pe care șed domnitorii... Și întru tîrziu, înviind și ei, Ponțiu Pilat și călăii vechii legi, s-au sfătuit să-l piardă iarăși pe Isus, dar brațele lor erau slabe, încheieturile li se dezlegau, și cînd au fost să-l învinovățească din nou la magistratul Iudeii, limbile lor vorbeau aiurea, cuvintele îi înșelau, și cîți se apropiau de ființa lui, se destrămau ca niște păpuși de tîrîțe. Sutașii alunecau ca pe un pămînt de grăsimi, brațele voiau să strîngă fără să poată, pleoapele le cădeau pe ochi și li se închideau strîns, ca niște coji de nuci, degetele erau

ca fără oase, și sulitele lor se încovoiau ca și cum ar fi fost de sfoară. Iar cînd Pilat voi să repete spălarea, în semn ca nu știe și nu cunoaște, din vasul plin cu apă, pe care i l-a aplecat un soldat deasupra mîinilor, curse țărîna...”

În romanul lui Tudor Arghezi, cel dintîi român care a înviat, înviatul Numărul Unu - a fost Mihai Eminescu.

Între timp cum trăim și noi, ca în romanul lui Arghezi, un ev miraculos - probabil că a înviat și Tudor Arghezi. Și ce se întîmplă acum cu cei doi scriitori înviați? Se întîmplă ce se vede cu ochiul liber...

Eminescu și Arghezi se duc întîi să-și viziteze mormintele. Apoi ei observă cum preoții și arhierii se leapădă de ei, tăgăduind că au suferit moarte și viață. Li se numără pașii, li se cîntăresc firele de păr din urechi și cireșile vîndute și sînt bătuti cu pietre și cu sudalme, în timp ce Pontiu Pilat și călăii vechilor și noilor legi se sfătuiesc să-i piardă iarăși...

Dar cuvintele îi înșală, și cu cît se apropie de cei doi poeți - arhierii, preoții și sutașii se destramă ca niște păpuși de țărîte! Asta e blestemul ce cade pe ei!... Iar Pilat, judecătorul, detașatul, criticul infailibil, martorul, puternicul zilei, eternul Pilat din Pont, cel care zice că nu știe și nu cunoaște nimic, privește ca un bou cum din vasul plin cu apă curge peste mîinile sale țărîna...

CAPITOLUL IV

A MURIT MITROPOLITUL SATANASIUS!

Incinși cu șerpăre peste brîu, bărbații. Cu pruncii în brațe, femeile. Ies în drumuri și aud clopotele bătînd în toată Transilvania! A murit episcopul Athanasie! Năuciți de dangăte, păstorii lasă oile și vitele pe dealuri să pască și coboară pe cărări în sate. A murit episcopul Athanasie? La porți, semînțiile toate. Nu, nu e bolnav, a murit episcopul Athanasie. Nimeni nu se luminează îngenunchind și cîntînd Dumnezeu să-l ierte pe episcopul Athanasie.

Constantin Brîncoveanu a trimis pre pitariul Neagoe Măjescul în Țara Ardealului, la Făgăraș, de au isprăvit o biserică... Pentru că neavînd creștinii de acolo biserică, trimis-au la măriă sa cu multă rugăciune că să le facă o biserică și neapărîndu-sel... neapărîndu-se măriă sa de un lucru dumnezeiescu ca acesta, statut-au bucuros după rugăciunea lor și au trimis de au făcut biserica mare și frumoasă. Cronica lui Radu Greceanu. Catolicizarea românilor, Athanasie! Împăratul Leopold I promisese în 1692 că va acorda privilegiile românilor, dacă vor trece la catolicism. Cine trecuse în altă religie, mai demult, Athanasie?!

Ca să nu jignească orgoliul bisericilor reformate? Da, domnul Țării Românești a primit aprobarea construirii bisericii din Făgăraș... astfel ca să nu fie din ziduri prea groase și prea înalte. "Din respect către cetate, al cărei turn se cuvine să stăpînească împrejurimea."

Florile din cimitire s-au ofilit, a murit mitropolitul de

Alba-Iulia, Athanasie. Cine nu trebuie nici în pământ să se adauge neamului său? Fulgeră-n munți norii de vară, fulgeră-n câmpie norii de August, și fulgerele ating munții și câmpia. Ard locul unde se sapă o groapă pentru Athanasie, mitropolitul. Fulgerele verii, fulgerele țării, fulgerele pământului, fulgerele cerului. Ca un blestem, buciună tulnicele! Nu-i pace în țării, și nici aici, între oameni. Nici moartea nu-l poate vorbi de bine pe Athanasie, mitropolitul? N-au mai ținut el legea pravoslavnică? Dar episcopul unit Palade cum de trecuse bisearica din Făgăraș la romano-catolici, pierzând dania? 1701, anul unirii cu bisearica de la Roma! Chiar mitropolitul ortodox, Teofil, care a păstorit înaintea lui Athanasie, convins de habsburgi prin ușurări de dări, a cerut trecerea bisericii ortodoxe la catolicism! Dar, după scripte, iezuitul Paul Baranay, din Alba-Iulia, cel care se considera "Episcopus sevae nationis valachicae" - "Episcopul sălbaticelor națiuni valahe!" - Paul Baranay a fost cel mai sălbatic ferment al trecerii ortodocșilor români din Transilvania la catolicism. El și cu Gavril Hevenessy. Amândoi fiind sub pulpana cardinalului Leopold Kolonicz, primatul catolic al Austriei. Dar ieromonahul Athanasie Anghel, fiu de preot, sfințit la București, mitropolit al românilor ortodocși din Transilvania, după moartea mitropolitului Teofil, a jurat credință față de ortodoxie! În prezența mitropolitului Teodosie, a patriarhului Dositei al Ierusalimului, a lui Clement, episcopul Adrianopolului, a lui Axente, episcopul Sofiei, a episcopului Neofit! Iar Constantin Brîncoveanu i-a făcut daruri! Iar peste un an, în 1698, i-a promis un ajutor de 6000 de galbeni pe an, ca să păzească neschimbată legea ortodoxă în toată eparhia sa.

Candelele în Transilvania s-au stins? Se risipește

lumina peste pruni, frunzele cireșilor încep să ardă. Aerul nu se cutremură de lunecarea păsărilor, lină. Totul e o așteptare, deși cel care era sortit morții a murit. În codrul de liliac cânta un mierloi sărac. În păduri de mărăgună, șerpărița e stăpînă. Pe pădurile de trandafiri atîrnă praful și pulberea. Mitropolitul Athanasie, în odăjdii, gata de ducă în lumea preafericîților. Pleoapele, moi, păreau mai scurte: lăsau să i se vadă albeața globilor oculari, intrînd în lentă putrefacție. Preoții se închinau privindu-se cu groază: Athanasie începuse să pută. Athanasie nu mai era decît o înveșmîntată în odăjdii materie moartă.

Se-ngroașă apa de căldura soarelui, de musculițe opărite în zbor și de verdea mătase a broaștei. Niciun român nu se arată prin preajma catafalcului preagrăbit pregătit pentru mitropolitul Athanasie. Știau ei toți că împăratul Leopold înștiințase în aprilie 1698 cancelaria Transilvaniei că “se va bucura de privilegiile preoților catolici” numai acela “dintre preoții români de ritul grecesc” care “va recunoaște pontifele roman”? Nu sîntem siguri. Știau ei toți că din cauza asaltului exercitat de cardinalul Kolonics, care dorea ca musai să se facă “unirea” ortodocșilor, Athanasie a fost nevoit să convoace un sinod la Alba Iulia, în 7 iulie 1698 - la care doar puțini (“unii”) preoți români au fost de față? Nu sîntem siguri. Sîntem siguri, pe bază de documente însă, că majoritatea românilor ortodocși din Ardeal nu i-au urmat pe acei preoți care, din cauza unor avantaje materiale și-au trădat credința, trecînd la biserica româno-catolică. (Silviu Dragomir este imbatabil!) La 20 Martie 1701, Athanasie a scris actul unirii... iar în 7 Aprilie 1701 a semnat o scrisoare către Constantin Brîncoveanu prin care spunea că “mă leapăd de toată corespondența...” etc. etc. “și a craiului vodăi Țării Românești”... Nu mai insistăm. Nu

putem însă trece peste anul 1701 așa de repede; trebuie să consemnăm luna Mai, când patriarhul Constantinopolului, Calinic, l-a afurisit pe Athanasie... și luna Noiembrie, când patriarhul Ierusalimului, Dositei, i-a cerut lui Athanasie să revină la religia ortodoxă... Nu insistăm nici asupra anatemei venită din partea mitropolitului Teodosie!... Ar fi inutil. Athanasie zăcea mort, în 13 August 1713, și niciun român!... Chipul său nu s-a mutat în icoanele românilor. Umbra sa pe pământ urâtă fu! Avea să se prelingă în veșnicia cea plină de rușine a neamului nostru, laolaltă cu lotrii, cu trădătorii de tot felul și cu cei care n-au mai vrut în limba românească cuvântul maicii lor să-l spună și patimile lui Cristos să le spună.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, într-o scrisoare trimisă la Moscova lui David Corbea, la 2 Iulie, 1704, spune că domnitorul Constantin Brîncoveanu “ar trebui să aleagă un bătrîn cinstit și bun, care să fie ridicat la rangul de episcop și trimis la Bălgrad”. Se înțelege că în locul lui Athanasie. Pe care cum credeți că îl numea stolnicul Constantin Cantacuzino? Satanasiu! Cităm: “Cît despre Satanasiu, dacă va fi prins, el va fi trimis patriarhului de la Ierusalim pentru a fi judecat.” Satanasiu n-a fost prins de oamenii lui Brîncoveanu. A fost prins de Dumnezeu.

Oricum, Athanasie rămîne în istoria românilor din două motive: unu, a trecut prin pana cărturarului Constantin Cantacuzino drept Satanasiu și doi, fiindcă chiar a fost și el, acolo, o satană. De la el pînă la moartea sub sabie a lui Constantin Brîncoveanu este o diferență cam cît de la iad la rai. Ca în basme!

Istoricii, documentele, zic: la groapa lui Athanasie a vorbit un iezuit în latinește și un altul în ungurește. La înmormîntarea lui Athanasie nu s-a vorbit românește.

În 1713, la mormîntul mitropolitului Athanasie n-a venit nici un român.

Scrisoare lui Ioan Șeuleanu

S-a creat în jurul "Mioriței" un corp de opinii, lucru extraordinar, dacă stăm să ne gândim că asupra altor balade sau mituri românești (de ce nu?!) mari sau mai plăpînde personalități și persoane nu și-au formulat aproape nici o părere, ele rămînînd la buna dispoziție, și cîcă interpretare, a unor docti, sau a unor belferi. Dacă nu mă înșel, și sigur de data aceasta nu e cazul, cu cîtiva ani în urmă ai deschis lucrările unui seminar cu studenții de la Facultatea de filologie din Cluj cam cu următoarele cuvinte: "Ne vom ocupa de folclor... o disciplină fără prea mare răsunet și interes... De folclor în cultura română s-au apropiat doar cîteva nume, vreo zece... Eminescu, Alecsandri, Sadoveanu, Blaga, Eliade, Noica..." Cam așa, mi se pare. Poate c-ai spus în loc de zece, șase, poate că numele citate de mine nu sînt exact cele spuse la seminar de către domnia voastră: nu contează. Am dedus că această "predoslovie" era o provocare: auditoriul trebuia să afle!... Ei, bine, acum vine și provocarea mea, de exbelfer totuși nemofturos. După ce-o să-mi bîlbîi întrebarea, m-aș bucura să primesc un răspuns de la domnia voastră. Iată întrebarea: corpul de opinie instituit în jurul "Mioriței" n-a ajuns, firește, la o unanimitate în descifrarea baladei, fapt absolut normal, dar această legiune de opinii sancționează destul de dramatic năstrușniciile, originalitățile aberante etc. Sper ca întrebarea mea să nu cadă în perimetrul sancționabil. Dacă da, o mîină de ajutor nu-mi strică! Și acum, la "cestiune".

Dacă am întreprinde o anchetă "polițistă", "realistă", asupra celor întîmplate în "Miorița", am putea păcătuî în mai multe feluri. Mă rezum numai la un singur păcat: acela de a încerca să descifrezi un mister, un mit într-o cheie

neadecvată. Ei ca și cum te-ai apropia de Sfînx cu etc. Mai la obiect: dacă "Miorița" ar fi doar punerea la cale a unui omor de către doi sau trei baci, lucrul ar fi mai simplu. "Miorița", evident, nu este doar afit, un scenariu de roman polițist. Totuși noi vom folosi acum o cheie poate neadecvată, tocmai pentru a dovedi mai tîrziu că nu era poate cheia căutată. Să rezumăm subiectul: baciul ungurean și cu cel moldovean pun la cale, ca la apus de soare etc. Întrebarea noastră este următoarea: de la cine aflăm noi cele întîmplate în baladă? De la presupușii făptași? Nu. Ei fac planul morții păcurărașului, afit. Nu cunoaștem, mai departe, de-l vor înfăptui sau ba. Planul lor e "auzit" de mioarea năzdrăvană. Ea îi destăinuie ciobanului tînăr ce-a aflat, nu altcuiva. Sau și altcuiva? Cui? Nu, deocamdată ea îi mărturisește baciului tinerel gîndurile ortacilor săi mai vîrstnici. Păcurărașul nu schițează nici un gest de apărare etc. El își face testamentul: cum să fie înmormîntat, ce să afle mama sa despre ce s-a întîmplat cu el, că s-a însurat etc. Aceasta ar fi totul. Să repetăm: omorul pus la cale e auzit de oia năzdrăvană. Acesta ar fi primul act. Al doilea: mioara îi spune păcurărașului etc. Al treilea: păcurărașul îi "spune" mioarei testamentul etc. Al patrulea? Nu mai cunoaștem urmarea. Totul se-nchide într-un mister. Aici, desigur, creatorul anonim a fost genial! Lipsindu-ne de finalul tragediei, el nu o exclude. Lasă deschis totul. Mi-aș permite o subliniere aici: nici tragicii greci, nici Shakespeare nu ne-au lăsat un asemenea final deschis: ei și-au dus firele tragediei pînă la capăt: Agamemnon, Clitemnestra, Oedip, Hamlet, Lear etc. toți își "consumă" în fața spectatorilor întregul destin. Securea, sabia, otrava, perna (blînda de ea), nebunia - toate își dau arama pe față! Cioîrîțiți, sufocați etc. În "Miorița" - nimic din toate acestea! Ba mai mult: nu asistăm la... nici o picătură de sînge!... Dar să mergem mai departe cu "ancheta realistă" și să zicem: credem că actul patru rămînînd un mister, actul

cinci ar putea fi următorul: mioara să-i spună mamei păcurărașului totul... adică: planul bacilor și dialogul ei cu el! Altfel. Fiindcă nici ea nu știe ce s-a-nîmplat... mai apoi! N-a văzut nici moartea tînărului, nici n-a auzit că ar fi avut loc... Dar păcurărașul “lipsind din scenă”, ea îi spune mamei lui ce trebuie să nu-i spună. E o trădare? E o cruzime? Nu. Căci există un “de-o fi să mor”... Deci nici păcurărașul nu era sigur c-o să moară! Dacă ar fi fost vorba de o inițiere - nici vorbă atunci de moarte! Inițierea ritualică era aproape un joc, o pantomină. Deci nimic propriu-zis ireversibil, tragic. Deci nimic care să-l facă pe păcurăraș să-i transmită mamei sale fiorul morții, logodirea, nuntirea sa cu natura!... Astfel că putem zice aproape cu certitudine că ipoteza inițierii se exclude. Într-un “joc” cuvintele mari, despre existență, moarte - transmise chiar mamei! - ar fi... nu știu cum!... Nu? Să revenim. “De-o fi să mor” pune, într-adevăr, moartea sub semnul întrebării, dar n-o exclude. S-ar putea ca acest “de-o fi...” mai repede să confirme posibilitatea morții, decît s-o infirme. “De-o fi” este doar o formă de-a limita șocul... de-a o face pe măicuța bătrînă să accepte “mai lin” moartea fiului ei... (Iarăși o paranteză: dacă era vorba de o inițiere, bătrîna n-ar fi trebuit să-l caute pe fiu... prin munți și văi etc.!... fiindcă el, după inițiere, ar fi întîlnit-o bine mersi!). Dar: dacă fiul era ucis de ciobani (în varianta să-i zicem realistă), suferința ei trebuia să fie nemărginită, cum a presupus-o păcurărașul. El cunoștea foarte bine sentimentele mamei sale... Iar dacă păcurărașul a fost sacrificat (varianta să-i zicem “zalmoxiană”), ea tot nu s-a-mpăcat cu acest sacrificiu!... Nu credea în zeu? Durerea ei de mamă era mai puternică decît credința în divinitate? Aici se află o altă mare întrebare.

Dar să ne continuăm ancheta “realistă”: să conchidem, spunînd că noi cunoaștem ce s-a “petrecut în baladă” - din gura mamei păcurărașului. Ea este singurul martor-secund. Durerea ei, drumurile ei (asemănătoare cu

ale lui Lear, cumva) - toate le-am fi putut afla din gura ei! E o ipoteză, desigur. Mioara i-a relatat totul, "drept"? Posibil. Dar e posibil să-i fi spus ce a rugat-o păcurărașul: că el s-a-nsurat cu a lumii craiasa... Aici ar putea exista un cod: nuntirea, moartea ca nuntă păcurărașul s-o fi aflat prima oară, în copilărie, de la măicuța sa! De ce nu? Dacă am lua varianta "zamoixiană", credința în zeu putea să conducă spre o asemenea interpretare a morții, ca o nuntă, ca o trecere într-o altă lume. Deci păcurărașul o "cruța" pe mioară!... pe ea voia s-o amăgească spunând "de-o fi să mor"... Oricum, pare plauzibil ca mania să știe ce s-a-nîmplat cu fiul ei dacă o să primească de la el vestea că s-a-nsurat!... Am apelat la această "anchetă realistă" ca să ne apropiem de o posibilă interpretare a baladei într-o cheie negată de mulți oameni de cultură români: cea care ar avea tangentă (ca vechime măcar, a baladei) cu substratul tracogeto-dacic. Deși chiar Mircea Eliade nu e de părerea lui H. Sanielevici care considera că în "Miorița" ar fi vorba de uciderea rituală a lui Zalmoxis... deși... Totuși să încercăm măcar să forțăm o ipoteză legată de Zalmoxis. (Încă o paranteză: dacă în "Miorița" ar fi vorba doar de inițiere ritualică, nu s-ar putea explica bogăția de variante a baladei, difuzarea ei extraordinară ... Și încă: pentru un "joc", nucleul ei fundamental - "moartea plănuită" - n-ar fi avut o atît de mare răspîndire în colinde! Și pentru că am deschis o paranteză, să mai legăm de ea o a doua paranteză: tot o ipoteză: muntean, ungurean, vrîncean etc. frații, verișorii ciobanului, după cum li se termină numele în "an", și nu în "nu", munteanu, ungureranu etc. ne pot duce cu gîndul nu doar la vechimea baladei, sau la necesități de rimă, ci și la - de ce nu? - locul izvodirii baladei: Transilvania. (De!) Dar nu aceasta e important, cel puțin acum, în epistola de față. Să continuăm. În varianta "realistă", excluzîndu-l din viață, verișorii săi se certifică drept agenți ai răului, producători de moarte, și-l validează pe păcurăraș drept o natură plină de bunătate... Răul și

Binele fiind astfel în ecuație. Liniștea se instalează în inima ciobănașului: a scăpat și de orice frică, în fața nemaieexistând nici o speranță. Ei devin neputincioși în fața sa, dăruindu-i moartea: o altă putere nu mai au asupra sa! Ce i-ar mai putea oferi? Nimic. Împlinind răul capital, “răii” se anulează, fără să-și dea seama. Rămân cu oile etc. Dar luându-i și averea, și viața, el nemaiavând ce pierde, le devine implicit judecător, superior. Ar trebui să le devină - dar... Nu. El nu-i judecă. Să însemne asta că verișorii săi nu erau “agenți ai răului”? Că erau “buni”? Că-i voiau un bine? Voind, prin asta, și binele lor, și al comunității, voiau să-l trimită la zeu? Ne întrebăm.

Dacă sînt “răi” și el, murind, ajunge într-o lume paradisiacă, ei nu i-au făcut un rău, ci un bine. Dacă sînt “buni” și-l jertfesc, răul iese din orice ecuație. Aici însă ne încurcă o întrebare, care poate fi fatală ipotezei în discuție: de era vorba de o jertfă, de trimiterea unui ales spre zeu, de ce era nevoie ca verișorii să șuşotească și să plănuiască atît de misterios trimiterea mesjului?... Și de ce să-l trimită... la apus de soare? Sacrificiile n-aveau în Carpați un orar mai adecvat? Desigur, se pot găsi și aici răspunsuri, și asupra ceasului de jertfă, și asupra premeditării șuşotite. Păcurărașul poate nu trebuia să-și afle “soarta” decît cînd etc. Și de ce trebuia să existe o năzdrăvană care să dezlege taina și s-o comunice cu o oră mai devreme?... Nu doar ca să-l pregătească pe tînăr pentru sacrificiul suprem? Nu doar pentru a-l încerca... și a băga de seamă dacă e demn de drumul ce trebuie să-l facă? Fiindcă doar auzindu-și hotărîta “soarta”, păcurărașul se putea dezvălui cu adevărat... El, însă se arată demn. Nu e fricos, nu dă din colț în colț, nu fuge etc. Ba mai mult, aproape ca un înțelept, ca un ins dintotdeauna pregătit să moară își face testamentul: cum să fie îngropat, ce să i se spună mamei sale... Oaia ar fi cumva trimisul zeului?... Întrebări.

Să continuăm. Cine nu e îngropat, în tradiția noastră, ce pățește? Dar ce pătesc cei care-l omoară? Iată o altă

întrebare ce poate fi pusă în legătură cu păcurărașul...

Miorița află că el va fi omorât. Dar nu scoate o vorbă despre ce se va-ntîmpla cu trupul său lipsit de viață... Premeditînd crima, trebuia premeditată și înmormîntarea... Verișorii nu spun o vorbă despre asta. De ce? Au uitat? Nu-i interesa? Oare?

De-au uitat, înseamnă că erau niște ageamii. Ori niște înrăiți, prea siguri de opera lor murdară - adică o altă spiță de ageamii, ageamii fuduli. Miorica ar fi trebuit să știe și asta, cine sînt ei. Ori ea tace și în ce privește calitatea răului ce l-ar putea produce preopinenții... Trebuia să-i cunoască destul de bine. Mai departe. O crimă nu e perfectă pînă nu e dusă pînă la capăt, adică pînă la pierderea urmelor criminalului, și pînă la ștergerea urmelor victimei. Verișanii erau atît de naivi încît să se creadă infailibili? Doar erau "pe-o gură de rai", deci într-un drum al oierilor, al transhumanței. Oasele dispărutului puteau fi găsite și peste ani, dacă nu înainte de putrezirea lor. Oaia, păstoritul, animalele de pe lîngă casă, enunță Eliade această idee, mențin o stare paradisiacă. De ce-ar vrea neapărat verișanii să comită o crimă în paradis? Sau pe drumurile din rai? Cain își desfășoară activitatea la marginea paradisului, dincolo! Și cum să fie un mort în paradis? Verișanii să fie atît de orbiți de avere încît să uite că și ei se află pe drumurile raiului? Și cum puteau încolți asemenea gînduri nefaste "pe-o gură de rai"? Erau pe drum, da, coborau la vale... Să zicem că erau oamenii diavolului (răi!). Bun... Dar cei vicleni au un simț al anticipației, slavă domnului! Erau în plin "drum", din moment ce chiar Păcurărașul îi spune Bîrsanei c-ar putea s-o întîlnească în... cale pe măicuța lui! Deci nu era vorba de un drum ascuns, ori rătăcit, și nici n-ar fi putut să fie, căci e imposibil ca măicuța bătrîna să nu fi cunoscut cărările oierilor, neamului ei, tatălui ei, bărbatului ei... Atunci de ce nu le-a păsat verișanilor de "ascunderea", "lichidarea" cadavrului? Pentru că ei nu pregăteau un omor. Ci o jertfă. Atunci, ca să ne tăiem craca de sub picioare, de ce Bîrsana îi spune

ciobănaşului că... ei vor să-l omoare? N-a înţeles dialogul lor? Era o oaie obișnuită, deosebită cumva (!) doar prin faptul că "vorbea", fără să priceapă ce se află dincolo de cuvinte? Dar a vorbi înseamnă, totuși, a înţelege. Care-i misterul?

Să reluăm niţel "planurile" lor. Voiau, deci, să-l omoare, spune miorica. Dar oare nu spune chiar ea o năzdrăvanie? Căci chiar dacă ei ar fi plănuit crima, şi-ar fi fost atât de căzuţi în cap încît să nu le pese de eventualitatea descoperirii faptei lor, ei trebuiau să ştie, din tradiţia pămîntului, a neamurilor lor de oameni, că morţii se fac strigoi, mai ales cei neîngropaţi. Sufletul păcurăraşului nu-şi putea găsi hodina pînă nu era înmormîntat trupul păcurăraşului. Şi de moroi - să te ferească Dumnezeu! Verişanii să ignore justiţia ciobanilor justiţia pămîntească, dar şi justiţia cerului?! Adică în ei dacă nu exista nici o lege morală, nici spaimă nu era? Posibil. Dar păcurăraşul devenit moroi ar fi putut ajunge şi pe la casa... măicuţei sale, şi astfel ea ar fi putut băga de seamă - semne, de! - că fiul ei este mort! Ori ciobănaşul îi spune mioarei să-i zică măicuţei lui că "s-a-nsurat". De ce? Desigur, moartea - ca o nuntă. S-a spus, dar dacă ar fi vorba de alteva? De siguranţa tînărului că din clipa ce va fi jertfit - nu "omorît" - va ajunge la zeu, în lumea "fericirii", a unei nunţi nesfîrşite? Drumul spre Zalmoxis nu putea fi şi el ca o nuntă? Dacă verişanilor le fusese permis să-i verse sîngele? ... Ei sînt ca nişte emisari ai sorţii, şi în faţa verdictului divin, păcurăraşul nu încearcă să se opună... Să-şi linguşească soarta? De ce? S-o ocolească? Să-i cadă în gerunţi, lăcrimos? De ce? Păcurăraşul nu se bate cu verişanii săi, căci nu te poţi bate cu destinul. Ar trebui să se "bată", ori să fie de acord cu el... Alege ultima variantă. Ştie el că nici zeii nu se pot bate cu soarta? Ne îndoin. Dar nu e acest lucru important. El acceptă destinul, însă - atenţie! - nu ca pe o neguroasă ursită... Nu, calea sa va fi senină, ca o nuntire. Absolutul pare senin. Şi este. Ciobănaşul îl acceptă senin. Am putea vorbi aici de un tragic senin.

Cum, domnule?, pot să mă întreb. Cum, tragic senin?

Fară luptă? Fără. O acceptare a altei stări... așa? Da. La un ciobănaș? Da, căci această acceptare s-a văzut în istorie și la case mai mari. Să ne-apropiem de Iulius Cezar. Ce semne, și câte!... și chiar vorbe care-l vesteau ce-o să pătească în senat... nu l-au împiedicat să-și ducă drumul pînă în senat și în moarte. Și el se cam credea zeu!, să nu uităm. Nu se potrivește cu păcurărașul nostru? Bine. Fugim spre Cicero. Un învățat, nu un baci. A fost prevenit că va fi asasinat, se zice, de către corbii lui Apollon (?). Bine, să lăsăm corbii, mioarele... Să nu ne pese nici de faptul că Apollon, fiul lui Zeus, fiind la un moment dat exilat în Thessalia, cam pe-acolo tundeia oaia și berbecul... Să nu ne pese că era zeul Luminii, al Artelor, al Divinației... Să lăsăm proorocirile. Bine. Atunci să observăm cum Cicero îi recunoaște, pur și simplu, pe legionarii trimiși de Antoniu să-l suprimă... .. Și nu fuge din fața lor. Corbii, ca mă rog, corbii, dar niște haidamaci specializați în crimă... Cicero știe că-l vor ucide, și nu fuge! Da, pe legionarul... ce-l va omorî îl salvase, cîndva, de acuzația că și-ar fi omorît tatăl! (Desigur că-l salvase de la moarte, ca legionarul să-l poată omorî! Imi place ideea!) Mai departe. Strălucitul Cicero - nu Păcurărașul! - nu schițează nici un gest! Nici că vrea s-o ia la goană, nici că se va opune. Stă și așteaptă. Pur și simplu. Sau: simplu: îl privește drept în ochișori pe killer! Superb, ca idee. Asasinul îl sugrumă - și-i taie apoi mîinile și capul! Pentru a le arăta lui Antoniu! Ca o mărturie sigură că a scăpat de Cicero. Antoniu candida pentru putere și bătrînul învățat îl cam incomoda. Se zice că-l "jena". Nu l-a mai jenat. Verișanii eroului nostru nu erau legionari romani, și acțiunea "Mioriței" se petrece nu la Roma, unde duceau toate drumurile lumii... Dar păcurărașul se aseamănă cumva cu Cicero: își privește în față destinul. Dacă verișanii erau "răi", sau "buni" - e altă problemă. Am convenit doar că putem citi "Miorița" în mai multe feluri. Cicero era un univers intelectual, nu? Privinduși moartea

în faţă, Cicero devine şi el un erou tragic. Nu ştiu dacă a zîmbit auzind apropiindu-se de el paşii celui salvat de el de la moarte... Oricum, a acceptat totul senin. Cu seninătate. Care nu înseamnă neapărat băscălie, hlizit etc. A acceptat să devină altceva... să treacă din viaţa sa într-o altă stare, senin. Ştia că nu se poate pune cu trimisul Puterii, îşi cunoştea forţele, posibilităţile... Şi păcurăraşul - în faţa eternităţii ce-i apare ca o nuntă eternă - acceptă ce i-a spus Bîrsana c-au pus verişorii lui la cale... Li gîlgîie (bănuim) totuşi glasul: să-i pună la cap fluieraş de os, mult zice duios... Dar vrea să se reîntoarcă... Da, cînd îi va fi dor de această lume, de acest univers, fluierile vor doini etc. Li gîlgîie glasul (sîntem siguri!) atunci cînd îşi aduce aminte de măicuţa sa bătrînă. Însă peste toate aceste universuri tronează un mister... Care este? Oricum, moartea nu-i o hîrcă, viaţa de dincolo nu-i apare ca un spaţiu al întinericului, al focului, pucioasei, păcurei... În faţă, un univers senin. O nuntire. Moartea este senină... Desigur, altfel decît îi apare lui Cicero, de la care nu ne amintim ce-a spus murind... Păcurăraşul este, insistăm, un erou tragic, pentru că e conştient de tot ce se-ntîmplă, de puterile sale, pentru că nesilit de nimeni îşi alege calea... Liber, nesilit de nimeni intră în propria sa nuntă. Tragic, da, căci nu se duce la nunta sa cu fluieraş pe îmaş. Pentru că ştie şi el c-o să devină altceva... Avea întîlnire la apus de soare cu ursita sa. Ca şi Cicero, cu legionarul. Cicero, nemuritorul, întîlnindu-se cu sugrumătorul său, a plătit cu singurul preţ cu care poate plăti un intelectual - cu sîngele său... Aşa se zice, aşa a fost, aşa putem zice. Doar i-a tăiat şi capul, după ce l-a sugrumat! Monstruozitate inutilă, am zice, dacă n-am cunoaşte că doar această cruzime inutilă îi asigura asasinului credibilitate... şi, desigur, pitaci, - şi onoare! Dar să revenim la oile noastre.

II

La curțile zeului

Ce s-ar întâmpla dacă am plasa scenariul “Mioriței” dincolo de anul unu (al creștinismului), în negura timpului, cum se mai zice, cam pe vremea primelor rînduri de oameni atestați pre meleagurile noastre de către istorici?... Pîș-pîș, ne apropiem de ipoteza noastră și de domnul Herodot, de la care de fapt putem pleca... Puțintică răbdare. Să citim: XCIV: “Iată în ce chip se socot ei nemuritori: credința lor este că ei nu mor, ci că cel care piere se duce la Zamolxis - divinitatea lor... Tot în al cincilea an aruncă sortii, și întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sortul îl trimite cu solie la Zamolxis, încredințându-i de fiecare dată toate nevoile lor...” Dacă verișorii trăseseră la sorti?... și sortul căzuse pe păcurăraș? Care și așa era “mai bun” decît ei, avea oi mai multe etc. Deci “sortul” adevărase că păcurărașul era mai bun și “pe pămînt” (oi mai etc.), și în fața zeului... Mai departe. Mai sus decît paragraful citat mai sus, Herodot arătase cum tracii, care aveau în stăpînirea lor SALMYDESSOS, i s-au închinat lui Darius fără împotrivire... Și încă: Darius îi supusese mai întîi pe geții ce se cred nemuritori”. Putem ușor forța ecuația, ca să ne ducă spre următorul rezultat: cei care se cred nemuritori sînt chiar ușor de învins, căci nu opun nici o rezistență; fiind siguri, desigur, că sufletul lor nu moare după ce ei chiar sînt omorîți - (credință, cum se subliniază mereu, comună multor popoare antice) - ba chiar ajung zei. Asta să însemne că povestea păcurărașului poate să vină încă dintr-un timp antic?... Asta să însemne că păcurărașul n-a schițat nici un gest belicos auzind că i se pregătea moartea, fiindcă era sigur că “astfel” ajungea la zei? (Aici, iarăși ne allăm pe muchie de cuțit: crezătorii în nemurire, fie că un dușman îi ucide, fie niște inși apropiați... Trecem.) Despre elevul lui

Pythagoras, Herodot notează mai la vale: "Zamolxis acesta... a pus să i se clădească o sală de oaspeți unde-i ospăta și-i învăța (s.n.) pe cetățenii de frunte că nici el, nici oaspeții lui și nici urmașii acestora în veac nu vor muri, ci se vor muta (s.n.) numai într-un loc unde, trăind de-a pururea, vor avea parte de toate bunătățile". Păcurărașul nostru este un cetățean de frunte: are oi mai multe, câini mai bărbați etc. El este alesul, cel mai îndreptățit să fie solie trimis la Zamolxis. Zice Herodot: "solul" era apucat de mîini și de picioare, legănat de cîteva ori și aruncat în sus peste vîrfurile sulitelor: dacă, în cădere, murea străpuns, zeul era binevoitor celor rămași în viață!

În "Miorița" nu se spune cum va fi omorît păcurărașul. Dar e foarte clar că el, aflîndu-și soarta (ce i se pune la cale etc.) nu are nici o frică, nu fuge etc. Nu e un "rău". Herodot: dacă insul căzut în sulii nu murea, era învinuit, "hulit că este un om rău". Verișorii știu că verișorul lor e un om bun, frumos... (Ochișorii lui etc.) Miorica îl mai încearcă, povestindu-i "complotul"... El rezistă. Și-i spune bîrsanei să-i zică măicuței lui că el n-a murit, că s-a-nsurat... Da, a trecut pe alt tărîm. (Pare că e convins că moare, dar că vrea să-și ocrotească mama... Aici iarăși se ascunde o capcană). Dar noi să ne ținem de ipoteza pusă în joc, altfel ne încîlcim de tot! Șeli, dezleagă punctele rămase în aer. Îțele cărora nu le-am găsit acoperirea. Ipoteza noastră vrea să susțină că fondul ideatic (altă formulă n-am) din "Miorița" este precreștin? Scito-geto-dacic? Desigur că imediat îmi pot oferi destule argumente contra. Unul, care se vede cu ochiul liber, ține de biografia bacilor: unu-i ungurean, altu-i moldovean etc. - fapt ce-ar exclude ipoteza... Dar răpede ne întoarcem și zicem: protagoniștii pot fi ungureni, vrînceni etc. - însă "fondul" credinței ce-l animă pe păcurăraș poate să fie precreștin, moștenit... Sau - posibil! - numele de "ungurean, vrîncean" etc. să fie... rebotezări, adaptări, adăugiri, localizări... Altceva: mioara - vorbind! Mai ușor

sorbeau animalele pe vremea zeilor, decât în creștinism.

Totuși, s-ar putea zice, oia năzdrăvană să nu știe ea ce știa și Herodot... și întreaga populație a acestei părți de lume, că oamenii sînt... nemuritori? Ea pare mai speriată decât Păcurărașul, încît am putea vorbi cu mai mult curaj, de l-am avea, despre tragedia ei, nu a ciobănașului. El rămîne senin și după ce află vestea că i s-a plănuț moartea. Ea - de trei zile! se află într-o continuă frămîntare. Iarba nu-i mai plăcea, gura nu-i mai tăcea! etc.

Și totuși - de ce ea de trei zile, de cînd aflase "vestea" că i s-a pus ciobănașului la cale pieirea, nu i-a spus nimic? A crezut că e vorba de o glumă? Ca s-o încerce verișorii, de-i "pîrăște"? Excluz! Ei nu știau că ea "aude și vrobește"! Acest lucru e foarte important.. De-ar fi știut, s-ar fi ferit de ea!

Deci doar ciobănașul știa acest mister (să-i zicem!), această taină. Apoi: "uneltitorii" nu erau beți, ca să poți zice c-au luat o hotărîre în stare de surescitare etc. Nu-i vorba de un act "iresponsabil". E vorba de o premeditare clară, "făcută la rece". De altfel, se știe - Deceneu, pe vremea lui Burebista, îi convînsese pe daci să taie vița de vie și să trăiască fără vin. Pîrvan notează: ..."că geto-dacii au fost din cele mai vechi timpuri băutori de vin, întocmai ca și celții, chiar atunci cînd nu l-au avut la ei în țară, ne stau mărturie amforele de vin grecesc... găsite pretutindeni la noi în părțile noastre..." Tot Pîrvan: "Totuși în nordul muntos nu este exclus ca la anumite triburi vinul să fi rămas necunoscut, cum spune Mella... cu atît mai mult cu cît neamurile păstorești, care au grîu puțin și se hrănesc cu ce le dau turmele, sînt mai ales băutoare de lapte...(dintre care nomazi și dintre geți cei mai mulți sînt numiți galactopotai - băutori de lapte)... Protagonisții "Mioriței" să fi fost cumva niște galactopotai?

Să nu ne despărțim de Pîrvan: "Geții de la Dunăre se aflau deci în secolul al VI-lea înaintea erei noastre într-o stare de cultură diferită nu calitativ, ci formal, de cea greacă: grecii erau orășeni, geții erau săteni". "Geții sînt

sedentari. Ocupația lor principală e agricultura.... Ca animale domestice, calul, boul, oaia și capra ne sînt documentate atît literar cît și monumental (Columna Traiana)... “geto-dacii au alătura de bou - oaia: turmele sînt marea lor bogăție (Columna Traiană etc.)”... “...păstorul e, alătura de agricultor, principalul reprezentant al vieții rurale... jocul de blană de oaie e haina națională pe vreme de iarnă (v. la Ovidius...)”... Tot Pîrvan: ...”de la Herodot și pînă la Iulian Apostatul, antichitatea e unanimă în a recunoaște geșilor o adîncă și severă religiozitate (s.n.) care le pătrunde și determină viața lor națională în toate împrejurările, fie de zilnică închinare (s.n.) puterilor supranaturale, fie de catastrofală unire cu divinitatea nemuritoare, prin renunțarea de bunăvoie la viața chinuită în pace ori biruită în război” (s.n.) Nu e vorba în “Miorița” de o catastrofală unire cu divinitatea nemuritoare, prin renunțarea de bunăvoie la viață? Poate că da. “Căci abia prin moarte omul înviază la viața cea veșnică, mai scrie Pîrvan.”... zeul e în cer, iar nu pe pămînt. El e cerul senin (s.n.)... Și tot de aceea zeul e adorat pe munții înalți (s.n.), în singurătatea unde numai vulturii, iar nu oamenii mai pot urca... națiunea aduce zeului... jertfa cea mai înaltă: un om căruia i se ia viața de carne, spre a i se dărui cea de spirit (s.n.), întru marea misiune de a purta sus în cer dorințele și rugăciunile națiunii... Ferice de cel ce, aruncat în lănci, pierde viața trupului, spre a se deștepta în viața veșnică la zeul din cer.” A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea tuturor eroilor tragici. Hamlet și-o pune răsplat. Cine are puterea să renunțe la sine, la învelișul său de carne, pentru a intra în orînduirea eternului? Să te rupi de viața cea de toate zilele, concretă, și să-ți găsești o libertate absolută?... Dar dacă “acolo” nu-i nimic? Aceasta-i o altă întrebare. Disperarea cu care poți, totuși, înfrunta moartea să fie în gol, “dincolo” să nu fie nimic? Acestea pot fi întrebări, de ce nu? Cine are tăria să privească golul ce i se poate deschide înainte prin

moarte?... și cine are tăria să privească golul din ființa sa trecătoare? Eroii tragici au această forță.

Ei aleg. A alege, a avea o conștiință. A învinge bezna din tine. A deveni stăpîn pe propria ta ființă, a-ți cuceri libertatea deplină. Totul, aparent, pare destul de simplu. Să ai o credință. Păcurărașul o are. Să-l mai ascultăm pe Vasile Pîrvan: "Bătrînul Herodot a exprimat într-o formă absolut limpede, la care nu e de adăugat ori schimbat nimic, învățătura getică despre nemurirea sufletului (IV 4): "ei nu cred că mor, ci că cel pierit merge la zeul Zamolxis"...

Hamlet își pune întrebarea: a fi, sau a nu fi! Se îndoiește. Disperarea îl duce pe Lear în nebunie. Nu se împacă nici cu lumea lui a fi, nici cu lumea lui a nu fi. Aici și dincolo? Niciunde, pare să fie răspunsul. Peste tot, același neant. Tristețea scîrbită a bătrînului rege Lear:

*"Noi cînd ne naștem, plîngem că intrăm
Pe-această mare scenă de bufoni..."* (s.n.)

Dar ce este omul? Pe lîngă zei, un nimic. Gloucester (Lear, IV,1):

*"Ca muștele pentr-un copil zburdalnic
Așa, pe lîngă zei, sînt muritorii
Ne nimicesc în joacă."*

Pentru Zamolxe toți oaspeții săi, și urmașii lor, erau nemuritori.

Tot Gloucester, despre Lear, cel aflat în descumpănire, parcă adresîndu-se zeilor, le arată ce-a ajuns grozavul rege, și aproape nu se mai îndoiește că și lumea noastră mîine se va destrăma la fel... Zice despre Lear:

*"O, năruită operă-a naturii!
Această lume-a noastră mare fi-va
Tot astfel nimicită?"*

Pentru învățăceii și oaspeții lui Zamolxis oamenii sînt nemuritori, dar și lumea astfel e nemuritoare. Păcurărașul pare c-a fost la curțile zeului.

Dar atunci de ce zice el să-l îngroape în dosul stîinii, să-și auză cîinii?... dacă zeul e în locuri înalte, în munte, lîngă cer?

De ce-i spune mioritei să-i spună fetei ce-o întreba de el că nu-i culcat sub pământ? Că nu e mort, totuși. Sîntem puși într-o nouă încurcătură. Intr-un fel, lasă, testamentar, ce să-i pună la căpătîi... “ce i-a fost mai drag, căvălaș de soc, mult zice cu foc, căvălaș de os, mult zice duios. Vînt cînd a sufla, Fluier a cînta, Oile-or sălta Și s-or aduna, cîini-or auzi, La mine-or veni, La mine s-or strînge, Pe mine m-or plînge, Cu lacrimi de sînge...” Deci recunoaște că va fi îngropat. Dar vrea ca “fata ce-o-ntreba de el” să creadă că nu e culcat sub pământ...

*“Ci că m-am tot dus
Dus pe munte-n sus
Prin vîrfuri cărunte
Dincolo de munte (s.n.)
Căvălaș să-mi dreg
Flori ca să-mi culeg
Pentru nunta mea
Ce-o să fac cu ea...”*

Fata nu știa de zeu?... Ori știa, și era un cod între ciobănaș și ea?... Cînd o să-i spună cineva că s-a dus dincolo de munte?... Dar ce-i cu înmormîntarea? Unii spun că zeul trăia sub pământ. Asta ar putea fi o explicație, cumva... “Merge”... sub pământ, dar de fapt ciobănașul se duce dincolo de munte?... Oricum, să nu pierdem din vedere superbul plîns al oilor! La G.Dem. Teodorescu, “cei trei dorojeni” îl omoară pe păcurăraș și-l îngroapă în strunga oilor, în dosul stîinii, unde dorm cîinii (s.n.)! Oricum, oile o să se adune, și cîinii, cînd o să bată vîntul, oile plîngînd, cîinii tot lătrînd... Omul este regele naturii, nu? În “Lear”, e un nimic. Zice regele: “Omul, în chip firesc, nu-i mai mult decît un biet animal, gol și în două labe.”

Pentru Păcurăraș omul e mai mult decît un animal gol și în două labe! Teribilă mi se pare “adorția” cîinilor. Plînsul cîinilor etc. Și credința ciobanului în destinul său cucerit prin moarte. Fiindcă verișorii chiar de-ar fi dorit să-i facă un rău, nesocotindu-i credința, i-au făcut un bine! Și

astfel, iată, pot spune că nu sînt partizantul celor care sugerează că în “Miorița” ar fi vorba de o inițiere, de un “moment” prin care, “murind aparent”, “murind simbolic” se “trecea” de la o “vîrstă la o altă” etc., se “juca” sacrificiul omenesc. Cum geto-dacii credeau în nemurirea sufletului, nu mai era deci nevoie de un “Omor real”, ci de unul “aparent”, inițiativ. “Miorița” s-ar reduce astfel la o mimare a unui rit (al sacrificării). Mi se pare prea puțin. E în substanța baladei un fior tragic care cred că aproape exclude această ipoteză... Și mă întreb: dacă tot ne îndreptăm spre Zamolxe, de ce nu ne apropiem chiar de el? De ce, adică, ar fi “Miorița” un ecou al acestor credințe, și nu chiar “tema”, esența acestei religii? De ce adică n-ar fi vorba aici de chiar “uciderea adevărată” a celui mai bun dintre păcurărași, de trimiterea lui, ca sol, la zeu?

Pe de altă parte, îmi este și foarte greu să exclud din “Miorița” orice “element realist” și să spun cu gura mare că realitățile păstorești nu pot presupune în niciun fel un conflict “realist” între păstori... Nici că unul e mai bogat, mai harnic ... nici că vor să-i ia oile etc. Desigur, de-ar fi doar alît, poate ar fi prea puțin. Și totuși... E o “îmbinare” “realisto-mitică”, să-i zicem rezumativ și simplist, care nu duce la subminarea măreției “Mioriței”, din contră...

Moartea, o trecere, într-o altă lume. În “Miorița”, repetăm, nu poate fi vorba de un “joc” - căci tragediile nu se pot baza pe mimarea unui sacrificiu. Apoi: nici în “Meșterul Manole” nu e vorba de un “joc”, de o moarte aparentă, simbolică. Moartea nici aici nu este trucată, mimată.

Și “dacă totuși” cei trei verișori, în variantele mai noi, “joacă” inițierea celui mai bun dintre ei în “moarte”, neucigîndu-l cu adevărat - cîndva, cel mai tînăr păcurar dintre ciobanii frați, ori frați de stîină, de păstorit - a fost omorît cu adevărat:

Nicolae Boboc scrie o carte excelentă despre “Miorița” din Colinde. Documentat pînă în dinți, interpretînd uneori, cum îi stă bine unui cercetător, după

propria sa "inimă" ... Unii o să-i dea dreptate, alții, nu. Importantă mi se pare reluarea în căutare a baladei. Reținem, printre altele, opinia că, paradoxal, colindul, care trebuie să fie mai "vechi" decât balada (fiind - o parte!) nu vorbește nici el de o moarte "sigură". Dar putem zice: în colindat, cântînd colinde, nici nu putea fi vorba decât de un ritual, de o moarte "aparentă"... Dar dacă, da, desigur, "colindul" este o parte a "Mioriței"... de ce n-ar fi ea nu anterioară, ci posterioară baladei? Au rămas variante întregi ale baladei, dar și unele părți s-au "dislocal"... Știu, știu, se poate spune că! Mă rog. Dar se poate spune și că... dintr-un sistem solar etc. se poate detașa o planetă etc. Am ajunge la soluția următoare: "colinda" este dintr-o "perioadă creștină", cum vreți, dar oricum ulterioară baladei, care este (poate fi! de ce nu?) dintr-o perioadă mai veche (din lumea scito-geto-dacică).

Și mai e ceva! Dacă reconstruim balada din părți (mioara, testamentul, nunta cosmică etc.), lucru posibil, desigur, ea devine logică, o colajare, o hibridare... Oricum, în ipostaza că la început au fost "părțile" - cum putem explica "moartea aparentă", "inițiativă", din colind, lîngă spaima aproape abisală, tragică în tot cazul, a mioarei, bunăoară? Căci oița bîrsană știe sigur că nu e vorba de un joc. Se poate explica: miorica i-a auzit pe verișori punînd la cale ticăloșia, dar n-a înțeles că ei puneau la cale o inițiere, un joc. Deci că a recepționat greșit un mesaj. Ar fi o variantă. Dar neimportantă. Ea... să se zbată pentru nimic!? Fiorul tragic al baladei să fie atunci doar "neliniștea" unei mioarce ce se zbate pentru un nimic?... Nu. Mioara e năzdrăvană. Ea poate să înțeleagă și ce este dincolo de cuvinte. La urma urmei, nici așa - un nimic! Doar nu toate oile vorbesc, aud și văd... Deci mioara știe precis, susținem noi, că nu e vorba de un joc, ci de un omor, care poate fi o jertfă... Deci scenariul "Mioriței" se întîmplă într-o epocă anterioară "inițierii", în chiar vremea cînd junele cel mai bun era ales, și trimis la zeu... Dar

atunci cum de oița nu cunoaște puterea zeului? Sau se îndoia de ea? Sau miorica - fiind un zeu! - nu credea în puterea altei forțe? ... Ne-ncurcăm. Șeli, dezleagă-ne.

III

Dar dacă e vorba de scîrbă

Cum reacționează ciobanul din "Mioorița" cînd află cumplita veste a hotărîrii verișorilor-păcurărașilor-fraților săi de a-l omorî? Aceasta e întrebarea. S-au dat nenumărate răspunsuri, multe plauzibile, Foarte multe cel puțin interesante. E important că se discută despre păstorul mioritic, și poate e mai puțin important dacă are cineva dreptate sută la sută. Ar fi ușor imposibil să se dea un singur răspuns acestei unice întrebări. Un popor mioritic, în mii de ani de existență, își poate formula, restrictiv, modul de a fi? Să discutăm, deci. Mai ales pentru că ciobănașul este tînăr, este cel mai tînăr dintre păcurari! Și deci nu are o experiență a morții...

Să mai revedem încă o dată scenariul cu tînărul păstor: oița bîrsană vine și îi spune că tovarășii săi de ciobănit vor să-l omoare, fiindcă are oi mai multe, și vite cornute etc. Drept pentru care păcurărașul nostru ce face? Incepe să-i spună mioritei o poveste, sau mai multe povești despre ce s-ar putea întîmpla cu el dacă, cumva, l-ar omorî frații săi de muncă, verișorii săi. Îi povestește despre o nuntă, cu a lunii crăiasă - poveste pe care oița năzdrăvană (adică în stare să priceapă ce vorbesc oamenii, și în stare să vorbească pe limba oamenilor măcar cu tînărul baci!) va trebui s-o povestească bătrînei mame a tînărului cioban... Deci el, întîi, nu se teme de moarte, nici cînd e anunțat că va fi omorît! Nu crede că frații-verișorii lui pot să-l ucidă? Nu se apără, nu fuge, să scape de ei, nu se răzbună, nu complotează, nu pune mîna pe topor să-i toporească el înaintea de apusul soarelui, cum i-ar fi la îndemînă, căci ei

nu știu că el știe ce știu ei c-au pus la cale! Ce mai face tinărul păcurar? Speră, visează ... că n-o să moară, dar dacă, cunva, o să se petreacă această poveste, o să fie o nuntă cu brazi nuntași, cu stele făclii! Se minte? Un cioban - un popor mioritic! - se minte singur? Se autoiluzionează? Când îi este greu, visează că-i va fi bine, când e amenințat cu pieirea crede că e o glumă? Fermecat de farmecul propriilor povești, pe care le ia drept realitate? Sau scîrbit? Sau cuprins de o scîrbă fără de margini? Mai mult decît de o greață, de o scîrbă?!

Cred, în ultimă instanță, că dacă în "Miorița" ar fi vorba de o inițiere-sacrificiu, de un sacrificiu-inițiere, de optimism, de seninătate în fața morții, de pesimism, de abandon în fața sorții, de... Ar fi prea puțin. "Miorița" ne-ar da prilejul unor teze de doctorat, unei gîlcevi doctorale... N-ar fi o obsesie, un mister, o veșnic vie întrebare pe care trebuie să ne-o punem. Uneori parcă-ți vine să zici (după prof. Elisabeta Pop): "Foaie verde de alune, Ardă-te focul de lume" - citind "Miorița". Păcurărașul aflat în fața morții sale nu e cuprins de lehamite? Să fie ce-o fi, să vină focul și să ardă lumea asta păcătoasă, ori, mai rău, să n-o arză! - dacă prietenii de ciobănit, frații, verișorii sînt în stare să ucidă! Nu neapărat "să mă ucidă", ci să ucidă! Aceștia să fie oamenii, aceștia să fie oameni? Zile și ani am împărțit vrenuirea vremii, bucuriile, temerile. Atunci?! Ce urît îi stăpînește de pregătesc crima de la apus de soare? Soarele intră în noapte, noaptea intră peste lumina zilei, scîrba te cuprinde de toate! Doar mama rămîne icoana care trebuie cruțată! Icoana care trebuie mințită-alinată că n-am murit, că m-am însurat, c-am plecat într-un alt plai! Mama, femeia, matricea vieții. De ce nu trebuie să afle adevărul mama, mama lumii? Ciobănașul știe... Ar fi interesant într-un scenariu, ce-ar începe după discursul "Mioriței", să ne imaginăm ce cîntece ar putea cînta ciobănașul! Dacă avea afită fluier, aceste cîntece le mai cîntase... "Așa-i lumea cum o vezi, în mine să nu te-ncrezi: nici în soră, nici în

trate, Nici în chimieșă din spate, Că-i cu dosu către tine, Nici ea nu-ți gîndește bine...” Nici în ființe, nici în lucruri să n-ai încredere? “Ce e omu ăsta-n lume? Joacă și se veselește, Nu ști moartea cînd sosește, C-așa-i moartea-n astă lume Vine cînd n-o cheamă nime, Că-n lume moartea-i măi mare De nime frică nu are. Nu se teme de-nipărați, Nici de săraci, nici bogați, Nici de tineri nu i milă, Nici de bărîni nu i rușine.” Dar acum moartea e chemată de verișorii baciului tînăr! Nerușinarea lor și lipsa ei de rușine te umplu de scîrbă. Nu mai există nici o ieșire din această ecuație sinistă, decît sila de oameni, de lume și de toate! Nici durerea nu trebuie să și-o arate păcurărașul. “Da mă fac că nici nu-mi pasă, Nu-mi arăt inima arsă, Numa strîng durerea-n mine Și nu vreau s-o știe nime.” Nu vrea să le dea satisfacția că i-a fost scîrbă de ei! Li este inima neagră, ca ineala primăvara cînd o calcă oile cu copitele, carele!

În această dezamăgire ce l-a cuprins pe păcurăraș am mai putea cita părerea lui Eliade că “uciderea violentă... este un act sacru... în care victima îndeplinește un rol de demiurg.” Că, tot după Eliade, eroul “Mioriței” reușește mutația unui eveniment nefericit într-unul sacru... prin care... triumfă de propria-i soartă? Nu poate fi eroul din “Miorița” un erou profund nefericit? Ne întrebăm. Am vrea să ne despărțim aici și de O. Buhociu care, pornind tot de la Eliade, spune că “eroul mioritic a reușit să dea un sens nefericirii sale, nu ca eveniment personal, istoric, ci sacru, impunînd un sens absurdului, răspunzînd printr-o feerie nupțială nenorocirii și morții”. De-ar fi așa, mereu, în secol, poporul mioritic a reușit să dea un sens nefericirii sale, aici, la porțile Orientului, impunînd un sens absurdului!? E o variantă luminoasă, care nu exclude o variantă ironică: păcurărașul răspunzînd morții printr-o feerie ironică. Sau printr-o feerie plină de silă? Căci el îi spune mioriței ce să-i spună ea mamei lui, dar nu aflăm tonul cuvintelor. Il văd pe păcurăraș atît de cuprins de silă, de parcă în cale, pre cărare, s-a întîlnit cu toate bubele, cu buba neagră, cu buba albă, cu

cea vînată, roșie, bășicată, veninată, cu buba hubelor, sara ciumelor! Și bubele i-au intrat în urechi, în măsele, în creierii capului, în măruntaiele trupului, în baierile inimii - și nu e nici un descîntec să le alunge, și nici el nu vrea să le mai alunge din el, să rămîna apoi luminat, ca argintul cel curat. Boala e în baierile inimii, în suflet, buba asta nici la fîntîna lui Dumnezeu nu mai poate fi curățită, parcă, sila asta nu mai are leac!

În toate tragediile, sau aproape în toate, răul de la temliile lor este femeia. Moartea omului o aduce femeia, prin măr. Moartea lui Adam o aduce Eva, cea născută din coasta omului dinții. Asta ne-ar mai putea consola: că răul se află și în bărbați cu toate coastele aflate în ei, fără să știe ei în care coastă a lor zace propria lor pieire. Troia piere pentru o femeie, Elena, și toată nebunia ce i-a cuprins pe greci de s-au căsăpît între ei de la femei a pornit. Clitemnestra măcar n-a ezitat să pună mîna pe bardă și să-și trosnească soțul în creștet! În Shakespeare - e plin de femei și de fete mai putrede decît Danemarca!

În "Miorița", ciudat, tragedia nu pleacă de la o femeie! Iar în "Manole", femeia are o soartă tragică, plătind cu viața iubirea către soțul ei. Aceste exemple să ne facă să credem că poporul mioritic acordă femeii o supremă cinstire? În istoria tragediei, acest aspect să fie ceva specific doar românilor? E o întrebare.

De-aici să vină și ultimul gînd al păcurărașului - către propria sa mamă? Bărbații să fie la temelia răului, la noi, ei să fie vinovați de putrezirea lumii și de izgonirea în nefericire?

Ce este raiul, dacă nu o nepăsare? Un abandon. Nici o speranță. Căci totul e orînduit să fie cum este și cum este scris. Și cum în frunte îți este scris. Într-un început de rai începe povestea ciobănașului din "Miorița", pe un picior de plai, într-o gură de rai începe sastiseala sa, scîrba sa de viață, de prieteni, de prezent, de viitor, de lume. Ciobănașul n-are reflexe, sau nu poate să le aibă, cuprins de greața complotului universal împotriva sa. Universul ce

este? Oile, prietenii, neamurile, iarba, cerul, o mână de substantive. Să le numere pe degete. Plus un câine, plus un fluier. Substantive să le numeri pe degetele de la două mâini. Abandonul. Nu mai poate suporta violența adevărului: cei doi verișani se pregătesc, la apus de soare, să-l omoare. Să se pregătească! E necesară o mare cantitate de nepăsare și dezgust din partea lui - ca tragedia să poată reuși! Își asumă această nesimțire în fața prietenilor, a prieteniei și a morții, a prieteniei morții...Ca să mai poată supraviețui până la apusul soarelui, ca să nu crape de supărare, trebuie să nu pună mâna pe baltă, trebuie să nu fugă, trebuie să se desensibilizeze, să privească rece, cu un ochi mort, floarea de la pălăria verișanilor și securea din mâna lor. Și crima lor va fi ceva futil. Tu-i neamucă-sa! Nimic în gura de rai, decât totuna: moartea și viața, același tîrș. O lungă absență, în mioritica grădină. O lehamite fără hotare. Raiul, și el, o lehamite eternă. Ca să scape de tragedia ce i se pune în scenă ar mai fi o cale, în afara ripostei: să fluiere a pagubă, aiurit, să-l cuprindă nebunia, adîncă, dezarmantă pentru verișani. O nebunie ce i-ar fi rupt gîndul, teama. Dar și această ieșire din minți, în străfundurile minții ar mai fi păstrat o iluzie, o sclipire a speranței. Un pact cu nimicul! Cu clipa. Un pact cu efemerul, cu clipa, cu nimicul, o neroadă, în fond, amăgire. O îndurerare în plus. O, mai bine să vină acel viitor mineral!

Bicilis

Cei vechi, oamenii vechi considerau că temperamentul cuiva este dat de suma umorilor cuprinse în organismul respectivului ipochimen. De suma și de proporțiile umorilor. Asta să însemne că exista o ursită care, cu lingurița de farmacie, împărțea daruri pentru fiecare piele ce avea să devină om? Probabil. Sigur ar fi însă faptul că acel cineva nu ar mai fi trebuit să fie considerat vinovat sau ba de propriile sale erori sau de

propriile sale eroisme, și nici înălțat în slăvi, fiind din capul locului, dincolo de bine și de rău.

Această cântărire a omului n-ar fi nici bună, nici dreaptă. Sărăcia muncii glandei tiroidiene i-ar duce pe unii la torpoare și somnolență, la lipsa oricărei mândrii și la o timpenie absolută, iar pe cei ale căror glande sexuale ar lucra în exces, mîndre foarte, i-ar umfla cu bărbăție, obligîndu-i la o activitate fiziologică nerutineră!... Iată de ce trebuie să băgăm în această ecuație, care dă valoarea bipedului, și alți factori, poate secundari, cum ar fi rațiunea, sau enigmatici, cum ar fi chiar factorii enigmatici. Desigur, să nu neglijăm factorul vital instinctual, factorul social-politic, darvinismul geografic și moral, și, de ce nu? chiar vinul și divinul...

Dar orișicum am lua-o, tot n-am putea să-i găsim o explicație ingratitudinii poporului român față de Bicilis! Uitarea în care un părinte al neamului zace de aproape două mii de ani este strigătoare la cer și nu se explică nici prin cântare fiziologice, conjuncturale, divine, istorice etc.! Trebuie să ia sfîrșit odată acest boicot secular față de un om care poate fi pus alături de strămoșii noștri daco-romani, Traian și Decebal! Chiar că Bicilis își găsește locul între cei doi protopărinți ai neamului, el fiind trăsura de unire între ei, și, mai mult, fiind chiar întemeietorul legitim al poporului rezultat în urma dialogurilor nefructuoase dintre Traian și Decebal. Bicilis trebuie de urgență introdus în manualele școlare, învățat pe brînci!... Propunem chiar să i se facă o statuie în fața Ateneului Român, sau măcar lîngă Arcul de Triumf. Triumf, căci el a făcut să triumfe o idee strălucit reprezentată, ulterior, în istoria noastră! Să ne gîndim doar la eminentul cărturar, stolnicul Constantin Cantacuzino! La Nuțu Matieș și la frații săi, precum și la alți străluciți descendenți din spița lui Bicilis, mai apropiați de zilele noastre, au chiar lăcuind în zilele aceste!

Tributari unor concepții retrograde, românii și-au cinstit numai eroii, pînă la idilism, lucru nedrept și

regretabil, căci astfel istoria noastră literară-plastică muzicală este monocoloră, obositoare, și, repetăm, nedreaptă față de personalitățile de talie europeană, sau mondială, cu care ne-am ilustrat în decursul existenței noastre bimilenare! Noi nu avem încă un tratat despre Istoria curvelor din România! Nu avem o alee unde să putem vedea - în busturi! - la orice oră din zi și din noapte, cum au arătat dulcele noastre conaționale care și-au desăvârșit opera în contact cu vitregiile barbare, otomane, nemțești, rusești, anglo-americane etc.! Nu avem un parc cu statui ale ticăloșilor români! Nici măcar trădătorii de neam nu posedă un spațiu, acolo, în muzeul național, sau la institutul de istorie națională! Ei ar trebui, totuși, să aibă gloria pe care o merită, satele în care s-au născut să le poarte numele... Uzinele, școlile, universitățile, fabricile de chibrite și cele de răcoritoare ar putea purta numele acestor aleși ai neamului românesc! Adică noi i-am dat doar pe Gogea Mitu și pe Petrache Lupu de la Maglavit, o mătăhală și un sfânt popular? N-avem și noi criminalii, hoții, apostatii noștri?! De ce să nu facem în Apuseni o statuie a lui Horea înconjurat de statuile celor care l-au trădat, frații Mătieș, neamurile lui Horea?! Ar fi și util să înălțăm o statuie la Tîrgoviște, care să-l reprezinte pe Constantin Brîncoveanu, și, alături, în stînga și în dreapta lui Brîncoveanu, două statui, una, a Stolnicului Constantin Cantacuzino, cărturarul, unchiul, sfătuitoarul domnului Brîncoveanu, și alta, tot a stolnicului Constantin Cantacuzino, cărturarul, unchiul și turnătorul domnitorului la turci, cel care a făcut să-i cadă capul, sub secure, nepotului său!... Greșim de ani de zile prezentînd - pînă și în filme! - o istorie numai a eroilor, cînd ar trebui, concomitent - și chiar din interese didactice - prezentată și istoria erorilor, a ororilor, a turnătorilor, securarilor, a trădătorilor de neam etc.! Aici are dreptate să fie supărat - acolo unde este! - Bicilis! El este înțîiul nostru trădător și istoria îl neglijează! Așa ceva este strigător la ceruri! Mai

ales că Bicilis este convins că fără el noi n-am exista azi, și că trădarea lui, calificată astfel de unii scribi, este de fapt actul de naștere al unei noi seminții! El este ctitor de neam, tot atît cît Decebal și Traian, dacă nu chiar mai mult! Memoria noastră personală, memoria noastră colectivă, memoria noastră integrală, care trece dincolo de granițele nașterii și morții noastre personale, memoria conștientă, ca să spunem așa, precum și memoria noastră inconștientă, precum și acea bază hormonală-corticală-enigmatică-diabolico-divină care este responsabilă cu premonițiile pentru fapte ce se vor întîmpla mîine și pentru fapte ce se vor întîmpla peste zeci, sute, mii de ani - toată această zestre biologică personală și națională trebuie să-l așeze pe Bicilis pe tronul care-l merită! Ce dracu!... De ce să ne tot lamentăm că nu sîntem în pogoanele și cotețele Europei cînd noi am intrat în Europa de mîină cu Bicilis, demult, dînd chiar o dimensiune istoriei europene și imperiului roman! Fără Bicilis, Traian era un împărațel oarecare! Roma o ruină în surpare! Ce vitalitate a însoțit Bicilis imperiului Roman, Romei! Ce vitalitate învietoare din morți poate să dea, acolo, o trădare bine chibzuită, ca a lui Bicilis! Imediat ar trebui să numim Deva - Hunedoara - Hațegul - Orăștia și Orăștioara un singur oraș : Bicilis! Și să obligăm guvernul italian - imediat! - să-i înalțe lui Bicilis o statuie lîngă Columna lui Traian, mai înaltă cu un metru decît Columna! Căci și gloria Romei de azi are la temelie ceva din bogăția sufletească a dacului Bicilis!

Poate să existe cîeva în România care să nu fi auzit de Bicilis? Dacă e așa, ingratitudea noastră începe să devină insuportabilă! Vom aminti cîteva date, care sperăm, îi vor contura aportul la!... Fără Bicilis!? Nici nu vreau să-mi imaginez neantul căscat, din care noi, cei de azi, n-am mai fi avut nici o șansă să ne ivim! Deci: dacii, tronînd politic și militar în sud-estul Europei, spun istoricii, ferii de ocupații străine, erau foarte bogați în aur, în scule scumpe etc. Decebal, presat la un moment dat de romani,

își ascunde comorile sub albia unui râu. Chiar dacă Decebal își pierde țara și cetatea de scaun, spun istoricii, se putea organiza, în viitor, o coaliție antiromană, care ar fi adus eliberarea Daciei!... Valoarea tezaurului ascuns de regele Decebal putea fi o garanție a finanțării unor aliați pentru recăștigarea Daciei! Dar atunci s-ar mai fi născut poporul român? Greu de crezut. Ca să înlăture această îndoială, Bicilis a trădat secretul tezaurului!... Și: Traian se alege “cu cinci milioane de livre de aur, cu o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri (scumpe), depășind orice prețuire, apoi turme și arme și peste cinci sute de mii de bărbați (s.n.) cît se poate de potriviți pentru luptă, împreună cu armele lor.” Așa scrie Criton, medicul personal al lui Traian, în “Geticele” sale... Alte argumente ale acestei comori? Scena CXXXVIII din Columna lui Traian, reprezentînd... cai sau căfri ducînd pe spinare samare cu vase scumpe etc. Și: ce spune Dio Cassius: “... după întoarcerea la Roma ... (Traian) dădu spectacole timp de o sută douăzeci și trei de zile, în cursul cărora au fost ucise cam unsprezece mii de animale sălbatice...” Chef mare! “De asemenea, spune Dio Cassius, Traian construiește drumuri de piatră prin mlaștinile pompeiene, cu clădiri pe margini și cu poduri mărețe. Topește toată moneda deteriorată. Intemeiază biblioteci și ridică în for o columnă foarte mare, atît pentru a-i sluji de mormînt, cît și ca o dovadă de măreție a lucrurilor din for...” Deci, spun istoricii, cu aurul și argintul Daciei imperiul roman se redresează! Glorie, glorie, zicem noi, bravului Bicilis! Căci trădarea lui a îngropat definitiv speranța regelui Decebal în viitorul Daciei!... Așa s-a născut!... Nu, așa ne-am născut noi, datorită premoniției genialului Bicilis, înscrisă conform uzanțelor vechilor istorici, la capitolul trădare... Dar să-l ascultăm pe marele Dio Cassius (în “Istoria romana”): “Cînd a văzut Decebal că scaunul lui de domnie și toată țara sînt în mîna dușmanului, că el însuși este în primejdie să fie luat prizonier, își curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. În felul acesta, Dacia ajunsese sub ascultarea

romanilor și Traian stabili în ea orașe de coloniști. Fura descoperite și comorile lui Decebal, deși se aflau ascunse sub râul Sargeția, din apropierea capitalei sale. Căci Decebal abătuse râul cu ajutorul unor prizonieri și săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulțime de argint și de aur și alte lucruri foarte prețioase - mai ales dintre cele care suportau umezeala - așezase peste ele pietre, iar după aceea adusese râul din nou în albia lui. Tot cu oamenii aceia (Decebal) pusese în siguranță, în niște peșteri, veșminte și alte lucruri la fel... Dar Bicilis, un tovarăș al său care cunoștea cele întâmplate, fu luat prizonier și dădu în vileag toate acestea.” Așa că... Să-l cinstim cum se cuvine!... Capul lui Decebal, la Roma. Traian? Bicilis? Ei sînt cei trei îndreptățiți să nu piară din memoria noastră! Da. Apoi: nu înțeleg de ce să nu ne botezăm copiii și nepoții cu acest nume atît de rezonant: Bi-ci-lis! Nu, nu sînt de acord cu exagerările ce-ar propune ca măcar o parte din teritoriul nostru să se cheme Bicilia! În fond, ne ajunge Bicilia morală! Să nu exagerăm! Să mai lăsăm ceva din averea noastră cromozomială și pe seama lui Traian și a lui Decebal! Alît cît li se cuvine. Dar măcar un steag, bicilizator, e necesar să avem! Pentru parăzile europene. Și să nu uităm: o statuie pentru Bicilis! Sau măcar un closet public.

Baba Cloanța

B.P. Hasdeu îl consideră pe Alecsandri părinte și cap al poeziei naționale, bazate pe studiul poeziei poporane: este cea ce mitropolitul Dosoftei e în privința muzei religioase, Beldiman în al epopeii, Conachi în a lirei anacreontice, Bolliac în a versurilor antice, Bolintineanu în a tabloanelor cavalerești, Donici în a fabulei... Alecsandri e mare poet, dar nu cel mai mare, precum îl numesc unii, fiindcă d-lui n-a îmbrățișat decît un singur ram din ale

poeziei, mai seriu Hasdeu. E, desigur, mare, ca unul ce-i în sfera sa, un imitator, dar acea sferă nu e decât o mică parte din ale câmpului poetic... din care, la români, conchide B.P. Hasdeu, trebuie a se crea de acum înainte poezia filozofică în care să se răsfrîngă nu entuziasmul religios, nu istoria trecutului, nu superficialitatea amoarei etc. ci sublimele profundități ale metafizicii.

Noi credem că Alecsandri a încercat, chiar dacă n-a reușit plenar, să îmbrățișeze și alt ram din ale poeziei ramuri. Chiar poezia populară îi oferea și îl obliga să cerceteze și să aibă în cătare orizonturi mai largi și să nu se rezume doar la o mică parte din câmpul poetic. Indirect, chiar B.P. Hasdeu ne încurajează să credem acest lucru atunci cînd îl citează pe creatorul filozofiei istorice, Vico: "Poezia vulgară e germenul tuturor cunoștințelor umane fizice și metafizice; însă ea este un germene în care se simte numai ceea ce mai în urmă e merit a fi știut." Germene, germene, dar asta înseamnă că există, și cine simte aceste germene, cum l-a simțit Vasile Alecsandri dîndu-ne "Miorița" (care nu mai este un germene, ci o capodoperă), poate să încerce să-l știe în toate dimensiunile sale.

"Baba Cloanța" are în susul primei strofe o vorbă veche românească: Baba-i calul dracului. Nu e un cal năzdrăvan, al împăratului ajuns la bătrînețe, nu e un vector al binelui. Deci înainte de a vedea cum ședea baba pe călcîie în tufarul cel uscat, cătînd cînd la luna cea bălaie, cînd la focul cel din sat - sîntem avertizați că băbăria are ceva diavolesc în ea. Dar această cotoroanță care toarce, din măsele clănțănind și din degite plesnind, această vrăjitoare posedă puteri oculte: poate să-i comande necuratului! Fugi, urîte, peste codrul cel frumos!" Baba vrea să-i fie de îndată adus aicea dragul mîndrei, Făt-Frumos!"

*De-ar veni el după mine
Să-l iubesc eu, numai eu,
Dare-ar Domnul - Dumnezeu*

*Să-i se-ntoarcă tot în bine,
Cum se-ntoarce fusul meu!*

E o doleanță care încă îngăduie lui Dumnezeu. Dacă iubirea i se va împlini și Făt-Frumos va fi numai iubitul ei, Dumnezeu poate să-i întoarcă iubitului ei totul în bine, cum se întoarce fusul ei, repede - repede, sfîrîind! Căci, în mîinile ei, torcînd

*Fusu-i rapide se-ntoarce
Iute-n aer sfîrîind.*

Dar ce se va întîmpla cu Făt-Frumos dacă n-o vrea să vină la ea? Baba apelează acum la Satana! Înainte îl dăduse pe Făt-Frumos în administrarea binelui ceresc. Acum este invocat "Duhul necurat" să-i ia mințile iubitului prezumtiv, care să fie în veci fărmeceat." Baba Cloanța nu glumește cu pasiunile și patimile ei, nu se mulțumește cu jumătăți de măsură! Ori, ori! urgia iadului să-l prindă pe Făt-Frumos!...

*În cap ochii să-i se-ntoarcă
Și să-i fie graiul prins,
Iar Satan un fier aprins,
Din piept inima să-i stoarcă,
Și s-o ardă-n foc nestins!*

Vrăjitoarea atacă, blestemă, folosind chiar o imagine extraordinară: ochii întorși în cap, cu văzul înăuntru și cu întunericul în afară, lăsîndu-l pe Făt-Frumos să se zbată orb și mut, cu inima stoarsă și arzînd într-un foc veșnic! Dar nu doar atît!

*Fiară-Verde să-l gonească
Cît va fi timp de gonit
Și lumină de zărit.
Noaptea încă să-l muncească
Sînge-Roș și Hraconit!*

Fiară-Verde (șarpele!), Sînge-Roș și Hraconit sînt stihii dușmane omului: noaptea și ziua ele să-l gonească și să-l muncească pe Făt-Frumos! Dar dorind cu disperare această experiență umană, iubirea cu Făt-Frumos, Baba Cloanța nu începe să fie asemeni bătrînului vrăjitor Faust,

cel care-și dorește să pună stăpînire nu doar pe experiența de viață și de cultură a lumii, ci și să simtă pînă în rărunchi devălmășia firii și ipostazele luminoase ale existenței? Faust își dorește iubirea Margaretei sau cunoașterea pînă la desăvîrșire a Elenei! Nu el îl provoacă pe Mefisto, doar Mefisto îl provoacă pe el? Mănușa aruncată diavolului presupune încheierea unui pact-pariu, care să-l facă să se împlinească pre sine ca vrăjitor, ca om de știință, ca potență plenipotentă! Spune Faust:

*Dacă voi zice clipei repezi:
Frumoasă ești! nu trece-n zbor!
In fiare-atunci poți să mă lepezi,
Atunci m-aș bucura să mor!*

Așa își vinde sufletul bătrînul vrăjitor german: doar dacă va fi vreodată fericit, clipei să-i spună rămîi! Baba Cloanța dorește și ea din răspuseri să-și lărgească orizonturile cunoașterii și să se dăruie poftelor, lărgindu-și, cum s-ar spune, sinele. Il roagă pe Făt-Frumos din depărtări să-și tragă mîna din jocul jucat lîngă acele fete cu ochi mari, dar fără noroc - și să vină la ea!

*Că eu noaptea ți-oi cînta
Ca pe-o floare te-oi căta
De deochi, de soarte rele
Și de șerpi te-oi descînta.*

Baba e îndrăgostită mai de demult, din ziua de vară cînd l-a auzit pe voinicel cîntînd. De-atunci:

*Cu-a mea inimă amară
Sufletu-mi s-au învrăjbit!*

Oferta, ca să-i spunem astfel chemării ei pătimașe, e într-un fel similară dorinței faustice!...

*Adă-mi fața ta voioasă
Și-ai tăi ochi de dezmiardat,
Că mă jur în ceas curat
Să-ți torc haine de mătasă
Haine mîndre de-mpărat.*

Și cum "vîrcolaciul" se lățește sus, pe lună, ca un

nor, timpul amenințând să se sfârșească în zadar, Baba Cloanța îl cheamă, disperată, pe Făt-Frumos:

*Vin' ca pasărea-ntr-un zbor
Pîn' ce viața-mi se sfîrșește
Ca și lîna din fuior!*

Vrea clipa cea repede să i se dea, chit că, probabil, va plăti ca și Faust scump această ambiție. Să cităm din Goethe:

*Vîrtejului mă dărui, și poștei dureroase,
Tisteții-nfiorătoare, și urii amoroase.*

.....
*Și tot ce omenirii i-a fost dat
Să guste-n mine dornicele-mi buze*

Baba Cloanța nu spune, desigur, precum Faust, în continuare:

*În duh spre-nalt și adîncuri să cedez,
Durerea omenirii să vastă-n mine,
Cît sinele ei fie-mi lărgit îngustul sine,
Și, ca și ea, la urmă să naufragiez!*

Baba Cloanța nu spune că în urma împlinirii sinelui ei n-are decît să naufragieze; ea, chiar pornind în căutarea lui Făt-Frumos, naufragiază cu Satan împreună în balta mucezită! Căci n-a ajuns, în zbor, lîngă iubitul ei - cucosuț trezit a cîntat! Ea mîndrul nu și-a dezmiardat, ca pe-o floare nu l-a mai putut cănta, și n-a mai avut timp

*De deochi, de soarte rele
Și de șerpi
a-l descînta!*

Cavalcada ei prin noapte a fost zadarnică. Așa cum Faust a căutat-o pe preafrumoasa Elena, obsedat de Frumusețea ei, obsedat de Frumusețe, și Baba Cloanța e obsedată de Făt-Frumos, e obsedată de Frumusețe. Il cheamă deci (adecă îl chemase mai înainte, înainte de eșecul lamentabil în băltoiu mucezit!) pe diavol, vinzîndu-și sufletul pentru Frumusețea lui Făt-Frumos:

Sai din hău făr' de lumină

*Tu, al cerului dușman!
Tu, ce-n veacuri schimbi un an
Pentru-un suflet ce suspină,
Duhul răului, Satan!
Tu ce strângi cu-a ta aripă
Candela de pe mormînt,
Unde zac moaște de sfînt,
Cînd încongiuri într-o clipă
De trei ori acest pămînt!
Vin' ca-n ceasul de urgie
Cînd zbori noaptea blestemînd,
Ca să-mi faci tu pe-al meu gînd,
Căci de-acum pe vecinicie
Ție sufletul îmi vînd!*

Să nu uităm că legenda lui Faust, omul care s-a făcut frate cu dracul, pleca de la un Faust în carne și oase (1480-1540), magician, om de știință, șarlatan etc. (Alchimia în acel timp era la modă. Descoperirea Americii de către Cristofor Columb (1492) a îmbogățit Europa cu tomate, cartofi, și mai ales cu două comori fabuloase: tutunul și sifilisul). Baba Cloanța e și ea o vrăjitoare care are putere să dialogheze cu Satana, să-l cheme în ajutor, să-i împlinească și ea lui dorința de a-l duce “la cea baltă” și “împrejur-i de trei ori”... Dar iată cum apare cel Făr’ de lumină (s.n.) la chemarea ei:

*Abia zice, și deodată
Valea, nuntele viuesc
In hori corbii croncănesc...*

(Superb!) Satana apare - fluierînd! - și promite că-l va aduce pe Făt-Frumos

Printre șerpi și printre flori

Pactul se încheie: ea îl va duce la balta putredă, el îi va aduce voinicelul... Baba, cu Satan încălecat, pornește, fără grijă de păcat, spre cea baltă

*Saltă baba despletită
Ca vârtejul fioros,*

*Sus, pe malul lunecos,
Și-n tăcerea adâncită
Satan urlă fioros.*

*Mii de duhuri ies la lună,
Printre papură zburînd,
Și urmează şuierînd
Baba Cloanța cea nebună
Care-aleargă descîntînd
Codrul sună, cloocotește
De-un lung hohot pîn' la fund,
Valea, dealul îi răspund
Prin alt hohot ce-ngrozește,
Dar pe dînsa n-o pătrund!*

*Ea n-aude, nici nu vede,
Cî tot fuge neîncetat,
Ca un duh înspăimîntat,
Căci Satana o răpede
Către țelul depărtat.*

Aici vor cînta cocoșii, cei doi se vor prăbuși. Dar trebuie subliniată fuga babei despletite, zborurile miilor de duhuri ieșite la lună, nebunia ce a cuprins-o pe bătrîna vrăjitoare care nici nu mai vede, nici nu mai aude, alergînd ca un duh înspăimîntat că nu-și va atinge țelul, cuprinderea în brațe a lui Făt-Frumos! Petru Caraman notează: "Eroina, o foarte bătrîna și hidoasă vrăjitoare, rîvnește - împotriva legilor naturii - la dragostea lui Făt-Frumos însuși, simbolul supremei frumuseți bărbătești, pe care vrea să-l atragă prin vrăji obișnuite. Nereușind pe calea aceasta, ea recurge la magie neagră. Il conjură pe Satan, căruia îi cere să i-l aducă îndată în schimbul sufletului ei... Necuratul primește bucuros tîrgul, numai că pune și el condiția de a fi purtat călare de către babă, de trei ori în

jurul unei bălți, unde se vede că-și avea locuința.” Faust o dorișe pe Elena, simbolul frumuseții feminine. Războiul pentru Troia s-ăr putea numi cu ușurință războiul pentru Frumos. Baba Cloanța lui Alecsandri e de hulit că trece peste atributele vârstei sale, dorind dragostea supremei frumuseți bărbătești chiar și cu prețul vânzării sufletului ei - Satanei?! Împlinirea sinelui în schimbul propriei sale vieți nu e o experiență existențială demnă de luat în seamă? Alecsandri nu forțează ecuația sa faustică, zicem noi. Și ne sprijinim tot pe rîndurile lui Petru Caraiman: ...”invocarea adresată de către vrăjitoare diavolului, căruia îi poruncește să-i împlinească dorința cea atît de atrăgătoare - și anume, să i-l aducă cu orice preț pe flăcăul drag, chiar cu prețul sufletului ei - este și aceasta întru totul verosimilă. Ea își află corespondențe în descîntecele noastre de ursită să împlinească un asemenea rol. Cît despre vinderea sufletului lui Satan, pentru îndeplinirea unui ideal imposibil de atins pe alte căi, este un motiv prea bine cunoscut - atît în credințele românești, cît și în cele ale altor popoare - ca să mai stăruim asupra lui.”

Petru Caraiman considera Baba Cloanța cea mai reușită baladă de inspirație folclorică scrisă de Alecsandri. Ea ar fi putut să dea poeziei culte un impuls fericit în direcția epuizării de motive din sursă magică. Nu l-a dat fiindcă, zice Caraiman, “n-a fost apreciată la justa ei valoare” sau fiindcă n-a fost “înțeleasă (s.n.) cauza principală pentru care - între atîtea creații de inspirație folclorică ale lui Alecsandri - ea le depășește pe toate.”

Dacă am presupune că lumea este increu o imensă tablă de șah, de aceleași piese grele și ușoare, forța, nebunia, iubirea regală, legile strîmbe dar viguroase ale

cavaleriei etc., dacă am presupune că jocul de pe tabla de şah rămîne mereu același, deși piesele nu încetează, la infinit, să-și schimbe locul, nebunia cu ambiția, interesul, cu propriul fes pe cap, cu dorința și împlinirea fac mereu să moară acești pionii albi și negri, nebuni albi și negri, regi, regine, cai albi și negri, mereu să moară și mereu să renască etc. Dacă am presupune că fiecare pas al fiecărui actant este determinat de propria sa voință de a-și desăvîrși propriul destin... dar și de forțe oculte care-i scapă... dacă și iarăși dacă și dacă!... Atunci am ajunge, totuși, măcar la urmă, și la varianta că universul e mai mult decît o tablă de şah, sau e o tablă de şah nu cu toate legile cunoscute de noi, din moment ce o babă cotoroanță poate aspira faustic spre împliniri regale nici măcar visate de logica imperturbabilă a rațiunii etc. din moment ce un șnapan, magician, om de știință, derbedeu etc. își permite să!... și-și atinge un ideal imposibil de atins pe căi obișnuite! Enigme, epoei, fabule, ramuri ale poeziei, în care se răsfrîng și entuziasmul religios și blasfemia, și istoria, și întregul unui popor, și superficialitatea amoarei, și sublimele profundități ale metafizicii, și grotescul atîtor sublime idealuri... Alecsandri, apelînd la filonul poeziei populare, a încercat, și noi zicem că a realizat, cel puțin pentru literatura română, nu doar pași de pionerat încă neluați în seamă, ci împliniri viguroase, mai ales în "Baba Cloanța". Chiar Hașdeu ar putea să ne valideze această aserțiune... Iată ce scrie: "Poezia vulgară e o enciclopedie, vădînd ce este întregul unui popor prin acea fire a sa, pe care împrejurările pot s-o ascundă sau s-o întunece, fără să fie în stare ca s-o șteargă. Vreți să aflați dacă românul (...) e din afară atît de domol, precum ni se pare el în

circumstanțele de față? Ascultați cântările țăranului, citiți Doinele d-lui Alecsandri... și ele vă vor răspunde: nu! Doriți să știți dacă coruperea noastră de astăzi e urmarea tinderilor naționale firești? Întrebați pe țăranul sau pe d. Alecsandri și ei vor întâmpina în sublime versuri: ba! Precum asupra leagănului copilului Crist strălucea steaua conducătoare a regilor-magi, steaua care prevestea că pruncul va fi Zeu, tot așa în lăcrănișurile neamului român se-ntrevede o dulce licoare, o mică scînteie, din care acel ce o zărește deduce viitoarea noastră mărire în știință, în arte, în moravuri, în toate! A nu descoperi acea lumină este mînia unui mare geniu: d. Alecsandri ne-a descoperit-o.”

Subscriem. Cu adăugirea de rigoare: Alecsandri n-a îmbrățișat doar un singur ram din ale poeziei! El a știut și relevat ce era în germe.

CAPITOLUL V

ȚARA JUGOVILOR

Ascunzându-mă după un grec

În Septembrie trecut, aici, la Bor, în ultima seară a reuniunii scriitorilor din țările Balcanice, vorbisem, cu “Vuk” în brațe, despre moștenirea lăsată, emblematic, de Vuk Karagici, și mă întrebam, ținând cont de vizita făcută la combinatul metalurgic, câtă cantitate de argint intră în compoziția unui om, cât cupru, câtă electricitate, câtă lumină?...

Desigur, nu mă gîndeam la acel gigant de aramă, Talos, din mitologia greacă, creatură metalică vie, care avea puterea fantastică de a se încălzi de la sine și apoi de a-și arde orice adversar prin emanația sa calorică grozavă! Nu mă gîndeam la această rasă de oameni din bronz, fiindcă ea a pierit, fiindcă Talos, gigantul, a fost ucis, prin magie, de către Medeea, a fost ucis, va să zică, prin puterea cuvîntului... Mă gîndeam la omul obișnuit, construit din pămînt și apă, din carne și sînge, mă gîndeam la mine, la tine, Adame, la noi, la voi, la ei! Cîtă lumină există în aceste ființe? Cîtă forță?

A trecut un an de cînd nu ne-am mai văzut, ca o secundă, și iată-mă din nou în fața aceleiași întrebări, neștiind să dau un răspuns exact - științific! - și propunînd, în prelungirea întrebării de ieri, o alta, la fel de neînțeleaptă și de inabilă: cum se observă lumina umană?

Dincolo de mijloacele, tehnice sau empirice, care au depistat facultățile psiho-energetice ale omului, sau nimbul sfînt, mai există o cantitate de lumină divină în om? Să

folosim și cuvintele mari, dacă e să punem întrebări nechibzuite! Există - am putea răspunde, ascunzându-ne mintenaș după greci! Există - și ea poate fi cîntărită, depozitată, și chiar deplasată la mari distanțe!

Cum există?! De-ar putea, omul ar face să-i crească o mîină în plus, mai lungă, sau un ochi, în ceafă, să-și vadă dușmanii și să-i plesnească peste bot; de-ar putea, ar face să nu-i îmbătrînească în vecii vecilor celulele, apa din ele, elementele chimice din apa din ele să nu se uzeze, să nu ruginească; de-ar putea, omul și-ar construi o țeastă, ca broasca țestoasă, de toate să se apere, să se poată de toate ascunde, și chiar de timp să se poată ascunde! Dar nu poate omul face mai mult pentru sine decît ce fără putința sa ajunge să facă - ajunge de la sine să se facă!

Oare?

Poate, mai apoi, prin voință și har, prin noroc, să-și prelungească simțul văzului, al auzului, prin unelte poate să construiască, adică, un univers în afara sa!

Dar și în înlăuntrul său, prin cultivarea, domnilor și doamnelor, a frumosului... Nu?

Mai pe scurt! Cum poate fi cîntărită și depozitată lumina? Aud?

S-o luăm băbește, ascunzându-ne după greci. Deci:

Unul dintre miracolele produse de om este alfabetul, ordonarea sunetelor în litere, construirea gîndurilor cu ajutorul literelor. Acum, cînd acest miracol a devenit banal, la îndemîna oricărui dactilograf, uităm cum s-a născut cuvîntul scris, papirusul, cartea?

Cum sîntem în Balcani, vecini cu Africa, Asia - și cu Europa! - la întretăierea atîtor căi de apă și de uscat, în răscrucea civilizațiilor, de unde-au pornit în lume alfabetele, culturi, descoperiri științifice, să ne amintim de scribii Eghiptului antic - e la cale de un băț! - scribi care-l imitau pe zeul Thot, cel care inventase scrisul, grafomanul care scria chiar și pe frunze, pe fructe și pe flori!

Hieroglifele ce sînt altceva decît - tradus - cuvinte divine?! Scribii, deci, pe papirusuri - care au fost primele

cărți, rulate! - imitînd zeul cu cap de ibis, puțin deci să imite divinitatea, aveau o putere divină...

Cu peste 2000 de ani înaintea lui Cristos scribii aveau o putere divină! Cartea morților, scrisă de ei, ce cuprinde altceva decît sfaturi și instrucțiuni date celor morți pentru a traversa lumea de dincolo? Puterea scrisului - lîngă un mort - era o garanție a reînvierii, adică a trecerii răposatului în cîmpul cu trandafiri, în raiul egiptean. Scribii transmiteau învățături va să zică și morților! Și nu doar inițiaților, ci pentru toată lumea, într-un fel de democrație care astăzi ni se poate părea... Ei, cum ziceți că ni se poate părea? Să-i zicem fiecare cum vrem. Și să nu uităm de puterea magică a scrisului și pentru cei aflați în viață! Pe tălpile unor sandale egiptene - cu peste două mii de ani înaintea erei noastre! - se poate citi inscripția: "Cîți dușmani vor fi striviți de sandalele tale!" Credeau ei în viața de dincolo, dar n-o uitau nici pe cea de aici! Sau poate că sandalele le duceau cu ei și dincolo?

De la vecinii din sud ai balcanicilor, să dăm o scurtă fugă la vecinii din răsărit... La chinezi. Observînd, și imitînd urmele lăsate pe nisip de ghiarele păsărilor, Tsang Kie este inventatorul scrisului în China. Atențiune! Tsang Kie avea două perechi de ochi!

Intr-un basm românesc, o împărăție cuprinsă ani de zile de somn este trezită la viață de două fete care citeau de ani de zile, pe rînd, dintr-o carte! Atenție! Una dintre fete are patru ochi.

Tot în mitologia românească, uneori, soarele și luna sînt ochii lui Dumnezeu.

Cartea, ochii, sacrul, reînvierea naturii, renașterea omului, trezirea sa din nesfîrșitul somn?

Nu pun o nouă întrebare, mă ascund, din nou, după un grec. Socrate. Zice grecul Socrate (Platon, Phaidros) că Thot a inventat socotitul, geometria și astronomia, ba și jocul de dame (table), și zarurile, în sfîrșit... literele! Despre litere, Thot i-a spus regelui său Thamus:... ”știința aceasta îi va face pe greci mai înțelepți și cu ținare de mînte; găsit a

foșt leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței”.

Regele a răspuns: ...”ca părinte al literelor, și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevind-le ținerea de minte; punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară (s.n) cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinăuntru, prin caznă proprie”...

Dați-ne voie să nu fim de acord cu hm! regele. A, dacă făcea observația că geometria e pusă pe același plan cu zarurile, norocul cu astronomia, rigoarea cu hazardul... Literale, puse la sfîrșitul frazei, cuprindeau totul - și pe toate aceste contrarii, rege!

Literele n-au făcut omenirea mai înțeleaptă? N-au adus mai multă lumină pe pămînt?

Nu, putem spune, atîta vreme cît Grecia, bunăoară, care a lăsat omenirii poate cea mai valoroasă moștenire culturală, la un moment dat a dispărut, înghițită de burta nehamesită a imperiului romanic.

Da, putem spune, fiindcă, domnilor, “cărțile” ei au rămas nu doar neînghițite de niciun imperiu, ci au luminat chiar imperiile trecătoare ale secolilor...

Și Grecia s-a reclădit, în timp, pe temeliile operelor produse de lumina genialilor săi fii. Da, desigur, în istorie au dispărut și imperii care n-au produs cultură. Dar aceasta este o altă mîncare de pește. Să revenim la grecii noștri. Pentru că de la ei poți învăța să-ți ceri iertare și pentru limbuție. Deci...

Vă rog să mă scuzați pentru aceste șiruri de nume și de date, și să pledez pentru o bibliotecă, la Bor, a scriitorilor din Balcani, pentru o fundație în care să stea alături toate aceste adevăruri știute, și unde să-și găsească locul și cărți și manuscrise ce vor fi scrise de scribii prin acest oraș trecători...

Ne-am afla, astfel, poate, în fața unei biblioteci vii, unică în lume, în fața unui lăcaș al cărții în care scriitorii întruniți în dezbateri, și chiar în libații, pot fi văzuți pe viu, auziți, contestați - în culise! - și elogiați în plen!...

Mituri din Balcani - pe urmele lui Vuk Karagici! strânse la Bor, cărți și lucrări ale pictorilor prieteni cu noi, fundînd astfel și o galerie a artelor plastice din țările noastre. Dăruind și exemplare din propriile noastre cărți... O carte de Eminescu - în anul centenarului trecerii sale în nemurire - aș pune la temelia acestei biblioteci, fiindcă trebuie începută construcția de azi pe temeliiile culturilor noastre începute de ieri. Și Eminescu Mihai, care a tradus în românește din Vuk Karagici, și deci l-a cunoscut! - ar sta alături de alți cititori din culturile noastre...

Credem cu toții în lumina cărții, care-i face pe oameni mai înțelepți. Lumina este, se pare, singura energie care nu se destramă. Ea străbate distanțe astrale, nu? Lumina umană străbate timpul, și, prin scris, ea nu aduce în suflete uitarea. Din contră, - se știe! - scrisul a găsit pentru oameni leacul uitării... Vuk Karagici, ne auzi? Ce spui?

La Bor, aici, dialogul dintre scriitori poate fi mai fertil, dialogul dintre scriitori, dintre cărți, dintre culturi, dintre popoare.

Thot, secretarul zeilor, scribul divin - și deci patronul bibliotecilor! - paznicul cerurilor, cel care deschidea porțile timpului și care deschidea porțile anilor, a sporit corola de lumini a omului, lăsîndu-ne și nouă, scribilor aflați acum, aici, la Bor, îndemnul de a funda o mare carte a prieteniei, îndemnul de a deschide porțile unui mileniu al renașterii omului, îndemnul de a scrie chiar și pe frunze și fructe, îndemnul de a scrie pe flori...

Scrisoare lui Miodrag Bulatovici

Ce rost are scribul? Cine este el?

Lama de oțel a briciului de bărbierit aluneca leneșă pe sub băierile limbii unui copil de seama mea. E o amintire. Eram destul de mic ca să mă cutremure țîșnirea sîngelui... și destul de mare ca să nu mă uit... Pe tovarășul meu de joacă îl mușcase un câine turbat. Imi aduc aminte și cum arăta cîinele: fleșcăit, amețit, ca beat. Vai de capul lui!

Nu se afla în starea fioroasă a unei fiare turbate - așa cum ne închipuim noi, îndeobște, turbarea, la animale! O javră beată - să-i plîngi de milă! Mă obsedează acest cîine bătut de Dumnezeu. În orice caz, inocent! Și, desigur, mă obsedează briciul. Bătrîna care știa să taie "căței de sub limbă" (ca și cum celui mușcat de un cîine turbat îi creșteau sub limbă căței turbați) își trecuse propria sa limbă peste lama briciului. Parcă-l gustase. Parcă-l ascuțise. Parcă-l fermecase. M-am îngrozit, normal, dar... nu cine știe ce! Fiindcă eram sigur că bătrîna avea puterea de-a vindeca boala... De a învinge moartea, cum aș zice acum. Atunci nu mă gîndeam neapărat la moartea tovarășului meu de joacă - unul dintre! - de pe izlazul comunei... Vorbele mari ne ocoleau. Briciul, deci, și tăietura. Și o clipă, întrebarea: nu puteam fi eu în locul lui? Ba da. Oricine. Cîinele umbla ca orb. Oricine, va să zică. Iată cum destinul, ca să zic așa, al unui ins, putea sfîrși cu o mușcătură de cîine. O mușcătură de cîine. Dintr-o joacă. Fiindcă - atenție! - prietenul meu "năvălise" spre cîine, se apropiase de ei, cumva provocîndu-l, cumva obligîndu-l să-l...

Nicio problemă... Sîngele roșu țîșnit de sub limba celui mușcat - l-a salvat... Trăiește și astăzi. E un om care duce în spinare un car de ani: o jumătate de veac.

Probabil că în acest fel ar fi trebuit să încep primul răspuns la prima întrebare pusă pentru... acel interviu! Miodrag Bulatovici, în numele acruului din seara de lîngă Reșița, cer iertare. N-am putut să răspund întrebărilor puse - din două motive. Primul: cred că nu este alt ins din Jugoslavia care să le fi luat interviuri lui Tudor Arghezi și lui Mihail Sadoveanu... Nu mă puteam în ruptul capului așeza în rînd cu acești bărbați. Istoria e splendidă - a interviurilor luate unor români - dacă se oprește la cei doi titani pomeniți mai sus. Al doilea: Miodrag Bulatovici este Miodrag Bulatovici. El dă interviuri. Așa că... în loc de "interviu", iată un soi de epistolă. În ea se vor găsi poate și răspunsurile la acele întrebări... Cum sînt sigur că s-ar putea să nu se afle nimic altceva decît un gînd bun: un salut

ascuns în tot felul de bolmojeli... În epoca telefoanelor și telegrafelor, ce odihnitor e să-ți aduci aminte de o zi! de un om! și să pui mîna pe pix..."Stimate domnule om..." Cam așa. Am sperat că Adam Pusloici o să poposească pe la București și o să devină el (cumva) scrisoarea "vie"... Salutări din București. Salutări din Belgrad. Adam n-a venit. Stă în paradisul său de verbe. Probabil. Eu nu m-am ținut de cuvînt, el nu s-a ținut de cuvînt. Balcanici?! Chiar doar atîta să însemne cuvîntul "balcanic"? Nu s-a petrecut nimic altceva în acest spațiu pe care-l locuim, în cursul vremilor, care să ne dea dreptul să facem și noi (cumva) din Balcani dacă nu Olimp, măcar?... O, nu! Balcanică e doar ironia, tonică de multe ori, cu care ne cenzurăm faptele. Păi, ia să ne uităm noi prin istoriile noastre! Prin miturile, baladele, legendele din Balcani! Oho! Țîfnoasa Europă nu se uită... Ca și cum unele țări ar fi mai blagoslovite de Dumnezeu decît altele. Așa să fie? Ca iarba mă cutremur - dar nu cred.

Miturile și legendele din Balcani, ca de altfel și unele mituri și legende religioase, sînt pline de jertfe. De cruzime. Sau aparent pline de cruzime. Să ne gîndim doar la zidirea soției lui Manole de către el însuși, împreună cu ortacii săi, în trupul mînăstirii de la Argeș. Sau de zidirea cetății Scadar de către cei trei frați regali: Vucașin, Uglesa și Goico Merliavcević - cu prețul zidirii în zidul cetății a dalbei soției a lui Goico.

Și totuși miturile nu sînt nici pe de parte atît de dolidora de cruzime cum este istoria. Să ne gîndim la crîncenele războaie cu otomanii. La neîndurătoarele și ironicele instrumente - unelte înfipte în pămînt, mai teribile decît crucile pentru răstignire... Cine era tras în țeapă, spintecat de viu de jos în sus, și lăsat în vînt, să se scurgă în chinuri viața și sîngele din el!... O, ce spectacol! Vlad Țepeș al nostru i-a tras și el în țeapă pre dușmanii țării sale, dar trebuie să precizăm că țeapa nu este invenția sa. O, era demult pusă la punct! Nu insist. "Metoda" este descrisă pe multe pagini și în literatura din Jugoslavia. Ivo Andrić...

În sfârșit! Tragerea pe roată a lui Horea nu mai lasă nicio iluzie!... Rupe orice posibilitate de dialog între polițiști aflați în dezacord. Balada despre Manole, chiar după zidirea Anei, îi lasă meșterului iluziile întregi: că va reuși să ridice o nemaiîntîlnită mînaștire - loc de pomenire! Sacrificiul nu exclude atingerea absolutului...

Ba pînă la urmă sacrificarea bunăoară a soției lui Goico este acceptată -înțeleasă chiar de soțioara lui Goico. Dîndu-și seama că jalea-i și vorba de nimeni nu-i sînt auzite, că ruga-i fierbinte de nimeni nu e ascultată, zice lui Radu:

“Atunci, frățioare de-o lege, măcar o micuță fereastră...” Să-i lase, ca să-i dea fiului ei țîță... Și încă ceva: mai cere, și mai obține, o altă fereastră, în dreptul ochilor ei, să-și vadă în depărtare casa! Să vadă deci și cînd îi vor aduce copilul, și cînd i l-or duce acasă! Ea deci vede cum tragedia ei se împlinește. Dar minunea totuși se petrece: nu numai că-și va alăpta copilul opt zile, cînd ea va mai fi în viață, ci-l va alăpta și mai apoi, un an pe deplin, căci laptele îi rămăsese în sînu-i! Ca un izvor al vieții. Ca o înfrîngere a morții. Chiar dacă ea moare. Ca o înfrîngere a timpului, căci acest izvor nesecat de lapte, este și astăzi! ne asigură balada. Cînd mamelor laptele le pierе, se duc acolo, și - minune! - acolo e singura lor vindecare! Se duc să-și alăpteze copii. Sacrificarea dalbei soții a lui Goico duce la zidirea cetății, dar sacrificiul ei, acceptat, duce la ceva mai teribil decît o cetate - la crearea unui veșnic izvor de lapte, a unei vieți fără de moarte. Cetatea nu va fi înfrîntă nu doar din cauza zidurilor ei, ci fiindcă - și mai ales! - viața aici nu se va stînge niciodată! Iată deci cum dragostea mamei pentru fiul ei e mai trainică decît moartea. Dintr-o cetate, devine și un loc al tămăduirii - Scutari. Cam așa se întîmplă și într-o variantă dîmbovițeană a baladei “Manole”. Soția meșterului îi blestemă pe ortacii săi să rămîna pe acoperișul mînaștirii, după ce vor termina-o de zidit, patruzeci de zile... apoi să-și facă aripi din șindrilă, să încerce să zboare cu ele, să se pregbușească, și să se facă pietre! Numai soțul ei să se facă o cișmea:

*“Tot cișmea de leac
Să se lecuiască
Țara Românească”.*

Blestemul se împlinește. Ca de aștepta ori, blestemul e o prezicere, o profeție! Soțioara e astfel cumva o profeteasă?! O sfântă?! Grija față de copilul ei este la fel de mare ca a soției lui Goico. Ea-i cere lui Manole să-i aducă fiul...

In leagăn să-l pună, sus la mînăstire!

*“Vîntul c-o bătea
Cocon mi-o legăna
Și cînd o ploua
Cocon mi-o scâldea
Și iar cînd o ninge
Coconăș mi-o unge
Sfintele-or veni
Țîă că i-or da
Și mi l-or creștea.”*

Splendoarea versurilor se vede în simplitatea lor. E ceva mioritic aici. Toată natura va avea grija coconului - a puiului de om, a omului. Natura, dar și cerul, prin sfintele cu țițe, atît de uman și de firesc pomenite, ca pe niște cumetre... Pînă la urmă, cum am mai arătat, Manole cade din zborul său și se face cișmea cu apă de leac...

*Să se lecuiască
Țara Românească.*

Deci, cumva, mai presus de ridicarera zidurilor mînăstirii, de construirea acestui lăcaș de pomenire - este mîntuirea neamului... Lecuirea țării. De orice rău. Moartea lui Manole era cumva imposibilă fără moartea soției sale? Legate una de alta?... Sacrificarea unei familii, acceptarea sacrificiului?... Toate acestea ce să însemne? Cei pricepuți în a da răspunsuri, o să le dea. Noi am zăbovit o clipă asupra celor două balade pentru a sublinia existența unui substrat comun - aș zice balcanic. De ce nu - balcanic? Chiar așa să fie de compromis cuvîntul “balcanic” încît să nu poată acoperi nimic în aur? Mă îndoiesc pînă la pămînt, ca iarba. Și zic: ce superbe femei sînt cele două soțioare jertfite!

Ifigenia acceptă jertfirea ei, ca oștile tatălui ei să iasă învingătoare! Cele două soțioare acceptă moartea - mult mai crudă, zidite fiind ele! - ca izvorul vieții să nu sece niciodată, cetatea lor, țara lor, să fie lecuite de orice Rău!

Și încă ceva: cele două soții n-au nume! Ele sînt Soțiile... Mumele. Mai mult decît orice nume.

Și încă ceva: ele nu sînt răstignite pe cruce. Dar zidirea lor ce este? Mor triste? Ce cuvinte spun? Care sînt ultimele lor cuvinte?

Una: Că vrea să-și vadă copilul.

Alta: Să se lecuiască țara...

Mor senine. E puțin? Lasă o speranță... E puțin? E mult. Fiindcă ele nu cunoșteau ca Isus scenariul divin ce-i garanta învierea și ridicarea la ceruri.

Cuvintele rostite pe cruce.

Scenariul pe care trebuia să-l parcurgă Isus îi era cunoscut fiului Mariei! ... Știa că era vînat. Știa că o să fie trădat de Iuda! Le-o și spune apostolilor, la cina cea de pe urmă. Știa și că Petru se va lepăda de el! Deci el cunoștea secvență cu secvență, pînă la capăt, itinerariul pe care avea să-l parcurgă. Știa că i se cere capul. Și după ce este dus la judecată, în fața lui Pilat din Pont, nu mai putea să aibă nici un dubiu, dacă ar fi avut vreunul, că drumul Căpățîinii, Golgota, era ultimul său episod... cu punerea pe cruce, între bandiți, cu oțetul, cuiele, sulitele etc. Știa deci că va fi trădat, că va fi răstignit - dar, și că va învia! Și totuși s-a îndoit o clipă! ... Totuși a tresărit în el o spaimă... Totuși a avut o secundă de revoltă: Eli, Eli, lama sabahtani? Dumnezeu meu, Dumnezeu meu, de ce m-ai părăsit? Era ceasul al nouălea. Era într-o zi de Vineri. După Ioan, cuvintele rostite pe cruce sînt foarte puține. Dar ele sintetizează toată viața și... Căci vrem să ajungem și la acest labil "și" - care ne dă posibilitatea să adăogăm în urma lui că fiul Mariei n-a murit fericit. Nici măcar senin, împăcat. Primele cuvinte sînt, pe cruce, văzînd-o pe mama sa și pe

ucenicul pe care el îl iubea, stînd alături: “Femeie, iată fiul tău!” Următoarele sînt spuse ucenicului: “Iată mama ta”. Trecem mai departe. Știind că toate s-au săvîrșit ca să se împlinească scriptura, a mai zis, pe cruce: “Mi-e sete”. Și cei care îl loviseră au muiat un burete în oțet și i l-au dus la gură. El a luat oțetul, și a zis: “Săvîrșitu-s-a.” Nu putea să moară zîmbind, ci cu gura făcută pungă, de oțet, cu fața crispată, acrită, acrit, oțelit. Deloc senin, deloc fericit. Deși cunoștea și scena următoare, a învierii. Ori nu mai credea în ea? Săvîrșitu-s-a! Adică s-a împlinit ce era scris.

Păcurărașul din “Miorița” nu știa că va învia. Nu i-a spus nimeni. Nu i-a fost scris. Și totuși moare senin, adică se duce spre moarte, împăcat, zicîndu-i Mioarei să-i spună măicuței sale că s-a însurat... că deci a fost fericit, însurîndu-se, și va fi mereu...

Legende, mituri. Din Balcani și Carpați. Dar istoria, acestor locuri cum arată? Citesc într-o enciclopedie “Larousse” nici mai mult nici mai puțin decît că după căderea Bastiliei, pînă la bătălia de la Waterloo, istoria Europei pare să se confunde cu istoria Franței... Cîte enciclopedii, atîtea adevăruri. Ba că istoria imperiului otoman se confundă cu istoria lumii, ba că istoria imperiului roman, habsburgic etc. etc.! Orgoliile celor mari de a fi ei chiar istoria. Nouă, celor din Balcani și Carpați ce ne-a mai rămas? Legende, miturile. Doar atît? Oare?

Sărbătoare princiară

Miturile, legendele. Dar istoria ce ne arată? Cum mor eroii?

Cum se comportă potențații Europei? Puterea e sigură de puterea ei? Sigură, desigur. Dar nu strică, își zice, să mai orhestreze niscaiva spectacole ale propriei sale forte. Să se vadă. Să se audă. Puterea își organizează sărbători ale puterii, adevărate spectacole, ca să se convingă și ea, încăodată, mereu, că deține frînele, cîrma... și să se convingă și cei înfrînți că mereu vor fi înfrînți. Împărații - regizori de elită. Nu le e suficientă

și urmează cursul logic, anii nu vin matematic unul după altul, evenimentele deci nu curg, timpul nu curge logic, logico-logic, ci totul devine un soi de bulibășeală! Cifrele mari o iau înaintea celor mici, o viață începe cu sfârșitul ei, nu cu nașterea etc. O explicație există: memoria poate aglutina timpul în funcție de logica ei, de ce vrea să spună cu prioritate. Deci: pe ce vrea să pună accentele... Și atunci nu mai contează că săptămîna în proză începe cu Vineri și se termină cu Joi. Dar nu-i o descoperire nouă, cum se mai crede. În Numerii, a patra carte a lui Moise, primul capitol începe astfel: "În ziua întâi a lunii a doua din anul al doilea după ieșirea Israelitilor din pămîntul Egiptului, a grăit domnul cu Moise în cortul adunării în pustiu Sinai, și a zis: "Numărați toată obștea fiilor lui Israel după semințiile lor, după familiile lor și după numele lor, om cu om. Tot bărbatul de la douăzeci de ani în sus, tot cel ce poate ieși la oaste în Israel, să se numere de tine și de Aaron și să se rînduiască în tabăra lui. Dar cu voi să mai fie din fiecare seminție cîte un om, care e cel mai de seamă în neamul său." Și se dau numele bărbaților... Deci se face un recensămînt al poporului întreg... Iată un subiect grozav de roman. Să faci recensămîntul unei comunități - și să încerci istoria unui anumit timp... Dar în Numerii, istoria este expusă pînă în luna a 11-a a anului 40. Însă așa cum ne învață cărturarii ce s-au ocupat de biblioteca sîntă, istoria nu e descrisă cronologic, 1,2,3,4 etc. Despre cei 37 de ani ai migrării se vorbește puțin, de exemplu. Ce voia Moise? Să pună accentul, va să zică, doar pe acele fapte ale poporului care sînt în raport cu mîntuirea ce prin israeliți trebuia să se conserve pentru toate gințile. Vasile Tarnavski, pe care l-am consultat, mai adaogă: cei care au fost condamnați pentru murmurările lor să moară în pustiu, nedemni fiind să conserve revelațiunea divină, sînt cam trecuți cu vederea. Moise apoi descrie ce s-a întîmplat în luna una. Etc. El a "întors" ordinea cronologică a istoriei pentru a aduce în prim plan ordinea triburilor și funcțiile ce trebuiau acestea să le împlinească în drumul ce-l aveau de

străbătut în înfăptuirea Istoriei lor. Nu insistăm. Două amănunte sînt însă imposibil de ocolit: norul de foc, după care poporul trebuia să-și îndrepte pașii; și, doi: spaima ce-i cuprinde pe necredincioși (și lipsa de carne etc.)... care duce la înspăimîntarea poporului, ce nu mai dorește să intre în țara promisă. De unde, și sentința supremă venită de sus. Și din "capitolul 20" mai este de reținut: moartea Mariamii și... Moise și Aaron care... Da, care se îndoiesc și ei!... Drept pentru care li se spune că nu vor intra în țara promisă. S-au îndoit! Și au fost și ei pedepsiți. Ei, cei mari și tari. Nu era acolo apă, în pustiul Sin, în Cadeș. Și poporul blestema: "O, de-am fi murit și noi cînd au murit frații noștri... La ce ați adus voi obștea în pustiul acesta, ca să ne omorîți și pe noi și dobitoacele noastre?" Aici Moise și Aaron s-au dus în fața poporului la ușa cortului și au căzut cu fața la pămînt. Deci s-au îndoit. O clipă, poate n-au mai crezut. Și o clipă a fost suficientă pentru ca să piardă țara promisă. Neîndurător s-a arătat cu ei marele timonier.

În istorie, împărații nu sînt doar neîndurători. Cruzimea este felul lor de a fi umani. Să ne reamintim de procesul pus în scenă la Alba Iulia ca să justifice sentința dată la Viena. Supliciul de "La furci" trebuia să justifice hotărîrea împăratului. Judecătorii se dovedesc destul de abili: ei încearcă să facă neadevărul să se asemene cu adevărul. Ca și cum ar fi același lucru. Ca și cum ura secretată de coroana imperială n-ar fi altceva decît esența firească a dreptății. Puterea, această imaterială existență, voia să se consolideze prin... justificîndu-se... Pe vremuri, divinul, imateriala existență, cînd cineva doar după ce se îndoia își arăta neîndurarea... Același joc? Cu alți actori - împărați invizibili aproape?

Căci vizibile sînt mai ales efectele puterii imperiale. Să ne întoarcem în dimineața de 28 Februarie 1785. Acum doar două sute de ani! Fragilitatea clipei nu-i altfel decît fragilitatea veacurilor. Peste timp, memoria. Cuvintele spuse pe cruce. Sau în fața roții nemiloase. Deci, la Alba-

Iulia, în Februarie 1785: "Sărbătoare princiară".

Cităm din documentele vremii: "Cloșca e răstignit pe roată, i se dau vreo 20 de lovituri. Își dă sufletul. Pe Horea îl țineau legat și în picioare doi ucenici ai gîdelui - ca să vadă în ce moarte îngrozitoare avea să sfîrșească tovarășul său. Isprăvind cu Cloșca și aruncîndu-l la o parte, au așezat în locul lui pe Horea și legîndu-l au început zgomotos a-i zdrobi picioarele cu roata, iar după a patra lovitură, începură a-l izbi în piept"... Corespondentul ziarului din Pozsony recunoaște: "Horea merse fără nici o schimbare, cu inima îndrăzneată"... spre locul supliciului, spre roată. Un ziar francez relatează despre țaranii români "obligați împreună cu șeful lor Horea să fie spectatori ai supliciului lui Cloșca, cel care a fost frînt cu roata fără să fie străngulat și fără să primească lovitura de grație. Pînă cînd trăia încă i s-a tăiat capul și pe urmă a fost îmbucătățit... în înjurăturile și blasfemiile călăilor săi." Injurături și blasfemii care au fost "împiedicate să fie auzite de către spectatori" din cauza "zgomotului și bătăilor continue ale unui număr mare de toboșari". "Horea înainta cu curaj și tărie pentru a suferi același supliciu, zicînd: "Eu mor pentru națiune". El n-a scos nici un strigăt și n-a dat nici un semn de durere." El a văzut cum se înfăptuia tragedia.

O sărbătoare princiară, cu toboșari. Dar unde mai sînt toboșarii de altă dată? Unde mai sînt tobele lor? Unde mai sînt crucile, roțile? Roata, nepăsătoare, închisă în cercul ei, în secretul ei. Care, ridicată, își arătase esența. Esența existenței sale. Ruperea impasibilă, a orice... La comandă. Unealtă. Ca și crucea. Crucea și roata. Unelte. Nu ca sapa și plugul. Altfel. Ca și țeapa. Unelte, dar și martori ai propriilor lor fapte. Martorii propriilor orori... Trebuie totul păstrat cu grijă. Și tobele. Căci înainte de toate sînt martorii puterii... Rațiunea lor de a fi: să-și facă datoria, și sensul datoriei lor împlinite să fie înțeles de tot natul. Unelte. Posedate de obsesia urîtului. Ce coșmar - pentru ele!

Cîte ierburi au pierit de-atunci, arse de fragilitatea

clipelor. Horea n-a mai înviat. Dar oare a murit? Fața lui albă - a prelungit în noi lumina acelei zile de februarie. Cuvintele spuse de el în drum spre roată luminează istoria. Pe roată el nu s-a îndoit. A simțit că-și împlinise rostul. Iși terminase lucrarea. Moartea nu mai conta. Nu-i era frică de ea. Dovadă e faptul că o poftă de viață l-a făcut să privească senin spre Munții Apuseni. Fericit. Avea chef să trăiască. Chiar de-a zis: "Mor pentru națiunea mea", el știa atunci că nu moare. Trece în noi, în poporul său, pe veci fără de moarte.

Horea! Horea! Dacă o să încep într-o zi să-i număr neamurile, ortacii, poporul - pentru a așeza totul într-o carte, n-o să uit că începînd să-i scriu o epistolă lui Miodrag Bulatovici mi-am dat seama că ar trebui să mă aplec asupra martiriului celor fără de care n-am exista. Altfel ce rost ar avea scribul, Miodrag Bulatovici?

Despre "Duios Anastasia trecea"

Un profesor de la Conservatorul din Cluj-Napoca mi-a povestit acum peste un sfert de veac (ce repede fugе timpul!) ce i-a povestit un student de-al său, sîrb de pe lîngă Reșița: că un partizan, Djarko Despotovici, dintr-un sat de pe lîngă Moldova-Nouă, în timpul războiului, într-o luptă cu nemții scapă dintr-o încercuire, dar constată că iubita sa, rănită, putea să fie prinsă de germani... Și atunci Djarko Despotovici se înapoiază, la locul luptei, să-și salveze iubita, periclitîndu-și astfel viața...

Am plecat în Banat să aflu amănunte despre eroismul lui Djarko Despotovici. Am aflat. Dar n-am scris nimic despre tragica sa poveste, deoarece la Moldova-Nouă, întrebînd o femeie de serviciu, la un fel de cămin de oaspeți, unde dormeam, dacă știe ceva despre Djarko, mi-a spus că nu cunoaște ceva deosebit... însă... despre partizanii din Serbia ea știa cum treceau noaptea Dunărea, să doarmă prin satele noastre, și cum unul dintre ei a fost

ucis de nemți și pus în mijlocul satului... să nu fie îngropat!... și cum o tânără învățătoare, neținând cont de toate interdicțiile germanilor, l-a îngropat singură...

Mi s-a părut gestul învățătoarei teribil! O Antigona, cumva, dacă nu mai mult, fiindcă sîrbul ucis nu-i era frate, ca să-și riște viața pentru el, și să-l îngroape... Nu-i era neam, nu erau de-un sînge, nu erau din aceeași țară! nu erau de aceeași credință politică - fiindcă învățătoarea nu era o luptătoare antifascistă... Dar ea a apărut o lege străbună, apărînd dreptul celui mort de a fi îngropat... Femeia care mi-a povestit despre fapta învățătoarei nu-i știa numele! O anonimă, cumva, nu o fiică de rege, apărînd onoarea unui mort, nici el fiu de rege, și el un anonim... Doar doi anonimi reprezentînd două popoare vecine, două țări despărțite de o apă luminoasă, Dunărea.

Am știut atunci, la Moldova-Nouă, că voi scrie despre cei doi tineri anonimi... Așa a apărut "Duios Anastasia trecea" - o poveste despre duiosia, nostalgia, frumusețea trecerii omului pe pămînt... Dar dacă despre români și despre credințele lor mă puteam descurca mai ușor, vorbind despre ei, despre sîrbi și despre ce vor ei ce știam eu cine sînt?...

Din satul bunicilor mei din Dănceu, Mehedinți, Oltenia, dacă ne urcam în cireșii din dealul Viilor vedeam Dunărea sticlind în zare, și dacă ne uitam dincolo de această lumină de argint, vedeam Serbia. Sigur că și din salciile de la marginea izlazului puteai să vezi pînă la sîrbi, dar trebuia să fie timpul potrivit. Oricum, de-aici nu vedeai oricînd Serbia. Și n-o putea vedea oricine. Dar oricine știa că seara soarele apune dincolo de Dunăre, adică știa că soarele apune în Serbia. Și cum el, sfîntul soare, asfințea, adică sfîntea, adică devenea seara sfînt, era clar că el nu putea să ajungă sfînt decît în rai. Serbia să fi fost o parte a raiului?

Dintr-un punct de vedere, da. Dacă acolo se odihnea peste noapte, sfîntînd, luminosul soare. Dar din alt punct de vedere părea imposibil ca în Serbia să curgă pîraie de lapte și malurile pîraielor să fie de mămăligă - și oamenii toți să fie

fericiți! Fiindcă știam sigur că sîrbii sînt oameni care n-au sare pentru oi și pentru vaci - și veneau pe la noi să ia sare-drob, s-o lingă vacile ca să prindă vițel, și oile, ca să se mîrlească... Și sîrbii nu aveau nici coșuri pentru lampa cu gaz! De li se spargea coșul de lampă, ori se afuma de ajungea negru, sîrbii trebuiau să treacă Dunărea, să cumpere coșuri de sticlă de la noi de la oraș... Sigur e însă că și ei erau oameni. Vorbeau. Se-nțelegeau cu ai noștri - cei din Gruia, Izvoarele, Balta-Verde, Gogoși, Crivina, sate de lîngă Dunăre. Își strigau: Bă, vere! Sau: Bă, neamule! Așa se spunea, și așa credeam... Pînă cînd într-o zi am văzut și eu mai de aproape Serbia: plecasem la o moară din Balta-Verde, care avea și presă de ulei, cu căruța încărcată cu saci cu grîu și floarea soarelui. Caii îi mîna unchiul Cornel, fratele mamei, din Paușa-Bihor. Cum unchiul Cornel a murit în război, această anuntire trebuie să fie de pe vremea cînd nu începuse războiul... Eu m-am născut în 1935. Cîți ani aveam cînd ne-am dus la moară la Balta-Verde și-am văzut la cișmeaua de lîngă Dunăre, în Izvoarele, o nuntă? - și nuntașii adăpînd Mireasa?... Cu siguranță că era într-o zi de Luni - Lunea se adapă miresele. Ei, și ce văd eu acolo?... Toți nuntașii, de mîină, chefiți, jucau pe malul Dunării, înșirați - și cu mireasa în capul horii! U-iu-iu-iu-iu! Și cînd mă uit mai bine, văd pe malul sîrbilor, ca într-o oglindă, o nuntă, și cu mireasa în capul horii! U-iu-iu-iu-iu! Și lăutarii - cu tobele, clarinetele, fligoamele! Și ai noștri, și sîrbii, la fel - căci jucau acelaș joc, și cîntecele de la cele două bande de lăutari deveniseră unul, se uniseră peste Dunăre, ca un fel de curcubeu... Și chiar că parcă apăruse și un fel de curcubeu!... Va să zică și sîrbii, făceau nunți, bre, cu mirese!... Și din povești eu nu prea auzisem să se facă nunți în rai. Dar era bine și așa, dacă ei erau oameni și aveau lăutari!...

De altfel, al lui Sava, din Dănceu, cu care neamul nostru s-a înrudit mai tîrziu, nu era și el venit din Serbia? Era. E drept că era cam petrecăreț, dar nu-și pierdea mințile la bucurie și nu scotea cuțitul și nu dădea cu parul, ca unii de-ai noștri, dați dracului!... Iar unchiul Silică nu mergea el

cu luntrea noaptea să prindă pește în Dunăre - și nu se întâlnea el pe apă cu pescarii sârbi?... Așa e! Și totuși, totuși, soarele apunea în Serbia! Acolo era ceva! - trebuia să fie ceva deosebit dacă el sfîntea peste Dunăre, la sârbi!

Primii sârbi în carne și oase i-am văzut în timpul războiului: erau cam o sută. Ion al lui Făniță, Gicu lui Tută, Ion al Bălii, vecinii mei au numărat și ei: o sută. Doar cineva a zis că erau 99! Poate! Erau călări. Erau partizani! ni s-a spus. Trecuseră Dunărea ținîndu-se de cozile cailor. Bărbați frumoși, cu arme... A fost cea mai mare armată din lume pe care am văzut-o! Ce era grozav - față de alte armate care au trecut mai tîrziu pe la noi prin sat, de diverse nații, în căruțe, mașini, pe motociclete, pe jos - ce era grozav era faptul că pe sârbi nu-i lătrau cîinii! Să treci prin mijlocul satului, de la Podiț, pînă spre capătul cîmuneii, cel din spre Severin - și să nu te latre un cîine, era nemaipomenit! Inseamnă că aveau ei - oameni și cai - un miros cunoscut, un miros ca al cailor și oamenilor de pe la noi! Și încă ceva: noi, copiii, ciopor, în urma sîrбилor! Nici nouă nu ne-a fost frică de ei, deși aveau arme. Nu păreau străini, nu erau, unii chiar vorbeau românește! Minune! Oamenii din locul unde apunea soarele, oamenii din rai știau și românește! Nu era rău!

Mai tîrziu alte armate au trecut pe la noi prin sat, și a fost altfel... Altfel a fost și cînd au trecut prin aer acele armate de avioane, mergînd să bombardeze Ploieștiul!... Oho, niște păhărele care lăsau dîre albe pe cer - și uruiiau!... De frică lor, intram în casă și adormeam. Răul de mare, răul de avion, de mai tîrziu, frica de necunoscut care la unii vine cu foame, sau cu somn...- Eu am simțit această frică de moarte auzind avioanele americane... Și cînd au bombardat prin părțile Severinului, prin ajunul Paștelor, umplînd și cerul, noaptea, cu luminile rachetelor, eu de frică am adormit în casă, cu perna pusă pe cap.

De ce-am spus aceste lungi cuvinte? Pentru a arăta de ce-am scris "Duios Anastasia trecea": fiindcă de mic am început să învăț cine sînt sîrbi și ce vor ei, și fiindcă atunci

cînd am aflat întîmplarea cu partizantul sîrb ucis - întîmplare care stă la baza lucrării mele - cînd am aflat deci aceea întîmplare mi-am dat seama că sîrbii sînt oameni sfinți, dacă ei pot muri pentru o Idee!...

Despre Miodrag Pavlovici

E cumva firesc să ne amintim în aceste clipe olimpice de cel care a adus concetătenilor săi vestea victoriei de la Marathon, zicînd prăbușindu-se: "Am învins!"

După patruzeci de kilometri de alergare sufocantă și fericită, el cade în fața lor conjugînd un verb, al Victoriei: "Am învins!". Epuizat, învins de el însuși, maratonistul, rostind numele victoriei, intră și iese din istorie cu aceste vorbe. El e un verb. Vestitorul (Verbul!) și-a făcut datoria.

Poetul este și el un vestitor care conjugă fericitul verb al victoriei. Poetul este și el un asemenea verb. Dar nu trebuie să ne grăbim, căci mai există și vestorii ce vin la Iov să-i anunțe că boii și asinele și robii i-au fost trecuți prin ascuțișul sabiei... că feciorii și fetele i-au murit...și oile i-au ars! Acești vestitori anunță dezastrul, puterea forței satanice.

Al doilea vestitor îi zice lui Iov: "Focul lui Dumnezeu a căzut din cer și a ars oile tale și pe robii tăi și i-a mistuit. Și am scăpat numai eu singur și am venit să-ți dau de veste."

Iată cum acești vestitori au scăpat doar ei singuri și au venit să aducă vestea tragică.

Vestitorii, alergînd, conjugă două verbe, ei sînt martorii victoriei și ai înfrîngerii. Poetul este și el un vestitor al lui Iov.

Miodrag Pavlovici fiind contemporan cu Grecia antică și cu Iov, fiind un vestitor al victoriei și un vestitor al lui Iov - este un poet.

La Miodrag Pavlovici timpul nu are viitor și trecut, el nu curge continuu și doar înainte, el merge și înainte și înapoi - și astfel ne aflăm într-un prezent perpetuu, acum sîntem dinaintea zidirii lumii, acum ne aflăm după

desăvârșirea apocalipsei. Mereu martor și vestitor al acestui prezent mobil, mișcător, al acestei suveici care țese toate conjugările verbelor, al acestei suveici (altă comparație n-ani!) care este clipa ce navighează unind ce-a fost cu ce va fi, desființînd cronologia și ierarhia anilor, Miodrag Pavlovici contopește geografia și istoria într-un punct viu, al zilei de azi, unde toate se condensează, ce-a fost și ce va fi. Inceputul, care e un punct, și sfîrșitul, care e alt punct, se suprapun unul peste altul, memoria și visele noastre se suprapun, punct peste punct, dînd clipa, esența existenței. Așa că nu e de mirare că în versurile lui Miodrag Pavlovici Atena veacurilor fosilizate apare vie, contemporană, la fel ca și drunul spre Delfi, la fel ca și zeii, la fel ca și o biată găină!

Vestitorii se află mereu între realitate și imaginație, între trăire directă și mărturie. Totul e văzut, auzit, închipuit, totul presupunînd bucuria vestitorului și suferința sa... Uneori se întrebă:

“Ce zi a Facerii e astăzi?” Asta înseamnă că facerea lumii încă nu s-a terminat, că divinul continuă, dar încă nu și-a desăvîrșit creația? Sau că zidirea lumii este o creație continuă?

Miodrag Pavlovic e un locuitor al Balcanilor, fiindcă e și un locuitor al Eladei. Deci al începuturilor. Deci al bucuriilor nimicitoare și al vinovățiilor tragice. Nume de cetăți istorice îi populează geografia, nume de zei îi veghează creșterea și descreșterea timpului, clipa. E un ținut pe care și-l conturează ca pe o grădină personală. Un sanctuar? Oricum, așa cum am mai sugerat, aici și moartea unei găini e tulburătoare (tragică) precum pieirea unui semizeu. Cineva e vinovat de moartea ei, oamenii, sau foamea oamenilor, sau nepăsarea. Niciodată nu se știe totul precis. Istoria e cu atît mai exactă cu cît rămîne mai imprecisă. Istoria - adică povestea despre oameni, vestea despre păsări și obiecte, despre sentimente și resentimente.

Dar nu doar de la greci și de la apropiații lui Iov învață Miodrag Pavlovici verbele... Vestitor este și credinciosul servitor Miliutin, cel care vine de la bătălia de pe Cîmpia Cosovo ținîndu-și mîna dreaptă în mîna stîngă,

avînd şaptesprezece rane, şi calul plin de sînge... Zice Miliutin: "Toţi, ţarino, au rămas, şi-au căzut la Cosovo; Insuşi Lazăr cel slăvit Domnul nostru a căzut... A căzut Iug, tatăl tău, apoi iarăşi au căzut opt din fraţii Jugovici cari s-au luptat cu foc unul pentru celălalt. Pînă ce-au căzut de tot".

Iată ce ne vesteşte Miodrag Pavlovici despre Kalemegdan, vechea cetate a Belgradului:

*"Zeii sînt aceia
care cîntă
pe ramurile goale."*

Uneori structura poemului urmăreşte arhetipalul: o vînătoare cotidiană devine o vînătoare magică, sau cu elemente din basme, sau devine pur şi simplu o Iniţiere, Vînătoarea...

*"M-am dus cu frate-meu la vînătoare
aveam cu noi cai buni şi arme
iar codrul de jivine era plin.
Dar fratele meu cel tăcut
graiul fiarelor îl înţelegea:
lupii ne vorbeau despre frăţie,
urşii despre dreptate,
dînd de-un mîstreţ auzeam glasul străbunicului,
păsările ne aminteau nişte surioare"*

Vînătorii se întorc în sat cu mîna goală, negăsind în periplul lor nicio liară. Pădurea e tărîmul paradisiac, în care doar ei, vînătorii, sînt nişte intruşi? Se reîntorc ei din grădina dintîi, nemairecunoscînd-o? Miodrag Pavlovici nu ne dă mură în gură. Ştie să fie şi sibilinic, vrea să ne îndemne să învăţăm a dezlega taine... Pre cei pătrunşi în pădure, reveniţi acasă, îi părăsesc şi soţiile! Cotidianul îşi are legile sale realiste. Şi totuşi: ... Căci şi aici ar putea exista un totuşi:

*"Doar caii noştri ne purtară cu credinţă
dintr-o mai mică într-o mai mare depărtare,
iar păsările ne zburau deasupra capului,
tot cerul spulberîndu-ni-l de nori."*

Uneori deosebirea dintre om și animal e dificil de făcut, ironia autorului descătușându-se. Cîinii se plictisesc, bunăoară, sau chiar încep să mediteze, în timp ce oamenii - hoți trec podul sau se scaldă în cadă. Alteori deosebirea dintre organic și mineral e dificil de sesizat. Iată, bunăoară, "În drum spre Delfi", poem ce-ar merita în întregime citat... Aici e o vale care" nu primește așezări."

*"Aici nu încolțesc nici arborii, nici iarba
Pămîntu-i ros pînă la oase,
(superb!)
iar focului i-au secat izvoarele.
E oare aceasta parada pustiei
sau ușile deschise către neființă?"*

Peisajul e zguduitoare, iar întrebarea celui care ne-o vestește este și ea zguduitoare. Dar există un totuși, chiar în strofa următoare, dătător de speranță! Apocalipsul nu poate fi irecuperabil? Taina vieții stă poate în acest veșnic schimb între organic și anorganic. Chimia elementelor moarte devine printr-un miracol chimie organică și astfel apare acel totuși!...

*"Și totuși melcul se ivește din cenușă
într-un târziu, iar norii uscați
(superb!)
despre care nici prorocirile n-au dat de știre
ajung deasupra văii și auzi,
în vîrtoasa lor țesătură
se deapănă un nou grai"*

Finalul anunță cumva o nouă Facere?

*"Oare să se nască frumusețea noului veac
din pîntecul nimicniciei
sau covoarele se întind în taină
întru sosirea altor neamuri?"*

Chiar dacă neamurile noi nu vor pași imediat pe întinsele covoare, pe ele va pași melcul umil, ființa aceasta fragilă care a învins Nimicnicia.

În altă parte "Fiul lui Deucalion și al Pihrei" povestește "cum s-a prăpădit lumea":

*"Îmi amintesc
era înfăptuit Apocalipsul
apele se retrăgeau, creștetul meu se uscase
și un șirag de pești morți îmi atârna pe gât."*

O împietrire a lumii, o reînviere a ei, și-apoi iarăși o
cădere în flăcări și în potop?

Orice-ar fi, glasul rămîne, cuvîntul dăinuie, vestitorul
vorbește. Și cît omul vorbește, Creația nu poate muri.

Și chiar cînd vestitorul obosește, ca în "Pindar la
plimbare", spunînd:

*"M-am săturat să fiu poet
eroii sînt demult înmormîntați
jocurile sînt întrerupte."*

... chiar cînd vestitorul obosește să mai fie poet,
spunînd:

"Pe drumul către Delfi nu mai sosește nimeni"

... chiar atunci:

*"Cea mai frumoasă laudă e poezia
Cînd e închinată puternicului neam al formelor"*

Are dreptate acest puternic martor-vestitor al
formelor vieții și morții, al formelor lumii... Și fiindcă
Miodrag Pavlovici are dreptate aducînd un elogiu
formelor, să ne reamintim că bătrînul marinar - întîiul! -
Noe ne-a adus pe corabia sa - salvînd-o de potop! - ne-a
adus viața sub formă de forme, sub formă de semințe, de
păsări, animale, lighioane, caise, pere... Ba mai mult, Noe
a luat pe arca sa și mărul! nenorocitul măr care știți ce
pacoste ne-a adus, cunoașterea!... Ba mai mult, Noe a luat
pe corabia sa și Răul! a luat pe corabia sa și pe afurisitul de
șarpe, salvîndu-l de la prăpăd! Ba mai mult, ca într-o
legendă românească, Noe l-a luat pe corabia sa și pe
diavol, salvîndu-l! și pricopsindu-ne cu el!... Deci Noe ne-
a adus formele vieții, dar și formele Binelui și ale Răului,
Noe, formalistul!... Dar Noe, primul vestitor care în arca sa
ne aduce și probele materiale și morale ale vestirii sale,
semințele, animalele toate - nu ne spune un cuvînt - nu este
poet pînă la capăt? - despre animalele și semințele și

formele vieții dispărute în timpul potopului!...

Să recapitulăm, ca într-o fabulă.

Va să zică Noe merge pe mare cu semințele, animalele și păsările pe care le va salva întemeind noul pământ și noua lume, întemeind puternicul neam al formelor. Și morala ar fi... că în timp ce acum aceste toate semințe germinează, și păsările cîntă - nimeni nu cunoaște (și nimeni n-o să știe vreodată?) ce fel de semințe, ce fel de păsări, ce fel de animale și semințe au fost cele pe care, pe corabie, animalele și păsările (și chiar Noe!) le-au mîncat!... Le-au mîncat ca să poată traversa potopul!...

Poetul trebuie să ne vestească (pentru a nu fi uitate!) și ce ne-a ascuns Noe, și ce s-a petrecut pe corabie în timpul potopului, să ne spună și cum s-au numit acele semințe și ființe care au fost păpate și nu mai sînt pe pământ - și care trăiesc doar în visele noastre, uneori...

Miodrag Pavlovici, vestitorule, te ascultăm: cum se numesc aceste ființe și semințe necunoscute de noi?

Ingerul tăiat

Crăișorul Marcu citește cărțile bătrîne - și spune ce scrie în ele: a cui trebuie să fie domnia, a urmașului lui Uroș!

Craiul Vucașin se supără foarte pe Marcu, fiul său! și vrea să-l spintece cu hangerul - fiindcă nu zisese că domnia i se cuvine lui, lui Vucașin!... Marcu nu voise să mintă - el citise ce scriau cărțile bătrîne. Vucașin vrea să-l omoare - Marcu fuge în jurul bisericii, apoi intră în biserică, să scape cu zile.

Aici naratorul popular are două variante: prima: Vucașin să intre în lăcașul sfînt și să-și ucidă fiul! - săvîrșind cu o lovitură de hager două năprasnice păcate!...

Dar cînd sosi Craiul Vucașin la ușa cea sfîntă, ușa era închisă.

Naratorul alege varianta a doua: craiul nu poate pătrunde în biserică și nu-și poate astfel duce pînă la capăt mînia: că rămăsese fără domnie - pentru un simplu adevăr

citit de fiul său în cărțile bătrâne!

Nartorul simte însă că mînia craiului nu se poate stinge din senin: cum se-nfuriase el pe fiu-său, că acesta nu spusese o minciună, se putea înfuria și pe Dumnezeu, că-l lăsase pe Marcu să spună adevărul!...

Deci ce face Vucașin în mînie, în fața ușii închise?

Dă în stîlpul bisericii cu hangerul! Și-atunci - ce se-nîmplă?

Incepe din stîlp a picura sînge.

O minune?! Sau o crimă? Craiul Vucașin crede că și-a ucis fiul! Naratorul anonim îi dă o șansă: Vucașin se vaietă:

- *"Vai de mine, pentru Domnul sfîntul!*

Că răpusei pe fiul meu Marcu!"

Dar se-aude un glas din înlăuntrul bisericii:

"Ascultă-mă, Vucașine craiul

Tu nu tăiași pe fiul tău Marcu,

Ci tu tăiași pe-un înger din ceruri!" (s.n.)

Teribilă întorsătură: Vucașin taie un sfînt, păcat uriaș! Oricum, cel puțin egal cu uciderea de fiu...

Naratorul a scos alt as: Vucașin nu și-a ucis fiul, dar tăind un înger, își blestemă plin de furie fiul:

"Să n-ai copii, nici înmormîntare,

Și să nu-ți dai sufletul din tine

Pîn' nu-i sluji la turci pe-mpăratul"

Cumplit blestem, mai ales că e vorba de un blestem de tată!

Naratorul scoate alt as: crăișorul care a spus adevărul - fiindcă toată bătălia aici este pentru adevăr! - trebuie fericit: și este fericit de un copil, Uroș împăratul, noul împărat! Care copil este și finul său!

-"O, nașule, Domnul să-ți ajute!

Luminează-ți fața în divanuri!

Sabia ta să taie în lupte!

(ingenioasă metaforă a bărbăției!)

Peste tine viteaz să nu fie!

Numele tale să se pomenească,

Până-i luna și soarele mîndru!"

Și naratorul încheie:

"Ce-i doriră, toate se-mplîniră"

Numele Crăișorului Marcu pomenite sînt și azi, de noi, aici, la...

Dacă Marcu mințea, tatăl său Vucașin era domn - și atunci Vucașin nu tăia un înger.

Dar naratorul anonim a vrut să ne spună nu povestea unor mincioși, ci altceva - și anume că:

Hangerul poate tăia un înger din ceruri, mai poate face asta, dar neputincios este să ucidă un adevăr citit în cărțile bătrîne!

Noi sîntem acum niște cetitori tineri... Să citim precum crăișorul Marcu bătrînele cărți, ca și cărțile noastre să aibă șansa să ajungă bătrîne.

Aceasta e învățătura pe care ne-o lasă Vuk Stefanovici Karagici. Sînt sigur că Vuk Stefanovici Karagici se află acum printre noi și ne aude.

Îți mulțumim, Vuk!

CUPRINS

Capitolul I

Complexul Ofeliei / 5

Capitolul II

Tăierea urechilor / 53

Cocrișel și Ion Barbu / 57

A murit Enkidu, prietenul meu care vînase cu mine lei,
sau Este Nichita Stănescu un poet religios? / 61

Cămila subțiratică și logoreea neantului / 68

Cronica spectacolului amînat / 76

Privind din căruța Europa / 82

Divina comedie oltenească / 85

Un poet la grătar: Grigore Vieru / 88

Fluturile cu cap de rechin / 92

Omul cu gura portocalie / 101

Capitolul III

Mîncătorii de morți / 107

Platonov și republica păsărilor / 109

Un paradis pe timp de vară / 113

Dicționarul personajelor lui Creangă / 118

Înainte, cred, de Céline / 121

Scaunelul / 124

Muzica, nu zgomotul / 130

Moara de nisip / 131

Cantacuzina / 135

Distribuția a fost următoarea / 139

Despre Marin Preda / 142

Beethoven, zis și Gălușca / 155

Planete / 157

Eminescu și boul din cimitir / 165

Capitolul IV

A murit mitropolitul Satanasius! / 171

Poporul mioritic / 175

Bicilis / 196

Baba Cloanța / 201

Capitolul V

Țara Jugovilor / 211

Ascunzându-mă după un grec / 211

Scrisoare lui Miodrag Bulatovici / 215

Despre “Duios Anastasia trecea” / 227

Despre Miodrag Pavlovici / 231

Izgerul tăiat / 236

Tipărit la S.C. Polidava S.A. DEVA
București, 1998

•

**CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII**

ISBN 973-9172-75-X